

รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์พื้นที่จังหวัดสงขลา
A model of historical tourism management of Songkhla province

สมจิตร อินทมน
Somjit Intamano

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Degree of Doctor of Philosophy in Environmental Management
Prince of Songkla University

2561

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

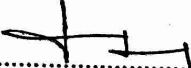
รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์พื้นที่จังหวัดสงขลา
A model of historical tourism management of Songkhla province

สมจิตร อินทมน
Somjit Intamano

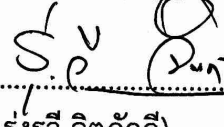
วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Degree of Doctor of Philosophy in Environmental Management
Prince of Songkla University
2561
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

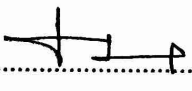
ชื่อวิทยานิพนธ์ รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์พื้นที่จังหวัดสงขลา
ผู้เขียน นางสาวสมจิตร์ อินทมน
สาขาวิชา การจัดการสิ่งแวดล้อม

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

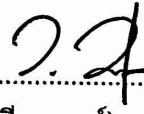

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.ปาริชาติ วิสุทธิสมาจาร)

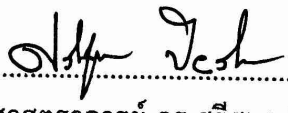
คณะกรรมการสอบ

.....ประธานกรรมการ
(ดร.รุ่งรวี จิตภักดี)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ปาริชาติ วิสุทธิสมาจาร)

.....กรรมการ
(ดร.พีรพัฒน์ โกศลศักดิ์สกุล)

.....กรรมการ
(ดร.อัญรดี ทวีกาญจน์)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศรีสุพร ปิยะรัตนวงศ์)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อนุมัติให้บัณฑิตวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม

.....
(ศาสตราจารย์ ดร.ดำรงศักดิ์ ฟาร์รุ่งสา)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้มาจากการศึกษาวิจัยของนักศึกษาเอง และได้แสดงความขอบคุณบุคคลที่มี
ส่วนช่วยเหลือแล้ว

ลงชื่อ.....

(รองศาสตราจารย์ ดร.ปาริชาติ วิสุทธิสมजार)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ลงชื่อ.....

(นางสาวสมจิตร์ อินทมโน)

นักศึกษา

ข้าพเจ้าขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้ไม่เคยเป็นส่วนหนึ่งในการอนุมัติปริญญาในระดับใดมาก่อน และ
ไม่ได้ถูกใช้ในการยื่นขออนุมัติปริญญาในขณะนี้

ลงชื่อ.....

(นางสาวสมจิตร์ อินทมโน)

นักศึกษา

ชื่อวิทยานิพนธ์ รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์พื้นที่จังหวัดสงขลา

ผู้วิจัย นางสาวสมจิตร อินทมน

สาขาวิชา การจัดการสิ่งแวดล้อม

ปีการศึกษา 2561

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่องรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์พื้นที่จังหวัดสงขลา ครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1.ศึกษาศักยภาพของการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัดสงขลา 2. ศึกษาศักยภาพการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของประชาชนในจังหวัดสงขลา 3. ศึกษาโมเดลเส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัดสงขลาเป็นงานวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research) ประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่าง คือ 1) ประชาชน ชุมชน ศิษย์ยานุศิษย์ ผู้นำชุมชน 2) ผู้นำทางศาสนา 3) คนในพื้นที่จังหวัดสงขลา 4) นักวิชาการ เจ้าหน้าที่ของรัฐ 5) ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว โดยใช้เครื่องมือแบบสอบถามจำนวน 400 ชุด ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลซึ่งเป็นผู้แทนชุมชนและผู้แทนจากภาครัฐ เอกชน ข้อมูลเชิงปริมาณวิเคราะห์โดยใช้การทดสอบ (t-test) การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบจำแนกทางเดียว (One-Way ANOVA) ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis)

งานศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้จากการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ทั้งหมด 16 อำเภอในจังหวัดสงขลา อันประกอบด้วย อำเภอจะนะ อำเภอนาทวี อำเภอเทพา อำเภอสะบ้าย้อย อำเภอรัตนภูมิ อำเภอสะเดา อำเภอนาหม่อม อำเภอบางกล่ำ อำเภอกลองหอยโข่ง อำเภอกวนเนียง อำเภอสิงหนคร อำเภอสทิงพระ อำเภอกระแสสินธุ์ อำเภอระโนด อำเภอหาดใหญ่ อำเภอเมือง ซึ่งพบมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่สำคัญๆ รวมทั้งสิ้นกว่า 86 แห่ง โดยได้แบ่งตามยุคสมัยประวัติศาสตร์ ได้เป็น 4 ยุค ดังนี้ ยุคที่ 1 ก่อนเมืองสงขลา (เมืองสงขลายุคก่อนประวัติศาสตร์ ช่วงเวลา: 3,500 ปีก่อนพุทธกาล - ประมาณพุทธศตวรรษที่ 5) ยุคที่ 2 เมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดง (ก่อนพุทธศตวรรษที่ 22 ถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 23) ยุคที่ 3 เมืองสงขลาฝั่งแหลมสน (พ.ศ. 2223 - พ.ศ. 2379) ยุคที่ 4 เมืองสงขลาฝั่งบ่อยาง (พ.ศ. 2379 - ปัจจุบัน) ผลการศึกษาเชิงปริมาณพบว่าศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยวด้านคุณค่าทางประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดสงขลาอยู่ในระดับปานกลาง ($X=3.29$) และเมื่อพิจารณาแต่ละประเด็นพบว่าอยู่ในระดับปานกลางเกือบทุกประเด็น ยกเว้นบางประเด็นที่มีความคิดเห็นว่ามีศักยภาพในระดับมาก ได้แก่ ประเด็นความเป็นเอกลักษณ์ทางกายภาพ (ร้อยละ 70.8) ส่วนประเด็นความสำคัญทางประวัติศาสตร์มีความคิดเห็นว่ามีศักยภาพในระดับน้อย (ร้อยละ 63.8) ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยวอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($X=3.61$) ศักยภาพในการ

พัฒนาการท่องเที่ยวอยู่ในระดับปานกลาง ศักยภาพในการบริหารจัดการและการจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวอยู่ในระดับปานกลาง ศักยภาพในการจัดการด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอยู่ในระดับน้อย ($X=0.28$) โดยพบว่าด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นอยู่ในระดับน้อยเกือบทุกประเด็น โดยเฉพาะชุมชนท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น การนำเที่ยว การให้บริการต่าง ๆ มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ 0.22

ผลการศึกษาเรื่องศักยภาพการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของประชาชนในจังหวัดสงขลามีหลายระดับตั้งแต่ การค้นหาปัญหา การวางแผน การปฏิบัติกิจกรรม การตัดสินใจ การติดตามและประเมินผลโดยมีระดับการมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหามากที่สุด กล่าวคือช่วยประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการวางแผนและแก้ปัญหาเฉพาะกรณีที่เกิดขึ้นในแต่ละแหล่งท่องเที่ยว ประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมท่องเที่ยวทั้งจากภาครัฐและเอกชน แต่ยังคงขาดการสร้างสรรค์กิจกรรมใหม่ๆ โดยตัวชุมชนเอง ส่วนโมเดลเส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัดสงขลาจากการศึกษาในครั้งนี้ ควรมีการจัดโปรแกรมนำเที่ยวตามยุคของประวัติศาสตร์ ดังตัวอย่างเส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์แบบมีส่วนร่วม 3 เส้นทาง ดังนี้ เส้นทางที่ 1 “เส้นทางตามรอยประวัติศาสตร์เมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดง” เส้นทางที่ 2 “เส้นทางตามรอยประวัติศาสตร์ เมืองสงขลาฝั่งแหลมสน” และเส้นทางที่ 3 “เส้นทางตามรอยศรัทธาสามเด็จเจ้า” ได้แก่ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ อย่างไรก็ตามยังมีปราชญ์ในท้องถิ่นร่วมกับผู้ประกอบการรุ่นใหม่ที่เป็นคนในชุมชนที่พร้อมจัดทำโปรแกรมท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่เข้ากับยุคสมัยและเทคโนโลยีปัจจุบัน นับเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มที่สำคัญให้กับการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดสงขลา ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์แบบมีส่วนร่วมพื้นที่จังหวัดสงขลา ได้แก่ ประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ในประวัติศาสตร์อย่างแท้จริงและขาดความรู้เรื่องราวในประวัติศาสตร์ รวมถึงภาครัฐยังไม่เปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในทุกมิติอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะจากงานวิจัยรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์พื้นที่จังหวัดสงขลา เพื่อเป็นการเรียนรู้คุณค่าและสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมจากคนรุ่นเก่าสู่คนรุ่นใหม่ จึงควรให้การสนับสนุนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนโดยแท้จริงทั้งจากส่วนของภาครัฐและเอกชน การสร้างโมเดลเส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ตามยุคสมัยเพื่อการเรียนรู้และสร้างความตระหนักในคุณค่าอันจะเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับพื้นที่และสร้างรายได้ให้กับชุมชนอย่างยั่งยืน ต่อไป

Thesis title	A model of historical tourism management of Songkhla Province
Author	Miss Somjit Intamano
Major program	Environmental management
Academic year	2018

Abstract

The objectives of the study of A model of historical tourism management of Songkhla Province are 1) to study the potential of historical tourism management in Songkhla 2) to study the potential of participation in managing historical tourism of people in Songkhla and 3) to study the model of historical tourism route in Songkhla. This is a mixed method research comprising quantitative research and qualitative research. The samples used are 1) community gurus, followers, community leaders 2) religious leaders 3) Songkhla locals 4) academics and state officials and 5) tourism business entrepreneurs. The tool used is 400 sets of questionnaire. For qualitative research, participatory observation and in-depth interview are used with data providers who are community representatives and representatives from government sector and private sector. Quantitative data are analyzed using t-test, One-Way ANOVA, and Pearson's correlation coefficient while content analysis is used for qualitative data analysis.

In this study, the researcher has explored additional historical tourism attractions in 16 districts of Songkhla Province comprising Chana, Nathavee, Thapha, Sabayoi, Rattaphum, Sadao, Namom, Bangklum, Klonghoikhong, Kuanniang, Singhanakorn, Satingphra, Krasaesin, Ranod, Hatyai and Muang Songkhla. It was found that there are more of 86 significant historical tourism attractions classified by historical era into 4 periods comprising; first period; Before Muang Songkhla (Pre-historical period: 3,500 years before Buddha era – around B.E. 5), second period, Muang Songkhla at Hua Kao Dang (Before B.E.22 – end of B.E. 23), third period, Muang Songkhla at Lamson (B.E.2223-B.E.2379) and fourth period, Muang Songkhla at Boyang (B.E.2379-present).

The quantitative study was found that the potential to attract tourists for historical value in Songkhla Province is moderate ($X=3.29$) and it was found from each aspect consideration that almost every aspect is moderate except some aspects with opinion that the potential is of high level such as the aspect of physical identity(70.8%).

For historical importance, it is commented that the potential is of low level (63.8%). The potential to support tourism is of high level ($X=3.61$). The potential to develop tourism is moderate. Management potential and management on tourist attraction preservation is moderate. The potential of management on participation of local community is low ($X=0.28$). It was found that participation of local community is of low level in almost every aspect. Local community is part of tourism activities such as tour guiding and giving services with the least mean of 0.22

The qualitative study was found that there are many levels of participatory historical tourism management of people in Songkhla for problems, planning, practicing activity, making decision, tracking and evaluation with the highest level of participation in searching for problems. That is to say people help coordinate with related authorities in planning and solving problems that happen in each tourist attraction. People in most area cooperate in doing tourism activity of government and private sector but still lack the creation of new activity. Tour program should be arranged in accordance with the historical period just like the samples of participatory historical tourism routes comprising 3 routes as follows. Route No.1 "Follow the route of first historical period; Muang Songkhla period at Hua Kao Dang". Route No.2 "Follow the route of second historical period; Muang Songkhla at Lam Son" and route No.3 "Follow the route of the three Somdej belief" comprising Somdej Chao Phako, Somdej Chao Kohyai and Somdej Chao Kohyo. and new generation of entrepreneur jointly make historical tourism program that accords with time and present technology which is considered an important value creation to historical tourism in Songkhla Province. Problems and obstacles concerning the participatory historical tourism management in Songkhla Province are that most people still lack knowledge of history of tourist attraction, And lack knowledge of historical stories

Suggestion from the research on A model of historical tourism management in Songkhla Province is that this in order to hand in cultural heritage from generation to generation, it has to prepare local people to realize value of historical means. Therefore, there should be a true support of participation of local sector from both government sector and private sector Creating models of historical tourism route following the era in order to learn and building awareness of value. which will eventually create added value to the area and sustainably make income to community.

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาคุณิพนธ์ในหัวข้อ “การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์แบบมีส่วนร่วมพื้นที่จังหวัดสงขลา” สำเร็จลุล่วงลงได้ด้วย ความกรุณาและความอนุเคราะห์ช่วยเหลือเป็นอย่างดีจาก รองศาสตราจารย์ ดร.ปาริชาติ วิสุทธิสมจาร ผู้ให้ความกรุณารับเป็นที่ปรึกษาหลักซึ่งเปรียบเสมือน เข็มทิศที่คอยชี้ทาง ไปสู่ฝั่งฝันเส้นทางแห่งความสำเร็จ ในยามที่ผู้วิจัยหลงทาง ขัดเกลา และสละเวลา ให้คำปรึกษา ข้อเสนอแนะ ข้อติชม และให้ความช่วยเหลือด้านข้อมูล ตลอดจนแนวทางในการทำคุณิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยจึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณประธานคณะกรรมการสอบคุณิพนธ์ ดร.รุ่งรวี จิตภักดี อาจารย์ประจำ หลักสูตรบริหารธุรกิจ สาขาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและการบริการ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ดร. พิรพัฒน์ โกศลศักดิ์สกุล คณะการจัดการสิ่งแวดล้อม ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศรีสุพร ปิยรัตน์วงศ์ คณะศิลปศาสตร์และ ดร.ธัญรติ ทวีกาญจน์ คณะวิทยาการจัดการ ที่เสียสละเวลามาเป็นกรรมการสอบ ให้คำแนะนำ ให้ข้อเสนอแนะที่เป็นแนวทางที่ดีในการพัฒนาและปรับปรุงเล่มคุณิพนธ์ ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณผู้อำนวยการสถานีวิจัยการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศพื้นที่ภาคใต้แบบบูรณาการ (รองศาสตราจารย์ ดร.ปาริชาติ วิสุทธิสมจาร) และคณาจารย์ในสถานีวิจัยฯ ที่ได้สนับสนุน ทุนการศึกษาจากสถานีวิจัยฯ ทั้งกรุณาให้ความเมตตาตลอดมา

ขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลภาคสนามทั้งที่ได้กล่าวชื่อไว้ในภาคผนวกและที่ไม่ได้กล่าวไว้ การพูดคุยสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลเป็นไปในลักษณะญาติผู้ใหญ่เล่าเรื่อง มากกว่าการสัมภาษณ์ระหว่าง ผู้วิจัยกับผู้ถูกสัมภาษณ์ การทำงานในภาคสนามจึงเต็มไปด้วยความอบอุ่น

ขอบคุณคณาจารย์ในคณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อม อาจารย์พิเศษทุกท่านรวมถึงเพื่อนร่วมชั้น รหัส 55 ทุกคน พี่ๆ น้องๆ ที่ร่วมงานในสถานีวิจัยการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศพื้นที่ภาคใต้แบบ บูรณาการทุกคน น้องๆ หลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนทุกคน

สุดท้ายนี้ขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อเต็ม คุณแม่ผื่อน อินทมนและทุกคนในครอบครัวที่ได้ให้ข้อคิด แนะนำและคอยให้การสนับสนุนให้กำลังใจตลอดมา คุณค่าความดีอันเกิดจากประโยชน์ ของการศึกษาครั้งนี้ ขอมอบเป็นเครื่องบูชาพระคุณ คุณพ่อ คุณแม่ บรรดาคณาจารย์และผู้ที่มี พระคุณทุกท่านที่กล่าวถึงด้วยความเคารพ สำหรับข้อผิดพลาดและข้อบกพร่องของการศึกษาฉบับนี้ ผู้เขียนขอน้อมรับไว้เพียงผู้เดียว

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า งานวิจัยชิ้นนี้คงได้ประโยชน์กับผู้อ่านและนำมาพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในพื้นที่อื่น ๆ เพื่อเรียนรู้คุณค่าและสืบสานต่อไปของคนรุ่นใหม่ รวมถึง สนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนโดยแท้จริงทั้งจากส่วนของภาครัฐและเอกชน อันจะ เป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับพื้นที่และสร้างรายได้ให้กับชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ.....	(5)
ABSTRACT.....	(7)
กิตติกรรมประกาศ.....	(9)
สารบัญ.....	(10)
สารบัญตาราง.....	(12)
สารบัญภาพ.....	(13)
บทที่ 1 บทนำ	1
ความสำคัญและที่มาของการวิจัย.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	5
คำถามของการวิจัย.....	5
ขอบเขตการวิจัย.....	5
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	7
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	8
นิยามศัพท์.....	8
บทที่ 2 การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	9
การจัดการท่องเที่ยว.....	9
การมีส่วนร่วม.....	10
การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน.....	22
การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์.....	26
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	35
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย.....	43
การสำรวจศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์.....	43
การศึกษาเชิงปริมาณ (Quantitative Research).....	45
การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research).....	46
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	48
การตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	49
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	50
การจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์.....	51

บทที่ 4 ผลการศึกษา.....	52
ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์จังหวัดสงขลา.....	52
ประวัติความเป็นมา.....	52
ข้อมูลการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ พื้นที่จังหวัดสงขลา.....	55
แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ จังหวัดสงขลา.....	59
ผลการศึกษาเชิงปริมาณ.....	74
ผลการศึกษาข้อมูลจากแบบสอบถามศักยภาพของการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์ของจังหวัดสงขลาและศักยภาพการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์ของประชาชนจังหวัดสงขลา.....	74
ศักยภาพการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของประชาชนในพื้นที่ จังหวัดสงขลา.....	91
ผลการศึกษาจากการลงพื้นที่และสัมภาษณ์ผู้แทนชุมชน.....	91
การวิเคราะห์โมเดลเส้นทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์แบบมีส่วนร่วม พื้นที่ จังหวัดสงขลา.....	110
ตัวอย่างเส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างมีส่วนร่วมของจังหวัดสงขลา.....	112
เส้นทางที่ 1 เส้นทางเมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดง.....	112
เส้นทางที่ 2 เส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างมีส่วนร่วมของจังหวัดสงขลา ตามรอยประวัติศาสตร์เมืองสงขลาฝั่งแหลมสน.....	120
เส้นทางที่ 3 เส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์แบบมีส่วนร่วมของจังหวัดสงขลา “เส้นทาง ตามรอยสามสมเด็จ”	132
 บทที่ 5 สรุปและข้อ เสนอแนะ.....	140
สรุปผลการวิจัย.....	140
อภิปรายผล.....	143
ข้อเสนอแนะ.....	146
บรรณานุกรม.....	147
ภาคผนวก.....	150
ภาคผนวก ก เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	151
ภาคผนวก ข แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ จังหวัดสงขลา	163
ภาคผนวก ค รูปภาพการลงพื้นที่.....	175
ภาคผนวก ง รายนามผู้แทนชุมชนที่สัมภาษณ์และเครือข่ายชุมชนจังหวัดสงขลา.....	184
ภาคผนวก จ กำหนดการในการลงพื้นที่.....	189
ภาคผนวก ฉ บทความในที่ประชุมวิชาการ.....	205
ประวัติผู้วิจัย.....	214

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1-1 การรายงานจากกรมการท่องเที่ยวปี พ.ศ. 2559 ถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2560	3
ตารางที่ 2-1 แสดงแหล่งมรดกโลกของไทย	33
ตารางที่ 4-1 ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ยุคที่ 1	60
ตารางที่ 4-2 ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ยุคที่ 2	66
ตารางที่ 4-3 ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ยุคที่ 3	68
ตารางที่ 4-4 ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ยุคที่ 4	72
ตารางที่ 4-5 ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละอำเภอของจังหวัดสงขลา	73
ตารางที่ 4-6 แสดงจำนวนและร้อยละของข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	74
ตารางที่ 4-7 แสดงจำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ยและระดับคุณค่าทางประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดสงขลา	76
ตารางที่ 4-8 แสดงจำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ยและระดับศักยภาพทางกายภาพและการจัดกิจกรรม	80
ตารางที่ 4-9 แสดงจำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ยและระดับศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว	82
ตารางที่ 4-10 แสดงจำนวนร้อยละค่าเฉลี่ยและระดับศักยภาพในการจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว	84
ตารางที่ 4-11 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับศักยภาพการจัดการด้านการท่องเที่ยว	86
ตารางที่ 4-12 กำหนดการโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างมีส่วนร่วมของจังหวัดสงขลา ฝั่งหัวเขาแดง	118
ตารางที่ 4-13 กำหนดการโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างมีส่วนร่วมของจังหวัดสงขลา ฝั่งแหลมสน	130
ตารางที่ 4-14 กำหนดการโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างมีส่วนร่วม ของจังหวัดสงขลา เส้นทางตามรอยศรีทธาสามสมเด็จ (สมเด็จเจ้าเกาะยอ สมเด็จเจ้าพะโคะและสมเด็จเจ้าเกาะใหญ่)	138

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1-1 กรอบแนวคิดในการวิจัย	7
ภาพที่ 2-1 ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน	16
ภาพที่ 2-2 ปกหนังสือท่องเที่ยวตามรอยอารยธรรมชายแดนใต้	39
ภาพที่ 2-3 แสดงตัวอย่างเส้นทางตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง (เส้นทางที่ 1 และ 2)	39
ภาพที่ 2-4 แสดงตัวอย่างเส้นทางตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง (เส้นทางที่ 4 – 7)	40
ภาพที่ 4-1 ทวดนายแรง เขาแก้วแสน (เส็ง)	92
ภาพที่ 4-2 วัดขวด	94
ภาพที่ 4-3 อุโมงค์ประวัติศาสตร์เขาน้ำค้าง	99
ภาพที่ 4-4 วัดป่ากอสวรรณาราม	100
ภาพที่ 4-5 ที่พักสงฆ์ควนสำหรับ	100
ภาพที่ 4-6 วัดคูเต่า	101
ภาพที่ 4-7 จำลอง อุทยานเขาเล่า	104
ภาพที่ 4-8 สวนพฤกษศาสตร์วรรณคดีภาคใต้	106
ภาพที่ 4-9 การเห็นชอบการสร้างอนุสาวรีย์พระเจ้าตากสิน (อนุสาวรีย์ ประวัติศาสตร์)	108
ภาพที่ 4-10 โมเดลเส้นทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างมีส่วนร่วมพื้นที่จังหวัดสงขลา	111
ภาพที่ 4-11 ป้อมปืนและกำแพงเมืองเก่า	112
ภาพที่ 4-12 ที่ฝั่งศพสุลต่าน สุไลมาน	113
ภาพที่ 4-13 ที่ฝั่งศพชาวดัตช์ และหลุมฝังศพ สุลต่าน สุไลมาน	114
ภาพที่ 4-14 เจดีย์สองพี่น้องบนยอดเขาแดง	114
ภาพที่ 4-15 กำแพงเมืองเก่า	115
ภาพที่ 4-16 แหลมสนอ่อน	115
ภาพที่ 4-17 เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยประวัติศาสตร์ยุคที่ 1 สมัยเมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดง	119
ภาพที่ 4-18 แหลมสนอ่อน	120
ภาพที่ 4-19 แหลมสมิหลา	120
ภาพที่ 4-20 เกาะหนู เกาะแมว	121
ภาพที่ 4-21 เขาดังกวน	121
ภาพที่ 4-22 พระเจดีย์หลวงบนเขาดังกวน	122
ภาพที่ 4- 23 ศาลาพระวิหารแดง	124
ภาพที่ 4-24 ป้อมปืนปากน้ำแหลมทราย	125
ภาพที่ 4-25 พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จังหวัดสงขลา	125
ภาพที่ 4-26 พระอารามหลวง วัดชัยมงคล	126
ภาพที่ 4-27 เจดีย์บนยอดเขาแก้วแสนและหัวนายแรง	127
ภาพที่ 4- 28 เส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์แบบมีส่วนร่วมยุคที่ 2 เมืองสงขลาสมัยแหลมสน	131
ภาพที่ 4-29 สามสมเด็จแห่งลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	132

ภาพที่ 4-30 สมเด็จพระเจ้าพะโคะ (ก/1)	132
ภาพที่ 4-31 สมเด็จพระเจ้าเกาะใหญ่ (ก/2)	133
ภาพที่ 4-32 สมเด็จพระเจ้าเกาะยอ (ก/3)	133
ภาพที่ 4-33 เส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างมีส่วนร่วม “เส้นทางตามรอยสามสมเด็จพระเจ้า”	139

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของการวิจัย

อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นตัวขับเคลื่อนเศรษฐกิจของหลายประเทศทั่วโลก เพราะสามารถเพิ่มช่องทางรายได้ให้กับประเทศ และทำให้หลายธุรกิจมีความต่อเนื่อง พร้อมกับการจ้างงานและกระจายรายได้ไปสู่ประชาชน นักวิเคราะห์เชื่อว่าปี พ.ศ. 2561 ยังเป็นปีที่ “อุตสาหกรรมท่องเที่ยว” เป็นอุตสาหกรรมหลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจโลก และการแข่งขันของแต่ละประเทศเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวก็จะเพิ่มมากขึ้น “การแข่งขันของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวมักจะเต็มไปด้วยความคาดหวังที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาของผู้บริโภค ทั้งมาตรฐานความพึงพอใจ และปรับเปลี่ยนแผนธุรกิจให้สอดคล้องกับพฤติกรรมผู้บริโภคโดยข้อมูลจากสมาคมการตลาดอเมริกันระบุว่า จากการสำรวจนักท่องเที่ยว 10,000 คน ทั่วโลกผ่านเว็บไซต์ พบว่าในปี 2561 กลุ่มนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ยังมุ่งเป้าหมายการเดินทางไปที่ประเทศในภูมิภาคเอเชียและยุโรป เช่นเคยเหมือนกับปี 2560” (เกาะกระแสโลก <https://www.prachachat.net/world-news>) องค์การการท่องเที่ยวโลกแห่งสหประชาชาติ (UNWTO) เปิดเผยว่า จำนวนนักท่องเที่ยวทั่วโลก ณ ปี 2561 อยู่ที่ 1,235 ล้านคน เพิ่มขึ้น 4% จากปีก่อนหน้าซึ่งอยู่ที่ 1,189 ล้านคน เทรนด์ที่น่าสนใจคือ ปี 2561 จะเป็นปีการท่องเที่ยวของกลุ่ม Millennial หรือกลุ่มคนที่มีอายุตั้งแต่ 18-34 ปี ทั้งยังนิยมการท่องเที่ยวแบบ “ทริประยะสั้น” 3-5 วัน และพักสัปดาห์ท่องเที่ยวแบบหลายประเทศใน 1 ทริป

การก้าวสู่การเป็นสมาชิกกลุ่มประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) ของประเทศไทยในปี 2560 นับเป็นก้าวอย่างที่สำคัญต่ออุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยซึ่งถือเป็น 1 ใน 12 ภาคบริการที่มีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจและด้วยประเทศไทยมีชื่อเสียงและได้รับการยอมรับจากนักท่องเที่ยวจากทั่วโลกในด้านสภาพแวดล้อม สถานที่ท่องเที่ยวที่สวยงามและหลากหลาย ทั้งแบบเชิงธรรมชาติ เชิงศิลปวัฒนธรรม รวมถึงแหล่งท่องเที่ยวที่ตอบสนองชีวิตคนเมืองอย่างแหล่งช้อปปิ้ง สถานบันเทิงและสปา เป็นต้น จากการคาดการณ์ขององค์การการท่องเที่ยวโลก (UNWTO) ในปี 2563 จะมีนักท่องเที่ยวทั่วโลกกว่า 1,600 ล้านคน (อภิสิทธิ์ ไส้ตู่ไกล, 2544) แสดงให้เห็นว่าแหล่งท่องเที่ยวแถวอาเซียนมีแนวโน้มการเติบโตและส่งผลต่อการแข่งขันในธุรกิจการท่องเที่ยวที่มีแนวโน้มรุนแรงมากขึ้นในอนาคต ด้วยศักยภาพและความเข้มแข็งของประเทศไทยที่รองรับการท่องเที่ยวที่หลากหลายทำให้ผู้ประกอบการธุรกิจด้านการท่องเที่ยวต้องเริ่มเตรียมความพร้อมและปรับตัวเพื่อรองรับการเปิดเสรีด้านการท่องเที่ยวและการหาจุดเด่นที่มีศักยภาพในการท่องเที่ยวที่เน้นประสบการณ์และการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในการดึงดูดนักท่องเที่ยวอาเซียนที่สามารถเข้ามาเที่ยวในประเทศไทยเพิ่มมากขึ้น UNWTO ได้ประกาศให้ปี 2560 เป็นปีแห่งการท่องเที่ยวยั่งยืน การดำเนินการท่องเที่ยวของไทยทั้งในแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติฉบับที่ 2 ได้ให้ความสำคัญต่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งสะท้อนในยุทธศาสตร์ย่อยในการพัฒนาทางด้านอุปสงค์และอุปทานด้านการท่องเที่ยว นอกจากนี้ไทยยังได้กำหนดให้มีแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน พ.ศ.2559 -2563 นอกจากนี้ในงาน The International Tourism

Fair of Spain (FITUR) เมื่อวันที่ 18 มกราคม 2561 องค์การการท่องเที่ยวโลก (UNWTO) ได้ประกาศอย่างเป็นทางการให้ปี พ.ศ. 2560 เป็นปีแห่งการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเพื่อการพัฒนา พร้อมด้วยแผนการจัดกิจกรรม

ความคืบหน้าของอาเซียนจากการประชุมรัฐมนตรีท่องเที่ยวอาเซียนครั้งที่ 20 ซึ่งจัดรวมกับการประชุมใหญ่ ASEAN Tourism Forum (ATF) ครั้งที่ 36 มีขึ้นที่ประเทศสิงคโปร์ เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2560 ในหัวข้อเรื่อง “SHAPING Our Tourism Journey Together” ซึ่งเป็นการประชุมร่วมกันระหว่างรัฐมนตรีและผู้บริหารองค์กรด้านการท่องเที่ยวของอาเซียน สายการบินของประเทศในอาเซียน มีรัฐมนตรีการค้าและอุตสาหกรรมของสิงคโปร์เป็นประธาน และนางกอบกาญจน์ วัฒนวรางกูร อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาของไทยเป็นรองประธาน โดยมีประเด็นที่น่าสนใจคือการดำเนินงานภายใต้แผนยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวอาเซียน (The ASEAN Tourism Strategic Plan : ATSP) เพื่อนำไปสู่เป้าหมายในปี พ.ศ. 2568 ที่ว่า “อาเซียนจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพด้วยการนำเสนอประสบการณ์ที่มีความหลากหลายและเป็นหนึ่งเดียว โดยการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างสมดุลและยั่งยืน การมีส่วนร่วม และมีความรับผิดชอบต่อผู้บริโภคและสังคมให้กับพลเมืองอาเซียน” ทั้งนี้ รัฐมนตรีอาเซียนต่างเห็นพ้องกันว่า จำเป็นต้องมีการดำเนินการในประเด็นต่างๆ เช่น การประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวในอาเซียนและความเชื่อมโยงระหว่างกัน ระดับความรู้ ความเข้าใจ และความตระหนักถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวอาเซียน การยกระดับตลาดดิจิทัลให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น การเพิ่มศักยภาพในการรวบรวม จัดเก็บ และวิเคราะห์ข้อมูลสถิติทางการท่องเที่ยว การเพิ่มความร่วมมือระหว่างสมาชิกอาเซียน รวมไปถึงความร่วมมือระหว่างอาเซียนและองค์กรระหว่างประเทศ (สถานการณ์ท่องเที่ยวโลก รายงานภาวะเศรษฐกิจท่องเที่ยว. 2561)

การท่องเที่ยวนั้นมีอยู่หลายรูปแบบ โดยการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีคุณค่า ซึ่งเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวที่มีความเกี่ยวข้องกับทางประวัติศาสตร์ในอดีต เพื่อรับอารมณ์และคุณค่าทางประวัติศาสตร์ในสถานที่ท่องเที่ยว รวมถึงได้ความรู้และมีความเข้าใจต่อความเป็นมาของโบราณสถานและโบราณวัตถุต่างๆ ทั้งจากกระแสความต้องการของนักท่องเที่ยว หรือการถูกจัดให้เป็นกลุ่มสินค้าการท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศ รวมทั้งนโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยวของภาครัฐที่มุ่งรักษาและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ทางองค์การการท่องเที่ยวโลก (www.unwto.org) ได้มีการกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวเป็น 3 รูปแบบหลัก ได้แก่ 1) รูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ (natural based tourism) 2) รูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งวัฒนธรรม (cultural based tourism) และ 3) รูปแบบการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษ (special interest tourism) ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (historical tourism) เป็นการเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดี และประวัติศาสตร์ เพื่อชื่นชมและเพลิดเพลินในสถานที่ท่องเที่ยวได้ ความรู้มีความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์และโบราณคดี ในท้องถิ่นพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อสังคมและจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่า ของสภาพแวดล้อมโดยที่ประชาชนในท้องถิ่น มีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยว จัดอยู่ในรูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งวัฒนธรรม (cultural based tourism)

การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์นั้นว่ามีความสำคัญในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวโลกและรวมถึงประเทศไทยและนับวันจะมีคนนิยมมากขึ้นในหลายจังหวัดที่มีโบราณสถานที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น สื่อให้เห็นถึงประวัติความเป็นมาของประวัติศาสตร์ในแต่ละพื้นที่ จะมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น สื่อให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาในอดีตสะท้อนถึงวิถีชีวิตของคนรุ่นก่อนผ่านโบราณสถานหรือโบราณวัตถุที่ทิ้งไว้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาในรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ซึ่งในปัจจุบันได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติไม่แพ้กับการท่องเที่ยวรูปแบบอื่นๆ การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์นั้นจำเป็นต้องมีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบและอย่างมีคุณภาพ หากขาดการบริหารจัดการที่ดี อาจเกิดผลกระทบต่อสถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆ เช่นกัน ซึ่งองค์ประกอบที่สำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ได้แก่ การดำเนินการโดยคำนึงถึงศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยวและการรองรับนักท่องเที่ยว การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่ต้องมีการจัดการด้านอนุรักษ์ การสร้างและปลูกจิตสำนึก รวมถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและการกระจายรายได้สู่ชุมชน

ที่ผ่านมา ประเทศไทยยังขาดความพร้อมในการบริหารจัดการ จึงทำให้โบราณสถานหลายแห่งกลายเป็นสถานที่เก่าแก่ที่ไม่มีค่าไปอย่างน่าเสียดาย (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2557) สามทศวรรษที่ผ่านมา การท่องเที่ยวเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจเพราะความพร้อมด้านทรัพยากรด้านการท่องเที่ยว ที่มีธรรมชาติ ประเพณีวัฒนธรรม วิถีชุมชน โบราณสถาน โบราณวัตถุ และการบริการ ซึ่งภาคธุรกิจ การท่องเที่ยวได้อาศัยความพร้อมของทรัพยากรเหล่านี้เป็นสินค้าด้านการท่องเที่ยว สร้างงานสร้างรายได้ให้กับพื้นที่เป็นจำนวนมาก

สถิตินักท่องเที่ยว ปัจจุบัน เปรียบเทียบกับช่วงเวลาเดียวกันของปีที่ผ่านมาจังหวัดสงขลา

	ปี 2559 (ทั้งปี)	ปี 2559 (ม.ค.-ธ.ค.)	ปี 2560 (ม.ค.-ธ.ค.)	+/- (%)
จำนวนนักท่องเที่ยว (คน)	6,675,178	6,675,178	6,857,413	+2.73
ไทย	4,157,186	4,157,186	4,292,832	+3.26
ต่างชาติ	2,517,992	2,517,992	2,564,581	+1.85
รวม				
รายได้ (ล้านบาท)	54,337.45	54,337.45	59,836.28	+10.12
อัตราการเข้าพัก	66.74	66.74	68.01	+1.90
นักท่องเที่ยวต่างชาติ 5 อันดับแรก	1.) Malaysia 4) Japan	2) Singapore 5) Philippines	3) Indonesia	

ตารางที่ 1-1 การรายงานจากกรมการท่องเที่ยวปี พ.ศ. 2559 ถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2560

ในปี พ.ศ. 2559 มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดสงขลา จำนวนทั้งสิ้น 6,857,413 คน สร้างรายได้ให้กับพื้นที่ 59,836.28 ล้านบาท แม้ว่าจะมีนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นในทุกปี แต่ผลกระทบต่างๆ ก็ตามมาทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ประกอบกับกระแสการท่องเที่ยวในโลกปัจจุบัน พฤติกรรมนักท่องเที่ยวได้เปลี่ยนไปโดยที่นักท่องเที่ยวคุณภาพเน้นการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ ให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อม ให้ความสำคัญถึงการเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์สืบสานคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ปัญหาของจังหวัดสงขลาและการวิเคราะห์ปัญหาที่ผ่านมาในด้านการท่องเที่ยวจากแผนพัฒนาจังหวัด (พ.ศ. 2557-2560) มีผลดังนี้

จุดแข็งในด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดสงขลามีแหล่งท่องเที่ยวหลากหลาย อาทิ แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (สถาบันทักษิณคดีศึกษา เกาะยอ และชุมชนสทิงหม้อ เป็นต้น) และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์/ศาสนสถาน (วัดพะโคะ วัดพระเจดีย์งาม พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสงขลา เป็นต้น) แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ (หาดสมิหลา แหลมสนอ่อน และสถานแสดงพันธุ์สัตว์น้ำสงขลา เป็นต้น) กิจกรรมท่องเที่ยวก็มีหลากหลาย เช่น ปีใหม่ สงกรานต์ แข่งขันเรือยาวบางกล่ำ ลากพระตรุษจีน ไหว้พระแก้ววัด ลอยกระทง เป็นต้น รวมถึงเป็นแหล่งการค้าที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวที่สำคัญของภูมิภาค เช่น ตลาดกิมหยง ตลาดสันติสุข แหล่งการค้า บริเวณถนนเสน่หานุสรณ์ เป็นต้น เป็นศูนย์กลางการคมนาคมที่เชื่อมโยงการท่องเที่ยวภาคใต้ตอนล่าง และประเทศเพื่อนบ้าน ส่วน

จุดอ่อนด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ ในเรื่องของสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการทางการท่องเที่ยวไม่ได้มาตรฐาน เช่น ป้ายชี้ทางแหล่งท่องเที่ยวศูนย์บริการท่องเที่ยว เป็นต้น การขาดการสร้างความโดดเด่นและเรื่องราว (Story) เพื่อสร้างอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว ขาดการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ ขาดบุคลากรด้านการท่องเที่ยวระดับมืออาชีพ

โอกาสด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ นโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยวของรัฐบาล นโยบายการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นเอื้อต่อการเสริมสร้างศักยภาพทางการท่องเที่ยวทั้งการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและการตลาด โครงการด้านการท่องเที่ยวภายใต้แผนงาน Indonesia – Malaysia – Thailand Growth Triangle (IMT-GT) เช่น เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยหลวงปู่ทวด และ การท่องเที่ยวเมืองเก่า IMT-GT เป็นต้น กระแสความนิยมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ สายการบินต่างประเทศเพิ่มเที่ยวบินขนาดใหญ่ เช่น สายการบิน FIREFLY, TIGER AIR, AIR ASIA เป็นต้น

อุปสรรคด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ การแข่งขันด้านการท่องเที่ยวที่มีสูง ผลกระทบจากการเกิดขึ้นของภัยธรรมชาติทั้งภายในประเทศและภายนอกประเทศ นักท่องเที่ยวขาดความเชื่อมั่นต่อสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ ซึ่งจากการวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคดังกล่าวของจังหวัดสงขลาทำให้ทราบข้อมูลเบื้องต้นเพื่อทำการศึกษารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างมีส่วนร่วมของจังหวัดสงขลาต่อไป

การศึกษาครั้งนี้มุ่ง ศึกษาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัดสงขลา และศึกษาการมีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของประชาชนในจังหวัดสงขลา ทำให้เข้าใจถึงความเป็นมาของสถานที่ต่างๆ ได้อย่างลึกซึ้ง เห็นคุณค่าทางวัฒนธรรม วิถีชีวิต ตลอดจนวิเคราะห์พฤติกรรมผู้คนในอดีตที่มีความสัมพันธ์ต่อแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างเป็นเหตุเป็นผล ความรู้ทางประวัติศาสตร์มีส่วนสำคัญที่จะทำให้นักท่องเที่ยวมีจิตสำนึกต่อแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยว จนเกิดความภาคภูมิใจในมรดกของชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาจากเนื้อหาประวัติศาสตร์ศูนย์อำนาจของรัฐหรือประวัติศาสตร์ชาติที่มุ่งเน้นคุณค่าในวีรกรรมของผู้นำ ที่เป็นแบบอย่างของชุมชน ปัจจุบันการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในจังหวัดสงขลายังมีจุดอ่อนหลายด้าน ทำให้ไม่สามารถให้การท่องเที่ยวเป็นเป็นเครื่องมือในการพัฒนาได้เต็มศักยภาพ เช่น ขาดการสร้างสรรคกิจกรรมและบริการใหม่ๆ ที่สามารถเพิ่มความน่าสนใจในการท่องเที่ยวและขาดระบบการจัดการที่เป็นระบบในการจัดการการท่องเที่ยวที่เป็นเอกภาพทำให้อยู่ในภาวะเสี่ยงในการแข่งขันกับจังหวัดอื่นๆ ของไทยและประเทศเพื่อนบ้านในกลุ่มประชาคมอาเซียน งานชิ้นนี้จึงมีคำถามการวิจัยว่าทรัพยากรการท่องเที่ยวในจังหวัดสงขลา มีศักยภาพในการพัฒนาให้เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ได้หรือไม่ และทรัพยากรด้านใดที่มีศักยภาพสูงสุดและการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัดสงขลา ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการในระดับใด อย่างไรจึงสอดคล้องกับบริบทจังหวัดสงขลา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาศักยภาพของการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัดสงขลา
2. ศึกษาศักยภาพการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของประชาชนในจังหวัดสงขลา
3. ศึกษาโมเดลเส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัดสงขลา

คำถามของการวิจัย

1. ทรัพยากรการท่องเที่ยวในจังหวัดสงขลา มีศักยภาพในการพัฒนาให้เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ได้หรือไม่ และทรัพยากรด้านใดที่มีศักยภาพสูงสุด
2. การจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัดสงขลา ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการในระดับใด และโมเดลเส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์แบบมีส่วนร่วมของจังหวัดสงขลาควรเป็นแบบใดเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ศึกษา

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตของเนื้อหาการศึกษา

เนื้อหาการศึกษาแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์พื้นที่จังหวัดสงขลา ครั้งนี้เป็น การศึกษาศักยภาพของการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัดสงขลา ศึกษาศักยภาพการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของประชาชนในจังหวัดสงขลา และศึกษาโมเดลเส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัดสงขลาโดยใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed

Method Research) ประกอบด้วยการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

ขอบเขตของพื้นที่และช่วงเวลาในการศึกษา

ขอบเขตของพื้นที่ในงานศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในจังหวัดสงขลา รวม 16 อำเภอ อันประกอบด้วย อำเภอจะนะ อำเภอนาทวี อำเภอเทพา อำเภอสะบ้าย้อย อำเภอรัตนภูมิ อำเภอสะเดา อำเภอนาหม่อม อำเภอบางกล่ำ อำเภอคลองหอยโข่ง อำเภอควนเนียง อำเภอสิงหนคร อำเภอสทิงพระ อำเภอกระแสสินธุ์ อำเภอระโนด อำเภอหาดใหญ่ อำเภอเมือง

ช่วงเวลาในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2557- เดือน เมษายน พ.ศ. 2561

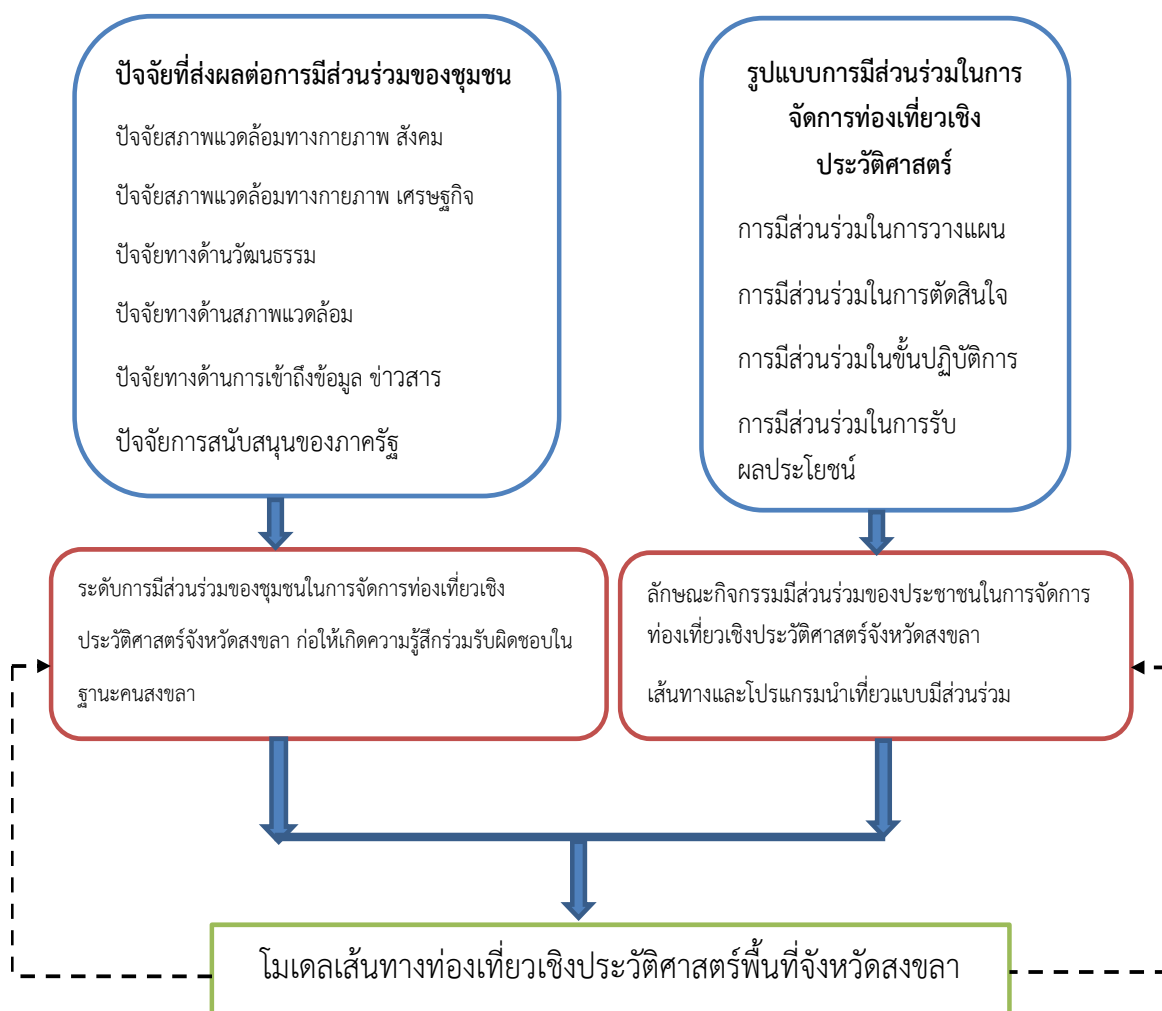
ขอบเขตของประชากรที่ใช้ศึกษา

กลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้านี้ได้แก่ 1) ประชาชน ชุมชน ศิษย์ยานุศิษย์ ผู้นำชุมชน 2) ผู้นำทางศาสนา 3) คนในพื้นที่จังหวัดสงขลา 4) นักวิชาการ เจ้าหน้าที่ของรัฐ 5) ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว โดยใช้เครื่องมือแบบสอบถามจำนวน 400 ชุด ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลซึ่งเป็นผู้แทนชุมชนและผู้แทนจากภาครัฐ เอกชน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยนี้ผู้ศึกษาได้ใช้ การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่าง คือ 1) ประชาชน ชุมชน ศิษย์ยานุศิษย์ ผู้นำชุมชน 2) ผู้นำทางศาสนา 3) คนในพื้นที่จังหวัดสงขลา 4) นักวิชาการ เจ้าหน้าที่ของรัฐ 5) ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว โดยใช้เครื่องมือแบบสอบถามจำนวน 400 ชุด ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลซึ่งเป็นผู้แทนชุมชนและผู้แทนจากภาครัฐ เอกชน ส่วนข้อมูลเชิงปริมาณวิเคราะห์โดยใช้การทดสอบ (t-test) การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบจำแนกทางเดียว (One-Way ANOVA)

1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1-1 กรอบแนวคิด โมเดลเส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์พื้นที่จังหวัดสงขลา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. แนวทาง/ข้อเสนอแนะ ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ให้มีส่วนร่วมของประชาชนมากขึ้น
2. เส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างมีส่วนร่วมของจังหวัดสงขลา
3. สามารถนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์เพื่อพัฒนาสถานที่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์อื่นๆ ต่อไป

นิยามศัพท์เฉพาะ

การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical tourism) หมายถึงการเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น และมีความสำคัญในฐานะเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศาสนา ที่แสดงถึงอารยธรรมของท้องถิ่น มีผลดึงดูดให้นักท่องเที่ยวไปเยือน เช่น เมืองและชุมชนโบราณ เจดีย์ วัด ถ้ำโบราณของจังหวัดสงขลา

การมีส่วนร่วมของประชาชน (Community participatory) เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้าไปร่วมคิด ร่วมริเริ่ม ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ ของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในพื้นที่ ระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัดสงขลา และอาจถึงขั้นร่วมแบ่งปันผลประโยชน์ในการจัดการท่องเที่ยวนั้น ๆ อย่างทั่วถึงและเท่าเทียม

เส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical tourism route) การจัดโปรแกรมนำเที่ยวให้เดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์เพื่อชื่นชมและเพลิดเพลิน เรียนรู้ยุคสมัยและเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์บนพื้นฐานความรับผิดชอบต่อมรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของประชาชนในท้องถิ่น

บทที่ 2

การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์พื้นที่จังหวัดสงขลา เพื่อศึกษาศักยภาพของการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัดสงขลา ศักยภาพการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของประชาชนในจังหวัดสงขลาและศึกษาโมเดลเส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัดสงขลา โดยผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมากำหนดกรอบการดำเนินงานและข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาที่เกี่ยวข้องโดยมีเนื้อหาตามลำดับดังนี้

1. การจัดการท่องเที่ยว
2. การมีส่วนร่วม
3. การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
4. การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. การจัดการท่องเที่ยว (Tourism Management)

จากการทบทวนวรรณกรรมมีหลักฐานการเติบโตอย่างต่อเนื่องของสังคมเดินทางที่ผู้คนให้ความสำคัญกับการหยุด การเดินทางและประสบการณ์ของการไปพบเห็นสังคมและวัฒนธรรมใหม่ มีผู้ให้ความหมายการจัดการการท่องเที่ยวดังนี้

McCoy, (2010) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเป็นการเดินทางจากที่หนึ่งที่มีจุดหมายถึงที่อยู่อาศัยไปยังอีกที่หนึ่งถือว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อเปลี่ยนบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมโดยมีแรงกระตุ้นจากความต้องการในด้านกายภาพ ด้านวัฒนธรรม ด้านการปฏิสัมพันธ์ และด้านสถานะหรือเกียรติคุณ

Page and Dowling, (2002) กล่าวว่า การท่องเที่ยวถูกกำหนดเป็นกิจกรรมของบุคคลเพื่อการพักผ่อน การทำธุรกิจ หรือวัตถุประสงค์อื่น ๆ การท่องเที่ยวเป็นการเดินทางและพักในสถานที่ต่างจากสิ่งแวดล้อมปกติและใช้เวลาไม่น้อยกว่า 1 ปี ส่งผลให้การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมหนึ่งที่มีกำไรมากที่สุดในโลก และมีผลกระทบทางบวกเพราะสร้างรายได้และสร้างงาน

Lawson and Baud Bovy, (1977) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเป็นการนันทนาการ (Recreation) รูปแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นระหว่างเวลาว่างที่มีการเดินทางเข้ามาเกี่ยวข้อง

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย(2542) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมของบุคคลที่เดินทางไปยังจุดหมายปลายทางหรือสถานที่ที่ไม่ใช่ท้องถิ่นที่อยู่อาศัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ

สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเป็นการเดินทางจากที่หนึ่งไปยังจุดหมายปลายทางหรือสถานที่ที่ไม่ใช่ท้องถิ่นที่อยู่อาศัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ เพื่อเปลี่ยนบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมโดยมีแรงกระตุ้นจากความต้องการในด้านกายภาพ ด้านวัฒนธรรม ด้านการปฏิสัมพันธ์

และด้านสถานะหรือเกียรติคุณ ส่งผลให้การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมหนึ่งที่มีกำไรมากที่สุดในโลก และมีผลกระทบทางบวกเพราะสร้างรายได้และสร้างงาน

ผลกระทบจากการท่องเที่ยว

Maleski, (2012) กล่าวว่า ผลกระทบจากการท่องเที่ยวซึ่งจะค่อยๆ เกิดขึ้นในความสัมพันธ์ทางสังคมและศีลธรรมของชุมชน รวมทั้งนำไปสู่การเกิดขึ้นของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

Weaver, (2010) กล่าวว่า ผลกระทบจากการท่องเที่ยวส่งผลให้เกิดแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ให้ความสำคัญกับพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

Ayotte, (2009) กล่าวว่า ในขณะที่ผลกระทบทางวัฒนธรรมมุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงในระยะยาวในบรรทัดฐานและมาตรฐานของสังคม

Avramescu and Ungureanu, (2008) กล่าวว่า ผลกระทบทางสังคมมีการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วมากในโครงสร้างทางสังคมของชุมชน และการปรับเปลี่ยนทิศทางของเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม

Haralampopoulos and Pizam, (1996) กล่าวว่า การพัฒนาและการวางแผนที่ไม่เหมาะสมของการท่องเที่ยว อาจมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมการท่องเที่ยวอาจนำไปสู่มลภาวะทางน้ำ ทั้งน้ำในแหล่งน้ำและน้ำใต้ดิน จากสิ่งปฏิกูลและขยะมูลฝอยที่ไม่ได้รับการดูแลที่ถูกต้องจากโรงแรมและสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ มลพิษทางอากาศจากการใช้ยานพาหนะมากเกินไปของนักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการท่องเที่ยว นอกจากนั้นอาคารสถานที่พักสำหรับให้บริการแก่นักท่องเที่ยวก็สามารถทำให้เกิดมลพิษทางอากาศและการท่องเที่ยวทำให้เกิดมลพิษทางเสียงจากการจราจรติดขัดในพื้นที่ท่องเที่ยว รวมทั้งมลพิษทางสายตาจากโครงการพัฒนาที่ไม่เหมาะสมของโรงแรมและสถานบริการนักท่องเที่ยวอื่น ๆ จากแผนโฆษณาที่ไม่สวยงามและการขยายตัวของโครงสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว ผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมของการท่องเที่ยว เป็นวิธีการที่การท่องเที่ยวทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบค่านิยมพฤติกรรม

สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวที่ขาดประสิทธิภาพส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งอาจเป็นสาเหตุทำให้เกิดความแตกแยกของคนในชุมชนและเป็นข้อจำกัดในการพัฒนาการท่องเที่ยวทำให้เกิดแนวคิดการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมรักษาคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่นสร้างประโยชน์ต่อสังคม

2. การมีส่วนร่วม (Participation)

การมีส่วนร่วม (Participation) คือ รูปแบบการบริหารจัดการที่หน่วยงานรัฐได้ให้โอกาสแก่ประชาชน ผู้มีส่วนได้เสีย หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ โดยต้องเป็นกระบวนการที่มีการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง มีการร่วมกันวางแผน การดำเนินงาน การจัดสรร การใช้ประโยชน์ และรวมถึงการติดตามประเมินผล (ศศิณ เฉลิมลาภา และคณะ 2557) ซึ่งการมีส่วนร่วมมีระดับขั้นที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม ตามแนวคิดของ Arnstein 8 ระดับขั้น ดังนี้ 1) ระดับขั้นการควบคุมอย่างเบ็ดเสร็จ (Manipulation) 2) ระดับขั้นการมีส่วนร่วมรับรู้ข้อมูล (Therapy) 3) ระดับขั้นการให้ข้อมูล (Informing) 4) ระดับขั้นการรับฟังความคิดเห็น (Placation) 5) ระดับขั้นการปรึกษาหารือ (Consultation) 6) ระดับขั้นการเป็นพันธมิตร (Partnership) 7) ระดับขั้นการส่งตัวแทน

ร่วมใช้สิทธิ (Delegate Power) และ 8) ระดับขั้นการควบคุมการตัดสินใจโดยพลเมือง (Citizen Control)

โดยขั้นที่ถือว่ายังไม่มีส่วนร่วมคือ ระดับขั้นที่ 1 และ 2 ระดับขั้นที่ 3, 4, และ 5 นั้นมีการให้ทราบ รับรู้ข้อมูลแต่เปิดโอกาสให้เกิดการตัดสินใจ ส่วนระดับขั้นที่ 6, 7 และ 8 จะเกิดการมีส่วนร่วมและมีอำนาจในการตัดสินใจ แต่ในทางปฏิบัติจะแบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 5 ขั้น ได้แก่ ขั้นการสร้างความร่วมมือ (Collaborate) และเริ่มอำนาจ (Empower) ซึ่งการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมจะทำให้ลดความขัดแย้งลงระหว่างภาครัฐและภาคประชาชน เกิดความไว้วางใจ เสริมสร้างความร่วมมือ ได้รับการสนับสนุน และเกิดเชื่อมั่นในการทำงานของภาครัฐจากภาคประชาชนเพิ่มมากขึ้น

ศศิณี เณลิมาภ (2557) มีแนวคิดว่าการจัดการทรัพยากรชุมชน เน้นการมีกติกาที่ตกลงร่วมกัน มีการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน มีการใช้วิถีชีวิตที่เป็นมิตรต่อทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และมีการดำเนินกิจกรรมสนับสนุนให้ชุมชน กลุ่มคน สถาบันการศึกษา มีความเข้าใจในการร่วมดำเนินการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

James L. Creighton นักวิชาการ ที่ปรึกษาและนักปฏิบัติการด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนได้นำเสนอแนวทางการออกแบบ แนวทางการดำเนินการมีส่วนร่วมของประชาชนตั้งแต่เริ่มต้น จนจบกระบวนการ เทคนิคการมีส่วนร่วมของประชาชนในรูปแบบต่าง ๆ รวมถึงทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนต่าง ๆ อย่างครอบคลุม สามารถสรุปเนื้อหาได้ดังนี้

1. ภาพรวมของการมีส่วนร่วมของประชาชน

ได้มีการนิยาม “การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการที่ความกังวล ความต้องการ และคุณค่าของประชาชน ได้รับการบูรณาการในกระบวนการตัดสินใจของภาครัฐ ผ่านกระบวนการสื่อสารแบบสองทาง โดยมีเป้าหมายโดยรวมเพื่อที่จะทำให้เกิดการตัดสินใจที่ดีขึ้นและได้รับการสนับสนุนจากประชาชน” และปัจจัยที่ทำให้การมีส่วนร่วมของประชาชนมีประสิทธิภาพ ได้แก่ การได้รับข้อมูลข่าวสารอย่างเพียงพอเพื่อให้ประชาชนมีข้อมูล เกี่ยวกับทางเลือกและผลกระทบต่าง ๆ ที่อาจตามไว้ให้ประกอบการตัดสินใจได้ การมีส่วนร่วมของประชาชนมีความหายครอบคลุมมากกว่าการเป็นเพียงกระบวนการให้ความรู้ ข้อมูล ข่าวสารต่าง ๆ ต่อสาธารณชนเพียงด้านเดียว ซึ่งเป็นการสื่อสารแบบทางเดียว (Onn-way Communication) เท่านั้น และประเด็นสำคัญคือ เป้าหมายของกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การให้ข้อมูล ข่าวสารที่ครอบคลุมต่อสาธารณชน และการเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียจากนโยบาย กิจกรรมและโครงการพัฒนา สามารถแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา นำไปสู่กระบวนการสร้างฉันทามติ (Consensus Building) เพื่อหาทางออกที่ดีที่สุดและได้รับการยอมรับจากทุกฝ่าย

2. การออกแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนที่ไม่ได้เป็นองค์ประกอบหนึ่งของการตัดสินใจ กล่าวได้ว่าการมีส่วนร่วม กล่าวได้ว่าเป็นการกระทำที่เสียเวลาเปล่าของทุกฝ่ายทั้งขององค์กรและภาคประชาชน ก่อนที่ดำเนินกระบวนการมีส่วนร่วมจะชักชวนใคร หรือหน่วยงานใดให้มีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจใด ๆ นั้นจำเป็นที่จะต้องสร้างความมั่นใจว่าบุคคลนั้นได้รับโอกาสในการมีส่วนร่วมอย่างเพียงพอ มีโอกาสใน

การแสดงความคิดเห็น การโต้แย้งและการอภิปรายอย่างมีคุณค่า โดยที่ผลของการมีส่วนร่วมของพวกเขา ต้องมีประโยชน์ มีอิทธิพลและต้องถูกบูรณาการในการตัดสินใจขั้นสุดท้ายอย่างเหมาะสม และได้ นำเสนอแนวทางในการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 3 ชั้น ได้แก่

ชั้นที่ 1 การวิเคราะห์การตัดสินใจ

ขั้นตอนนี้สำคัญโดยเฉพาะการตัดสินใจว่าใครจำเป็นที่จะอยู่ในที่วางแผน เพราะแต่ละ ขั้นตอนของการวางแผนอาจมีผู้มีส่วนได้เสียเพิ่มเข้ามาในแต่ละระยะที่แตกต่างกัน ซึ่งหากไม่ครบถ้วนก็ จะเกิดปัญหาได้

ชั้นที่ 2 การวางแผนกระบวนการ (Process Planning)

ขั้นตอนนี้เกี่ยวกับการกำหนดกิจกรรม และเทคนิคการมีส่วนร่วม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการ วิเคราะห์ ค้นหา เทคนิคการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมที่สุดในการประยุกต์ใช้ในการแต่ละขั้นของ กระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และการเชื่อมโยง ความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมการมีส่วนร่วมกับขั้นตอนการตัดสินใจ รวมถึงการกำหนดผู้มีส่วนได้เสีย หรือผู้ได้รับผลกระทบจากการตัดสินใจนั้น ๆ สถานที่ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ

ชั้นที่ 3 การปฏิบัติตามแผน

ขั้นตอนนี้สุดท้ายนี้เป็นการนำแผนการที่กำหนดไว้ทั้งหมด กิจกรรมการมีส่วนร่วมต่าง ๆ ไป ปฏิบัติจริง และทำการประเมินผลของกิจกรรมมีส่วนร่วม ตลอดจนการนำข้อมูลที่ได้จากกิจกรรมตาม กระบวนการมีส่วนร่วมนั้นไปใช้ประโยชน์อย่างแท้จริง

ประเด็นคือการวางแผนอย่างระมัดระวังและปรึกษากับหน่วยงานต่าง ๆ อย่างรอบคอบซึ่งการ วางแผนการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างรอบคอบ ก็จะสามารถลดระยะเวลาของการดำเนินการที่อาจ เกิดข้อผิดพลาดได้ และควรระลึกเสมอว่ากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นศิลปะที่ต้องวาง แผนการดำเนินงานอย่างรัดกุมในทุกขั้นตอน

3. ชุดเครื่องมือการมีส่วนร่วมของประชาชน

เมื่อพิจารณาถึงเทคนิคการมีส่วนร่วมของประชาชน สิ่งสำคัญคือต้องทราบว่าประเด็นใดที่ เกี่ยวข้องกับสาธารณชนที่ต้องดำเนินการ ข้อมูลใดที่จำเป็นการแลกเปลี่ยนระหว่างสาธารณชน จึงจะให้ ผู้เกี่ยวข้องก็สามารถตัดสินใจได้ว่า เทคนิคการมีส่วนร่วมใดมีความเหมาะสมกับสถานการณ์นั้นที่สุด

การมีส่วนร่วมของประชาชนเกี่ยวข้องทั้งการให้ข้อมูลข่าวสารแก่สาธารณชน และการได้ ดำเนินการเพื่อให้ได้ความคิดเห็น ความกังวลของประชาชนกลับมา ซึ่งเป็นการสื่อสารแบบสองทาง อาจ กล่าวได้ว่าเทคนิคการมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ ได้แก่

3.1 เทคนิคการให้ข้อมูลข่าวสาร การดำเนินการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ดี จะต้อง ประกอบด้วยการวางแผนการให้ข้อมูลข่าวสารที่ดีกับสาธารณชน เพื่อให้ประชาชนรับรู้ข้อมูล ข่าวสาร และประเด็นสำคัญต่าง ๆ อย่างครบถ้วนและใช้ประกอบการตัดสินใจได้ว่าควรจะให้การสนับสนุนหรือ คัดค้านนโยบาย/โครงการพัฒนานั้น ๆ เช่น การนำเสนอต่อประชาคม การแถลงข่าว การประกาศ การ บริการสาธารณะ เป็นต้น

3.2 เทคนิคการมีส่วนร่วม เมื่อประชาชนได้รับข้อมูล ข่าวสารต่าง ๆ อย่างครบถ้วนเหมาะสมแล้ว ขั้นตอนต่อไปคือการจัดเวทีมาตรการหรือมาตรการต่าง ๆ เพื่อให้สมาชิกของสาธารณชนสามารถแสดงความรู้สึก แสดงความคิดเห็น หรือความห่วงกังวลของตนต่อผู้มีอำนาจตัดสินใจได้อย่างเหมาะสม ซึ่งมีหลายเทคนิคที่สามารถใช้ได้ เช่น การจัดตั้งกลุ่มที่ปรึกษาหรือคณะทำงาน การสนทนากลุ่ม การเปิดสายด่วน การสัมภาษณ์ การประชุมการรับฟังความคิดเห็น และการประชุมเชิงปฏิบัติการ เป็นต้น

ประเด็นสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนคือ ต้องเป็นการสื่อสารแบบสองทาง รวมถึงการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน นอกจากวิธีการที่เหมาะสมในการดำเนินการมีส่วนร่วมของประชาชนคือ การใช้หลายเทคนิควิธีการร่วมกัน เนื่องจากข้อมูล/สิ่งที่ได้จากเทคนิคหนึ่งอาจสามารถผสมผสานรวมกับข้อมูล/สิ่งที่ได้จากเทคนิคอื่น ทำให้ได้ข้อมูล/สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์หรืออาจทำให้เกิดเทคนิคการมีส่วนร่วมใหม่ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

4. เครื่องมือการประชุมสาธารณะ

เทคนิคการประชุมสาธารณะ หรือการประชุมร่วมกับประชาชนเป็นเทคนิคการมีส่วนร่วมที่ได้รับการนำไปใช้มากในการดำเนินการมีส่วนร่วมของประชาชน การวางรูปแบบของการประชุมอย่างมีประสิทธิภาพเหมาะสมกับสถานการณ์เป็นทักษะที่จำเป็นอย่างยิ่งในการดำเนินกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน การประชุมอาจแบ่งได้หลายรูปแบบ เช่น การรับฟังความคิดเห็นฯ หรือการประชุมขนาดใหญ่ที่ประกอบด้วยประชาชน ผู้มีส่วนได้เสียเป็นจำนวนมาก การประชุมเชิงปฏิบัติการ การประชุมร่วมกับคณะทำงาน โดยอาจเป็นการประชุมวางแผนกับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งการประชุมแต่ละชนิดก็จะมีจุดแข็งและความท้าทายในตัว ซึ่งผู้ดำเนินการมีส่วนร่วมต้องพิจารณาเลือกใช้ให้เหมาะสมกับแต่ละสถานการณ์

จากรูปแบบการประชุมที่มีหลากหลาย การเลือกรูปแบบการประชุมที่เหมาะสม อาจพิจารณาจากจุดมุ่งหมายของการประชุม ขนาด/จำนวนของผู้ที่คาดว่าจะเข้าร่วมในการประชุม ระดับของการปฏิสัมพันธ์ที่ต้องการให้เกิดขึ้นระหว่างผู้เข้าร่วมประชุม ความคุ้นเคยของผู้ที่เข้าร่วมประชุมกับรูปแบบของการประชุมชนิดต่าง ๆ เป็นต้น

ถึงแม้ว่าการประชุมสาธารณะจะเป็นเทคนิคการมีส่วนร่วมที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย แต่ก็มีประเด็นปัญหาที่ควรพิจารณา เช่น การประชุมอาจถูกกำกับโดยกลุ่มอิทธิพลที่ต้องการเผยแพร่ข้อมูลที่ต้องการเพียงด้านเดียว การประชุมสาธารณะอาจก่อให้เกิดการเผชิญหน้า นำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างผู้เข้าร่วมประชุมได้ นอกจากนี้ยังเป็นที่ยากที่จะคาดการณ์ได้ว่า จำนวนผู้เข้าร่วมประชุมจะมีมากน้อยเพียงใด ดังนั้นจึงเป็นการยากในการวางแผนด้านสถานที่ประชุม รวมถึงบริการต่าง ๆ ที่จำเป็นได้อย่างเหมาะสม

5. เครื่องมือการมีส่วนร่วมที่มีจุดมุ่งหมายทั่วไป

เทคนิคการมีส่วนร่วมมีหลากหลายและเหมาะสมกับแต่ละสถานการณ์แตกต่างกันไป เทคนิคอื่นที่ได้รับความนิยมนอกจากการประชุมได้แก่ คณะที่ปรึกษาพลเมือง (Citizens Advisory Committee) และการสัมภาษณ์ (Interview)

คณะที่ปรึกษาพลเมืองเป็นคณะทำงานที่มีขนาดเล็กซึ่งเป็นตัวแทนของกลุ่มประชาชนที่มีความสนใจหรือผลประโยชน์ที่แตกต่าง มีทัศนคติที่แตกต่างกัน รวมทั้งอาจมีความเชี่ยวชาญต่างกันด้วย โดยคณะที่ปรึกษาพลเมืองจะให้คำแนะนำต่อผู้มีอำนาจตัดสินใจในการพิจารณาเกี่ยวกับกิจกรรมหรือโครงการ โดยช่วยเป็นผู้ประสานระหว่างองค์กรและผู้มีส่วนได้เสีย ช่วยเหลือในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างผู้มีส่วนได้เสีย ช่วยในการพัฒนาและประเมินทางเลือกต่าง ๆ รวมทั้งทบทวนและให้คำแนะนำเกี่ยวกับกระบวนการตัดสินใจ

เนื่องจากเราจะทราบว่ากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นประสบความสำเร็จหรือไม่ และควรมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบใดเพื่อให้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในอนาคตดีขึ้นนั้น จำเป็นต้องมีการประเมินว่ากระบวนการมีส่วนร่วมที่ดำเนินอยู่เป็นอย่างไร และมีการปรับปรุงที่จำเป็นอย่างไรบ้าง ขั้นตอนแรกที่สำคัญคือ การนิยามคำว่า “ประสบความสำเร็จ” หรือ “มีประสิทธิภาพ” ให้ชัดเจน เช่น ถ้าเกณฑ์ของความสำเร็จคือการได้มาซึ่งความคิดเห็นของสาธารณชน ประเด็นสำคัญสำหรับการประเมินผลคือ “ความชัดเจนของเกณฑ์ที่ใช้ประเมินผล” คือการประเมินความสำเร็จของกระบวนการมีส่วนร่วม คือความรู้สึกรู้สึกของการเป็นเจ้าของกระบวนการและการทำงานร่วมกันมากกว่าความสำเร็จของผลลัพธ์ของกระบวนการ

6. การมีส่วนร่วมของประชาชนในภาคปฏิบัติ

นำเสนอตัวอย่างการวางแผนกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ประสบความสำเร็จ ได้แก่ Salt Fiver Project Task Force, Central Arizona Water Control Study และ Hewlett Packard Office Building โดยนำเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนที่หลากหลาย ซึ่งกรณีศึกษาต่าง ๆ ครอบคลุมทุกด้าน รวมถึงด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยหลักการและแนวทางต่าง ๆ ก็สามารถประยุกต์ใช้กับการตัดสินใจในกรณีอื่น ๆ ได้อย่างกว้างขวาง

การวิเคราะห์หลักมีส่วนร่วมของประชาชน

ศึกษาและวิเคราะห์หลักการมีส่วนร่วมของประชาชนในหนังสือ และนำเสนอประเด็นที่น่าสนใจและคาดว่าเป็นประโยชน์ต่อการประยุกต์หลักการเพื่อดำเนินการและพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในบริบทของสังคมไทยให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ประเด็นแรก “การมีส่วนร่วมของประชาชน” สามารถตีความได้หลายความหมาย สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามบริบทของสังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาในบริบทของประเทศไทย ซึ่งปัจจุบันนักวิชาการ และประชาชนได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนมากขึ้นทั้งบริบทของการเมือง การปกครอง และการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม สังคมไทยประชาชนส่วนมากยังเข้าใจความหมายของคำว่ามีส่วนร่วมของประชาชนสับสนกับคำที่มีความหมายใกล้เคียงกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) กับคำว่าชุมชนสัมพันธ์หรือประชาสัมพันธ์ (Public Relation) ซึ่งประการหลังมีแนวทางหลักเป็นการเน้นการนำเสนอแต่สิ่งดีโดยไม่นำเสนอข้อด้อยผ่านการสื่อสารแบบทางเดียว

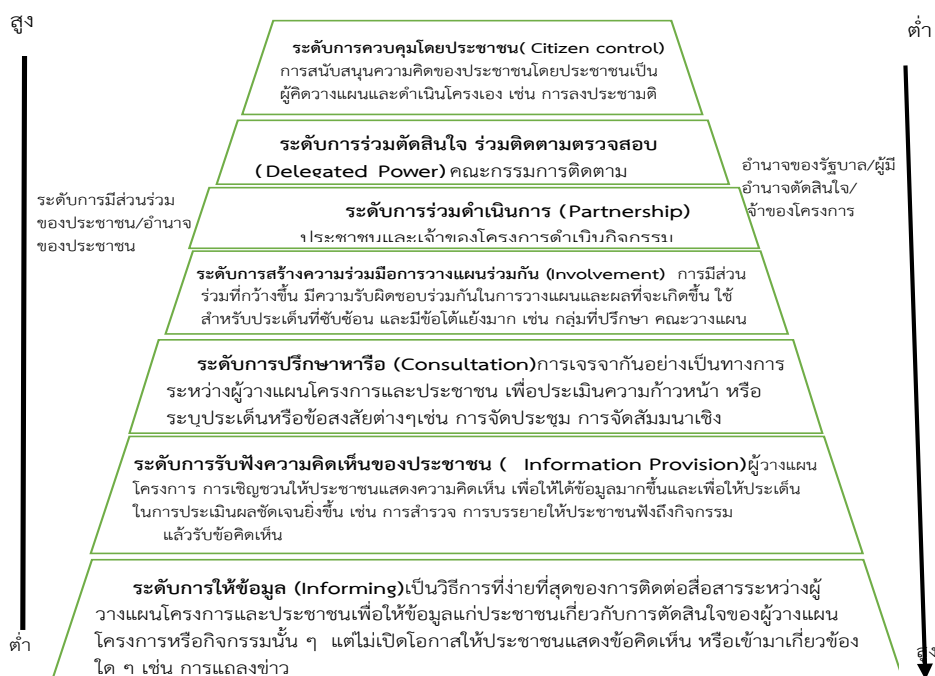
(One-way Communication) เป็นหลัก เพื่อชี้แนะหรือโน้มน้าวความคิดเห็นของสาธารณชนให้เห็นด้วย และคล้อยตามกับนโยบาย หรือโครงการพัฒนาต่าง ๆ (Robert,1995)

ซึ่งสำคัญของการมีส่วนร่วม ที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่ามีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการพัฒนาประเทศ กล่าวคือ การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการทางสังคมที่เปิดโอกาสให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในฐานะที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้เข้ามามีส่วนในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การวิเคราะห์ปัญหา การแสดงความคิดเห็น การดำเนินการ การประสานความร่วมมือ การติดตามตรวจสอบ ผลกระทบของการดำเนินการ ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการดำเนินการเรื่องหนึ่งเรื่องใด อันเป็นการแก้ไขปัญหาของชุมชนหรือท้องถิ่นของตน เพื่อบรรลุตามความต้องการที่แท้จริงของประชาชน และสอดคล้องกับนโยบายของรัฐ เพื่อให้เกิดการป้องกัน แก้ไข และจัดการได้อย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ตาม ในบริบทของประเทศไทย ประชาชนส่วนใหญ่และเจ้าหน้าที่รัฐโดยเฉพาะกฏกติกาศของรัฐบาลยังมีความเห็นว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนคือการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนผ่านเวทีประชาพิจารณ์เท่านั้น ซึ่งจะเห็นได้โครงการพัฒนาต่าง ๆ ที่ผ่านมาในอดีตจนถึงปัจจุบัน ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดการทำกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนเลือกใช้วิธีการ “ประชาพิจารณ์” (Public Hearing) ในการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและใช้เป็นเครื่องมือแสดงว่าโครงการมีการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการพัฒนานั้น โดยมีได้พิจารณาถึงลงไปว่าข้อมูล/ความคิดเห็นจากการทำ “ประชาพิจารณ์” นั้น ใช้เพื่อประกอบการตัดสินใจ โดยมีได้มีหลักประกันใด ๆ ว่าข้อมูลเหล่านั้นจะถูกนำเข้าสู่กระบวนการพิจารณาอย่างเหมาะสม และส่งผลต่อการตัดสินใจของผู้มีอำนาจตัดสินใจอย่างแท้จริง ซึ่งในการประชาพิจารณ์นั้นผู้ดำเนินการก็มักนำเสนอแต่ข้อมูลดี ๆ ด้านเดียวเป็นหลัก นอกจากนี้ยังเป็นที่ยังเป็นที่ประจักษ์ชัดว่าบ่อยครั้งที่เวทีประชาพิจารณ์ในสังคมไทยนำไปสู่การเผชิญหน้าระหว่างผู้สนับสนุนและผู้คัดค้านโครงการที่มักจบลงด้วยความรุนแรงเวทีประชาพิจารณ์ถูกล้มเลิก และไม่สามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในสังคมได้ เช่น กรณีประชาพิจารณ์ของโรงไฟฟ้าหินกรูด โรงไฟฟ้าบ่อนอก โครงการท่อก๊าซไทย-มาเลเซีย และล่าสุดกรณีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนโครงการเขตประกอบการอุตสาหกรรมเมโทร อินดัสเตรียล ปาร์ค เมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2554 ก็เกิดการเผชิญหน้ากันระหว่างกลุ่มผู้สนับสนุน และกลุ่มผู้คัดค้านโครงการที่มีความคิดเห็นต่อโครงการไม่เหมือนกันและบนเวทีไม่มีผู้ทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการประสานความเข้าใจของทั้งสองฝ่าย ทำให้เวทีรับฟังความคิดเห็นของประชาชนต้องล้มเลิกไป ซึ่งประเด็นนี้สอดคล้องกับความคิดเห็นของ Creighton (1992) ที่ได้แสดงความคิดเห็นไว้ในหนังสือของเขาชื่อ “Involving Citizens in Community Decision making:A guidebook” ซึ่งได้ระบุว่า “การรับฟังความคิดเห็นหรือการประชาพิจารณ์นี้ไม่ได้ผล สำหรับประชาชนที่มีความรู้สึกอย่างรุนแรง ในประเด็นปัญหานั้น และเหนือสิ่งอื่นใด การทำประชาพิจารณ์นี้มักจะเกิดขึ้นในระยะท้ายๆของกระบวนการตัดสินใจในส่วนเล็ก ๆ เรียบร้อยแล้ว” รวมถึงนักวิชาการอีกหลายท่านที่มีความเห็นเช่นเดียวกัน เช่น Almer & Koontz (2004) , Arnstein (1969) , Petts (1999) เป็นต้น

ประเด็นที่สอง คือเรื่อง “ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน” ซึ่งเป็นมีความสำคัญของการมีส่วนร่วมได้ยอมรับร่วมกันว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนมีหลายระดับ (Arnstein, 1969; Konisky & Beierle, 2001; Vasseur et al., 1997; Wilcox, 1994) และมีความสำคัญในการดำเนินการมีส่วนร่วมของประชาชนให้ประสบความสำเร็จซึ่งผู้ศึกษาเห็นว่าควรมีการอภิปรายและวิเคราะห์ประเด็นนี้เพิ่มเติมจากในหนังสือ เพื่อให้ผู้สนใจเข้าใจและนำไปประยุกต์ใช้งานในบริบทของประเทศไทยได้อย่างเหมาะสม

อาจกล่าวได้ว่าปัญหาสำคัญประการหนึ่งสำหรับสังคมประเทศไทยคือ “การมีส่วนร่วมของประชาชน” ควรอยู่ในระดับใด เพื่อจะได้สามารถเลือกแนวทางที่เหมาะสมสำหรับกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนได้ ตามหลักการนี้ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถแบ่งได้หลายวิธี และหลายระดับขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และความละเอียดในการแบ่ง โดยปัจจัยหลักขึ้นอยู่กับการที่รัฐหรือผู้อำนาจตัดสินใจยินยอมให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับนโยบาย กิจกรรมหรือโครงการพัฒนานั้น ๆ มากน้อยเพียงใด โดยความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจการตัดสินใจของรัฐจะแปรผกผันกับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยถ้าประชาชนมีอิทธิพล อำนาจต่อรองในกระบวนการมีส่วนร่วมมาก รัฐก็จะมีอำนาจในการตัดสินใจที่ลดลง (Arnstein, 1969) จากงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง การมีส่วนร่วมของประชาชนอาจสามารถจัดระดับจากระดับต่ำสุดไปสู่ระดับสูงสุดได้ 7 ระดับ ดังแสดงในภาพที่ 2-1

ภาพที่ 2-2 ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน
ภาพที่ 2-1 ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

ที่มา: ดัดแปลงจาก Arnstein(1969), Burikul(2009), Petts(1999) และSinclair & Diduck (1995)

1. ระดับการให้ข้อมูล (Informing) เป็นระดับการมีส่วนร่วมที่ต่ำสุด โดยรัฐหรือเจ้าของโครงการให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประชาชนเมื่อกิจกรรม หรือโครงการพัฒนาต่าง ๆ ได้ถูกคิดริเริ่มแล้ว โดยประชาชนมีสิทธิเพียงการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเท่านั้น โดยไม่มีช่องทางในการแสดงความคิดเห็นที่เกี่ยวข้องใด ๆ กับการตัดสินใจนั้น ๆ อย่างไรก็ตาม กล่าวได้ว่าระดับการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของประชาชน และผู้มีส่วนได้เสียนั้น เป็นจุดเริ่มต้นของการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม วิธีการให้ข้อมูลมีได้หลายเทคนิควิธีการ เช่น การประกาศผ่านหนังสือพิมพ์ การแจกแผ่นพับ การแสดงนิทรรศการ เป็นต้น

2. ระดับการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน (Information Provision) เป็นระดับที่สูงขึ้น ซึ่งเมื่อประชาชน ผู้มีส่วนได้เสียได้รับข้อมูลข่าวสารแล้ว พวกเขาก็สามารถที่จะค้นหาสาเหตุของปัญหา วิเคราะห์ความจำเป็นและความต้องการของกิจกรรมหรือโครงการ และพิจารณาถึงข้อดีข้อเสียของทางเลือกต่าง ๆ ได้ดียิ่งขึ้น โดยที่รัฐหรือผู้มีอำนาจตัดสินใจเชิญชวนให้ประชาชน ผู้มีส่วนได้เสียได้ร่วมแสดงความคิดเห็นต่อกิจกรรม หรือโครงการนั้น ๆ เพื่อให้ผู้มีอำนาจในการตัดสินใจนำไปใช้ประกอบการตัดสินใจต่อไป

3. ระดับการปรึกษาหารือ (Consultation) เป็นระดับขั้นที่มีการเปิดโอกาสให้มีการเจรจากันอย่างเป็นรูปแบบระหว่างผู้กำหนดนโยบาย เจ้าของโครงการ ประชาชนผู้ได้รับผลกระทบและสาธารณชนมีจุดมุ่งหมายเพื่อนำข้อมูล และผลการศึกษามาปรึกษาหารือกับประชาชนในประเด็นปัญหา ทางเลือกทางแก้ไขที่เกี่ยวข้องกับนโยบาย/โครงการนั้น ๆ โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถแสดงความคิดเห็นได้ แต่ไม่มีหลักประกันว่าแนวความคิดเหล่านั้นจะถูกนำไปสู่กระบวนการพิจารณาอย่างเหมาะสม และมีผลต่อการตัดสินใจเพียงใด ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าการมีส่วนร่วมในประเทศไทยส่วนใหญ่อยู่ในระดับนี้ โดยประเทศได้ให้มีการดำเนินการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการที่มีผลกระทบต่อสุขภาพ อนามัยของประชาชนและคุณภาพของสิ่งแวดล้อม อยู่ในระดับนี้ผ่านทางกฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน พ.ศ. 2548 และประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เรื่อง กำหนดประเภทและขนาดของโครงการหรือกิจกรรมซึ่งต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม และหลักเกณฑ์ วิธีการ ระเบียบปฏิบัติและแนวทางการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2553

4. ระดับการสร้างความร่วมมือ การวางแผนร่วมกัน (Involvement) เป็นระดับที่เปิดโอกาสให้มีการสื่อสารแบบสองทาง มีขอบเขตที่กว้างขึ้น มีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับโครงการเปิดโอกาสให้มีการวางแผนร่วมกันในการเตรียมหรือการดำเนินโครงการ โดยเฉพาะความคิดเห็นที่นำไปสู่การลดผลกระทบที่อาจเกิดจากการดำเนินโครงการหรือการลดปัญหาความขัดแย้งเหมาะสำหรับการพิจารณาประเด็นที่มีความยุ่งยากซับซ้อน หรือมีข้อโต้แย้งมาก อย่างไรก็ตาม ผู้มีอำนาจตัดสินใจยังคงอำนาจการตัดสินใจขั้นสุดท้าย วิธีการมีส่วนร่วม เช่น การประชุมวางแผนแบบมีส่วนร่วม กลุ่มที่ปรึกษา

5. ระดับการร่วมดำเนินการ (Partnership) ระดับนี้ผู้มีอำนาจตัดสินใจ ผู้ดำเนินนโยบาย/โครงการและประชาชนร่วมกันจัดทำหรือดำเนินการตามนโยบายหรือโครงการนั้น ๆ เป็นการปฏิบัติตามนโยบายหรือดำเนินโครงการร่วมกันเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ เป้าหมายที่วางไว้

6. ระดับการร่วมตัดสินใจ ร่วมติดตามตรวจสอบและประเมินผล (Delegated Power) เป็นระดับที่ประชาชนมีสิทธิ์ในการแลกเปลี่ยนกับผู้มีอำนาจตัดสินใจ และสามารถเข้าร่วมตรวจสอบและติดตามผลการดำเนินการกิจกรรมหรือโครงการนั้น ๆ ว่าบรรลุวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่ตั้งไว้หรือไม่ การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับนี้จะขึ้นอยู่กับการดำเนินการดำเนินนโยบายและโครงการพัฒนาต่าง ๆ โดยเฉพาะการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างมาก เนื่องจากประชาชนจะทำหน้าที่เฝ้าระวัง ติดตาม ตรวจสอบ และเตือนภัยโดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรม หรือโครงการที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพประชาชน สังคม และคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยรูปแบบของการติดตามตรวจสอบ และประเมินผลอาจอยู่ในรูปของการจัดตั้งคณะกรรมการกลางที่ประกอบด้วยผู้มีส่วนได้เสียที่ครอบคลุมทุกภาคส่วน

7. ระดับการควบคุมโดยประชาชน (Citizen Control) เป็นระดับการมีส่วนร่วมขั้นสูงสุด โดยประชาชนสามารถริเริ่มนโยบาย วางแผนและดำเนินโครงการต่าง ๆ ได้เองตั้งแต่ต้นโดยเจ้าหน้าที่/หน่วยงานของรัฐเป็นเพียงผู้ให้การสนับสนุนการดำเนินงาน

จะสังเกตได้ว่าการแบ่งระดับการมีส่วนร่วมนั้นในแต่ละระดับมีนัยของการกระจายอำนาจของภาครัฐที่มีต่อภาคประชาชน บทบาทของประชาชนจะเพิ่มขึ้นตามระดับการมีส่วนร่วมที่สูงขึ้น นอกจากนี้ การที่ประชาชนจะสามารถมีส่วนร่วมในระดับที่สูงขึ้นได้นั้น จะต้องมีการมีส่วนร่วมในระดับล่างอย่างเหมาะสมก่อน เนื่องจากหากประชาชนไม่ได้รับข้อมูลที่เกี่ยวข้องอย่างครบถ้วน สมบูรณ์แล้ว ประชาชนย่อมไม่สามารถคิด วิเคราะห์ข้อมูลได้อย่างครอบคลุมในการแสดงความคิดเห็น การร่วมปรึกษาหารือ การร่วมตัดสินใจ ติดตามและตรวจสอบ (Burekul, 2009) ตลอดจนการปฏิบัติตามนโยบาย หรือดำเนินโครงการได้อย่างมีประสิทธิภาพได้

สำหรับบริบทในประเทศไทยในอดีตจนถึงปัจจุบัน กิจกรรมหรือโครงการเพื่อการพัฒนาประเทศโดยเฉพาะของภาครัฐมีการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรม หรือโครงการนั้น ๆ ในระดับต่ำ หรือแทบไม่มีส่วนร่วมเลย ส่วนใหญ่เป็นในลักษณะที่รัฐเป็นผู้ริเริ่ม และตัดสินใจให้มีกิจกรรมหรือโครงการพัฒนาขึ้น แล้วจึงแจ้งให้ประชาชนทราบในภายหลัง ซึ่งการมีส่วนร่วมในรูปแบบนี้เป็นลักษณะการสั่งการจากภาครัฐสู่ประชาชน (Top-down approach) (Vatanasapt, 2003) เป็นการมีส่วนร่วมที่มีได้เกิดจากความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง ซึ่งประเด็นสำคัญที่ควรพิจารณาในการดำเนินการการมีส่วนร่วมของประชาชนคือ “ใครเป็นผู้ตัดสินใจขั้นสุดท้าย” ในการดำเนินนโยบายหรือโครงการพัฒนาต่าง ๆ

ปัญหาใหญ่ในสังคมไทยปัจจุบันคือ รัฐหรือผู้มีอำนาจตัดสินใจหรือโครงการพัฒนาใด ๆ จะเปิดโอกาสให้ประชาชน รวมทั้งผู้มีส่วนได้เสียเข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจในระดับใดได้บ้าง และประชาชนพึงพอใจในระดับการมีส่วนร่วมที่ได้รับโอกาสมากน้อยเพียงใด แม้จะมีกฎหมายในประเทศไทยหลายฉบับที่แสดงเจตนารมณ์และให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมกับการมีส่วนร่วมของประชาชน แต่ก็ยังไม่มีความชัดเจนที่ระบุให้อำนาจหรือบทบาทของประชาชนถึงระดับของการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจอย่างแท้จริง ในปัจจุบันกฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น

พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 กำหนดให้กิจกรรมหรือโครงการใด ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพและความปลอดภัยของประชาชนหรือต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง ต้องมีการประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม และจัดทำมาตรการป้องกัน แก้ไขปัญหา และผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการดำเนินการกิจกรรมหรือโครงการนั้น ๆ ทั้งมาตรการที่เป็นมาตรการลดผลกระทบ (Mitigation) และการติดตามตรวจสอบ (Monitoring) อย่างไรก็ตาม พระราชบัญญัติดังกล่าวไม่ได้ให้อำนาจประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจดำเนินการต่าง ๆ หรือความคิดเห็นของประชาชนไม่มีอิทธิพลอย่างเหมาะสมต่อการตัดสินใจของผู้มีอำนาจตัดสินใจ ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนก็จัดอยู่ในระดับต่ำ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการมีส่วนร่วมจึงควรอธิบายกับสาธารณชนถึงเป้าหมายของการมีส่วนร่วมอย่างชัดเจน เพื่อป้องกันความคาดหวังที่เกินจริง รวมถึงเพื่อป้องกันความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นระหว่างผู้มีส่วนได้เสียจากนโยบายหรือโครงการพัฒนานั้น ๆ

จากการที่หน่วยงานภาครัฐต้องปฏิบัติตามกฎหมายและทำตามกระแสสังคมเชิงนโยบายเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงาน ปัจจุบันภาครัฐจึงใส่ใจภาคประชาชนมากขึ้น แต่ก็ยังไม่เปิดโอกาสให้ภาคประชาชนสังคมสามารถเข้าถึงระดับขั้นการสร้างความร่วมมือ หรือการร่วมตัดสินใจ โดยมีกฎหมายหรือกฎเกณฑ์รองรับอย่างเหมาะสม

อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับสูงที่ประชาชนในระดับสูงที่ประชาชนเป็นฝ่ายริเริ่ม คิด ตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรม หรือโครงการพัฒนาใด ๆ นั้นในบางกรณีก็อาจทำให้เกิดปัญหาได้เช่นกัน เช่น กรณีที่ต้องมีการตัดสินใจอย่างเร่งด่วน ต้องตัดสินใจทันที เนื่องจากกระบวนการมีส่วนร่วมต้องใช้ระยะเวลาในการดำเนินการ แต่เมื่อเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบไม่สามารถสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมได้ก็จำเป็นต้องมีการสร้างความเข้าใจกับสาธารณชนให้ทราบถึงเหตุผล เพื่อป้องกันความขัดแย้งในกลุ่มผู้มีส่วนได้เสีย หรือในกรณีที่การดำเนินการกิจกรรมหรือโครงการใด ๆ จำเป็นต้องได้รับความสนับสนุน ช่วยเหลือจากภาครัฐ ซึ่งในทางปฏิบัตินั้นอาจไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากไม่ได้รับความเห็นชอบจากผู้มีอำนาจตัดสินใจ (Mallikamarl, 1996) เป็นที่ยอมรับกันว่า การบริหารจัดการจะเกิดประสิทธิภาพสูงสุดก็ต่อเมื่อได้รับความร่วมมืออย่างจริงจังจากทั้งสองฝ่าย โดยเป็นการจัดการเชิงบูรณาการ ภาครัฐต้องให้ข้อมูลที่จำเป็นแก่ประชาชนอย่างครบถ้วน รวมถึงการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมพิจารณากิจกรรมหรือโครงการดังกล่าว และทำการตัดสินใจในกิจกรรมหรือโครงการนั้น ๆ บนพื้นฐานข้อมูลที่รอบด้านและครอบคลุมโดยเฉพาะข้อมูลหรือความต้องการของผู้มีส่วนได้เสีย ส่วนภาคประชาชนจะต้องเปิดใจรับและพิจารณาข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ อย่างรอบคอบ รวมทั้งร่วมเสนอทางเลือกในการแก้ไขปัญหา และวิเคราะห์ทางเลือกนั้น ๆ อย่างถี่ถ้วน (Poboon, 2007)

ประเด็นที่สาม ที่น่าสนใจและศึกษาคือการประเมินผลความสำเร็จของกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยผู้เขียนได้นำเสนอแนวทางการประเมินผลไว้อย่างกว้างๆ ในบทที่ 16 ซึ่งผู้วิจารณ์เห็นด้วยกับผู้เขียนในประเด็นที่ว่า สิ่งสำคัญสำหรับการประเมินผลคือ การนิยามคำว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนที่ประสบความสำเร็จ (Effective Participation) ให้ชัดเจน รวมถึงความชัดเจนของเกณฑ์ที่ใช้ในการประเมินผล ความสำเร็จของกระบวนการมีส่วนร่วม เพื่อจะได้ทราบว่ากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นประสบความสำเร็จหรือไม่ และควรมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบใดเพื่อให้กระบวนการมีส่วนร่วมมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

เป็นการยากที่จะนิยามคำว่า “การมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีประสิทธิภาพ” ให้ชัดเจน เนื่องจากความต้องการของผู้มีส่วนได้เสียจากนโยบายและโครงการพัฒนาใด ๆ ย่อมแตกต่างกันและการทำให้ทุกฝ่ายยอมรับในสิ่งเดียวกันย่อมเป็นการยาก ซึ่งผู้เขียนได้แสดงแนวทางการนิยามคำว่า “มีประสิทธิภาพ” ไว้กว้างๆ ในบทที่ 2 และ 16 จากการศึกษาเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้องอาจนิยามความหมายของการมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพ ผ่านองค์ประกอบที่เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่าเป็นองค์ประกอบของการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างมีความหมาย (Beierle & Cayford, 2002; Bond, Palerm & Haigh, 2004; Creighton, 2005; Frewer & Rowe, 2005; Forss, 2005; Rowe & Frewer, 2000) ดังต่อไปนี้

1. กระบวนการมีส่วนร่วมจะต้องเกิดขึ้นก่อนที่การตัดสินใจโดยผู้อำนาจตัดสินใจจะเกิดขึ้น
2. กระบวนการมีส่วนร่วมจะต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการมีส่วนร่วมอย่างชัดเจน
3. กระบวนการตัดสินใจที่ประกอบด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริงและเหมาะสมในทุกขั้นตอน
4. การมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องประกอบด้วยผู้มีส่วนได้เสียจากการตัดสินใจนั้น ๆ ในทุกภาคส่วนอย่างครอบคลุม และเหมาะสม
5. กระบวนการมีส่วนร่วมควรประกอบด้วยเทคนิคการมีส่วนร่วมที่หลากหลายและมีความเหมาะสมกับแต่ละกลุ่มเป้าหมายที่มีความแตกต่างกัน
6. กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องมีความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ และการสื่อสารที่ใช้ในกระบวนการมีส่วนร่วมต้องเป็นแบบสองทาง
7. ข้อเสนอแนะ และบทสรุปที่ได้จากกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องชัดเจน และเปิดเผยสามารถติดตามและตรวจสอบได้ว่า ข้อเสนอแนะเหล่านั้นส่งผลอย่างไรต่อการตัดสินใจขั้นสุดท้าย และหากข้อเสนอแนะเหล่านั้นไม่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจขั้นสุดท้ายต้องมีคำอธิบายที่เหมาะสมจากผู้อำนาจตัดสินใจ

กระบวนการมีส่วนร่วมนั้นเป็นกระบวนการต่อเนื่องที่บางระยะอาจมีเพียงการให้ข้อมูล บางระยะเป็นการปรึกษาหารือและทำความเข้าใจและบางระยะเป็นการตัดสินใจ ซึ่งอาจดำเนินการโดยการใช้เครื่องมือและผู้มีส่วนได้เสียที่เข้าร่วมอาจแตกต่างกัน ทั้งหมดนี้จำเป็นต้องมีการวางแผนและออกแบบกระบวนการมีส่วนร่วมตั้งแต่ก่อนเริ่มกระบวนการ

อาจกล่าวได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างมีคุณค่าหรือการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ประสบความสำเร็จนั้น ประชาชนต้องมีส่วนร่วมด้วยความกระตือรือร้น ผู้มีส่วนได้เสียมีอำนาจต่อรองในกระบวนการตัดสินใจในกิจกรรมหรือโครงการนั้น ๆ รวมถึงการมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายของสังคม และการจัดการทรัพยากรเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และต้องเป็นการเข้าไปมีส่วนร่วมด้วยความสมัครใจอย่างแท้จริง เมื่อเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการจัดกระบวนการมีส่วนร่วมสามารถเข้าใจถึงความหมายของการมีส่วนร่วมที่มีอย่างถ่องแท้แล้ว ก็สามารถสร้างเกณฑ์การประเมินโดยยึดปัจจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นพื้นฐาน และสามารถที่จะประเมินผลความสำเร็จของการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาและปรับปรุงกระบวนการให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้นไปได้

ประเด็นที่สี่ ที่มีความต่อเนื่องจากประเด็นข้างต้นในเรื่องประสิทธิภาพของกระบวนการมีส่วนร่วมคือ ในการวิเคราะห์กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียจากนโยบายหรือโครงการพัฒนาใด ๆ ให้ครอบคลุมนำเสนอแนวทางการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้เสียไว้เป็นแนวทางกว้างๆ หากจะนำหลักการมาประยุกต์ใช้ในบริบทสังคมไทย ควรต้องมีการวิเคราะห์ข้อมูลอื่น ๆ เพิ่มเติมเนื่องจากบ่อยครั้งที่กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนประสบปัญหา ไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากการมีส่วนร่วมไม่ครอบคลุมผู้มีส่วนได้เสียจากนโยบายหรือโครงการในทุกภาคส่วน

กล่าวได้ว่าการตัดสินใจในนโยบายหรือโครงการพัฒนาใด ๆ จะมีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จจะต้องประกอบไปด้วยข้อมูล ความคิดเห็นและความต้องการของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียจากกิจกรรม หรือผลกระทบจากการตัดสินใจนั้น ๆ ในทุกภาคส่วนอย่างครอบคลุม ซึ่งข้อมูลที่ได้จากผู้มีส่วนได้เสียนั้นจะเป็นสิ่งยืนยันได้ว่าวัตถุประสงค์ และกิจกรรมนั้น ๆ มีความเหมาะสม และได้ผลลัพธ์ที่ตรงกับความต้องการของชุมชนนั้น ๆ อย่างแท้จริง (Gunes & Coskun, 2005) โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระบวนการตัดสินใจด้านสิ่งแวดล้อมซึ่งตั้งอยู่ในบริบทเฉพาะทางด้านเวลา และสถานที่ซึ่งมีความสัมพันธ์อย่างยิ่งกับประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งในการระบุผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholders Identification) ต้องกระทำด้วยความระมัดระวัง รอบคอบ เพื่อป้องกันมิให้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยเฉพาะการประชุมปรึกษาหารือ กลายเป็นเสียงที่มาจากกลุ่มผลประโยชน์มากกว่าการเป็นตัวแทนความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง ซึ่งหลายเหตุการณ์ในประเทศก็มีความสงสัยว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการจัดฉากของผู้ประกอบการหรือหน่วยงานรัฐ เพื่อสร้างความชอบธรรมว่ามีผู้สนับสนุนนโยบายหรือโครงการนั้น ๆ อย่างถูกต้อง ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการดำเนินการโดยบุคคลหรือองค์การที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นกลางและดำเนินการอย่างโปร่งใส ตรวจสอบได้

สำหรับกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลกระทบจากโครงการพัฒนาต่าง ๆ นั้นสำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ONE, 2007) ได้เสนอแนะแนวทางการระบุผู้มีส่วนได้เสียจากโครงการพัฒนาเป็น 7 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ 1) ผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากโครงการ 2) หน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม 3) หน่วยงานที่มีหน้าที่พิจารณารายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม 4) หน่วยงานราชการในระดับต่าง ๆ 5) องค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อม 6) สื่อมวลชน และ 7) ประชาชนผู้สนใจทั่วไป ประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่งที่ควรพิจารณาคือการมีตัวแทนของกลุ่มต่าง ๆ ทุกกลุ่มในจำนวนที่เหมาะสม

นอกจากนี้ในบางกรณี กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนจำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับความรู้เฉพาะทางวิทยาศาสตร์ซึ่งต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญโดยเฉพาะในการศึกษาวิจัย และอธิบายให้ประชาชนทั่วไปเข้าใจได้ ดังนั้นนักวิชาการ/ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านก็มีบทบาทสำคัญควรเข้าร่วมอยู่ในกระบวนการมีส่วนร่วม เนื่องจากข้อมูลเฉพาะทางหรือข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ทำให้มีความสมดุลในการกำหนดเป้าหมายการจัดสรรทรัพยากร นำไปสู่การสร้างฉันทามติ เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างผู้มีส่วนได้เสียจากนโยบายหรือโครงการพัฒนาต่าง ๆ ได้ (Diduck & Sinclair, 2002)

ประเด็นสุดท้ายที่ควรมีการพิจารณาและผู้เขียนยังไม่ได้อภิปรายอย่างชัดเจนในหนังสือแต่อาจกล่าวได้ว่ามีความสำคัญในสังคมไทย คือองค์ประกอบหรือปัจจัยที่อาจส่งผลให้การมีส่วนร่วมของประชาชนไม่ประสบความสำเร็จ ซึ่งในบริบทของประเทศไทย ปัจจัยเหล่านี้อาจได้แก่ การขาดการส่งเสริมจากภาครัฐ การขาดความโปร่งใสในการบริหารจัดการการมีส่วนร่วม ความไม่ครอบคลุมของผู้มีส่วนร่วมได้เสีย หรือผู้ที่เกี่ยวข้อง (Poboon, 2007; Vatanasapt, 2003) ทำให้ผลลัพธ์ของการมีส่วนร่วมไม่ได้รับการยอมรับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมเนื่องจากการตัดสินใจต่างๆ ไม่ได้รับการแก้ไข ซึ่งปัจจัยดังกล่าวอาจกล่าวได้ว่าเป็นข้อจำกัดเชิงสถาบัน นอกจากนี้ผู้เขียนได้กล่าวเพิ่มเติมถึงประเด็นการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholders Analysis) ว่าผู้มีส่วนได้เสียที่สำคัญโดยเฉพาะบุคลากรในระดับบริหาร (Chief Executive หรือ Top Man) ทั้งในองค์การภาครัฐหรือภาคเอกชนมักไม่ค่อยใส่ใจและให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชน รวมถึงไม่รับรู้ถึงงบประมาณรวมทั้งเวลาที่จำเป็นต้องใช้ในการลงทุนในการจัดกระบวนการมีส่วนร่วมในโครงการต่าง ๆ ซึ่งหากไม่มีการดำเนินการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงแล้วอาจก่อให้เกิดปัญหาในภายหลังได้โดยองค์การดังกล่าวอาจต้องเสียเวลาและงบประมาณอีกมากมาย มากกว่าการสนับสนุนการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงตั้งแต่ตอนเริ่มต้นกระบวนการ

ในประเทศไทย การดำเนินงานของภาครัฐ มักเคยชินกับการวางแผนจากส่วนกลาง หรือการสั่งการจากบนลงล่างเพียงอย่างเดียว อีกทั้งงานบริหารราชการแผ่นดินส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการจัดสรรงบประมาณ การอนุญาต การออกกฎระเบียบ เป็นต้น ซึ่งมักเป็นกระบวนการตัดสินใจแบบรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ส่วนกลาง โดยอ้างประเด็นประสิทธิภาพ ซึ่งกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนมีแนวคิดที่ตรงกันข้าม เป็นกระบวนการที่ต้องมีการกระจายอำนาจ กระจายความรับผิดชอบและมอบอำนาจการตัดสินใจให้กับประชาชน ดังนั้นการที่ภาครัฐมักตัดสินใจใด ๆ ก่อนเริ่มกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ทำให้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในประเทศไทยเป็นไปอย่างค่อนข้างจำกัด และไม่สามารถพัฒนาไปได้อย่างเหมาะสม (Rattanachai, 2010)

จากการศึกษาและทบทวนในหัวข้อการมีส่วนร่วมดังกล่าวได้นำไปวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในพื้นที่ว่าอยู่ในระดับใดควรเพิ่มเติมในส่วนไหนและพัฒนาต่ออย่างไร ใครจะเป็นผู้นำในชุมชนในแห่งนี้ ซึ่งต้องใช้การพิจารณาอย่างรอบคอบเพราะคนแต่ละคนมีศักยภาพและความถนัดในการทำงานและการแสดงออกต่างกันในแต่ละโอกาส

3. การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ซึ่งมีผู้ให้ความสนใจเรื่องการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมากขึ้น เนื่องจากความตื่นตัวด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการท่องเที่ยวที่หันมานิยมการท่องเที่ยวธรรมชาติมากขึ้น ความหมายของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีผู้กล่าวไว้ดังนี้

การประชุม Globe'90 ให้คำจำกัดความว่า การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนหมายถึง การท่องเที่ยวที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยมีการปกป้องและสงวนรักษาทรัพยากรของชนรุ่นหลัง

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย โดยราชบัณฑิตยสถานได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า หมายถึง การพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อตอบสนอง ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสุนทรียภาพ โดยใช้ทรัพยากรอันทรงคุณค่าอย่างชาญฉลาดและคุ้มค่าที่สุด สามารถรักษาเอกลักษณ์ของธรรมชาติและวัฒนธรรมไว้ได้นานที่สุด และเกิดผลกระทบน้อยที่สุด ใช้ประโยชน์ได้ยาวนานที่สุด

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเป็นการการท่องเที่ยวที่สนองตอบความต้องการของคนในยุคปัจจุบัน โดยไม่ลดทอนความสามารถในการสนองความต้องการของคนรุ่นอนาคต โดยการพัฒนาอยู่บนพื้นฐานของแนวคิดที่สำคัญคือ ความต้องการของทุกคนโดยเฉพาะผู้ด้อยโอกาส ให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด การพัฒนาให้เกิดความยั่งยืนจะต้องพัฒนาให้เกิดความยั่งยืนใน 3 ด้าน ได้แก่ ความยั่งยืนด้านเศรษฐกิจ ความยั่งยืนด้านสังคม และความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม

World Tourism Organization ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนสามารถกระทำได้กับการท่องเที่ยวทุกรูปแบบและในทุกแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงการท่องเที่ยวโดยชนหมู่มาก (mass tourism) และการท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่ม (niche tourism segment) โดยการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนดังนี้

1. เป็นการท่องเที่ยวที่ใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสมที่สุด รักษาระบบนิเวศ และช่วยให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพ
2. เป็นการท่องเที่ยวที่เคารพในสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น อนุรักษ์ความเป็นอยู่ มรดกทางวัฒนธรรม และคุณค่าของประเพณี สนับสนุนให้เกิดการเปิดรับและการเข้าไปในความหลากหลายของวัฒนธรรม
3. มั่นใจว่าเป็นการท่องเที่ยวที่สามารถเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ดำเนินการได้ในระยะยาว การจัดหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมให้กับผู้มีส่วนได้เสีย (stakeholders) ทุกส่วนเป็นการกระจายความเป็นธรรม ซึ่งหมายรวมถึง การจ้างงานอย่างมั่นคง โอกาสในการได้รับรายได้และบริการสังคมสำหรับคนในชุมชนท้องถิ่น รวมถึงการลดความยากจน

ทั้งนี้ การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต้องมาจากการมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องทุกคน ต้องมีผู้นำทางการเมืองที่สร้างการมีส่วนร่วมอย่างแข็งแกร่ง กว้างขวาง และเป็นเอกฉันท์ การจะบรรลุถึงการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้จะต้องทำเป็นกระบวนการอย่างต่อเนื่อง ต้องมีการควบคุมติดตามผลกระทบ และมีมาตรการป้องกันและแก้ไข การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนจะต้องสร้างความพึงพอใจและสร้างประการณ์ที่มีความหมายให้กับนักท่องเที่ยว เพิ่มความตระหนักรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน และสนับสนุนพฤติกรรมกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นไปในแนวทางของความยั่งยืน

จะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเป็นการท่องเที่ยวที่ครอบคลุมขอบข่ายของการท่องเที่ยวแบบอื่นๆ หลายรูปแบบ การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนมุ่งพัฒนาความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจควบคู่กับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจะประสบความสำเร็จได้ต้องอาศัยความร่วมมือจากภาครัฐบาล ภาคเอกชน นักท่องเที่ยว ชุมชนในท้องถิ่นหรือหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเป้าหมายสูงสุดในการพัฒนาการท่องเที่ยวคือต้องการให้การท่องเที่ยวทุกรูปแบบเป็นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับความร่วมมือของทุกคนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

ข้อควรคำนึงของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ที่สำคัญ 8 ประการคือ

1. ควรคำนึงถึงความต้องการของชุมชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวเห็นว่า พวกเขาต้องการเปิดบ้านเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมหรือไม่ ถ้าหากพวกเขายังไม่พร้อมที่จะต้อนรับนักท่องเที่ยว ก็ควรชะลอการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนออกไปก่อน มิฉะนั้นจะเกิดการขัดแย้งกับชุมชนท้องถิ่นหรือมีการทำร้ายนักท่องเที่ยว ซึ่งจะทำให้ภาพลักษณ์การท่องเที่ยวแย่งลง นักท่องเที่ยวอาจไม่กล้าเดินทางเข้าไปท่องเที่ยวก็ได้ แต่ถ้าหากพวกเขามีความพร้อมที่จะเปิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวและพร้อมที่จะต้อนรับนักท่องเที่ยว ก็เป็นแนวทางพิจารณาส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อชักจูงให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น

2. ควรคำนึงถึงความต้องการของนักท่องเที่ยวต่อแหล่งเที่ยวนั้นว่า นักท่องเที่ยวมีความต้องการจะเห็นสิ่งใดจากแหล่งเที่ยวนั้นหรือต้องการได้ผลประโยชน์อะไรจากแหล่งเที่ยวนั้น ซึ่งจะเป็นแนวทางพิจารณาจัดหาจัดการกิจกรรมเสริมในการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ เพื่อสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวมากที่สุด อันจะเป็นการดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวแหล่งเที่ยวนั้นมากขึ้น รายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย

3. ควรคำนึงถึงสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งเที่ยวนั้นว่า มีสิ่งอำนวยความสะดวกอะไรอยู่แล้วบ้าง มีความเพียงพอกับความต้องการหรือไม่ และต้องการเพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นอีกหรือไม่ จะเพิ่มในปริมาณมากน้อยเพียงใด ถึงจะเป็นแนวทางการพิจารณาจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกทั้งทางตรงและทางอ้อมให้นักท่องเที่ยวอย่างเพียงพอ พร้อมทั้งฝึกอบรมพนักงานในการให้บริการด้านต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพและเพียงพอด้วย

4. ควรคำนึงถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมในแหล่งเที่ยวนั้นว่า จะถูกกระทบหรือถูกทำลายหรือไม่ ซึ่งจะเป็นแนวทางพิจารณาในการดูแลรักษาคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและดำรงรักษาวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามของท้องถิ่นไว้ด้วย

5. คำนึงถึงความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวเห็นว่า จะสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้มากน้อยเพียงใดจึงจะเหมาะสม ซึ่งเป็นแนวทางพิจารณาในการกำหนดปริมาณและมาตรฐานของบริการด้านสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว พร้อมทั้งกำหนดกิจกรรมท่องเที่ยวแบบยั่งยืนที่เหมาะสม และพิจารณามาตรการจำกัดนักท่องเที่ยวด้วย

6. คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวเห็นว่า เข้ามามีส่วนร่วมและได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวอย่างไร ซึ่งจะเป็นแนวทางพิจารณาในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวให้มีรายได้เพิ่มขึ้นและมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นด้วย

7. คำนึงถึงสิ่งก่อสร้างในแหล่งท่องเที่ยวเห็นว่า มีความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมหรือไม่ ในขณะเดียวกันได้เน้นการจัดการด้านความสะอาดความสะอาดสบายตามมาตรฐานหรือไม่ ทำให้สะท้อนถึงความสำเร็จที่เกิดจากความสามารถในการเชื่อมโยงเอกลักษณ์ท้องถิ่นที่มีเสน่ห์เฉพาะตัวกับมาตรฐานสากล ซึ่งจะเป็นแนวทางพิจารณาในการสร้างความสมดุลระหว่างการดำรงเอกลักษณ์ท้องถิ่นกับการเตรียมพร้อมสำหรับยุคโลกาภิวัตน์ด้วย

8. คำนึงถึงความสำเร็จของแหล่งท่องเที่ยวอื่นทั้งภายในประเทศและต่างประเทศที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันว่า เขาพัฒนากันอย่างไรรจึงประสบความสำเร็จ ซึ่งเป็นแนวทางพิจารณาในการศึกษาและเปรียบเทียบพร้อมทั้งเป็นแบบอย่างในการประยุกต์ให้ดีกว่าเขา

นอกจากนี้ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2541, หน้า 61-63) ได้เสนอแนวทางเพื่อให้เกิดความยั่งยืนของการท่องเที่ยวไว้ 5 ประเด็น คือ

ประเด็นที่ 1 ให้มองความยั่งยืนของการท่องเที่ยวในความหมายที่กว้างกว่าเรื่องของตัวเลข ทั้งตัวเลขของจำนวนนักท่องเที่ยว และรายได้ ควรมองถึงความยั่งยืนอย่างมีประโยชน์หมายความว่าให้มีนักท่องเที่ยวในปริมาณที่พอเหมาะ ซึ่งทรัพยากร และวัฒนธรรมก็จะยั่งยืน

ประเด็นที่ 2 ควรมีการสร้างความหลากหลายทางการท่องเที่ยว ให้มีการท่องเที่ยวในรูปแบบที่ต่างกัน เช่น การท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา การท่องเที่ยวเพื่อความบันเทิง การท่องเที่ยวเพื่อความพักผ่อนหย่อนใจ เป็นต้น แม้ในปัจจุบันจะมีผู้จัดการการท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ ดังกล่าวอยู่แล้ว แต่ก็ยังไม่เพียงพอ แล้วต้องมีจินตนาการทำอะไรที่แปลกใหม่

ประเด็นที่ 3 ทำให้การท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้สังคม ไม่ใช่ธุรกิจ ทำเงินให้แก่ประเทศอย่างเดียว ต้องมีการปรับเปลี่ยนการเรียนรู้จากเดิมที่เรียนรู้ตามหลักสูตรในห้องเรียน ใครมีการเรียนไปพร้อมกับการทำกิจกรรม ให้การท่องเที่ยวเป็นเวทีสำคัญของการเรียนรู้นอกห้องเรียน

ประเด็นที่ 4 ควรมีการปรับบทบาทขององค์กรทางการท่องเที่ยวรัฐเสียใหม่ โดยการส่งเสริมการท่องเที่ยวไปสู่การให้ความรู้มากขึ้น จัดการการท่องเที่ยวทั้งในเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม

ประเด็นที่ 5 ให้ความสำคัญกับ “คน” มากกว่ารายได้ ต้องมองคนเป็นเป้าหมายหลักในการจัดการการท่องเที่ยว “คน” ในที่นี้หมายถึง คนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น ผู้ให้บริการ นักท่องเที่ยว ชุมชนท้องถิ่น เป็นต้น

จากแนวคิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ที่ได้กล่าวมานำมาวิเคราะห์ พื้นที่ศึกษาในเรื่องรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดสงขลา นับเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มที่สำคัญให้กับการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดสงขลา ทำให้นักท่องเที่ยวและผู้สนใจมีความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์มากขึ้น เกิดจิตสำนึกในเชิงอนุรักษ์ เป็นการเรียนรู้คุณค่าและสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมจากคนรุ่นเก่าสู่คนรุ่นใหม่ที่มีการสืบทอดให้คงอยู่อย่างแท้จริง

4.การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Tourism)

คำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ (Historical Attraction) หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศาสนา รวมถึงสถานที่หรืออาคารสิ่งก่อสร้างที่มีอายุเก่าแก่หรือเคยมีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นประวัติศาสตร์ เช่น โบราณสถาน อุทยานประวัติศาสตร์ ชุมชนโบราณ กำแพงเมือง คูเมือง พิพิธภัณฑสถาน วัด ศาสนสถาน และสิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่าทางศิลปะและสถาปัตยกรรม

มาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ (Historical Attraction Standard) มาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ (Historical Attraction Standard) หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ที่มีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ ศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว และการบริหารจัดการ ทั้งนี้ในแต่ละองค์ประกอบจะมีหลักเกณฑ์และดัชนีวัดในการพิจารณาความมีศักยภาพ ความมีประสิทธิภาพและความมีคุณภาพเพื่อใช้ในการประเมินมาตรฐานของแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์นั้นด้วย

กรอบแนวคิดและการกำหนดเกณฑ์มาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ การที่นักท่องเที่ยวจะเลือกเข้าไปเยี่ยมชมในแหล่งท่องเที่ยวในนั้น แหล่งท่องเที่ยวในนั้นจะต้องดึงดูดใจและความน่าสนใจอยู่ในระดับที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวได้ ซึ่งศักยภาพในการดึงดูดใจสำหรับแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ประกอบด้วยหลายปัจจัย ได้แก่ คุณค่าทางประวัติศาสตร์ ความเป็นเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว ความสวยงามของแหล่งท่องเที่ยว ความสะดวกในการเข้าถึง

ความปลอดภัย และความสามารถในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว เป็นต้น นอกจากองค์ประกอบด้านศักยภาพในการดึงดูดใจ แหล่งท่องเที่ยวควรมีศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยวด้วย ไม่ว่าจะเป็นในด้านการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานและการสนับสนุนทางด้านนโยบายด้านงบประมาณ และด้านบุคลากร จากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน แล้วองค์กรท้องถิ่น ท่องเที่ยวสามารถดำรงอยู่ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตามการที่แหล่งท่องเที่ยวจะสามารถดำรงอยู่ได้ นั้น การบริหารจัดการเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญ ทั้งในด้านการจัดการด้านการอนุรักษ์ การฟื้นฟูสภาพของแหล่งท่องเที่ยว การมีมาตรการป้องกันผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับตัวแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการจัดการด้านการท่องเที่ยว เช่น การบริการและการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวที่เหมาะสม นอกจากนี้จากเป้าหมายของการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่เน้นการท่องเที่ยวเพิ่มให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์และโบราณคดี ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของท้องถิ่น โดยที่ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมต่อการบริหารจัดการท่องเที่ยวนั้น ทำให้การกำหนดเกณฑ์มาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวจึงให้ความสำคัญต่อการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก รวมทั้งการจัดการด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นอีกด้วย

มาตรฐานการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์

แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทหนึ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น แต่มีความแตกต่างจากแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นประเภทอื่น เนื่องจากมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และสังคม รวมถึงความผูกพันทางจิตใจต่อชนรุ่นหลัง ประเทศไทยมีแหล่งประวัติศาสตร์จำนวนมาก กระจายอยู่ตามภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศไทย และมีความเป็นเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมเฉพาะในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งเป็นจุดดึงดูดสำคัญด้านการท่องเที่ยว แต่การเปิดแหล่งประวัติศาสตร์เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยขาดการจัดการที่ดีอาจทำให้โบราณสถาน และสภาพแวดล้อมของแหล่งประวัติศาสตร์เกิดความเสื่อมโทรมได้ จนบางครั้งยากต่อการฟื้นฟูแก้ไขให้กลับสู่สภาพเดิม และส่งผลกระทบทางลบต่อการท่องเที่ยวในที่สุด ดังนั้น การกำหนดกรอบหรือเกณฑ์มาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวที่ชัดเจนสำหรับให้หน่วยงานและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดูแลแหล่งท่องเที่ยวได้นำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และเป็นเครื่องมือในการตรวจสอบมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยว เพื่อยกระดับมาตรฐานในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจึงเป็นสิ่งสำคัญต่อการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของประเทศไทย และยังสามารถใช้เป็นสิ่งบ่งบอกให้นักท่องเที่ยวรับรู้ในคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว และมีส่วนสำคัญในการตัดสินใจเลือกใช้บริการ ซึ่งหมายถึงการเพิ่มขึ้นของรายได้ทางการท่องเที่ยวของประเทศด้วย รวมทั้งเป็นการเพิ่มมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวของประเทศไทยให้เป็นที่ยอมรับทั้งในและต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์สามารถกำหนดมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ประเภทของแหล่ง

ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ กรอบแนวคิดและการกำหนดเกณฑ์มาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ (สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549: 1 - 3)¹ ได้ดังนี้

ประเภทของแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์

1. อุทยานประวัติศาสตร์ (Historical Park)
2. ซากอารยธรรม แหล่งโบราณคดี เมืองโบราณ (Dead Monuments/ Archaeological Sites/ Old Town)
3. พระราชวัง วัง พระตำหนัก ตำหนัก พระที่นั่ง คຸ້ມ (Palace/ Residence of royalty)
4. ศาสนสถาน (Religious Place)
5. ปราสาทหิน ปราสาท กູ່ (Sandstone Sanctuary)
6. อนุสาวรีย์ อนุสรณ์สถาน ศาลวีรชน สุสาน (Monument)
7. พิพิธภัณฑ์ทางด้านประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมและศิลปประร่วมสมัย (Historical and Cultural Museum)
8. ป้อมปราการ กำแพงเมือง ประตูเมือง คูเมือง (Fortress/ City Wall/ City Gate/ Moat)
9. สิ่งปลูกสร้างอื่น ๆ ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์หรือวัฒนธรรม (Other Historical and Cultural Elements)
10. สิ่งปลูกสร้างที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม (Architectural Building)

ความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์

แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทที่มนุษย์สร้างขึ้นแต่มีความแตกต่างจากแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นประเภทอื่น เนื่องจากมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและสังคม รวมถึงความผูกพันทางจิตใจต่ออนุชนรุ่นหลัง

ประเทศไทยมีแหล่งประวัติศาสตร์เป็นจำนวนมาก กระจายอยู่ตามภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศ ไทยและมีความเป็นเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมเฉพาะในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งเป็นจุดดึงดูดสำคัญด้านการท่องเที่ยว แต่การเปิดแหล่งประวัติศาสตร์เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยขาดการจัดการที่ดีอาจทำให้โบราณสถานและสภาพแวดล้อมของแหล่งประวัติศาสตร์เกิดความเสื่อมโทรมได้ จนบางครั้งยากต่อการฟื้นฟูแก้ไขให้กลับคืนสู่สภาพเดิม และส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวในที่สุด ดังนั้นการกำหนดกรอบหรือเกณฑ์มาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวที่ชัดเจนสำหรับให้หน่วยงานและผู้ที่เกี่ยวข้องในการดูแลแหล่งท่องเที่ยวได้นำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และเป็นเครื่องมือในการตรวจสอบมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวเพื่อยกระดับมาตรฐานในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจึงเป็นสิ่งสำคัญต่อการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของประเทศไทยและสามารถใช้เป็นสิ่งบ่งบอกให้นักท่องเที่ยวรับรู้ในคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยวและมีส่วนสำคัญในการตัดสินใจเลือกให้บริการซึ่งหมายถึงการเพิ่มของรายได้ทางการท่องเที่ยวของประเทศด้วยรวมทั้งเป็นการเพิ่มมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวของประเทศไทยให้เป็นที่ยอมรับทั้งในและต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น

¹ สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2549. คู่มือการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.

กรอบแนวคิดและการกำหนดเกณฑ์มาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์

การที่นักท่องเที่ยวจะเลือกเข้าเยี่ยมชมในแหล่งท่องเที่ยวใดนั้น แหล่งท่องเที่ยวเหล่านั้นจะต้องมีความดึงดูดใจและความน่าสนใจอยู่ในระดับที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวได้ ซึ่งศักยภาพในการดึงดูดใจสำหรับแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ประกอบด้วยความปัจจัย ได้แก่ คุณค่าทางประวัติศาสตร์ความเป็นเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว ความสวยงามของแหล่งท่องเที่ยว ความสะดวกในการเข้าถึง ความปลอดภัย และความสามารถในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว เป็นต้น นอกจากองค์ประกอบด้านศักยภาพในการดึงดูดใจ แหล่งท่องเที่ยวควรมีศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยวด้วย ไม่ว่าจะเป็นในด้านการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน และการสนับสนุนทางด้านนโยบาย ด้านงบประมาณ และด้านบุคลากร จากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรท้องถิ่น ซึ่งจะทำให้แหล่งท่องเที่ยวสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม การที่แหล่งท่องเที่ยวจะสามารถดำรงอยู่ได้นั้น การบริหารจัดการเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญ ทั้งในด้านการจัดการด้านการอนุรักษ์ การฟื้นฟูสภาพของแหล่งท่องเที่ยว การมีมาตรการป้องกันผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับตัวแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการจัดการด้านการท่องเที่ยว เช่น การบริหาร และการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวที่เหมาะสม นอกจากนี้ จากเป้าหมายของการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่เน้นการท่องเที่ยวที่เหมาะสม นอกจากนี้ จากเป้าหมายของการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และโบราณคดี ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของท้องถิ่น รวมถึงการสร้างจิตสำนึกและความรับผิดชอบต่อการรักษา วัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยที่ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมต่อการบริหารจัดการท่องเที่ยว นั้น การกำหนดเกณฑ์มาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวจึงให้ความสำคัญต่อการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก รวมทั้งการจัดการด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นด้วย

จากแนวคิดในการกำหนดมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ดังกล่าวข้างต้น จึงกำหนดองค์ประกอบพื้นฐานสำหรับประเมินมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ได้ 3 ด้าน (สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549: 3 – 4) ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 ศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว

หมายถึง การที่แหล่งท่องเที่ยวดึงดูดความสนใจหรือมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ซึ่งสามารถสร้างความประทับใจและความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว เช่น ความโดดเด่น และความเป็นเอกลักษณ์ ความงามทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม รวมถึงความมีชื่อเสียงและ ความเป็นที่ยอมรับทางประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาอันชาญฉลาดของคนในอดีต อีกทั้งศักยภาพทางกายภาพ และการจัดกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ความปลอดภัย และความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยวก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญในการดึงดูดใจนักท่องเที่ยวเข้าไปเยือนแหล่งท่องเที่ยวอีกด้วย

สำหรับองค์ประกอบด้านศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ มีหลักเกณฑ์ในการพิจารณา 2 ด้าน ได้แก่

1. คุณค่าทางประวัติศาสตร์ ประกอบด้วย 8 ดัชนีชี้วัด ได้แก่
 - 1) ความสำคัญทางประวัติศาสตร์
 - 2) หลักฐานทางโบราณคดี
 - 3) ความเป็นเอกลักษณ์ของยุคสมัย
 - 4) ความเป็นเอกลักษณ์ทางกายภาพของแหล่งประวัติศาสตร์
 - 5) ความสมบูรณ์และความสวยงามทางสถาปัตยกรรม
 - 6) ความสมบูรณ์และความสวยงามทางศิลปกรรม
 - 7) ความมีชื่อเสียงและความเป็นที่ยอมรับของแหล่งประวัติศาสตร์
 - 8) ความผูกพันต่อท้องถิ่น
2. ศักยภาพทางกายภาพและการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ประกอบด้วย 4 ดัชนีชี้วัด ได้แก่
 - 1) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว
 - 2) ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว
 - 3) ความหลากหลายของกิจกรรม
 - 4) ความต่อเนื่องของการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว

องค์ประกอบที่ 2 ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว

ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว หมายถึง องค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีช่วยเสริมแหล่งประวัติศาสตร์นั้น ๆ ให้มีความสำคัญ และมีความเหมาะสมในการจัดการท่องเที่ยว เช่น แหล่งประวัติศาสตร์อาจมีความดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยวสูง แต่มีข้อจำกัดสูงในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน ทำให้นักท่องเที่ยวไม่นิยมเข้าไปท่องเที่ยว ส่งผลให้ศักยภาพในการจัดการด้านการท่องเที่ยวลดลงไปด้วย สำหรับศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว มีหลักเกณฑ์ในการพิจารณา 2 ด้าน ได้แก่

1. ศักยภาพในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน
2. ศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก

องค์ประกอบที่ 3 การบริหารจัดการ

การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว หมายถึง ความสามารถในการควบคุม ดูแลการดำเนินงานการจัดการแหล่งท่องเที่ยว โดยมีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

1. ด้านการจัดการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ประกอบด้วย การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว และการจัดการด้านการท่องเที่ยว
2. การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก โดยพิจารณาจากการดำเนินงานขององค์กรที่ดูแลรับผิดชอบพื้นที่ในการสร้างเสริมจิตสำนึกและการเรียนรู้ในเรื่องการคุณค่าของแหล่งประวัติศาสตร์แก่นักท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่ดูแลพื้นที่ ผู้ประกอบการ และชุมชนท้องถิ่นที่อยู่โดยรอบแหล่งท่องเที่ยว

3. การจัดการเศรษฐกิจและสังคม พิจารณาจากการมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยการเปิดโอกาสให้ประชาชนหรือชุมชน ได้มีส่วนร่วมในการคิด การพิจารณา ตัดสินใจ การดำเนินการและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ ที่จะมีผลกระทบต่อประชาชนหรือชุมชนนั้น ๆ รวมทั้งการกระจายรายได้หรือผลประโยชน์สู่ท้องถิ่น

เกณฑ์ประเมินด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ มี 2 ด้าน ได้แก่

1. การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วย 3 ดัชนีชี้วัด ได้แก่
 - 1) การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว
 - 2) การจัดการด้านการใช้ประโยชน์พื้นที่
 - 3) การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องจากการท่องเที่ยว
2. การจัดการด้านการท่องเที่ยว ประกอบด้วย 5 ดัชนี ได้แก่
 - 1) การจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว
 - 2) การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว
 - 3) การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก
 - 4) ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว
 - 5) ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยว

แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่สำคัญภายในประเทศสู่สากล มรดกโลก

มรดกโลก (ภาษาอังกฤษ: World Heritage Site ภาษาฝรั่งเศส: Patrimoine Mondial) คือ สถานที่ อันได้แก่ ป่าไม้ ภูเขา ทะเลสาบ ทะเลทราย อนุสาวรีย์ สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ รวมไปถึงเมือง ซึ่งคัดเลือกโดยองค์การยูเนสโกตั้งแต่ปี พ.ศ. 2515 เพื่อเป็นการบ่งบอกถึงคุณค่าของสิ่งที่มีมนุษยชาติ หรือธรรมชาติได้สร้างขึ้นมา และควรจะถูกปกป้องสิ่งเหล่านั้นอย่างไร เพื่อให้ได้คงทนไปถึงอนาคต

วัตถุประสงค์ของอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ได้พยายามส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศในการคุ้มครองและอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ ให้ดำรงคุณค่าความโดดเด่นเป็นมรดกแห่งมวลมนุษยชาติ ด้วยลักษณะทางกายภาพและชีวภาพที่โดดเด่นของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา อันครอบคลุมพื้นที่ 3 จังหวัด คือ จังหวัดพัทลุง บางส่วนของจังหวัดสงขลาและนครศรีธรรมราช จึงทำให้เกิดแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีความหลากหลายทางชีวภาพและระบบนิเวศ นำมาซึ่งการใช้ประโยชน์ทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวและนันทนาการ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีความโดดเด่น ทางด้านความหลากหลายทางชีวภาพและมีระบบนิเวศที่สำคัญในพื้นที่ลุ่มน้ำ ตามวัตถุประสงค์ของอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ได้พยายามส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศในการคุ้มครองและอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ ให้ดำรงคุณค่าความโดดเด่นเป็นมรดกแห่งมวลมนุษยชาติ ซึ่งมีเกณฑ์ในการกำหนดพื้นที่มรดกโลก ดังนี้

มรดกโลกทางวัฒนธรรม

1. เป็นตัวแทนซึ่งแสดงผลงานชิ้นเอกที่จัดทำขึ้นด้วยการสร้างสรรค์อันฉลาด
2. เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลยิ่ง ผลักดันให้เกิดการพัฒนาสืบต่อมาในด้านการออกแบบทางสถาปัตยกรรม อนุสรณ์สถาน ประติมากรรม สวนและภูมิทัศน์ ตลอดจนการพัฒนาศิลปกรรมที่เกี่ยวข้อง หรือการพัฒนาการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ซึ่งได้เกิดขึ้นในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง หรือบนพื้นที่ใด ๆ ของโลกซึ่งทรงไว้ซึ่งวัฒนธรรม
3. เป็นสิ่งที่ยืนยันถึงหลักฐานของวัฒนธรรมหรืออารยธรรมที่ปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบันหรือว่าที่สาบสูญไปแล้ว
4. เป็นตัวอย่างอันโดดเด่นของประเภทของสิ่งก่อสร้างอันเป็นตัวแทนของการพัฒนาทางด้านวัฒนธรรม สังคม ศิลปกรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี อุตสาหกรรม ในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ
5. เป็นตัวอย่างอันโดดเด่นของวัฒนธรรมมนุษย์ ขนบธรรมเนียมประเพณีแห่งสถาปัตยกรรม วิธีการก่อสร้าง หรือการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ซึ่งเสื่อมสลายได้ง่ายจากผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมตามกาลเวลา
6. มีความคิดหรือความเชื่อที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับเหตุการณ์ หรือมีความโดดเด่นยิ่งในประวัติศาสตร์

มรดกโลกทางธรรมชาติ

1. เป็นตัวอย่างที่เด่นชัดของการเป็นตัวแทนในวิวัฒนาการสำคัญต่าง ๆ ในอดีตของโลก เช่น ยุคสัตว์เลื้อยคลาน ยุคน้ำแข็ง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาความหลากหลายทางธรรมชาติบนพื้นโลก
2. เป็นตัวอย่างที่เด่นชัดในการเป็นตัวแทนของกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทางธรณีวิทยาหรือวิวัฒนาการทางชีววิทยา และปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่กำลังเกิดอยู่ เช่น ภูเขาไฟ เกษตรกรรมขั้นบันได
3. เป็นแหล่งที่เกิดจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์หายากหรือสวยงามเป็นพิเศษ เช่น แม่น้ำ น้ำตก ภูเขา
4. เป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของชนิดสัตว์และพันธุ์พืชที่หายากหรือที่ตกอยู่ในสภาวะอันตราย แต่ยังคงสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ ซึ่งรวมถึงระบบนิเวศอันเป็นแหล่งรวมความอุดมสมบูรณ์ของพืชและสัตว์ที่ทั่วโลกให้ความสนใจด้วย

รายชื่อ	ปีที่ได้รับการประกาศ	ประเภท
แหล่งมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา	2534	วัฒนธรรม
แหล่งมรดกโลกสุโขทัย ศรีสขนาลัย กำแพงเพชร	2534	วัฒนธรรม
เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นายูง-ห้วยขาแข้ง	2534	ธรรมชาติ
แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง	2535	วัฒนธรรม
ป่าดงพญาเย็น – เขาใหญ่	2548	ธรรมชาติ

ตารางที่ 2-1 แสดงแหล่งมรดกโลกของไทย

การจัดการเส้นทางท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์

การท่องเที่ยวมีหลายรูปแบบ เช่น การท่องเที่ยวเพื่อชาติพันธุ์ (Ethnic Tourism) การท่องเที่ยวเพื่อวัฒนธรรม (Cultural Tourism) การท่องเที่ยวเพื่อสิ่งแวดล้อม (Environmental Tourism) การท่องเที่ยวเพื่อการนันทนาการ (Recreational Tourism) การท่องเที่ยวเพื่อธุรกิจ (Business Tourism) การท่องเที่ยวเพื่อเป็นรางวัล (Incentive Tourism) และการท่องเที่ยวเพื่อประวัติศาสตร์ (Historical Tourism) (Smith, Valene, 1977)² สำหรับการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ถือเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวประเภทหนึ่งที่มีความนิยมจากนักท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก ที่การถูกจัดให้เป็นสินค้าการท่องเที่ยวระดับประเทศ ทั้งยังถูกผลักดันให้อยู่ในนโยบายการส่งเสริม การท่องเที่ยวของภาครัฐอีกด้วย นอกจากประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมเหล่านี้จะได้รับการวางแผนในด้านการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์แล้ว ผ่านการพัฒนาเป็นกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น การจัดนิทรรศการเทศกาล การจัดแสดงแสงสี เพื่อเพิ่มความสนใจแก่นักท่องเที่ยว การจัดการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ให้เกิดผลประโยชน์ต่อแหล่งท่องเที่ยว ชุมชนในแหล่งท่องเที่ยว และนักท่องเที่ยวที่จะไปเยือนแหล่งท่องเที่ยว ผู้ที่จะทำการจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์จำเป็นต้องมีความรู้หลักการจัดเส้นทางท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ (Edward Inskeep, 1999: 80-85) ก่อน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

หลักการจัดเส้นทางท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์

1. นำเสนอวัฒนธรรม ความเชื่อ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ (Distinctive Cultural Patterns) รวมถึงธรรมเนียม ประเพณี การแต่งกาย ระเบียบแบบแผนในการดำรงชีวิต ศาสนา การได้เข้าไปมีส่วนร่วมในวิถีชีวิตของท้องถิ่นเป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวที่สำคัญ
2. นำเสนอศิลปหัตถกรรม (Arts and Handicrafts) เช่น ดนตรี การละเล่น การฟ้อนรำ และศิลปหัตถกรรมที่ผลิตขึ้น อย่าง ภาพวาด ประติมากรรม เครื่องใช้ ฉะนั้นเมืองที่ได้รับการพัฒนาเป็น

² Smith, Valene. 1977. *Hosts and Guest*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

ศูนย์กลางทางศิลปะจึงมีจุดหมายลำดับแรกของการจัดเส้นทางท่องเที่ยวประเภท คือ ตอบสนองต่อนักท่องเที่ยว และผลตอบแทนทางรายได้ต่อศิลปินในท้องถิ่น นอกจากนี้แล้วรูปแบบทางสถาปัตยกรรมก็เป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวที่สำคัญ

3. นำเสนอกิจกรรมทางเศรษฐกิจ (Interesting Economic Activities) จากการสำรวจความคิดเห็น ด้านการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมที่ประสบความสำเร็จ มีผลจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่น่าสนใจของแหล่งท่องเที่ยว นั้น ๆ เช่น การแสดงช้างในป่าเขตร้อนขึ้นเทศกาลล่าสัตว์ งานแสดงสินค้า เกษตรกรรม ซึ่งขึ้นอยู่กับเทคนิคในการจัดการของแหล่งท่องเที่ยว นั้น ๆ อีกทั้งการเที่ยวชมอุตสาหกรรมท้องถิ่น ตลาด ชุมชน ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวมาก และเป็นกิจกรรมหนึ่งที่ถูกจัดอยู่ในโปรแกรมการท่องเที่ยวของบริษัทนำเที่ยวทั่วไป

4. นำเสนอความแตกต่างของเมือง และชุมชน (Interesting Urban Area) ความแตกต่างของเมือง และชนบท อาคารบ้านเรือน ความเป็นอยู่ของผู้คนในเมือง ย่านศูนย์กลางเมือง ร้านค้า ร้านอาหาร สิ่งอำนวยความสะดวก สวนสาธารณะ พิพิธภัณฑ์ อาคารสาธารณะ ล้วนเป็นเหมาะสมสำหรับนักท่องเที่ยวที่ชอบการเรียนรู้ ศึกษา และซึมซับความรู้สึกที่มีต่อเมืองท่องเที่ยว นั้น การนั่งรถไปตามถนนสายสำคัญภายในเมือง ผ่านสถานที่สำคัญ หรือเลือกเดินชมเมือง โดยใช้ทางเดินเท้าสาธารณะที่สามารถเลือกหยุดชมสถานที่ต่าง ๆ ได้เอง เมืองท่องเที่ยวบางแห่งยังได้จัดกิจกรรมกลางแจ้งขึ้นเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว ซึ่งการแสดงเหล่านี้ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวเสมอ

5. นำเสนอรูปแบบทางวัฒนธรรม (Museums and Other Cultural Facilities) ความน่าสนใจของพิพิธภัณฑ์ คือ ความสามารถบอกเล่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ อารยธรรมชาติพันธุ์วิทยา งานศิลปะท้องถิ่น แม้กระทั่งความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี วัตถุประสงค์หลักของพิพิธภัณฑ์นั้น เพื่อให้บริการความรู้แก่ประชาชนในเมือง และดึงดูดนักท่องเที่ยว

6. นำเสนอประเพณี (Cultural Festivals) ความเชื่อ ค่านิยมในท้องถิ่นหรืออิทธิพลทางศาสนา ประเพณี และเทศกาลเหล่านี้ทำให้เกิดฤดูกาลท่องเที่ยวจากความนิยมของนักท่องเที่ยว เส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ในลักษณะการจัดทำเส้นทางนำเที่ยวเพื่อสักการะและทำกิจกรรมเชิงศรัทธาที่ผู้ศึกษาสนใจ จึงถือเป็น การนำเสนอวัฒนธรรม ความเชื่อ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ (Distinctive Cultural Patterns) ในมิติของการเรียนรู้ โดยนักท่องเที่ยวต้องเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และสังคม หรือกล่าวอีกอย่างว่า นักท่องเที่ยวต้องเดินทางไปยังสถานที่ที่มีความผูกพันทางจิตใจของบุคคล เพื่อชื่นชม ศึกษาเรียนรู้ รวมทั้งการศึกษาหลักคำสอนตลอดจนสามารถน้อมนำมาใช้ในการปฏิบัติภาวนาในชีวิตประจำวันได้ ต่อประวัติศาสตร์ และโบราณสถาน หรือเรื่องราวในแหล่งท่องเที่ยว นั้น ๆ อย่าง การศึกษาเส้นทางศาสนสถาน เส้นทางการศึกษาสันติศึกษา การสร้างบุญบารมีธรรม

จากการศึกษาและทบทวนในหัวข้อการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ดังกล่าวได้นำไปวิเคราะห์เทียบเคียงการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัดสงขลาทั้ง 16 อำเภอว่า มีจุดเด่น จุดด้วยในเรื่องอะไรสามารถพัฒนาเป็นการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัดสงขลาได้ใหม่อย่างไร โดยเริ่มจากการวางแผนออกแบบวิธีการศึกษาเพื่อให้ทราบและได้มาซึ่งศักยภาพของการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในแต่ละอำเภอ

5.งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการค้นคว้างานวิจัยการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์พื้นที่จังหวัดสงขลาพบว่า มีงานวิจัยและกรณีศึกษาของทั้งไทยและต่างประเทศ ดังนี้

บุญพิเชษฐ์ จันทร์เมือง (2553) การศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการท่องเที่ยวในพระอารามหลวงชั้นเอก ในเกาะรัตนโกสินทร์” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและประเมินศักยภาพด้านทรัพยากรท่องเที่ยวและการจัดการการท่องเที่ยวของพระอารามหลวงชั้นเอกในเกาะรัตนโกสินทร์ 7 วัด ศึกษาระดับความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยว และนำเสนอแนวทางการจัดการท่องเที่ยว ในพระอารามหลวงชั้นเอกในเกาะรัตนโกสินทร์ พระอารามหลวง 7 วัด ได้แก่ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร วัดสุทัศนเทพวรารามราชวชิรวิหาร วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวชิรวิหาร และวัดบวรนิเวศราชวชิรวิหาร กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ พระภิกษุ เจ้าอาวาส พระ เจ้าหน้าที่ของวัดพระอารามหลวงหรือ คณะกรรมการของ พระอารามหลวง เจ้าหน้าที่ของรัฐที่ดูแลการท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสำรวจทรัพยากร การท่องเที่ยว แบบสัมภาษณ์ และแบบสอบถาม ผลการวิจัย พบว่า ทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพระอารามหลวงชั้นเอก ทุกวัดมี ศักยภาพโดดเด่น ซึ่งทางภาครัฐพร้อมให้การสนับสนุนภาคเอกชนมีความสนใจร่วมมือในการจัดการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวยังปลื้มในความงดงามของพระอาราม แต่ในด้านการบริการการท่องเที่ยวของพระอาราม 5 วัด ยังไม่ได้มาตรฐาน ยกเว้นวัดพระศรีรัตนศาสดารามและวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เนื่องจากความคิดเห็นของผู้รับผิดชอบ และผู้เกี่ยวข้องยังไม่สามารถหาข้อสรุปที่เหมาะสมในทิศทางเดียวกันได้ ระหว่างแนวคิดการอนุรักษ์กับแนวคิดเพื่อการพัฒนาวัดเพื่อบริการท่องเที่ยวรวมถึงการใช้อำนาจบริหาร สิ่งต่าง ๆ ของวัด แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวภายในพระอารามหลวงนั้น ควรเน้นการชื่นชมศิลปกรรมต่าง ๆ การนมัสการไหว้พระและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การฝึกสมาธิภาวนาในวันหยุดและวันหยุดพักผ่อน สิ่งนี้นักท่องเที่ยวควรได้รับในการมาท่องเที่ยวของวัดที่ยังไม่เป็นที่ดึงดูดใจเพื่อมาตรฐานแรงจูงใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการสาธารณูปโภค

นันทรัตน์ นามบุรี และคณะ (2550) ศึกษาเรื่อง “การปรับปรุงโปรแกรมการท่องเที่ยวสำเร็จรูปเพื่อสนองความต้องการพฤติกรรมนักท่องเที่ยวสำหรับประเทศไทย กรณีศึกษา 14 จังหวัดของภาคใต้” พบว่า สถานการณ์ท่องเที่ยวมีแนวโน้มลดลงเนื่องจากภัยธรรมชาติ และการก่อการร้ายในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ และโปรแกรมการท่องเที่ยวที่มีอยู่ มักเป็นโปรแกรมที่มีเส้นทาง และแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นแวะพักชั่วคราว ทำให้เป็นที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยวที่ต้องการมาเที่ยวซ้ำ ดังนั้น การสร้างเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสำหรับนักท่องเที่ยวอิสระ และนักท่องเที่ยวกลุ่มทัวร์ควรออกแบบโปรแกรมให้ผสมผสานกับการท่องเที่ยวในเส้นทางธรรมชาติ และเส้นทางวัฒนธรรมควรมีระยะเวลา 1 วัน 2 วัน และ 3 วัน เพื่อพอเหมาะกับจุดแวะพัก

วศิน ปัญญาวุฒระกุล (2550) การศึกษาวิจัยเรื่อง “การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมในพื้นที่ที่ระเบียบวัฒนธรรมโดยมีพื้นที่การวิจัย คือ จังหวัดกำแพงเพชร พิษณุโลก เพชรบูรณ์ และสุโขทัย” โดยได้ผลสรุปตามวัตถุประสงค์ ดังนี้ คือ 1) ศึกษาสำรวจข้อมูลอุปสงค์ และ

อุปทานการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม พบว่า ด้านอุปทานของการท่องเที่ยวมีแหล่งท่องเที่ยวทั้งสิ้น 154 แห่ง โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มประวัติศาสตร์ 106 แห่ง และกลุ่มประเพณีวัฒนธรรมและกิจกรรมที่สำคัญ 48 แห่ง ด้านอุปสงค์ของการท่องเที่ยวมีผู้เยี่ยมชมเยือนทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ มีโอกาสขยายตัวเนื่องจากมีปริมาณการกลับมาเที่ยวครั้งที่ 2 และ 3 โดยมีความสนใจในวัฒนธรรมทั้งถิ่น แต่ส่วนใหญ่ประสบปัญหาไม่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวใหม่ ๆ ดังนั้นการจัดการท่องเที่ยวแบบใหม่ ที่สร้างตลาดการท่องเที่ยวเชิงรุกในรูปแบบ “แหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยง” ภายใต้จุดขายร่วมกัน ที่มีลักษณะเฉพาะทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ภายใต้แนวคิด แดนตำนาน แหล่งวีรกรรมและคนกล้า 2) โดยกำหนดมาตรฐานในการเลือกแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมและจัดลำดับความสำคัญเพื่อจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ผลการประเมินแหล่งท่องเที่ยวสามารถจัดลำดับความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวได้เป็น 3 กลุ่ม โดยแบ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มพื้นที่หลักจำนวน 22 แห่ง 1 พื้นที่ที่รอง 3) การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมพิจารณาจากการจัดความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มพื้นที่ต่าง ๆ และพฤติกรรมนักท่องเที่ยว เพื่อนำมาสู่การจัดเส้นทางนำเที่ยวจำนวน 51 เส้นทาง เป็นกลุ่มตำนาน 11 เส้นทาง กลุ่มประวัติศาสตร์ 21 เส้นทาง วัฒนธรรม 19 เส้นทาง 4) ศึกษาเชิงปฏิบัติการแนวทางและกิจกรรม การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของประชาคมรอบอุทยานประวัติศาสตร์ ณ บ้านนาต้นจั่น อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย ผลจากการศึกษาพบว่า ชุมชนมีศักยภาพด้าน การจัดการท่องเที่ยวในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านทรัพยากรและด้านประชาคมในชุมชน โดยเน้นการพัฒนาเพื่อการค้นหาทีมงาน เพื่อทำหน้าที่ในการกำหนดนโยบายเรียนรู้ และประเมินศักยภาพด้าน การท่องเที่ยวของหมู่บ้านตลอดจนพัฒนาและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของทีมงานกับปัจจัยที่เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยวร่วมกัน โดยมีเป้าหมายที่สำคัญ คือ การพัฒนาบ้านนาต้นจั่นเป็นหมู่บ้านอุตสาหกรรมท่องเที่ยว “Village Based Tourism” ตัวอย่าง โดยมี 5 กลยุทธ์ และ 19 โครงการ โดยโครงการวิจัยได้ดำเนินการตามโครงการต่าง ๆ เป็นโครงการต้นแบบ จำนวน 5 โครงการ

อัญชลี รุ่งชัยยันต์³ (2545) ศึกษาเรื่อง “การพัฒนาการท่องเที่ยวทางเรือล่องแม่น้ำปิงกรณีศึกษาเส้นทางวัดชัยมงคล – วัดท่าหลุก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่” ผลการศึกษาพบว่าการพัฒนาเส้นทางล่องเรือท่องเที่ยวควรเน้นการดำเนินงานในเรื่องของการรักษาสิ่งแวดล้อม และการเพิ่มศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวตลอดสองฝั่งแม่น้ำปิงในเส้นทางล่องเรือท่องเที่ยว โดยการดำเนินการควรเป็นความร่วมมือที่มาจากหน่วยงานภาครัฐและชุมชน/ประชาชนท้องถิ่น สำหรับกิจกรรมที่สร้างความสนใจและความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยวได้มากที่สุด คือ การที่นักท่องเที่ยวได้ชมการดำเนินชีวิตของประชาชนที่อยู่อาศัยริมฝั่งแม่น้ำปิงตั้งแต่สมัยดั้งเดิมจนถึงปัจจุบัน รวมถึงความสวยงามและเอกลักษณ์ของอาคารบ้านเรือนที่แตกต่างกันในการสร้างแต่ละยุคแต่ละสมัย

อรพิน สันติธีรากุล และคณะ (2550) กรณีศึกษาวิจัยเรื่อง “การปรับปรุงโปรแกรมการท่องเที่ยวสำเร็จรูปเพื่อตอบสนองความต้องการพฤติกรรมนักท่องเที่ยวสำหรับประเทศไทย

³ อัญชลี รุ่งชัยยันต์. 2545. การพัฒนาการท่องเที่ยวทางเรือล่องแม่น้ำปิง กรณีศึกษาเส้นทางวัดชัยมงคล – วัดท่าหลุก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ (ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรมท่องเที่ยว)) เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

กรณีศึกษา 15 จังหวัดภาคเหนือ” มีวัตถุประสงค์การวิจัย เพื่อสำรวจและจำแนกโปรแกรมการท่องเที่ยวภาคเหนือในปัจจุบันว่ามีอะไรบ้าง ศึกษาพฤติกรรมและความต้องการของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางมาท่องเที่ยวในภาคเหนือ และเสนอแนะโปรแกรมการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่มีระยะเวลาเดินทาง 1 2 และ 3 วัน ตามลำดับ สำหรับนักท่องเที่ยวแบบอิสระและแบบกลุ่ม การดำเนินการวิจัยเป็นแบบการวิจัยเชิงสำรวจ (Exploratory Research) ที่เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามจาก 2 กลุ่มตัวอย่าง โดยกลุ่มที่ 1 ได้แก่ บริษัทธุรกิจท่องเที่ยวในภาคเหนือ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลโปรแกรมการท่องเที่ยวในปัจจุบัน และโปรแกรมท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ และกลุ่มที่ 2 ได้แก่ นักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางมาท่องเที่ยวในภาคเหนือ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลพฤติกรรมและความต้องการของนักท่องเที่ยว ผลการศึกษาพบว่า โปรแกรมการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในปัจจุบัน เสนอแหล่งท่องเที่ยวที่กระจุกตัวอยู่ในภาคเหนือตอนบน และโปรแกรมการท่องเที่ยวมักเป็นแบบเชิงผสมมากกว่าเชิงเดี่ยว หลังจากคัดเลือกและจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่แล้ว โปรแกรมการท่องเที่ยวก็ยังคงกระจุกตัวอยู่ในภาคเหนือตอนบนเช่นเดิม และผลการวิจัยยังพบว่า พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เดินทางแบบอิสระและแบบกลุ่มมีข้อแตกต่างที่แรก ส่วนนักท่องเที่ยวแบบให้ความสำคัญด้านความปลอดภัยในการเดินทางเป็นลำดับแรก นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความเสื่อมโทรมและสภาพภูมิทัศน์ในแหล่งท่องเที่ยวไม่เป็นระเบียบสวยงาม

สมชาย เลียงพรพรรณ (2543) ศึกษาแหล่งทรัพยากรเพื่อการนันทนาการและเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบริเวณทะเลน้อย ทะเลหลวง และทะเลสาบสงขลา รวมทั้งพื้นที่โดยรอบที่อยู่ห่างจากชายฝั่งประมาณ 1 กิโลเมตร ได้สำรวจพบ และทำแผนที่แสดงที่ตั้งของแหล่งทรัพยากรนันทนาการ ได้ 70 แห่ง เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการนันทนาการ เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางธรรมชาติ 18 แห่ง และทางวัฒนธรรม 52 แห่ง โดยพบกระจายอยู่ในแต่ละบริเวณ ดังนี้ บริเวณทะเลน้อย จำนวน 3 แห่ง คือ ชุมชนทะเลน้อย วัดทะเลน้อย และเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย บริเวณทะเลหลวง 26 แห่ง คือ สวนพฤกษศาสตร์พัทลุง วัดป่าลีโลย หาดแสนสุขลำป่า วัดวัง วัดวิหารเบิก วัดเจ้าเมืองพัทลุง วัดยางงาม วัดป่าขอม วัดโพเต็ด อ่าวสะทัง วัดสะทังน้อย วัดเขียนบางแก้ว อ่าวจงเก แหลมจองถนน ปากคลองปากพล หาดไข่เต่า เกาะสี่เกาะห้า เกาะหมาก เกาะบรรทม วัดแหลมจาก วัดบางเขียด เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ วัดท่าคุระ วัดสูงเกาะใหญ่ แหลมควายราบ และอ่าวทุ่งบัว บริเวณทะเลสาบสงขลา 41 แห่ง คือ วัดโลการาม แหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาสิทธิหม้อ ที่ฝั่งศพพระยาแขก (มรหุ่ม) ที่ฝั่งศพวิลันดา เมืองสงขลาเก่า เชียงเขาแดง เจดีย์บนยอดเขาแดง วัดเขาน้อย ศาลากวง ศาลาหลบเสือ สุสานตระกูล ณ สงขลา วัดภูผาเบิก วัดศิริวรรณवास วัดบ่อทรัพย์ วัดสุวรรณคีรี เมืองสงขลาฝั่งแหลมสน พระนอน ที่ฝั่งศพ เจ.วี.ลาร์เซน และศาลาบ่อแก้ง ศาลเจ้าปู่ทวดหัวเขาแดง เจดีย์บนยอดเขาแดง สถาบันทักษิณคดีศึกษา เจดีย์บนเขาภูฎ วัดแหลมพ้อ วัดท้ายยอ สะพานติณสูลานนท์ สวนป่าเปรม พิพิธภัณฑ์ชุมชนแหลมโพธิ์ วัดศาลาหัวยาง วัดโพธิ์ปฐมवास วัดมัชฌิมवासรววิหาร วัดดอนแย้ ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสงขลา อาคารเก่าบริเวณถนนนครนอก - นครใน กำแพงเมืองสงขลา พิพิธภัณฑ์พำรงค์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สงขลา วัดแจ้ง ป้อมปากน้ำแหลมทราย พระเจดีย์หลวงและพลับพลา ร.4 บนเขาตังกวน ตำหนักเขาน้อย เขาน้อย หาดสมิหลา และแหลมสนอ่อน โดยแหล่งทรัพยากรทางนันทนาการทางวัฒนธรรมจะปรากฏมากใน ต.ลำป่า อ. เมือง จ. พัทลุง ต. หัวเขา อ. สิงหนคร และ ต.บ่อยาง อ. เมือง จ. สงขลา ซึ่งเป็นที่ตั้งของตัวเมืองมาแต่อดีต

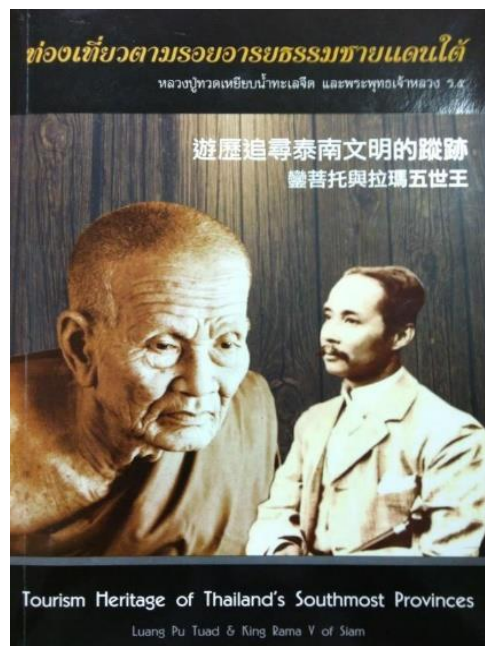
สามารถเข้าถึงง่าย และมีศักยภาพที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางนันทนาการ เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ดี ส่วนแหล่งทรัพยากรนันทนาการฯ ทางธรรมชาติจะปรากฏมากในบริเวณตั้งแต่ตอนกลางจนถึงตอนใต้ของทะเลหลวง สามารถเข้าถึงและมีศักยภาพที่จะพัฒนาเป็นแหล่งทรัพยากรนันทนาการเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ในระดับปานกลาง

สมชาย เลี้ยงพรพรรณ (2544) เรื่อง “ศักยภาพของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบริเวณทะเลสาบสงขลา” ผลการศึกษาพบว่า การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทั้งหมด 49 แห่ง พบว่า อยู่ในจังหวัดสงขลามากที่สุด 35 แห่ง กระจายอยู่ใน 5 อำเภอ 10 ตำบล โดยพบมากที่สุดที่ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร 12 แห่ง และตำบลบ่อยาง อำเภอเมือง 11 แห่ง ส่วนในจังหวัดพัทลุงมีทั้งหมด 14 แห่ง กระจายอยู่ใน 5 อำเภอ 5 ตำบล โดยพบมากที่สุดที่ตำบลลำปำ อำเภอเมือง 7 แห่ง

ปาริชาติ วิสุทธิสมาจาร (2553) เรื่อง “การส่งเสริมและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว” (ศิลปวัฒนธรรม – การท่องเที่ยว – องค์กร) ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ยังคงมีความอุดมสมบูรณ์ในระดับที่จะตอบสนองแนวทางการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในด้านต่างๆ ได้ดีพอสมควร รวมทั้งการส่งเสริมและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาได้ โดยถือได้ว่าลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามีทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรม การวางกลยุทธ์ในการส่งเสริมและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาจะต้องมีทิศทางที่ประสานการพัฒนากับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันจะนำไปสู่การวางรากฐานที่สำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable development for tourism)

การท่องเที่ยวตามรอยอารยธรรมชายแดนใต้ หลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด และ พระพุทธเจ้าหลวง ร.๕ (Tourism Heritage of Thailand’s Southmost Provinces Luang Pu Thad & King Rama V of Siam) เป็นการนำจุดเด่นของทรัพยากรท้องถิ่นอันล้ำค่ามาเรียบเรียงพัฒนาและประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่ทราบกันในวงกว้าง ก็จะทำให้นักท่องเที่ยวได้ทราบข้อมูลและเข้าใจพื้นที่มากยิ่งขึ้น ด้วยความเชื่อมั่นที่ว่า หากศรัทธายังแรงกล้าทุกตารางนิ้วบนผืนแผ่นดินไทยย่อมพร้อมที่จะให้ทุกคนเดินทางไปเยี่ยมเยือน จึงได้นำเอา “พลังแห่งศรัทธาและความเชื่อ” เป็นเครื่องร้อยรัดให้ผู้คนมาเยี่ยมเยือนพื้นที่ดังกล่าวในลักษณะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมากขึ้น โดยได้พัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยอารยธรรมขึ้น

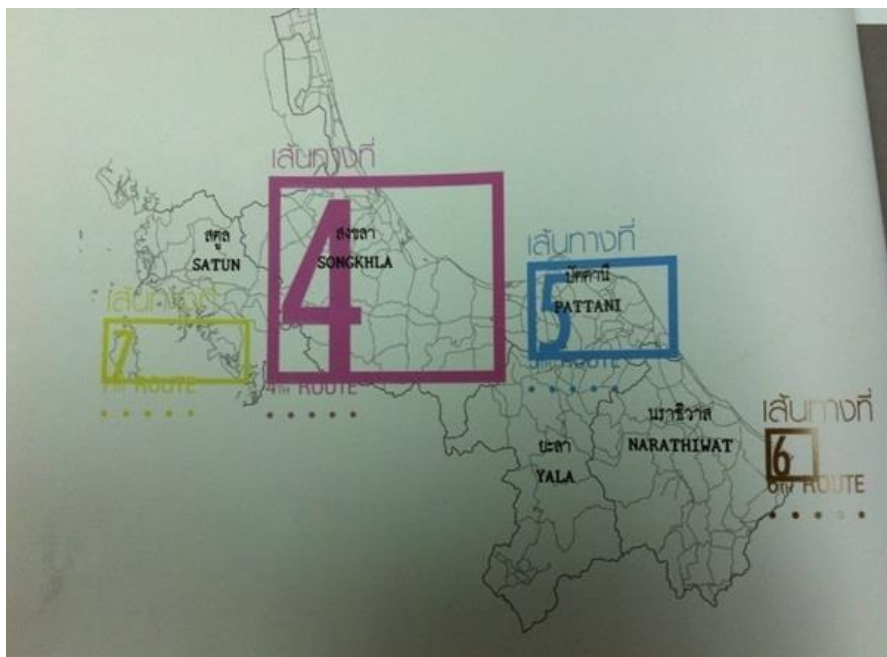
จากการจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวเชิงศรัทธาขึ้นมาสองเส้นทาง คือ เส้นทางตามรอยหลวงปู่ทวด และเส้นทางตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ซึ่งเป็นแม่เหล็กดึงดูดนักท่องเที่ยวที่เคารพศรัทธาในองค์หลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด และองค์พระพุทธเจ้าหลวงรัชกาลที่ ๕ ได้มีศึกษาค้นคว้าและสัมผัส ซึ่งไม่ใช่เพียงนักท่องเที่ยวไทยเท่านั้น ยังรวมไปถึงชาวมาเลเซีย สิงคโปร์ และอินโดนีเซีย ที่เลื่อมใสศรัทธาอีกจำนวนมากตัวอย่างเส้นทาง

ภาพที่ 2-2 ปกหนังสือท่องเที่ยวตามรอยอารยธรรมชายแดนใต้

ภาพที่ 2-3 แสดงตัวอย่างเส้นทางตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง (เส้นทางที่ 1 และ 2) ที่มา: สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสงขลา

ภาพที่ 2-4 แสดงตัวอย่างเส้นทางตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง (เส้นทางที่ 4 – 7)
ที่มา : สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสงขลา

คันธรส พวงแก้ว และคณะศึกษา “การท่องเที่ยวฟื้นฟูประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้: สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล” ผลการศึกษา นำเสนอเป็นโปรแกรมนำเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดได้จัดทำโปรแกรม 3 แบบ ดังนี้

1. โปรแกรมนำเที่ยว 1 วัน

จังหวัดสงขลา

โปรแกรมนำเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงทางเรือผสมผสวนทางบก

การท่องเที่ยวฟื้นฟูประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล

2. โปรแกรมนำเที่ยว 2 วัน 1 คืน

จังหวัดพัทลุง

วันที่ 1 เมืองพัทลุง-ทะเลน้อย-เมืองเก่าชัยบุรี

วันที่ 2 เมืองพัทลุง-ควนขนุน-ถ้ำสุมะโน

การท่องเที่ยวฟื้นฟูประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล

3. โปรแกรมนำเที่ยว 3 วัน 2 คืน

จังหวัดนครศรีธรรมราช-ตรัง-สตูล-สงขลา-พัทลุง เป็นการนำเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงทางบก

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในต่างประเทศ

Poria, Butler and Airey (2003) ทำการศึกษาเรื่อง Tourism, Religion and Religiosity: A Holy Mess ผลการศึกษา การท่องเที่ยว ศาสนา และ ความเลื่อมใสในศาสนา พบว่า ความเชื่อหรือความเลื่อมใสในศาสนาเป็นสิ่งที่ทุกคนรู้จักกันดี ทั้งยังถือเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและการตั้งค่างานสังคมของมนุษย์ในลักษณะที่แตกต่างกันไป แต่งานวิจัยชิ้นนี้พบข้อจำกัดอย่างมากในการที่จะสำรวจ และเชื่อมโยงระหว่างความเชื่อทางศาสนากับรูปแบบพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวในการศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบพฤติกรรมการท่องเที่ยวชมในพื้นที่มรดกโลก ที่มีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนา เช่น The Wailing Wall, Israel และเพื่อเชื่อมโยงความเชื่อทางศาสนากับรูปแบบพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว ในลักษณะของงานวิจัยเชิงปริมาณ โดยแบ่งกลุ่มเป้าหมายในการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวออกเป็น 2 ส่วน คือ สัมภาษณ์กลุ่มนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวอิสราเอลทางสนามบินหลังจากที่ได้ไปเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนา เพื่อสอบถาม ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนา สาเหตุที่เลือกเก็บข้อมูลที่สนามบินเพื่อให้ได้ความหลากหลายของลักษณะทางประชากรศาสตร์ของนักท่องเที่ยว และกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มาอยู่กับบริษัททัวร์ สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก ผลการศึกษาในงานชิ้นนี้ พบว่าความแตกต่างระหว่างนักท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานความเชื่อทางศาสนา และมีความเลื่อมใสในศาสนา ยังเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ว่า อาจมีความสัมพันธ์ที่เกี่ยวเนื่องกันระหว่างความเชื่อของนักท่องเที่ยว และความเชื่อของคนในพื้นที่ท่องเที่ยวที่ต้องการให้นักท่องเที่ยวเชื่อในสิ่งที่เขาศรัทธาอย่างแรงกล้า รับรู้ และเข้าใจความหมาย รวมไปถึงเข้าใจผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวต่อความเชื่อความศรัทธาในพื้นที่

David Mashhadigholam Rojo (2007) ศึกษาเรื่อง Religious Tourism: The Way to Santiago หรือ การท่องเที่ยวทางศาสนา : ตามวิถีซันติอาโก งานศึกษานี้ชิ้นนี้มองว่า การท่องเที่ยวทางศาสนาและการสักการบูชาเป็นหนึ่งในรูปแบบที่เก่าแก่ที่สุดของการท่องเที่ยวตามวิถีซันติอาโก ปัจจุบันการท่องเที่ยวมุ่งเน้นไปที่การเพิ่มขึ้นของนักท่องเที่ยวเป็นผลมาจากความแตกต่างของแรงจูงใจแรงจูงใจอาจแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับความเชื่อส่วนบุคคล จากรายชื่อมรดกโลกยูเนสโกและเว็บไซต์สำคัญของการแสวงบุญของศาสนาคริสต์ร่วมกับกรุงโรมและเยรูซาเล็มเป็นสถานที่เลือกเพื่อดำเนินการเป็นกรณีศึกษาที่เพิ่มขึ้นไม่ใช่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาในศาสนาซันติอาโกจะถูวิเคราะห์วิถีแห่งซันติอาโก จากวิธีที่แตกต่างที่ผ่านมา จนถึงปัจจุบันนักท่องเที่ยวจะสนใจขั้นตอนที่ผ่านมาและปลายทางสุดท้ายของผู้ที่แสวงบุญ ซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อวัดแรงจูงใจนักท่องเที่ยว ซึ่งวิเคราะห์ประเภทของนักท่องเที่ยว หลังการวิเคราะห์ผลการวิจัย พบว่า ไม่พบความแตกต่างที่ชัดเจนระหว่างการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นทางศาสนาและนักท่องเที่ยวประเภทอื่น

Sunil Kumar Patnaik (2007) ศึกษาเรื่อง “ การท่องเที่ยวทางศาสนา วัฒนธรรมและศาสนาในประเทศอินเดีย ” ผลการศึกษาพบว่า การท่องเที่ยวทางศาสนา มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการขายเพราะเป็นสถานที่กำเนิดพุทธศาสนา ทำให้ต่างประเทศจำนวนมากเดินทางไปอินเดีย เนื่องจากในสมัยโบราณ ประเทศอินเดียมีอ่างเก็บน้ำที่ดีของศาสนาที่มีสี่สันต่าง ๆ ไม่ซ้ำกันในโล ดังนั้นความหลากหลายทางวัฒนธรรมในพื้นที่ขนาดเล็กดังกล่าวนั้น ศาสนาทำให้เกิด การเปลี่ยนแปลงอย่างมากในชีวิตและประวัติศาสตร์ของประเทศชาติ เช่นเดียวกับ ในกรณีอื่นอินเดียมีวัด

สถาปัตยกรรม ประเพณีพิธีกรรม ความเชื่อ และวิถีชีวิต ซึ่งเป็นหนึ่งของวัฒนธรรมและสถานที่ท่องเที่ยวทางศาสนาที่สามารถได้รับความรู้ของความเชื่อทางศาสนาและสาระสำคัญของการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและประวัติศาสตร์ที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของการเกิดศาสนานักท่องเที่ยวต่างชาติโดยทั่วไปจะมองหาประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ข้อป้บั้ง และความบันเทิงเพื่อผ่อนคลาย แต่ในกรณีของประเทศอินเดียก็จะมีเรื่องของความต้องการความศรัทธาเป็นอีกหนึ่งที่สำคัญเป็นการพักผ่อนที่น่าสนใจที่สุดและเป็นความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว

จากงานศึกษาที่ได้ค้นคว้าและนำเสนอเป็นการจัดทำเส้นทางตามรอยศรัทธาของหลวงปู่ทวด พระพุทธเจ้าหลวง และพระเกจิอาจารย์ต่าง ๆ ที่ผู้คนให้ความเคารพศรัทธา และเป็นที่ยึดถือของคนในชุมชนเป็นแรงจูงใจในการท่องเที่ยว และการไปสักการะบูชา เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต และครอบครัว รวมถึงเป็นการท่องเที่ยวที่ผ่อนคลายให้ความสบายใจ ดังกรณีของท่องเที่ยวทางศาสนาของประเทศอินเดีย การนำการท่องเที่ยวที่ได้รับความรู้ทั้งด้านวัฒนธรรม และศาสนามาเป็นการส่งเสริมการขาย เพราะเป็นสถานที่ให้กำเนิดพุทธศาสนา ซึ่งดึงดูดชาวต่างชาติได้เป็นจำนวนมาก แต่สำหรับประเด็นที่ผู้ศึกษาสนใจ คือ การจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์แบบมีส่วนร่วมพื้นที่จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยมองว่าการนำเรื่องการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างมีส่วนร่วม ร่วมกันรักษา ฟื้นฟู ปรับปรุงให้มีศักยภาพ ไม่เพียงแต่จัดทำเป็นเส้นทางท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดสงขลา ไม่เพียงจะก่อให้เกิดมิติการท่องเที่ยวแบบใหม่ในพื้นที่จังหวัดสงขลาเท่านั้น หากแต่นำมาซึ่งวิธีการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวที่สัมพันธ์กับการอนุรักษ์ทรัพยากรด้านสิ่งแวดล้อมอีกด้วย

ความรู้ที่ได้จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากการค้นคว้า ทั้งในเรื่องของเส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในแต่ละโปรแกรม โปรแกรมนำเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงทางเรือผสมผสานทางบก การท่องเที่ยวฟื้นฟูประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล การท่องเที่ยวฟื้นฟูประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล และโปรแกรมจังหวัดนครศรีธรรมราช-ตรัง-สตูล-สงขลา-พัทลุง ซึ่งเป็นการนำเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงทางบก ทำให้ผู้ศึกษาได้เห็นแนวทางที่เป็นตัวอย่างในการทำโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในแต่ละยุคของจังหวัดสงขลาต่อไป ได้เห็นการจัดกิจกรรม ได้เห็นการมีช่วงของการแทรกแซงการเล่าถึงความเป็นมาการพูดคุยและเล่าประวัติศาสตร์ของพื้นที่และประวัติของเกจิอาจารย์ที่เชื่อมโยงกับพื้นที่และชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันรวมถึงสิ่งที่ควรคำนึงถึง เช่น ภาพทั่วไปของการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ปัจจัยแวดล้อมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่เหมาะสมกับบริบทของจังหวัดสงขลา โดยเลือกที่จะออกแบบการศึกษาศักยภาพในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของพื้นที่จังหวัดสงขลาและศักยภาพการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของประชาชนในจังหวัดสงขลา จนได้โมเดลเส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัดสงขลาออกมาเป็นตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาเรื่องการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์แบบมีส่วนร่วมพื้นที่จังหวัดสงขลา เพื่อศึกษาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัดสงขลาและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของประชาชนในพื้นที่จังหวัดสงขลา ซึ่งการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research) กล่าวคือเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) และเพิ่มเติมด้วยการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Method) เพื่อให้ได้รายละเอียดที่สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

1. การสำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดสงขลาทั้ง 16 อำเภอ

ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สำรวจแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 16 อำเภอ และมีการเชิญผู้เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยวในชุมชน ผู้นำชุมชน มาประชุมกลุ่มเพื่อทำการคัดเลือกแหล่งท่องเที่ยวของแต่ละอำเภอที่เป็นไปตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ดังนี้ คือ ศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว และการบริหารจัดการ ทั้งนี้ในแต่ละองค์ประกอบจะมีหลักเกณฑ์และดัชนีวัดในการพิจารณาความมีศักยภาพ ความมีประสิทธิภาพและความมีคุณภาพเพื่อใช้ในการประเมินมาตรฐานของแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์นั้นด้วย

สำหรับองค์ประกอบด้านศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ มีหลักเกณฑ์ในการพิจารณา 2 ด้าน ได้แก่

1. คุณค่าทางประวัติศาสตร์ ประกอบด้วย 8 ดัชนีชี้วัด ได้แก่
 - 1) ความสำคัญทางประวัติศาสตร์
 - 2) หลักฐานทางโบราณคดี
 - 3) ความเป็นเอกลักษณ์ของยุคสมัย
 - 4) ความเป็นเอกลักษณ์ทางกายภาพของแหล่งประวัติศาสตร์
 - 5) ความสมบูรณ์และความสวยงามทางสถาปัตยกรรม
 - 6) ความสมบูรณ์และความสวยงามทางศิลปกรรม
 - 7) ความมีชื่อเสียงและความเป็นที่ยอมรับของแหล่งประวัติศาสตร์
 - 8) ความผูกพันต่อท้องถิ่น

2. ศักยภาพทางกายภาพและการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ประกอบด้วย 4 ดัชนีชี้วัด ได้แก่
 - 1) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว
 - 2) ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว
 - 3) ความหลากหลายของกิจกรรม
 - 4) ความต่อเนื่องของการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว

องค์ประกอบที่ 2 ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว

ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว หมายถึง องค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีช่วยเสริมแหล่งประวัติศาสตร์นั้น ๆ ให้มีความสำคัญ และมีความเหมาะสมในการจัดการท่องเที่ยว เช่น แหล่งประวัติศาสตร์อาจมีความดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยวสูง แต่มีข้อจำกัดสูงในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน ทำให้นักท่องเที่ยวไม่นิยมเข้าไปท่องเที่ยว ส่งผลให้ศักยภาพในการจัดการด้านการท่องเที่ยวลดลงไปด้วย สำหรับศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว มีหลักเกณฑ์ในการพิจารณา 2 ด้าน ได้แก่

1. ศักยภาพในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน
2. ศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก

องค์ประกอบที่ 3 การบริหารจัดการ

การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว หมายถึง ความสามารถในการควบคุม ดูแลการดำเนินงานการจัดการแหล่งท่องเที่ยว โดยมีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

1. ด้านการจัดการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ประกอบด้วย การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว และการจัดการด้านการท่องเที่ยว
2. การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก โดยพิจารณาจากการดำเนินงานขององค์กรที่ดูแลรับผิดชอบพื้นที่ในการสร้างเสริมจิตสำนึกและการเรียนรู้ในเรื่องการคุณค่าของแหล่งประวัติศาสตร์แก่นักท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่ดูแลพื้นที่ ผู้ประกอบการ และชุมชนท้องถิ่นที่อยู่โดยรอบแหล่งท่องเที่ยว
3. การจัดการเศรษฐกิจและสังคม พิจารณาจากการมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยการเปิดโอกาสให้ประชาชนหรือชุมชน ได้มีส่วนร่วมในการคิด การพิจารณาตัดสินใจ การดำเนินการและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ ที่จะมีผลกระทบต่อประชาชนหรือชุมชนนั้น ๆ รวมทั้งการกระจายรายได้หรือผลประโยชน์สู่ท้องถิ่น

เกณฑ์ประเมินด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ มี 2 ด้าน ได้แก่

1. การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วย 3 ดัชนีชี้วัด ได้แก่
 - 1) การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว
 - 2) การจัดการด้านการใช้ประโยชน์พื้นที่
 - 3) การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องจากการท่องเที่ยว

2. การจัดการด้านการท่องเที่ยว ประกอบด้วย 5 ดัชนี ได้แก่
 - 1) การจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว
 - 2) การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว
 - 3) การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก
 - 4) ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว
 - 5) ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยว

ซึ่งผู้วิจัยใช้เกณฑ์นี้ในการให้ผู้แทนแต่ละอำเภอพิจารณาค้นหาคำตอบและคัดแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ของอำเภอตนเองออกมาในแต่ละอำเภอ รวมทั้งสิ้น 16 อำเภอได้แหล่งท่องเที่ยวทั้งหมด 86 แหล่ง

2. การสำรวจศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์

ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ใน 16 อำเภอ ของจังหวัดสงขลา อันประกอบด้วย อำเภอจะนะ อำเภอนาหวี อำเภอเทพา อำเภอสะบ้าย้อย อำเภอรัตนภูมิ อำเภอสะเดา อำเภอนาหม่อม อำเภอบางกล่ำ และอำเภอคลองหอยโข่ง อำเภอควนเนียง อำเภอสิงหนคร อำเภอสทิงพระ อำเภอกระแสดินธุ์ อำเภอระโนด อำเภอหาดใหญ่ อำเภอเมือง ซึ่งพบมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่สำคัญๆ รวมทั้งสิ้นกว่า 86 แห่ง โดยได้แบ่งตามยุคประวัติศาสตร์ ได้เป็น 4 ยุค อันได้แก่ ยุคที่ 1 ก่อตั้งเมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดง (พุทธศตวรรษที่ 5-21) ยุคที่ 2 เมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดง (พุทธศตวรรษ 22 - ปลายพุทธศตวรรษที่ 23) ยุคที่ 3 เมืองสงขลาฝั่งแหลมสน (พ.ศ. 2223-2385) ยุคที่ 4 เมืองสงขลาฝั่งบ่อยาง (พ.ศ. 2385 - ปัจจุบัน)

การศึกษาเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

การศึกษาเชิงปริมาณผู้วิจัย กำหนดตัวอย่าง ออกเป็น 5 กลุ่มๆ ละ 80 คน ประกอบด้วย กลุ่มปราชญ์ชุมชน/ศิษย์ยานุศิษย์/ผู้นำชุมชน กลุ่มผู้นำทางศาสนา กลุ่มคนในพื้นที่จังหวัดสงขลา กลุ่มนักวิชาการ/เจ้าหน้าที่ของรัฐ และผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวในพื้นที่

กลุ่มตัวอย่าง คือ กลุ่มปราชญ์ชุมชน/ศิษย์ยานุศิษย์/ผู้นำชุมชน กลุ่มผู้นำทางศาสนา กลุ่มคนในพื้นที่จังหวัดสงขลา กลุ่มนักวิชาการ/เจ้าหน้าที่ของรัฐ และผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว กำหนดกลุ่มตัวอย่างจาก จำนวนประชากร คำนวณได้จากสูตรของ Yamane (1967) ที่ระดับความเชื่อมั่นที่ ± 95 เปอร์เซนต์ ดังนี้

$$\begin{aligned} \text{เมื่อ } n &= N/1+N(e)^2 \\ n &= \text{จำนวนขนาดของกลุ่มตัวอย่าง} \\ N &= \text{ประชากรทั้งหมด} \\ e &= \text{ค่าความคลาดเคลื่อน} \end{aligned}$$

เมื่อคำนวณออกมาได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 เพื่อป้องกันความคลาดเคลื่อนที่จะเกิดขึ้นในระหว่างการเก็บข้อมูลผู้วิจัยได้ทำการเก็บตัวอย่างรวมทั้งสิ้น 400 คน ซึ่งตัวแทนกลุ่มตัวอย่างได้มาจากการสุ่มตัวอย่าง (Sampling) ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบไม่ใช้ความน่าจะเป็น (Non-probability sampling) ตามขั้นตอนดังนี้ ขั้นที่ 1 วิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive sampling) โดยเจาะจงปราชญ์ชุมชน/ศิษย์ยานุศิษย์/ผู้นำชุมชน กลุ่มผู้นำทางศาสนา กลุ่มคนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา กลุ่มนักวิชาการ/เจ้าหน้าที่ของรัฐ และผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว

ขั้นที่ 2 วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบโควตา (Quota sampling) โดยกำหนดโควตาทั้ง 5 กลุ่มในปี พ.ศ. 2559 ตามแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ทั้ง 16 อำเภอ คืออำเภอละ 5 กลุ่ม ๆ ละ 5 คน จะได้จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 400 คน

ขั้นที่ 3 วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) โดยเก็บรวมข้อมูลจากปราชญ์ชุมชน/ศิษย์ยานุศิษย์/ผู้นำชุมชน กลุ่มผู้นำทางศาสนา กลุ่มคนในพื้นที่จังหวัดสงขลา กลุ่มนักวิชาการ/เจ้าหน้าที่ของรัฐ และผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว ในพื้นที่จังหวัดสงขลาทั้ง 16 อำเภอ ในปี 2559 ตามจำนวนและสถานที่ที่กำหนดไว้ในขั้นที่ 1 และ 2 จนครบ 400 คน

3. การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

การศึกษาวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) ด้วยการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) รวมทั้งใช้เครื่องมือแบบสำรวจศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์แบบมีส่วนร่วมในพื้นที่จังหวัดสงขลา ตามแนวของสุภางค์ จันทวานิช (2549) การดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็น 5 ระยะ ดังนี้

3.1 ระยะที่ 1 ก่อนลงพื้นที่เก็บข้อมูล

4.1.1 การศึกษาเอกสาร ผู้วิจัยทำการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยในประเด็นสถานการณ์ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดสงขลา ศักยภาพของแหล่ง การมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในพื้นที่ ทำการศึกษาจากงานเขียนทั่วไป งานวิจัยงานวิชาการจากเอกสารของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ผลงานวิจัยทั้งในและต่างประเทศ

4.1.2 การออกแบบการวิจัย ผลการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยทำความเข้าใจวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อสรุปสาระสำคัญในการเป็นแนวทางเพื่อสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย และทำการออกแบบงานวิจัยให้สามารถตอบวัตถุประสงค์ในการวิจัย ด้วยการกำหนดรูปแบบงานวิจัย กำหนดกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยที่สามารถให้ข้อมูลได้ถูกต้อง กำหนดขั้นตอนในการวิจัยที่ชัดเจน สร้างเครื่องมือในการวิจัยที่มีความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายและวัตถุประสงค์ในการวิจัย และรวมถึงวิธีการเก็บข้อมูลให้สามารถเป็นไปตามแผนงานที่กำหนด

4.1.3 การสร้างเครื่องมือ ผู้วิจัยนำผลสรุปแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมากำหนดเครื่องมือการวิจัยให้สามารถตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย และมีความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย

3.2 ระยะเวลาที่ 2 เก็บข้อมูลศึกษาการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์แบบมีส่วนร่วมในพื้นที่จังหวัดสงขลา

สำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในจังหวัดสงขลาทั้ง 16 อำเภอ ประกอบด้วย 1) ศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยว 2) ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว 3) การบริหารจัดการ และการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่

4.3 ระยะเวลาที่ 3 เก็บข้อมูลการสำรวจเรื่องการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่จังหวัดสงขลา

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเน้นการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้างเป็นหลัก โดยมีการสัมภาษณ์กลุ่มประชาชนในพื้นที่ซึ่งทำการแบ่งกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ตามตำแหน่งและบทบาทหน้าที่ภายใน 16 อำเภอ แบ่งออกได้เป็น 5 กลุ่ม ประกอบด้วย ปราชญ์ชุมชน/ศิษย์ยานุศิษย์/ผู้นำชุมชน กลุ่มผู้นำทางศาสนา กลุ่มคนในพื้นที่จังหวัดสงขลา กลุ่มนักวิชาการ/เจ้าหน้าที่ของรัฐ และผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

4.3.1 สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ คือ ปราชญ์ชุมชน/ศิษย์ยานุศิษย์/ผู้นำชุมชน กลุ่มผู้นำทางศาสนา กลุ่มนักวิชาการ/เจ้าหน้าที่ของรัฐ และผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว จำนวน 16 กลุ่ม มีทั้งผู้นำชุมชนแต่ละอำเภอทั้ง 16 อำเภอ และผู้ที่สามารถให้ข้อมูลในส่วนในพื้นที่และสิ่งที่คุณศึกษาต้องการทราบได้ด้วยการคัดกรองของผู้นำกลุ่มเองตามแต่ละพื้นที่โดยผู้ศึกษาสัมภาษณ์เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในพื้นที่และลงไปดูสถานที่จริง ให้ชุมชนเล่าที่มาที่ไปพอสังเขปและการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์แบบมีส่วนร่วมในพื้นที่จังหวัดสงขลาโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

4.3.2 สังเกตนักท่องเที่ยวและคนในชุมชนนอกชุมชนแบบไม่มีส่วนร่วมเพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่คนภายในชุมชนและนอกชุมชนได้ร่วมกิจกรรม

4.3.3 การรวบรวมข้อมูล ซึ่งได้มาจากการเก็บข้อมูลภาคสนาม นำมารวบรวม เรียบเรียงข้อมูล ตรวจสอบความถูกต้องและความครบถ้วน

4.3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลทั้งหมดมาทำการสังเคราะห์ และวิเคราะห์เพื่อสรุปให้ได้การจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์แบบมีส่วนร่วมในพื้นที่จังหวัดสงขลา

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ ดำเนินการดังนี้

1. ทำความเข้าใจในการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์แบบมีส่วนร่วมพื้นที่จังหวัดสงขลาจากเอกสารและงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง
2. นำข้อมูลที่ได้จากการสังเคราะห์เนื้อหาวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมากำหนดกรอบและวัตถุประสงค์การวิจัย เพื่อกำหนดขอบเขตในการสร้างแบบสอบถามให้เหมาะสมกับกลุ่มตัวอย่าง
3. ศึกษาวิธีการสร้างแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ให้ละเอียดแล้วนำมาสร้างเครื่องมือให้สอดคล้องกับปัญหาและวัตถุประสงค์ของงานวิจัย พิจารณาการตั้งคำถามปลายเปิดและปลายปิดในแบบสอบถามว่าเหมาะสมหรือไม่
4. นำแบบสอบถามที่ร่างไว้ ให้อาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญพิจารณา ก่อน เพื่อตรวจสอบข้อผิดพลาดและแก้ไขก่อนใช้ลงพื้นที่ในการสำรวจ

ลักษณะของเครื่องมือ

1. แบบสอบถาม

แบบสอบถาม (Questionnaires) ใช้เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของกลุ่มประชาชน ชุมชน/ศิษย์ยานุศิษย์/ผู้นำชุมชน กลุ่มผู้นำทางศาสนา กลุ่มคนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา กลุ่มนักวิชาการ/เจ้าหน้าที่ของรัฐ และผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวและรวมถึง การมีส่วนร่วมของการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของคนในพื้นที่จังหวัดสงขลา ซึ่งลักษณะข้อคำถามเป็นการสำรวจศักยภาพของการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดสงขลา

แบบสอบถามมีทั้งหมด 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกด้วยข้อมูลเพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา อาชีพหลักในปัจจุบัน มีลักษณะคำตอบเป็นแบบเลือกตอบได้เพียง 1 คำตอบ (checklist)

ตอนที่ 2 ศักยภาพของการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดสงขลา ซึ่งจะถามในประเด็น

ศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยว

ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว

การบริหารจัดการ

2. แบบสัมภาษณ์

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างมีการวางแนวทางการตอบคำถามเป็นข้อๆ เพื่อให้ง่ายต่อการให้ข้อมูลในแบบสัมภาษณ์ โดยเป็นคำถามปลายเปิดลักษณะการเล่าให้ฟังถึงการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในพื้นที่และการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ในกิจกรรมที่ผ่านมาและอนาคตซึ่งสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลทั้ง 5 กลุ่ม ดังนี้ ประชาชนชุมชน/ศิษย์ยานุศิษย์/ผู้นำชุมชน กลุ่มผู้นำทางศาสนา กลุ่มนักวิชาการ/เจ้าหน้าที่ของรัฐ และผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว ทั้ง 16 พื้นที่ 16 อำเภอทำการ โดยมีแนวการสัมภาษณ์ในประเด็นดังนี้

ข้อมูลการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในพื้นที่ชุมชนอำเภอที่ตนเองอาศัยและรับผิดชอบ

ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดสงขลา

ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์

การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน รวมถึงข้อเสนอแนะอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์แบบมีส่วนร่วมในพื้นที่จังหวัดสงขลา

5. การตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การตรวจสอบคุณภาพของแบบสอบถามกระทำ 2 วิธี โดยมีรายละเอียดดังนี้

วิธีการที่ 1 ทำการหาค่าความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม หรือค่าสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ หรือเนื้อหา (IOC : Index of item objective congruence) จากผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบดังรายนามต่อไปนี้

รศ.ดร.ปาริชาติ	วิสุทธิสมาจาร	อาจารย์ที่ปรึกษา
รศ.ดร.วีระพล	ทองมา	
รศ.ดร.ประมาณ	เทพสงเคราะห์	
อาจารย์ค่านวน	นวลสนอง	
ดร.ปรัชญากรณ์	ไชยคช	

การตรวจสอบโดยให้เกณฑ์ในการตรวจพิจารณาข้อคำถาม ดังนี้

ให้คะแนน +1 ถ้าแน่ใจว่าข้อคำถามวัดได้ตรงตามวัตถุประสงค์

ให้คะแนน 0 ถ้าไม่แน่ใจว่าข้อคำถามวัดได้ตรงตามวัตถุประสงค์

ให้คะแนน -1 ถ้าแน่ใจว่าข้อคำถามวัดได้ไม่ตรงตามวัตถุประสงค์

แล้วนำผลคะแนนที่ได้จากผู้เชี่ยวชาญมาคำนวณหาค่า IOC ตามสูตรเกณฑ์

1. ข้อคำถามที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.50-1.00 มีค่าความเที่ยงตรง

2. ข้อคำถามที่มีค่า IOC ต่ำกว่า 0.50 ต้องปรับปรุง ยังใช้ไม่ได้

โดยการตรวจคุณภาพของแบบสอบถามพบว่า มีผลคะแนนดังนี้

ในการตรวจสอบคุณภาพของแบบสอบถามครั้งนี้มีค่า 0.81 อยู่ในเกณฑ์มีค่าความเที่ยงตรงใช้ได้ นั้นแสดงว่าแบบสอบถามมีคุณภาพพอที่นำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

วิธีการที่ 2 การหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถาม โดยการนำแบบสอบถามไปทำการทดสอบ (Pre-test) กับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ได้เป็นกลุ่มที่ในการศึกษาวิจัย จำนวน 30 ชุด และนำมาหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) (Cronbach, 1951 อ้างถึงกับยานิชย์บัญชาและจิตา วานิชย์บัญชา, 2528) โดยใช้สูตรต่อไปนี้

$$\alpha = kr / \left[1 - r(K-1) \right]$$

เมื่อ α หมายถึง ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาครอนบาคของแบบสอบถามทั้งฉบับ

K หมายถึง จำนวนคำถามที่ใช้ในการทดสอบ

R หมายถึง ผลรวมของค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์คำถามแต่ละคำถามรวมกัน

จากการทดสอบค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับในการวิจัยครั้งนี้มีค่าเท่ากับ 0.890 ซึ่งมากกว่าค่าที่กำหนดไว้ว่าควรมีค่า 0.80 ขึ้นไป (ไพศาล วรรค, 2555) ค่าที่ได้ทั้งหมดแสดงว่าแบบสอบถามมีคุณภาพเพียงพอ

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research) โดยใช้แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลและหลังจากนั้นผู้ศึกษาได้นำแบบสอบถามทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ โดยมีการใช้แบบสอบถาม ใช้สถิติ ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบที (t-test) การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบจำแนกทางเดียว (One - way ANOVA) และการวิเคราะห์ผลจากแบบสอบถาม โดยใช้มาตรวัดของลิเคิร์ต (Likert Scale) เกณฑ์ 5 ระดับ ส่วนจากแบบสัมภาษณ์ ในการวิจัยเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป ซึ่งส่วนใหญ่ข้อมูลที่น่าวิเคราะห์จะเป็นข้อความบรรยาย (Descriptive) ซึ่งได้จากการสังเกต สัมภาษณ์ และจดบันทึก และการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) คือ การกระทำกับข้อมูลที่ได้จากเอกสารเป็นข้อความบรรยาย

7. การจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์

การจัดแบ่งแหล่งท่องเที่ยว 86 แหล่งตามยุค

การนำแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในสมัยเดียวกันมาจัดทำโปรแกรมท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้ประวัติศาสตร์และเรื่องราวของแหล่งในยุคนั้น ๆ โดยได้แบ่งตามยุคประวัติศาสตร์ ได้เป็น 4 ยุค อันได้แก่ ยุคที่ 1 ก่อนตั้งเมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดง (พุทธศตวรรษที่ 5-21) ยุคที่ 2 เมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดง (พุทธศตวรรษ 22 - ปลายพุทธศตวรรษที่ 23) ยุคที่ 3 เมืองสงขลาฝั่งแหลมสน (พ.ศ. 2223 - พ.ศ. 2385) ยุคที่ 4 เมืองสงขลาฝั่งบ่อยาง (พ.ศ. 2385 - ปัจจุบัน)

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การศึกษาเรื่องรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์พื้นที่จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการศึกษาลำดับวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัดสงขลา 2) การมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของประชาชนในจังหวัดสงขลา 3) โมเดลเส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์จังหวัดสงขลา โดยมีผลการศึกษา ดังนี้

จังหวัดสงขลา เป็นจังหวัดใหญ่ที่มีความสำคัญจังหวัดหนึ่งในภาคใต้ของประเทศไทยมี 16 อำเภอ เป็นศูนย์กลางกลางทางการเมือง การปกครอง การคมนาคม เศรษฐกิจ การศึกษา เป็นต้น ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ลักษณะและสภาพทั่วไปของจังหวัดสงขลา มีดังนี้

ตอนที่ 1 ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์จังหวัดสงขลา

4.1 ประวัติความเป็นมา

จังหวัดสงขลาเดิมเป็นชุมชนที่เก่าแก่มีประวัติศาสตร์มานับพัน ๆ ปี ในนามของเมืองสทิงพระ และพัทลุง เพลงชื่อเมืองสงขลาเพิ่งปรากฏเป็นครั้งแรกในบันทึกของพ่อค้าและนักเดินเรือชาวอาหรับ - เปอร์เซีย ระหว่างปี พ. ศ. 1993 - 2093 ในนามของเมืองซิงกูร์หรือซิงกอร่า (สกรรจ์ จันทรรัตน์และสงบ ส่งเมือง, 534 : 6) แต่ในหนังสือประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม ของนาย กิโกลาส แซร์แวงส เรียกชื่อเมืองสงขลา “เมืองสิงขร” จึงมีการสันนิษฐานว่าชื่อสงขลาเพี้ยนมาจากชื่อ “สิงหลา” (อ่านสิง-หะ-ลา) หรือ “สิงขร” เหตุที่สงขลาที่มีชื่อว่าสิงหลา แปลว่า เมืองสิงห์ โดยได้ชื่อนี้มาจากพ่อค้าชาวเปอร์เซีย อินเดีย อาหรับและสุมาตรา แล่นเรือเข้ามาค้าขาย เห็นเกาะ 2 เกาะ หน้าเมืองสงขลา คือ เกาะหนู เกาะแมว เมื่อมองจากทะเลเห็นเป็นรูปสิงห์สองตัวหมอบเฝ้าปากทางเรือเข้าสู่เมืองสทิง ชาวอินเดียจึงเรียกเมืองนี้ว่า สิงหลา แปลว่าเมืองสิงห์ ส่วนไทยเรียกว่า เมืองสทิง เมื่อมลายูเข้ามาติดต่อค้าขายกับเมืองสทิง ก็เรียกว่า เมืองสิงขลาแต่ออกเสียงเพี้ยนไปเป็นเซ็งคอร่า (Senggora) เมืองฝรั่งมาค้าขายแถบนี้จึงเรียก เซ็งคอร่า ตามมลายูแต่เสียงเพี้ยนเป็นสำเนียงฝรั่ง คือ เป็น ซิงกอร่า (singora) ไทยเรียกตามเสียงมลายู และเสียงฝรั่งเพี้ยนเป็นสงขลา อีกเหตุผลหนึ่งที่อ้างว่าสงขลาเพี้ยนมาจาก “สิงขร” หรือ “สิขร” แปลว่าภูเขา โดยอ้างว่าเมืองสงขลา มีภูเขามาก เพราะตั้งอยู่บริเวณเชิงเขาแดง ต่อมาในสมัยหลังมีการ พระราชทานนามเจ้าเมืองสงขลาว่า “วิเชียรคีรี” ซึ่งมีความหมายสอดคล้องกับลักษณะภูมิประเทศนั่นเอง

สงขลาเป็นเมืองประวัติศาสตร์ที่มีเรื่องราวสืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์เพราะมีการค้นพบโครงกระดูก และหม้อ 3 ขา ลายเชือกทาบที่ถ้ำเขารักเกียรติ อำเภอรัตภูมิ ที่บ้านสวนตุล ตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมืองสงขลา และที่เขารูปช้าง ตำบลทุ่งหมอ อำเภอสะเดา ครั้นถึงยุคโลหะมนุษย์เหล่านี้ได้อพยพมาอยู่บริเวณที่อุดมสมบูรณ์กว่า บริเวณที่ราบลุ่ม ริมทะเลสาบสงขลา และตามแนวสันทรายบนคาบสมุทรสทิงพระ มีการขุดพบขวานหินซึ่งเป็นเครื่องมือมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์อายุประมาณ 3,000 ปี ปีที่บ้านพลีควาย ตำบลกระดังงา อำเภอสทิงพระ ประวัติความเป็นมาและวัฒนธรรมของสงขลาสมัยสทิงพระ เจ. บุรลเบท (สกรรจ์ จันทรัตน์ และสงบ ส่งเมือง, 2534 : 22) ได้ให้ทัศนะว่า สทิงพระ คือ ศูนย์กลางของอาณาจักรเข็ยะไท้ หรือเข็กโท เป็นแหล่งหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่ได้รับวัฒนธรรมอินเดียโดยตรง ในช่วงสมัยอาณาจักรศรีวิชัย เป็นเวลาไม่น้อยกว่า 7 ศตวรรษ เพราะมีร่องรอยทางศิลปวัตถุ สถาปัตยกรรม ประติมากรรม ศาสนา และความเชื่อต่าง ๆ ในท้องถิ่น โดยเฉพาะบริเวณใกล้เคียงกับแหล่งน้ำโบราณ มักมีวัดในพุทธศาสนาและสถูปเจดีย์ประดิษฐานอยู่บนเนินเขาเตี้ย ชุมชนเช่นนี้เป็นลักษณะของหมู่บ้านและผังเมืองตามคติของอินเดียพื้นทะเล เมืองสทิงพระเป็นศูนย์กลางปกครองดินแดนรอบ ๆ ทะเลสาบสงขลาที่เก่าแก่ที่สุดระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12 - 19 และมีลักษณะเป็นเมืองท่าค้าขายกับต่างประเทศ ระยะแรกชาวสทิงพระ นับถือศาสนาพราหมณ์ เพราะมีการพบศิลปวัตถุ เช่น ศิวลึงค์ ถ้ำ เทวสถานพระนารายณ์ สวมหมวกแขก เป็นต้น ต่อมาเมื่อชาวสทิงพระนับถือพุทธศาสนาลัทธิมหายาน

ครั้นถึงพุทธศตวรรษที่ 18 อาณาจักรศรีวิชัยเสื่อมอำนาจ เพราะถูกพวกโจฬะรุกราน จึงเปิดโอกาสให้พุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์จากลังกา แพร่เข้ามาสู่คาบสมุทรสทิงพระ

ปลายพุทธศตวรรษที่ 19 ชื่อเมืองสทิงพระเริ่มเลือนหายไป และเกิดชุมชนแห่งใหม่ใกล้เคียงขึ้นแทนที่ เรียกว่า “เมืองพัทลุงที่พะโคะ” (ตั้งอยู่ที่วัดพะโคะ อำเภอสทิงพระปัจจุบัน) เมืองพัทลุงที่พะโคะ ต่อมาได้กลายเป็นศูนย์กลางสำคัญของชุมชนที่นับถือพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ เป็นทั้งชุมชนท่าเรือและการเกษตร ในสมัยนี้ทางกรุงศรีอยุธยาได้ส่งขุนนางและพระสงฆ์ออกมาขึ้นเมืองและสร้างวัดพะโคะ วัดหลวงกลางเมืองพัทลุง ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 20 - 22 พวกโจรสลัดมลายูคุกคามบ่อย ๆ ทำให้เมืองพัทลุงที่พะโคะค่อย ๆ เสื่อม หลังจากนั้นเกิดชุมชนขนาดใหญ่ขึ้น 2 แห่ง บริเวณรอบทะเลสาบสงขลา คือ บริเวณเขาแดงปากทะเลสาบสงขลา ต่อมาคือ เมืองสงขลาริมเขาแดง และอีกแห่งที่บางแก้ว อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง กลายเป็นเมืองพัทลุง อยู่ฝั่งตะวันตกของทะเลสาบสงขลา จึงนับว่าสทิงพระเป็นเมืองแม่ที่ให้กำเนิดเมืองในสมัยต่อมา 2 เมือง คือ เมืองสงขลาและเมืองพัทลุง (สงบ ส่งเมือง, 2523 : 16-17)

ระหว่างปี พ.ศ. 2162 - 2223 เป็นเวลานานถึง 61 ปี เมืองสงขลาฝั่งเขาแดงเจริญด้านการค้าขายกับต่างประเทศ ตรงกับสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลาง เมืองสงขลาผู้คนปกครองโดยเจ้าเมืองเชื้อสายมลายูอพยพมาจากหมู่เกาะอินโดนีเซียหรืออาจเป็นพวกมัทกะสัน (บูกิส) ซึ่งนับถือศาสนาอิสลาม พวกมลายูเหล่านี้ได้หลบหนีการค้าแบบผูกขาดของพวกดัชต์มาเปิดการค้าแบบเสรีที่สงขลา โดยมีอังกฤษเป็นผู้สนับสนุนอยู่เบื้องหลัง อยู่ในระยะเวลาระหว่างปีพ.ศ. 2162 - 2185 เจ้าเมืองสงขลาซึ่งเป็นมุสลิม ยังยอมรับอำนาจของกรุงศรีอยุธยา ระยะเวลาที่สอง พ.ศ. 2185 - 2223 เจ้าเมืองสงขลาเป็นกบฏกรุงศรีอยุธยา แต่ในที่สุดเมื่อ พ.ศ. 2223 เมืองสงขลาฝั่งเขาแดงก็ถูกสมเด็จพระนารายณ์มหาราชปราบปรามราบคาบ และปล่อยให้เมืองสงขลาทรุดโทรมจนกลายเป็นเมืองร้างและลดฐานะเป็นเมืองขึ้นเมืองพัทลุงระหว่างปีพ.ศ. 2242 - 2319 เมืองสงขลาในระยะนี้ตั้งอยู่ที่บ้านแหลมสนปลายสุดของคาบสมุทร ตรงข้ามกับที่ตั้งตัวเมืองสงขลาปัจจุบัน เรียกว่า เมืองสงขลาฝั่งแหลมสน เจ้าเมืองส่วนใหญ่เป็นไทยพุทธ (สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้, 2529 : 3587)

เมืองสงขลาเริ่มพัฒนาเป็นหัวเมืองขนาดใหญ่ในสมัยกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ในสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้แต่งตั้ง จินเหียง แซ่เฮา นายอากร รังนก ใน พ.ศ. 2312 ที่หลวงอินทรีศรีสมบัติ (เหียง) ต่อมาใน พ.ศ. 2314 ได้รับโปรดเกล้าให้เป็นหลวงสุวรรณศรีสมบัติเจ้าเมืองสงขลาใน นับเป็นต้นตระกูล ณ สงขลา เชื้อสายของตระกูลนี้ได้ปกครองเมืองสงขลาติดต่อกันมาไม่ขาดสายถึง 8 คน ระหว่างปี พ.ศ. 2318 - 2444 เป็นเวลาถึง 126 ปี เจ้าเมืองสงขลาทั้ง 8 ท่านนี้นับว่ามีส่วนสำคัญในการวางพื้นฐานความเจริญด้านต่าง ๆ มากมายที่เมืองสงขลาฝั่งแหลมสน โดยได้พัฒนาเมืองสงขลาจากเมืองเล็ก ๆ จากที่เป็นเมืองตรี เมืองบริเวณของเมืองนครศรีธรรมราช มีอาณาเขตเพียงอำเภอเมืองสงขลา อำเภอหาดใหญ่ และอำเภอสทิงพระ จนกระทั่งต่อมาเมืองสงขลาได้ขยายเป็นเมืองโท

เมืองสงขลาในฐานะของเมืองโทมีบทบาทและความสำคัญที่ได้รับให้ปกครองอาณาเขตเมืองดังนี้

1. แขวง ประกอบด้วย 14 แขวง คือ วังชิง พะตง การำ รัตภูมิ พะวง สทิงพระ พะโคะระโนด กำแพงเพชร พะเกิด ที่เมือง ที่วัง ที่นา และที่คลัง แขวงทั้ง 14 แขวงดังกล่าว เป็นแขวงที่ถูกจัดแบ่งออกเพื่อความสะดวกในการควบคุมดูแลไพร่พล ซึ่งแต่ละคนจะมีผู้ปกครองอยู่แขวงนั้น ๆ เพื่อความสงบเรียบร้อย เช่น หลวงระโนด ปกครองแขวงระโนด หลวงเพชรบุรีศรีราชวังเมือง (หลวงเมือง) ปกครองแขวงที่เมือง หลวงพิทักษ์โกษา (หลวงนา) ปกครองแขวงที่นา เป็นต้น (สงบ ส่งเมือง, 2523 : 128)
2. เมืองขึ้น คือ เมืองจะนะ ขณะนั้นเมืองจะนะมีอาณาเขต 4 เมือง คือ จะนะ นาทวี สะบ้าย้อย และเทพา
3. เมืองบริวาร ประกอบด้วย เมืองมลายู 7 เมือง ได้แก่ ปัตตานี ยะลา สายบุรี หนองจิก ระแงะ รามัน และยะหริ่ง

ครั้งมีการปฏิรูปการปกครอง ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริจัดตั้งมณฑลเทศาภิบาลขึ้น และได้ส่งพระวิจิตรวรสาสน์ (ปั้น สุขุม) ลงมาเป็นข้าหลวงพิเศษตรวจราชการเมืองสงขลา ในปี พ.ศ. 2438 เป็นแห่งแรกก่อน ปีรุ่งขึ้น พ.ศ. 2439 จึงได้จัดตั้งมณฑลนครศรีธรรมราช ประกอบด้วยเมืองนครศรีธรรมราช เมืองพัทลุง และเมืองสงขลา ตลอดจนเมืองมลายูอีกเจ็ดเมือง ซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองของเมืองสงขลา เมืองสงขลาได้รับเลือกเป็นที่ตั้งที่ว่าการมณฑลนครศรีธรรมราช (พ.ศ. 2439 - 2458) และเป็นที่ตั้งมณฑลภาคใต้ (พ.ศ. 2458 - 2468) นอกจากนี้เมืองสงขลาเคยเป็นที่ประทับของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งสมุหเทศาภิบาล และอุปราชภาคใต้ เป็นเวลา 15 ปี จนสิ้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้นถึงปีพ.ศ. 2475 ได้มีการยุบมณฑลและภาค เปลี่ยนเป็นจังหวัด ให้ทุกจังหวัดมีฐานะเท่าเทียมกัน จังหวัดสงขลาจึงเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคใต้ที่มีความสำคัญทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และการปกครองมาจนถึงปัจจุบัน นับเป็นจังหวัดหนึ่งใน 14 จังหวัดภาคใต้ที่มีความพร้อมมากที่สุดในทุก ๆ ด้าน (ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม, 2535 : 115)

4.2 ข้อมูลการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ พื้นที่จังหวัดสงขลา

4.2.1 ยุคที่ 1 ก่อนตั้งเมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดง (พุทธศตวรรษที่ 5-21)

แหล่งโบราณคดีที่สำคัญ 1) บ้านสวนตุล ตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมืองสงขลา 2) เขารักเกียรติ ตำบลกำแพงเพชร อำเภอรัตภูมิ 3) บ้านจะโหนด ตำบลจะโหนด อำเภอ ฉะนะ 4) เขาลูกช้าง ตำบลทุ่งหม้อ อำเภอสะเดา แหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ทั้ง 4 แหล่งนี้ เป็นเนินเขา มีถ้ำที่มนุษย์อาศัยอยู่จากการขุดค้นสำรวจพบโบราณวัตถุสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในบริเวณดังกล่าว ได้แก่ เศษภาชนะดินเผา หม้อสามขา กระดุกมนุษย์และกระดุกสัตว์ เครื่องมือหินขัด กลองมโหระทึกสัมฤทธิ์ ซึ่งสันนิษฐานว่า ในสถานที่เหล่านี้ มนุษย์เคยอาศัยอยู่ตั้งแต่เมื่อประมาณ 6,000 ปี มาแล้ว ซึ่งตรงกับสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ยุคหินใหม่ ต่อมา มนุษย์เหล่านี้ได้ย้ายถิ่นฐานลงมาอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มริมฝั่งน้ำ เนื่องจากมีพัฒนาการความเป็นอยู่ที่สูงขึ้น รู้จักการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ มีความจำเป็นที่จะต้องขยายแหล่งทำมาหากินเพิ่มขึ้น จึงเกิดการย้ายถิ่นฐานซึ่งเป็นไปได้อย่างมากว่า ต้องย้ายลงมาในบริเวณที่ราบริมน้ำ ทะเลสาบสงขลา และบนสันทรายสทิงพระ

- ชุมชนโบราณปะโอ อยู่ในเขตอำเภอวัดขนุน และตำบลม่วงงาม อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “ชุมชนหนองหอย” หรือชุมชนเตาเผาโบราณ เพราะพบเตาเผารูปโดมจำนวนมากบริเวณนี้ แหล่งเตาเผาผลิตภาชนะดินเผาทั้งแบบเนื้อธรรมดาและดินขาว ประเภทต่าง ๆ ที่สำคัญ คือ กุณฐี มีการตกแต่งพื้นผิวภาชนะเป็นลายขุด และลายเขียนสี ชุมชนนี้อาจจะผลิตเครื่องปั้นดินเผาเป็นสินค้าออกมาแต่โบราณ

- ชุมชนโบราณสทิงพระ ตั้งอยู่ในตำบลกระดังงา ตำบลจะทิ้งพระ ตำบลบ่อยาง ตำบลบ่อยาง และ ตำบลคูชูด อำเภอสทิงพระในปัจจุบัน ลักษณะที่ตั้งเป็นรูปสี่เหลี่ยมมีคูน้ำล้อมรอบ พบโบราณวัตถุ เป็นเศษถ้วยจีน สมัยราชวงศ์ถัง ราชวงศ์ซ่ง ราชวงศ์หยวน และราชวงศ์หมิง เครื่องถ้วยของเวียดนาม ซึ่งเป็นดินเผาสีเขียวไขก่า ร่วมสมัยกับราชวงศ์ซ่ง (พ.ศ.1503 - 1822) และราชวงศ์หยวน (พ.ศ.1822 - 1911) ของจีน และยังพบซากโบราณสถานก่อด้วยอิฐและหิน พบไหเคลือบ ศิลปะจีน สมัยราชวงศ์ถัง เครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำด้วยเหล็ก ทองคำ ลูกปัดหินรัตนชาติ และภาชนะดินเผาที่แตกสลายเป็น ตัวอักษรปลลวาะ
- ชุมชนโบราณสีหยง ตั้งอยู่ที่บ้านสีหยง ตำบลบ่อยาง อำเภอระโนด เป็นชุมชนสมัยประวัติศาสตร์ ที่มี ร่องรอยว่าเป็นชุมชนที่มีคูน้ำคันดินล้อมรอบ ศูนย์กลางชุมชนตั้งอยู่บริเวณวัดสีหยง มีหลักฐานเป็น สถูปโบราณก่อด้วยหินปะการัง ตั้งอยู่ในวัด อายุราวพุทธศตวรรษที่ 16 - 17
- ชุมชนโบราณบริเวณเขาควหา ใกล้วัดพะโคะ ตั้งอยู่ในตำบลชุมพล อำเภอสทิงพระ เป็นชุมชน แรกเริ่มประวัติศาสตร์ที่มีอายุสืบเนื่องมาถึงสมัยอยุธยา ภูมิประเทศเป็นเนินเขาโดด ๆ สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 20 เมตร พื้นที่โดยรอบเป็นทุ่งนา บนเนินเขาเป็นที่ตั้งของวัดพะโคะ อายุ ประมาณสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลาง ตั้งอยู่ห่างจากเขาควหาไปทางใต้ประมาณ 500 เมตร ทาง ตะวันออกของเขาควหาพบตระพังสำคัญขนาดใหญ่ที่สุดที่พบในจังหวัดสงขลา มีน้ำขังตลอดปี เรียกว่า “พังพระ” มีขนาด 300 x 300 เมตร เขาควหาที่มีถ้ำที่มนุษย์สร้างขึ้น 2 ถ้ำ มีลักษณะขุดเข้าไปในภูเขา เป็นศาสนสถานที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์ หน้าถ้ำเป็นที่ประดิษฐานของศิวลึงค์ขนาดใหญ่ อายุ ประมาณพุทธศตวรรษที่ 12 - 14 ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสงขลา ภายในถ้ำพบ ตัวอักษร คำว่า “โอม” อยู่เหนือแท่นบูชา ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของเทพเจ้าทั้งสาม หรือ ตริมูรติในศาสนา ฮินดู เพราะ “โอม” ย่อมาจากคำว่า อะ อุ มะ ซึ่ง อะ หมายถึง พระนารายณ์ อุ หมายถึง พระศิวะ และ มะ หมายถึงพระพรหม อย่างไรก็ตาม การสร้างศาสนสถานบนเขา เป็นที่นิยมโดยทั่วไปของชุมชน ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่ได้รับอิทธิพลทางศาสนาจากประเทศอินเดีย ด้วยเหตุต่าง ๆ นี้ จึงกำหนดอายุแหล่งชุมชนที่ถ้ำควหาและวัดพะโคะ ว่ามีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 12 - 14 และ น่าจะเป็นที่ตั้งของศูนย์กลางการปกครองมาก่อน ต่อมาจึงย้ายไปอยู่ที่ตำบลจะทิ้งพระ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา
- กลุ่มชุมชนโบราณพังยาง ตั้งอยู่ในตำบลพังยาง อำเภอระโนดในปัจจุบัน เป็นชุมชนสมัย ประวัติศาสตร์ มีร่องรอยคูน้ำคันดินล้อมรอบ โดยมีวัดพังยางเป็นศูนย์กลาง จากการขุดค้นของกรม ศิลปากร พบหลักฐานการอยู่อาศัยของชุมชนและโบราณวัตถุซึ่งแสดงว่าชุมชนเหล่านี้ ได้มีการติดต่อค้าขายกับอินเดีย จีน เวียดนาม กัมพูชา และชุมชนใกล้เคียงในมาเลเซีย และรับเอาวัฒนธรรมใน ศาสนาพราหมณ์และพระพุทธศาสนาไว้ด้วย และยังมีการขุดพบเทวรูปใน

ศาสนาพราหมณ์ และพระพุทธรูป พระโพธิสัตว์ ในพระพุทธรูปศาสนานิกายอักษริยาบาท หรือ มหายาน เศษเครื่องถ้วยจีน เศษเครื่องถ้วยเวียดนาม สามารถกำหนดอายุได้ว่า ประมาณพุทธศตวรรษที่ 12 - 14

- กลุ่มชุมชนโบราณอู่ตะเภา - ระโนด ตั้งอยู่ในเขตตำบลระโนด ตำบลท่าบอน ตำบลปากแตระ อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา

ผลการสำรวจของชุมชนโบราณเหล่านี้ ทำให้สันนิษฐานว่า ชุมชนแห่งนี้เจริญรุ่งเรืองในสมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์ รู้จักทำการค้ากับอินเดีย และรับเอาวัฒนธรรมจากอินเดียมาด้วย โดยเฉพาะศาสนาพราหมณ์ และพุทธศาสนา และยังมีการติดต่อกับชุมชนใกล้เคียงอื่น ๆ ได้แก่ ชุมชนโบราณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ชุมชนโบราณในมาเลเซียและกัมพูชา และพบหลักฐานว่ามีการติดต่อค้าขายกับจีนด้วย หลักฐานการตั้งถิ่นฐานในอดีต ได้แก่ คูคันดินและคลองต่าง ๆ ซึ่งช่วยให้สามารถกำหนดตำแหน่งบริเวณที่มีการตั้งถิ่นฐานในอดีตได้ ชุมชนโบราณส่วนใหญ่ ได้ตั้งถิ่นฐานอยู่บน

สันทรายริมทะเลสาบด้านทิศตะวันออก ซึ่งเป็นแนวยาวจากอำเภอรโนดไปถึงปากทะเลสาบที่ติดต่อกับทะเลใหญ่ใน

อำเภอเมืองสงขลา สภาพถิ่นฐานของชุมชนโบราณ ส่วนใหญ่มีการพบร่องรอยการขุดสระน้ำ ที่เรียกว่า “ตระพัง” ที่ขุดขึ้นเพื่อเก็บน้ำจืดไว้ดื่มและใช้อุปโภค จำนวนตระพังที่พบมีมากกว่า 200 แห่ง แหล่งชุมชนโบราณที่สำคัญในบริเวณนี้มีร่องรอยของคูคลองขุดล้อมรอบบริเวณ และแนวคูคลองที่เชื่อมต่อไปยังทะเลสาบ แสดงว่า การตั้งชุมชนที่เรียงตัวเป็นแนวราบตามสันทราย และมีคลองธรรมชาติระหว่างสันทราย สันนิษฐานว่าเป็นเส้นทางติดต่อคมนาคมระหว่างชุมชนอีกทางหนึ่ง หลักฐานทางโบราณคดีแสดงว่ามีผู้คนอาศัยในชุมชนเหล่านี้ติดต่อกันเรื่อยมา สังเกตได้ว่าลักษณะการตั้งชุมชนโดย

อาศัยการขุดสระน้ำ “ตระพัง” เหล่านี้ เป็นลักษณะเดียวกับที่พบมากทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีสภาพพื้นดินเป็นทราย และลึกลงไปใต้ดินจะเป็นน้ำเค็ม ซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกับดินบริเวณสันทรายชายฝั่งทะเลทั่วไป

4.2.2 ยุคที่ 2 เมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดง (พุทธศตวรรษที่ 22 - ปลายพุทธศตวรรษที่ 23)

เมืองหัวเขาแดงเป็นเมืองท่าเรือระหว่างประเทศ มีกิตติศัพท์นี้โด่งดังไปจนถึงกรุงศรีอยุธยา เมื่อศตวรรษที่ 20-22 เมืองพัทลุง (ที่พะโคะ) ถูกโจรสลัดมลายูปล้นสะดมหลายครั้ง มีการเผา ทำลายบ้านเมืองและวัดวาอาราม ส่งผลให้ประชาชนต่างหนีภัยพวกโจรสลัด จึงไปตั้งชุมชนแห่งใหม่ขนาดใหญ่ขึ้น 2 แห่ง ที่บางแก้ว อำเภอเขาชัยสน กลายเป็นเมืองพัทลุงใหม่ และอีกแห่ง คือ ที่หัวเขาแดง ซึ่งมีชัยภูมิเหมาะสม สามารถต่อสู้กับพวกโจรสลัดได้ ชุมชนแห่งนี้ค่อยๆ เจริญรุ่งเรือง และได้กลายเป็นเมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดง มีเจ้าเมืองเป็นมุสลิมปกครอง ซึ่งเป็นผลมาจากการขยายตัวของศาสนาอิสลามในยุคนั้น (ประวัติศาสตร์เมืองสงขลา ศรีสมร ศรีเบญจพลางกูร ,2539)

4.2.3 ยุคที่ 3 เมืองสงขลาฝั่งแหลมสน (พ.ศ. 2223 - พ.ศ. 2385)

ในปี พ.ศ. 2313 สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้ยกทัพมาปราบชุมนุมเจ้านครศรีธรรมราช (หนู) โดยยกทัพมาทั้งทัพบกและทัพเรือ เจ้านครศรีธรรมราช (หนู) ต้านทานทัพไม่ได้จึงพาสมัครพรรคพวก และญาติพี่น้องหนีไปยังเมืองสงขลา เจ้าเมืองสงขลา (วิเถียน) จงรักภักดีต่อเจ้านครศรีธรรมราช (หนู) จึงได้พาหนีต่อไปยังเมืองเทพา เพื่อหนีต่อไปยังเมืองปัตตานี สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาจักรี (แขก) และพระยาพิชัยราชายกกำลังติดตามเพื่อจับเจ้านครศรีธรรมราช (หนู) ส่วนพระองค์ได้เสด็จทางเรือมาประทับที่เมืองสงขลา เจ้าพระยาจักรีและพระยาพิชัยราชาติดตามเจ้านครศรีธรรมราช (หนู) หนีไปอยู่กับพระยาปัตตานีพร้อมกับพระยาพัทลุง และหลวงสงขลา (วิเถียน) จึงได้มีหนังสือไปยังพระยาปัตตานีให้ส่งตัวเจ้านครศรีธรรมราช (หนู) และพรรคพวกมาถวายสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี พระยาปัตตานีเกรงทัพไทยจะยกทัพไปทำลายเมืองปัตตานี จึงยินยอมส่งตัวเจ้านครศรีธรรมราช (หนู) และพรรคพวกแก่พระยาจักรี ๆ จึงนำเจ้านครศรีธรรมราชและพรรคพวกเรือมาถวายสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีที่เมืองสงขลา ก่อนจะนำตัวขึ้นไปยังกรุงธนบุรี สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้พิจารณาโทษแล้วเห็นว่าเจ้านครศรีธรรมราช (หนู) ไม่ได้เป็นกบฏ หรือคิดร้ายต่อพระองค์ เพราะขณะนั้นเป็นสมัยที่กรุงศรีอยุธยาแตก และต่างคนต่างตั้งตัวเป็นใหญ่ มีถึง 5 ชุมนุม ด้วยเหตุนี้ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจึงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้านครศรีธรรมราช (หนู) กลับมาปกครองเมืองนครศรีธรรมราชตามเดิม ซึ่งเป็นเมืองเอกเมืองเดียว และเป็นทั้งเมืองที่สำคัญที่สุดในหัวเมืองภาคใต้ (ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม, 2535 : 110)

4.2.4 ยุคที่ 4 เมืองสงขลาฝั่งบ่อยาง (พ.ศ. 2379 - ปัจจุบัน)

ช่วงราชการที่ 3 เมื่อมีการตั้งเมืองสงขลาจากฝั่งแหลมสนมายังฝั่งบ่อยาง เนื่องจากพื้นที่เดิมคับแคบไม่สามารถขยายตัวเพื่อรองรับความเจริญเติบโตของเมืองในอนาคตได้ โดยโปรดเกล้าฯ ให้สร้างป้อมและกำแพงเมืองด้วยเงินภาษีของเมืองสงขลาจำนวน 100 ชั่ง การก่อสร้างกำแพงเมืองกว่าจะแล้วเสร็จใน พ.ศ. 2385 กำแพงเมืองมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ประกอบด้วยป้อม 8 ป้อม ประตูเมือง 10 ประตู และในปีเดียวกันนี้รัชกาลที่ 3 พระราชทานเสาหลักเมืองทำด้วยไม้ชัยพฤกษ์ พร้อมคณะสงฆ์ พระราชครูอัชฎาจารย์พราหมณ์ มาทำพิธีฝังหลักเมืองตามฤกษ์ยามที่ได้กำหนดไว้ พร้อมกับเรียกบริเวณพื้นที่นี้ว่า “เมืองสงขลาฝั่งบ่อยาง” รัชกาลที่ 4 ได้เสด็จประพาสเมืองสงขลาเป็นครั้งแรก) เมื่อ พ.ศ. 2408-2427 และได้เสด็จประพาสเมืองสงขลาในครั้งที่ 2 เมื่อ พ.ศ. 2409 และทรงพระราชทานเงิน 37 ชั่ง ให้เจ้าพระยาวิเชียรคีรี (เม่น ณ สงขลา) บุรณปะปฐิสัขรณพระเจดีย์บนยอดเขาตั้งกวนให้สูงกว่าเก่า เมืองสงขลาได้เปลี่ยนแปลงการปกครอง ได้ปฏิรูปการปกครองเป็นแบบมณฑลเทศาภิบาล โดยตั้งมณฑลนครศรีธรรมราช ประกอบด้วย นครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา และหัวเมืองแขกอีก เจ็ดเมือง ในสมัยนั้น

4.3 แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ จังหวัดสงขลา

จากโครงการศึกษาแผนแม่บทการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาอย่างยั่งยืน ปี พ.ศ. 2548 ปารีชาติ วิสุทธิสมาจารและคณะฯ ได้ทำการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาพบว่า มีแหล่งท่องเที่ยวมากกว่า 253 แห่ง ทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรมในพื้นที่ลุ่มน้ำฯ ทั้งหมดประมาณ 1,000 ตารางกิโลเมตร ได้แก่ จังหวัดพัทลุง ในเขตอำเภอเมืองพัทลุง อำเภอปากพะยูน อำเภอบางแก้ว อำเภอเขาชัยสน และอำเภอควนขนุน, จังหวัดสงขลา ในเขตอำเภอระโนด อำเภอสทิงพระ อำเภอกระแสดินธุ์ อำเภอสิงหนคร อำเภอเมืองสงขลา อำเภอควนเนียง อำเภอหาดใหญ่ และอำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยพบว่าในส่วนของจังหวัดสงขลาพบกว่า 40 แห่งใน 7 อำเภอ ทั้งนี้แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น และมีความสำคัญในฐานะเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศาสนา ที่แสดงถึงอารยธรรมของท้องถิ่น มีผลดึงดูดให้นักท่องเที่ยวไปเยือน (สำนักพัฒนาการท่องเที่ยว 2549) เช่น เมืองและชุมชนโบราณ เจดีย์ วัด ถ้ำโบราณของจังหวัดสงขลา

งานศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์เพิ่มเติมใน 9 อำเภอที่เหลือของจังหวัดสงขลา อันประกอบด้วย อำเภอจะนะ อำเภอนาทวี อำเภอเทพา อำเภอสะบ้าย้อย อำเภอรัตนภูมิ อำเภอสะเดา อำเภอนาหม่อม อำเภอบางกล่ำ และอำเภอคลองหอยโข่ง ซึ่งพบมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่สำคัญๆ รวมทั้งสิ้นกว่า 86 แห่ง โดยได้แบ่งตามยุคสมัยได้เป็น 4 ยุค อันได้แก่

ยุคที่ 1 ก่อตั้งเมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดง (พุทธศตวรรษที่ 5-21)

ยุคที่ 2 เมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดง (พุทธศตวรรษ 22 - ปลายพุทธศตวรรษที่ 23)

ยุคที่ 3 เมืองสงขลาฝั่งแหลมสน (พ.ศ. 2223-2385)

ยุคที่ 4 เมืองสงขลาฝั่งบ่อয়ง (พ.ศ. 2385 - ปัจจุบัน)

โดยได้นำเสนอข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่แบ่งตามยุคสมัย ดังตารางที่ 4.1 ดังนี้

ข้อมูลแสดงแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์แบ่งตามยุคพื้นที่จังหวัดสงขลา

ตารางที่ 4-1 ข้อมูลแสดงแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ยุคที่ 1

ยุคที่ 1 ก่อนตั้งเมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดง (พุทธศตวรรษที่ 5-21)			
แหล่งท่องเที่ยว	ประเภทของแหล่งท่องเที่ยว	ลักษณะเด่นของสถานที่	รูปแบบกิจกรรม
1) อำเภอเมือง			
1. เจดีย์บนยอดเขาภู	โบราณสถาน ศาสนสถาน	วัด พระพุทธรูป เจดีย์ บน ยอดเขาของเกาะยอ	ท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์ ชมทิวทัศน์
2) อำเภอสิงหนคร			
2. วัดเขาน้อย	โบราณสถาน ศาสนสถาน	วัด เจดีย์และพระพุทธรูป โบราณสมัยศรีวิชัย	ท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์
3. วัดชะแล้	ศาสนสถาน	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ	ท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์
4. วัดบ่อทรัพย์	โบราณสถาน ศาสนสถาน	วัดเก่าสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น กุฏิโบราณ บ่อน้ำ โบราณ	ท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์
5. วัดแหลมจาก	ศาสนสถาน	วัดเก่า พระพุทธรูปนอน	ท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์

6. เมืองสงขลาฝั่ง เขาแดง	โบราณสถาน	ชุมชนเมืองท่าโบราณ สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น (พระอุทง) กำแพงเมือง วัด เจดีย์ พระพุทธรูป หลักเมือง	ท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์
7. เจดีย์บนยอดเขา น้อย	โบราณสถาน	วัดเก่า เจดีย์และ พระพุทธรูปสมัยศรีวิชัย	ท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์
8. เจดีย์ 2 องค์บน ยอดเขาค่ายม่วง	โบราณสถาน	เจดีย์สองพี่น้อง ป้อมปืน ศาลาแก่งจัน	ท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์
9. ที่ฝังศพต้นตระกูล ณ สงขลา	โบราณสถาน	สุสานต้นตระกูล ณ สงขลา	ท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์
10. ที่ฝังศพพระยา แขก	โบราณสถาน	สุสานสุลต่านสุไลมาน สมัย กรุงศรีอยุธยา	ท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์
11. ศาลาหลบเสือ	โบราณสถาน	ศาลาโบราณ	ท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์
3) อำเภอกระแสดินรุ้ง			
12. วัดสูงเกาะใหญ่	ศาสนสถาน	วัด พระอุโบสถสร้างด้วยหิน วิหาร พระพุทธรูป	ท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์
13. วัดทุ่งบัว	ศาสนสถาน	วัดสำคัญของเกาะใหญ่	ท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์

14. วัดเอกเชิงแส	ศาสนสถาน	วัดเก่า วัดสำคัญของกระแอสินธุ์ เกจิอาจารย์ศักดิ์สิทธิ์ (หลวงพ่อเดิม)	ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์
15. ชุมชนโบราณเกาะใหญ่	โบราณสถาน	วัด วิหาร พระพุทธรูป สระน้ำโบราณ เต่าเผา	ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์
16. เจดีย์เขารัตนบุณ	โบราณสถาน	เจดีย์โบราณ	ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์
17. บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์วัดแหลมบ่อท่อ	โบราณสถาน	โบราณสถาน	ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์
4) อำเภอสิงหนคร			
18. เมืองสิงหนคร	โบราณสถาน	วัด พระพุทธรูป	ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์
19. ชุมชนโบราณเขาพะโคะ-เขาควหา	โบราณสถาน	“ถ้ำวิหาร” ถ้ำขุดในภูเขา เทวรูป สระน้ำ	ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์
20. ชุมชนโบราณชะแม - ดี่หลวง	โบราณสถาน	วัด เจดีย์ พระพุทธรูป สระน้ำโบราณ ถ้ำ พระโพธิสัตว์	ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์

5) อำเภอรอนด			
21. วัดหัวเค็ด	ศาสนสถาน	วัดเก่า	ห้องเทียบเชิง ประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์
22. วัดพังยาง	ศาสนสถาน	วัดเก่า	ห้องเทียบเชิง ประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์
23. วัดเจดีย์งาม	โบราณสถาน ศาสนสถาน	วัดเก่าสมัยศรีวิชัย เจดีย์ พระมหาธาตุ วิหารพระ โพธิสัตว์ศรีอริยเมตไตรย	ห้องเทียบเชิง ประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์
24. วัดสี่หยัง	โบราณสถาน ศาสนสถาน	วัดเก่าสมัยศรีวิชัย โบสถ์ โบราณ	ห้องเทียบเชิง ประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์
25. วัดเจียงพง	ศาสนสถาน	วัดเก่า	ห้องเทียบเชิง ประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์
26. ชุมชนโบราณสี่ หยัง-เจดีย์งาม	โบราณสถาน	วัดเก่าสมัยศรีวิชัย พระพุทธรูป เจดีย์พระบรม ธาตุ	ห้องเทียบเชิง ประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์
27. ชุมชนโบราณบ้าน เจียงพง - โคนทอง	โบราณสถาน	วัด เจดีย์ พระพุทธรูปและ เทวรูป สร้างจากหิน ปะการัง คูน้ำและสระน้ำโบราณ	ห้องเทียบเชิง ประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์

6) อำเภอบางกล่ำ			
28. วัดคูเต่า	โบราณวัตถุ สถาน ศาสน สถาน	วัดเก่าสมัยอยุธยาตอน ปลาย โบสถ์เก่าและพระ ประธาน จิตรกรรมฝาผนัง โบราณวัตถุ	ท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์
7) อำเภอรัตนภูมิ			
29. ถ้ำเขารักเกียรติ	ศา ส น ส ถ า น โบราณสถาน	ถ้ำพระ เทวรูปเก่าแก่	ท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์
30. วัดเขาจิ้งโหลน	ศาสนสถาน โบราณสถาน	ถ้ำ พระพุทธรูป รอยพระ พุทธบาทเป็นที่เคารพบูชา ของประชาชนในท้องถิ่น	ท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์
31. วัดถ้ำเขาพระ	ศาสนสถาน	วัด พระพุทธรูป	ท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์
32. พระพุทธรูปเขาพระ	โบราณสถาน	พระพุทธรูป เป็นที่เคารพ บูชาของประชาชนใน ท้องถิ่น	ท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์
33. พระพุทธรูปบน เขารักเกียรติ	โบราณสถาน	เป็นที่เคารพบูชาของ ประชาชนในท้องถิ่น	ท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์
8) อำเภอสะบ้าย้อย			
34. วัดถ้ำตลอด	โบราณสถาน	วัด ถ้ำ พระพุทธรูป	ท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์

35. น้ำตกพระแม่ไผ่	น้ำตกที่ไหลจากผาหินที่มีขนาดใหญ่	น้ำตก มีพระพุทธรูป	ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์
36. ถ้ำรุนสลัก	หินงอก หินย้อย	ถ้ำ	ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์
9) อำเภอจะนะ			
37. โบราณสถานเจดีย์ควนธง	สถานที่ท่องเที่ยววัดโบราณสถาน มีเจดีย์ ก่ออิฐถือปูน อายุกว่า 200 ปี	วัด เจดีย์ อายุกว่า 200 ปี	ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์
10) อำเภอนาทวี			
38. อุทยานแห่งชาติเขาน้ำค้าง	อุทยาน	โบราณวัตถุ โบราณสถาน	ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์
39. อุโมงค์ประวัติศาสตร์เขาน้ำค้าง	อุโมงค์ประวัติศาสตร์	โบราณวัตถุ แหล่งประวัติศาสตร์	ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์
11) อำเภอสะเตา			
40. วัดถ้ำเขารูปช้าง	โบราณวัตถุ ถ้ำ หินงอก หินย้อย	โบราณวัตถุ แหล่งประวัติศาสตร์	ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์
12) อำควนเนียง			
41. วัดบางเหริยง	โบราณสถาน ศาสนสถาน	วัดเก่าสมัยอยุธยาตอนปลาย เจดีย์สมัยศรีวิชัย เป็นที่เคารพสักการะของชุมชนท้องถิ่น	ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ตารางที่ 4-2 ข้อมูลแสดงแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ยุคที่ 2

ยุคที่ 2 เมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดง (พุทธศตวรรษ 22 - ปลายพุทธศตวรรษที่ 23)			
แหล่งท่องเที่ยว	ประเภทของแหล่งท่องเที่ยว	ลักษณะเด่นของสถานที่	รูปแบบกิจกรรม
1) อำเภอเมือง			
1. วัดมัชฌิมาวาสวรวิหาร	ศาสนสถาน โบราณวัตถุสถาน พิพิธภัณฑ์	โบสถ์สมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น ภาพจิตรกรรม ศาลา ถ้ำขี้ดัดตนโบราณวัตถุ	ท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์ เชิงศิลปกรรม และ สถาปัตยกรรม
2. วัดเกาะถ้ำ	โบราณวัตถุสถาน ศาสนสถาน	วัด พระพุทธไสยาสน์ เจดีย์ โบราณวัตถุ	ท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์
3. เมืองสงขลาฝั่งแหลมสน	โบราณสถาน	ชุมชนเมืองโบราณสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ กรุงศรีอยุธยา วัดเก่า เจดีย์ พระพุทธรูป	ท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์ ท่องเที่ยวเชิงโบราณคดี สักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์
4. เขาดังกวน	โบราณสถาน	เจดีย์พระธาตุคูเมืองสงขลา พลับพลาที่ประทับ ร. 4	ท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์ ท่องเที่ยวเชิงโบราณคดี สักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ชมทิวทัศน์
5. แหลมสนอ่อน	อนุสรณ์สถาน	อนุสาวรีย์ และศาล กรมหลวง ชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ทิวสน สวยงาม	ท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ชมวิทิวทัศน์
6. พิพิธภัณฑ์ พธำมรงค์	โบราณวัตถุสถาน พิพิธภัณฑ์	บ้านพักต้นตระกูลพลเอก เปรม แหล่งเก็บรวบรวม หลักฐานทางประวัติศาสตร์	ท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์ ศึกษาประวัติศาสตร์
2) อำเภอสิงหนคร			
7. วัดภูผาเบิก	โบราณสถาน ศาสนสถาน	วัดเก่าสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น	ท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ยุคที่ 2 เมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดง (พุทธศตวรรษ 22 - ปลายพุทธศตวรรษที่ 23)			
แหล่งท่องเที่ยว	ประเภทของแหล่งท่องเที่ยว	ลักษณะเด่นของสถานที่	รูปแบบกิจกรรม
8. วัดศิริวรรณवास	โบราณสถาน ศาสนสถาน	วัดเก่า	ท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์
9. วัดสุวรรณคีรี	โบราณสถาน ศาสนสถาน	วัดเก่า เจดีย์โบราณ	ท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์
10. บ่อเก้ง	โบราณสถาน	ขุมประตูกุ้งเงินขึ้นลงท่าเรือ บ่อน้ำโบราณ บ่อมป็น ซาก กำแพงเมือง ซากอาคาร	ท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์ และสถาปัตยกรรม
3) อำเภอสทิงพระ			
11. วัดท่าคุระ	ศาสนสถาน	วัดสำคัญของสทิงพระ ตำนาน แม่อยู่หัว	ท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์
12. วัดศิลาลอย (วัดกระ)	ศาสนสถาน	วัดสำคัญ	ท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์
13. วัดจะทิงพระ	ศาสนสถาน	วัดเก่าคู่มือเมืองสทิงพระ เจดีย์ พระมหาธาตุสมัยศรีวิชัย วิหารพระพุทธไสยาสน์ ภาพเขียน	ท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์
14. วัดนางเหล้า	ศาสนสถาน	วัดเก่า เป็นที่เคารพสักการะ ของชุมชนท้องถิ่น	ท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์
15. วัดพะโคะ	ศาสนสถาน	วัดเก่าสมัยอยุธยา เป็นที่หลวง พ่อทวดเคยกจำพรรษา เจดีย์ พระมหาธาตุ พระพุทธ ไสยาสน์ รอยพระพุทธบาท	ท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์
16. วัดดีหลวง	ศาสนสถาน	วัดเก่าสมัยอยุธยา วิหารและ พระประธานสมัยศรีวิชัย	ท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ยุคที่ 2 เมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดง (พุทธศตวรรษ 22 - ปลายพุทธศตวรรษที่ 23)			
แหล่งท่องเที่ยว	ประเภทของแหล่งท่องเที่ยว	ลักษณะเด่นของสถานที่	รูปแบบกิจกรรม
		ศาลาโรงศพ สถานที่บวชเณรของหลวงปู่ทวด	
17. วัดชะแมม	ศาสนสถาน	วัดเก่า เป็นที่เคารพสักการะของชุมชนท้องถิ่น	ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์
4) อำเภอเทพา			
18. พระสามองค์	วัดถุโบราณคูเมืองเทพา	วัดถุโบราณคูเมืองเทพา	ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ตารางที่ 4-3 ข้อมูลแสดงแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ยุคที่ 3

ยุคที่ 3 เมืองสงขลาฝั่งแหลมสน (พ.ศ. 2223-2385)			
แหล่งท่องเที่ยว	ประเภทของแหล่งท่องเที่ยว	ลักษณะเด่นของสถานที่	รูปแบบกิจกรรม
1) อำเภอเมือง			
1. วัดชัยมงคล	โบราณสถาน ศาสนสถาน	วัดเก่าแก่ เจดีย์พระบรมธาตุ	ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์
2. วัดต้นเมรุศรีสุदारาม	ศาสนสถาน	วัดสำคัญของเมืองสงขลา	ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์
3. วัดท้ายยอ	ศาสนสถาน โบราณสถาน	กุฏิเรือนไทยปั้นหยายอายุ 200 ปี บ่อน้ำโบราณ	ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม
4. วัดเพชรมงคล	ศาสนสถาน	วัดสำคัญของเมืองสงขลา	ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์

5. วัดโพธิ์ปฐมาวาส	ศาสนสถาน	วัดสำคัญของเมืองสงขลา	ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์
6. วัดแหลมทราย	ศาสนสถาน	วัดสำคัญของเมืองสงขลา	ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์
7. เจดีย์บนยอดเขาเก้า เส็ง	โบราณสถาน	เจดีย์สมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น	ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ท่องเที่ยวเชิงโบราณคดี ชมทิวทัศน์
8. เจดีย์บรรจุพระบรม ธาตุวัดชัยมงคล	โบราณสถาน	เจดีย์โบราณบรรจุพระบรม ธาตุ	ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ท่องเที่ยวเชิงโบราณคดี สักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์
9. บ่อมป็นปากน้ำ แหลมทราย	โบราณสถาน	บ่อมป็นโบราณ สร้างในสมัย รัชกาลที่ 4	ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ท่องเที่ยวเชิงโบราณคดี
10.พิพิธภัณฑสถาน แห่งชาติสงขลา	โบราณวัตถุสถาน พิพิธภัณฑ	แหล่งเก็บรวบรวมหลักฐาน ทางประวัติศาสตร์เมืองสงขลา โบราณวัตถุ	ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ท่องเที่ยวเชิงโบราณคดี ศึกษาประวัติศาสตร์
11. ศาลหลักเมือง	โบราณสถาน	ศาลหลักเมืองสงขลา สถาปัตยกรรมจีน	ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ท่องเที่ยวเชิง สถาปัตยกรรม สักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์
12. ศาลาศิลาจารึก	โบราณวัตถุสถาน	หลักศิลาจารึกประวัติเมือง สงขลา ภาษาจีน ไทย และ มลายู	ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ท่องเที่ยวเชิงโบราณคดี

13. สถาบันทักษิณคดีศึกษา	มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อเป็น พิพิธภัณฑ์	พิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา วิถีชีวิต ท้องถิ่น วัฒนธรรม วรรณกรรม โบราณวัตถุ ศิลปะโบราณ หัตถกรรมชุมชน	ท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์ ท่องเที่ยวคติชนวิทยา ศิลปหัตถกรรม ประเพณี ท้องถิ่น ชมทิวทัศน์ทะเลสาบ สงขลา
2) อำเภอบางกล่ำ			
14. วัดโคกสมานคุณ	ศาสนสถาน	วัดสำคัญของเมืองหาดใหญ่ พระปรางค์ ยอดบรรจุพระ บรมสารีริกธาตุ	ท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์
15. วัดหาดใหญ่ใน	ศาสนสถาน	วัดสำคัญ พระพุทธรูปนอน ขนาดใหญ่	ท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์
16. วัดอู่ตะเภา	ศาสนสถาน	วัดเก่าของเมืองหาดใหญ่	ท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์
3) อำเภอหาดใหญ่			
17. สวนพฤกษศาสตร์ วรรณคดีภาคใต้	เป็นเรื่องต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เข้าชมได้ ศึกษา และมีที่พัก สำหรับทำ กิจกรรมต่าง ๆ	แหล่งเพาะปลูกพันธุ์ไม้ที่ เกี่ยวข้องกับวรรณคดีไทย	ท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์ พื้นที่ในวรรณคดีไทย
4) อำเภอสะเตา			
18. พุทธอุทยานเขาเล่า	โบราณสถาน โบราณวัตถุ	โบราณวัตถุ แหล่ง ประวัติศาสตร์	ท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์
5) นาทม่อม			
19. ที่พักพักผ่อนควนสำ หรั่ง	สำนักสงฆ์ วัด โบราณ โบราณสถาน	โบราณวัตถุ แหล่ง ประวัติศาสตร์	ท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์

20. วัดป่าอสุภรรณาราม	วัด โบราณวัตถุ	วัด พระพุทธรูป	ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์
6) อำควนเนียง			
21. วัดป่าก้นตพงษ์	ตำนานพระ เกจิอาจารย์มี ชื่อเสียงด้านวัตถุ มงคล แห่ง เรียนรู้การ	โบราณวัตถุ แห่ง ประวัติศาสตร์	ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์
22. วัดบางทิง	โบราณสถาน ศาสนสถาน	วัดเก่า สมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้นเป็นที่เคารพสักการะ ของชุมชนท้องถิ่น	ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์
23. วัดบ่อหว่า	ศาสนสถาน	วัด เป็นที่เคารพสักการะของ ชุมชนท้องถิ่น	ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์
24. วัดคงคามดี	สร้างกุฏิจากดิน และมีจิตรกรรม ฝาผนังในศาลา การเปรียญที่ สวยงาม	โบราณวัตถุ แห่ง ประวัติศาสตร์	ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์
7) อำเภอคลองหอยโข่ง			
25. วัดปลักคล้า	โบราณสถาน โบราณวัตถุ	โบราณวัตถุ แห่ง ประวัติศาสตร์	ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ สักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ตารางที่ 4-4 ข้อมูลแสดงแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ยุคที่ 4

ยุคที่ 4 เมืองสงขลาฝั่งบ่อยาง (พ.ศ. 2385 - ปัจจุบัน)			
แหล่งท่องเที่ยว	ประเภทของแหล่งท่องเที่ยว	ลักษณะเด่นของสถานที่	รูปแบบกิจกรรม
1) อำเภอเมือง			
1. มัสยิดอูสาสนอิสลาม	ศาสนสถาน	สุเหร่าสร้างในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นที่เคารพบูชาของประชาชนในท้องถิ่น	ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม ทำพิธีทางศาสนา
2. เมืองเก่าสงขลา	โบราณสถาน	โบราณสถาน โบราณวัตถุ	ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ท่องเที่ยวโบราณคดี สักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์

นอกจากแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์กว่า 86 แห่งใน 16 อำเภอของจังหวัดสงขลาแล้ว สงขลายังมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงาม วัฒนธรรม ศูนย์เรียนรู้ในชุมชน ฯลฯ และยังเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวด้านบริการ มีศูนย์การค้า สถานบันเทิง โรงแรมและที่พัก และแหล่งจับจ่ายใช้สอยที่สำคัญของหัวเมืองใหญ่ในภาคใต้ ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละอำเภอพิจารณาได้จากจำนวนแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในแต่ละอำเภอ ดัง ตารางที่ 4-5

ชื่อจังหวัด	จำนวนแหล่ง ในยุคที่ 1	จำนวนแหล่ง ในยุคที่ 2	จำนวนแหล่ง ในยุคที่ 3	จำนวนแหล่ง ในยุคที่ 4	หมายเหตุ
1. อำเภอเมือง	1	6	12	2	22
2. อำเภอสิงหนคร	10	4	-	-	14
3. อำเภอกระเสสินธุ์	6	-	-	-	6
4. อำเภอสทิงพระ	3	7	-	-	10
5. อำเภอรโนด	7	-	-	-	7
6. อำเภอบางกล่ำ	1	-	3	-	4
7. อำเภอรัตนภูมิ	5	-	-	-	5
8. อำเภอสะบ้าย้อย	3	-	-	-	3
9. อำเภอหาดใหญ่	-	-	1	-	1
10. อำเภอจะนะ	1	-	-	-	1
11. อำเภอนาทวี	2	-	-	-	2
12. อำเภอเทพา	-	1	-	-	1
13. อำเภอสะเดา	1	-	1	-	2
14. อำเภอนาหม่อม	-	-	2	-	2
15. อำเภอกวนเนียง	1	-	4	-	5
16. อำเภอคลองหอยโข่ง	-	-	1	-	1
	41	19	24	2	86

ตารางที่ 4-5 ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละอำเภอของจังหวัดสงขลา

อำเภอที่มีแหล่งประวัติศาสตร์ที่มากที่สุดและลดลงตามลำดับคือ อำเภอเมือง มีแหล่งประวัติศาสตร์ 22 แห่ง อำเภอสิงหนคร มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ 14 แห่ง และอำเภอสทิงพระ มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ 10 แห่ง ตามลำดับ

ตอนที่ 2 ผลการศึกษาเชิงปริมาณ

4.4 ผลการศึกษาข้อมูลจากแบบสอบถามศักยภาพของการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัดสงขลาและศักยภาพการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของประชาชนในจังหวัดสงขลา

จากการลงแบบสอบถามจำนวน 400 ชุด แบ่งการนำเสนอออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

จากการสอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งเป็นภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง แบ่งออกเป็น 5 กลุ่มๆ ละ 80 คน ประกอบด้วย กลุ่มปราชญ์ชุมชน ศิษย์ยานุศิษย์ ผู้นำชุมชน กลุ่มผู้นำทางศาสนา กลุ่มคนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา กลุ่มนักวิชาการ เจ้าหน้าที่ของรัฐ และผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว รวมเป็นจำนวนทั้งสิ้น 400 คน ผลการวิเคราะห์ดังตาราง

ตารางที่ 4-6 แสดงจำนวนและร้อยละของข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

	ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
เพศ	ชาย	267	66.8
	หญิง	133	33.2
	อายุ		
	น้อยกว่าเท่ากับ 30 ปี	19	4.8
	31 – 40 ปี	72	18.0
	41 - 50 ปี	115	28.8
	51 – 60 ปี	102	25.5
	มากกว่า 60 ปี	88	22.0
	ไม่ระบุ	4	1.0
ภูมิลำเนา	จังหวัดสงขลา	400	100.0
	จังหวัดอื่นๆ	0	0.0
สถานที่ทำงาน/สถานศึกษา	จังหวัดสงขลา	394	98.5
	จังหวัดอื่นๆ	6	1.5

ตารางที่ 4-6 (ต่อ) แสดงจำนวนและร้อยละของ

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
สถานภาพการสมรส		
โสด	166	41.5
สมรส/ อยู่ด้วยกัน	203	50.8
หม้าย/ หย่าร้าง/ แยกกันอยู่	30	7.5
ไม่ระบุ	1	0.2
ระดับการศึกษา/ วุฒิการศึกษา		
ระดับประถมศึกษา	64	16.0
ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น	17	4.2
ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.	5	1.2
อนุปริญญา/ปวส.	94	23.5
ปริญญาตรี	175	43.8
อื่นๆ	37	9.2
ไม่ระบุ	1	0.2
อาชีพ		
นักเรียน/นักศึกษา	71	17.8
ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว	110	27.5
รับราชการ/เจ้าหน้าที่ของรัฐ	12	3.0
ข้าราชการ ารบ้านนาญ	82	20.5
รัฐวิสาหกิจ	16	4.0
พนักงานบริษัท/ เอกชน	13	3.2
แม่บ้าน	96	24.0
อื่นๆ	71	17.8
รวม	400	100.0

จากตาราง พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามเพศชาย ร้อยละ 66.8 เพศหญิง ร้อยละ 33.2 ส่วนใหญ่อายุ 41 – 50 ปี (ร้อยละ 28.8) รองลงมาคือ อายุ 51 – 60 ปี (ร้อยละ 25.5) มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดสงขลาทั้งหมด (ร้อยละ 100.0) ทำงานในจังหวัดสงขลา (ร้อยละ 98.5) มีสถานภาพสมรสแล้ว (ร้อยละ 50.8) รองลงมาคือสถานภาพโสด (ร้อยละ 41.5) มีการศึกษาระดับปริญญาตรี (ร้อยละ 43.8) รองลงมาคือ อนุปริญญา/ปวส. (ร้อยละ 23.5) และประกอบอาชีพค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว (ร้อยละ 27.5) รองลงมาคือแม่บ้าน (ร้อยละ 24.0)

ตอนที่ 2 ศักยภาพของการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดสงขลา

จากการประเมินศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดสงขลา โดยการสอบถามจากภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ผลการวิเคราะห์ดังนี้

1. ศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยว

1.1 คุณค่าทางประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดสงขลา

ตารางที่ 4-7 แสดงจำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ยและระดับคุณค่าทางประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดสงขลา

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ระดับ
1. ความสำคัญทางประวัติศาสตร์					
ระดับท้องถิ่น	43	10.8	2.20	0.72	น้อย
ระดับจังหวัด	255	63.8			
ระดับชาติ	87	21.8			
ระดับนานาชาติ	8	2.0			
อื่นๆ	7	1.8			
2. ความสมบูรณ์ทางโบราณคดี					
มีความสมบูรณ์น้อยมาก ไม่สามารถใช้เป็นหลักฐานทางโบราณคดีได้	0	0.0	3.40	0.66	ปานกลาง
มีความสมบูรณ์น้อย สามารถใช้เป็นหลักฐานทางโบราณคดีได้ แต่มีข้อจำกัด	29	7.2			
มีความสมบูรณ์ปานกลาง สามารถใช้เป็นหลักฐานทางโบราณคดีได้ในระดับหนึ่ง	193	48.2			
มีความสมบูรณ์ดี สามารถใช้เป็นหลักฐานทางโบราณคดี	168	42.0			
มีความสมบูรณ์ดีมาก สามารถใช้เป็นหลักฐานทางโบราณคดีได้อย่างดีมาก	10	2.5			

ตารางที่ 4-7 (ต่อ) แสดงจำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ยและระดับคุณค่าทางประวัติศาสตร์ในพื้นที่
จังหวัดสงขลา

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ระดับ
3. ความเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่					
พบเห็นในหลายยุคสมัยและพบเห็นทั่วไปใน ประเทศไทย	0	0.0	3.15	0.63	ปาน กลาง
เป็นตัวแทนของยุคสมัยหนึ่ง แต่พบเห็นได้ หลายแห่งในประเทศไทย	41	10.2			
เป็นตัวแทนของยุคสมัยหนึ่ง และพบเห็นได้ บางแห่งของ ประเทศไทย	269	67.2			
เป็นตัวแทนที่หาได้ยากของยุคสมัย และพบ เห็นได้น้อยแห่งในประเทศไทย	78	19.5			
เป็นตัวแทนที่หาได้ยากของยุคสมัย และพบ เห็นได้เพียงแห่งเดียวในประเทศไทย	12	3.0			
4. ความเป็นเอกลักษณ์ทางกายภาพ					
มีความเป็นเอกลักษณ์ระดับท้องถิ่น	8	2.0	3.63	0.71	มาก
มีความเป็นเอกลักษณ์ระดับจังหวัด	26	6.5			
มีความเป็นเอกลักษณ์ระดับภูมิภาค	78	19.5			
มีความเป็นเอกลักษณ์ระดับชาติ	283	70.8			
มีความเป็นเอกลักษณ์ระดับโลก	5	1.2			
5. ความสมบูรณ์และความสวยงามทางสถาปัตยกรรมของประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดสงขลา					
มีความสมบูรณ์และความสวยงามน้อยมาก	0	0.0	3.58	0.54	มาก
มีความสมบูรณ์และความสวยงามน้อย	6	1.5			
มีความสมบูรณ์และความสวยงามปานกลาง	160	40.0			
มีความสมบูรณ์และความสวยงามดี	231	57.8			
มีความสมบูรณ์และความสวยงามดีมาก	3	.8			

ตารางที่ 4-7 (ต่อ) แสดงจำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ยและระดับคุณค่าทางประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดสงขลา

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ระดับ
6. ความสมบูรณ์และความสวยงามทางศิลปกรรมในพื้นที่จังหวัดสงขลา					
มีความสมบูรณ์และความสวยงามน้อยมาก	0	0.0	3.57	0.59	มาก
มีความสมบูรณ์และความสวยงามน้อย	14	3.5			
มีความสมบูรณ์และความสวยงามปานกลาง	152	38.0			
มีความสมบูรณ์และความสวยงามดี	228	57.0			
มีความสมบูรณ์และความสวยงามดีมาก	6	1.5			
7. ความมีชื่อเสียงและความเป็นที่ยอมรับของแหล่งประวัติศาสตร์					
มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับในระดับท้องถิ่น	3	.8	3.46	0.66	ปานกลาง
มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับในระดับจังหวัด	18	4.5			
มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับระดับชาติ	183	45.8			
มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับระดับภูมิภาค	185	46.2			
มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับระดับโลก	11	2.8			
นักท่องเที่ยว ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติมีความ ไปท่องเที่ยวมาก	3	.8			
8. ความผูกพันต่อท้องถิ่นของคนพื้นที่จังหวัดสงขลา					
มีความสัมพันธ์กับชุมชนน้อยมาก โดยชุมชน ไม่ค่อยให้ความสนใจในสิ่งดังกล่าว	2	.5	3.31	0.62	ปานกลาง
มีความสัมพันธ์กับชุมชนน้อย โดยมีเพียง บางส่วนให้ความสนใจ	19	4.8			
มีความสัมพันธ์กับชุมชนปานกลาง โดยชุมชนมี การจัดงานหรือพิธีการต่างๆ เป็นประจำทุกปี	243	60.8			
มีความสัมพันธ์กับชุมชนสูงโดยมีการจัดงาน หรือพิธีการเป็นประจำทุกปี และมีชุมชน ใกล้เคียงเข้าร่วมงานด้วย	126	31.5			

ตารางที่ 4-7 (ต่อ) แสดงจำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ยและระดับคุณค่าทางประวัติศาสตร์ในพื้นที่
จังหวัดสงขลา

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ระดับ
มีความสัมพันธ์กับชุมชนสูงมาก โดยชุมชนมี การจัดการหรือพิธีการเป็นประจำทุกปี และมี ชื่อเสียง	10	2.5			
รวม			3.29	0.39	ปาน กลาง

จากตาราง 2 พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามคิดเห็นว่าศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยว ด้าน
คุณค่าทางประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดสงขลาอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.29 และเมื่อ
พิจารณาแต่ละประเด็นพบว่าอยู่ในระดับปานกลางเกือบทุกประเด็น ยกเว้นบางประเด็นที่มีความ
คิดเห็นว่ามีศักยภาพในระดับมาก ได้แก่ ประเด็นความเป็นเอกลักษณ์ทางกายภาพ ซึ่งส่วนใหญ่เห็นว่า
จังหวัดสงขลามีความเป็นเอกลักษณ์ระดับชาติ (ร้อยละ 70.8) ประเด็นความสมบูรณ์และความ
สวยงามทางสถาปัตยกรรม ซึ่งส่วนใหญ่เห็นว่าจังหวัดมีความสมบูรณ์และสวยงามดี (ร้อยละ 57.8)
และประเด็นความสมบูรณ์และความสวยงามทางศิลปกรรม ซึ่งส่วนใหญ่เห็นว่าจังหวัดสงขลา
มีความสมบูรณ์และสวยงามดี (ร้อยละ 57.0) ส่วนประเด็นความสำคัญทางประวัติศาสตร์มีความคิดเห็นว่ามี
ศักยภาพในระดับน้อย โดยส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่ามีค่าสำคัญในระดับจังหวัดเท่านั้น (ร้อยละ 63.8)

1.2 ศักยภาพทางกายภาพและการจัดกิจกรรม

ตารางที่ 4-8 แสดงจำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ยและระดับศักยภาพทางกายภาพและการจัดกิจกรรม

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ระดับ
1. การเดินทางเข้าถึงแหล่งประวัติศาสตร์พื้นที่จังหวัดสงขลา					
มีทางเข้าถึงได้แต่ไม่สะดวก	6	1.5	3.93	0.65	มาก
มีทางเข้าถึงได้สะดวก รถเดินได้ 2 ทาง แต่สามารถใช้ความเร็วได้ต่ำกว่า 30 กิโลเมตร/ชั่วโมง	81	20.2			
มีทางเข้าถึงได้สะดวก รถเดินได้ 2 ทาง และสามารถ ใช้ความเร็วได้เกิน 30 กิโลเมตร/ชั่วโมง	255	63.8			
มีทางเข้าถึงได้สะดวกด้วยรถยนต์นั่ง	52	13.0			
มีทางเข้าถึงได้สะดวกด้วยรถยนต์ขนาดใหญ่ ได้แก่ รถโดยสารหรือรถแท็กซี่	6	1.5			
2. ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดสงขลา					
มีเหตุอันตรายทุกปี แต่เกิดขึ้นในบางฤดูกาลหรือ เพียงบางช่วงของปี	2	.5	3.36	0.95	ปานกลาง
มีเหตุอันตราย 1-2 ครั้งต่อปี	74	18.5			
มีเหตุอันตราย 1-2 ครั้ง ในรอบ 3 ปี	156	39.0			
มีเหตุอันตราย 1-2 ครั้ง ในรอบ 5 ปี	115	28.8			
	53	13.2			
3. ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดสงขลา					
ไม่มีกิจกรรมอื่นนอกเหนือจากการเที่ยวชม แหล่งประวัติศาสตร์	1	.2	3.81	0.86	มาก
นอกเหนือจากการเที่ยวชมแหล่ง ประวัติศาสตร์ยังมีกิจกรรมการท่องเที่ยวชนิดอื่น ภายในแหล่งประวัติศาสตร์ 1-2 ประเภท	32	8.0			
นอกเหนือจากการเที่ยวชมแหล่ง ประวัติศาสตร์ ยังมีกิจกรรมการท่องเที่ยวชนิด อื่นภายในแหล่ง ประวัติศาสตร์ 1-2 ประเภท และบริเวณใกล้เคียงมีแหล่งท่องเที่ยวประเภทอื่น	90	22.5			

นอกเหนือจากการเที่ยวชมแหล่ง ประวัติศาสตร์ ยังมีกิจกรรมการท่องเที่ยวชนิดอื่น ภายในแหล่ง ประวัติศาสตร์มากกว่า 2 ประเภท	195	48.8			
นอกเหนือจากการเที่ยวชมแหล่ง ประวัติศาสตร์ ยังมีกิจกรรมการท่องเที่ยวชนิดอื่น ภายในแหล่งประวัติศาสตร์มากกว่า 2 ประเภท และบริเวณใกล้เคียงมีแหล่งท่องเที่ยวประเภทอื่น	81	20.2			
4. ความต่อเนื่องของการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดสงขลา					
กิจกรรมที่จัดขึ้นเริ่มจัดได้เพียง 1 - 2 ครั้ง	4	1.0	3.46	0.92	ปาน
มีการจัดกิจกรรม 2- 3 ปี ต่อครั้ง และเริ่ม จัดกิจกรรมมาไม่เกิน 10 ปี	40	10.0			กลาง
มีการจัดกิจกรรม 1 ครั้งต่อปี แต่เริ่มจัด กิจกรรมมาไม่เกิน 10 ปี	190	47.5			
มีการจัดกิจกรรม 1 ครั้งต่อปี และจัด ต่อเนื่องกันทุกปี โดยจัดมาไม่ต่ำกว่า 10 ปี	100	25.0			
มีการจัดกิจกรรมมากกว่า 1 ครั้งต่อปี และ จัดต่อเนื่องกันทุกปี โดยจัดมาไม่ต่ำกว่า 10 ปี	66	16.5			
รวม			3.64	0.65	มาก

จากตาราง 3 พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามคิดเห็นว่าศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยว ด้านกายภาพและการจัดกิจกรรมในพื้นที่จังหวัดสงขลาอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.64 และเมื่อพิจารณาแต่ละประเด็นพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นว่าบางประเด็นมีศักยภาพในระดับมาก ได้แก่ การเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดสงขลา ซึ่งส่วนใหญ่เห็นว่ามีความเหมาะสมสะดวก รถเดินได้ 2 ทาง และสามารถใช้เวลาได้ไม่เกิน 30 กิโลเมตร/ชั่วโมง (ร้อยละ 63.8) และประเด็นความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดสงขลา ซึ่งส่วนใหญ่เห็นว่านอกเหนือจากการเที่ยวชมแหล่งประวัติศาสตร์ ยังมีกิจกรรมการท่องเที่ยวชนิดอื่นภายในแหล่งประวัติศาสตร์มากกว่า 2 ประเภท (ร้อยละ 48.8) ส่วนบางประเด็นที่ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นว่ามีความศักยภาพอยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าในพื้นที่ยังมีเหตุอันตราย 1-2 ครั้ง ในรอบ 3 ปี (ร้อยละ 39.0) และความต่อเนื่องของการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดสงขลา โดยส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าในพื้นที่มีการจัดกิจกรรม 1 ครั้งต่อปี แต่เริ่มจัดกิจกรรมมาไม่เกิน 10 ปี (ร้อยละ 47.5)

2. ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว

ตารางที่ 4-9 แสดงจำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ยและระดับศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ระดับ
1. การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน เพื่อการท่องเที่ยว					
1.1 ยังไม่มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน และมีข้อจำกัดสูงในการพัฒนาต่อไปในอนาคต	0	0.0	3.87	0.63	มาก
1.2 มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถรองรับนักท่องเที่ยวในปัจจุบันได้เป็นบางช่วงเวลา และมีข้อจำกัดสูงในการพัฒนาต่อไปในอนาคต	12	3.0			
1.3 มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถรองรับนักท่องเที่ยวในปัจจุบันได้ปานกลางแต่มีข้อจำกัดบางประการในการพัฒนาต่อไปในอนาคต	71	17.8			
1.4 แหล่งท่องเที่ยวมีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถรองรับนักท่องเที่ยวในปัจจุบันได้ดี แต่มีข้อจำกัดบางประการในการพัฒนาต่อไปในอนาคต	271	67.8			
1.5 แหล่งท่องเที่ยวมีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถรองรับนักท่องเที่ยวในปัจจุบันได้อย่างสะดวกสบาย และยังสามารถพัฒนาต่อไปได้อีก	45	11.2			
2. ศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวของพื้นที่จังหวัดสงขลาจากปัจจัยภายนอก					
2.1 มีการจัดตั้งกลุ่มโดยชุมชนเพื่อกำหนดนโยบายวางแผนทางการจัดการท่องเที่ยวแต่ยังไม่สัมฤทธิ์ผลที่ชัดเจน	4	1.0	3.34	0.67	ปานกลาง

2.2 มีกลุ่มองค์กรท้องถิ่นให้การสนับสนุนและจัดการด้านนโยบาย งบประมาณ และบุคลากร สำหรับ พัฒนาแหล่งท่องเที่ยว	27	6.8		
2.3 มีหน่วยงาน กลุ่ม องค์กรท้องถิ่น และภาคเอกชนให้การสนับสนุนและให้คำปรึกษาด้าน นโยบาย งบประมาณและบุคลากรสำหรับพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว	206	51.5		
2.4 มีหน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุนและจัดการด้านนโยบาย งบประมาณ และบุคลากรใน การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว	156	39.0		
2.5 มีหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรท้องถิ่น ร่วมกันให้การสนับสนุนและจัดการด้านนโยบายงบประมาณ และบุคลากรในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว	7	1.8		
รวม		3.61	0.55	มาก

จากตาราง 4 พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามคิดเห็นว่าศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดสงขลาอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.61 และเมื่อพิจารณาแต่ละประเด็นพบว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นว่าการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน เพื่อการท่องเที่ยว มีศักยภาพอยู่ในระดับมาก ซึ่งส่วนใหญ่เห็นว่าแหล่งท่องเที่ยวมีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถรองรับนักท่องเที่ยวในปัจจุบันได้ดี แต่มีข้อจำกัดบางประการในการพัฒนาต่อไปในอนาคต (ร้อยละ 67.8) ส่วนประเด็นศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวของพื้นที่จังหวัดสงขลาจากปัจจัยภายนอก มีความคิดเห็นว่ามีศักยภาพอยู่ในระดับปานกลาง โดยส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าเป็นพื้นที่มีหน่วยงาน กลุ่ม องค์กรท้องถิ่น และภาคเอกชนให้การสนับสนุนและให้คำปรึกษาด้าน นโยบาย งบประมาณและบุคลากรสำหรับพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว (ร้อยละ 51.5)

3. การบริหารจัดการ

3.1 การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว

ตารางที่ 4-10 แสดงจำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ยและระดับศักยภาพในการจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ระดับ
1. การดูแลรักษาและปรับปรุงพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว					
1.1 มีการดูแลรักษาบ่อย	2	0.5	2.82	0.61	ปาน
1.2 มีการดูแลรักษาปานกลาง	110	27.5			กลาง
1.3 มีการดูแลรักษาดี	245	61.2			
1.4 มีการดูแลรักษาดีมาก	43	10.8			
2. การจัดการด้านการใช้ประโยชน์พื้นที่					
ก. การกำหนดเขตการใช้ประโยชน์พื้นที่เพื่อการท่องเที่ยว					
ข. การกำหนดช่วงเวลาในการเข้าพื้นที่ที่เหมาะสมตามช่วงเวลาของวันและ/หรือฤดูกาล					
ค. การจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว ให้พอเหมาะกับศักยภาพของพื้นที่และการบริการ					
2.1 ไม่มีการจัดการในข้อ ก ข และ ค	2	0.5	3.60	1.02	ปาน
2.2 มีการจัดการในข้อ ก ข และ ค น้อย	67	16.8			กลาง
มากและไม่เป็นระบบ					
2.3 มีการจัดการในข้อ กข และ ค โดยมีระเบียบการปฏิบัติเป็นหลักฐานอยู่บ้าง แต่การปฏิบัติมีข้อบกพร่อง	99	24.8			
2.4 มีการจัดการที่เป็นระบบหรือได้มาตรฐาน 1 ข้อ					
2.5 มีการจัดการที่เป็นระบบหรือได้มาตรฐาน 2 ข้อ	61	15.2			
2.6 มีการจัดการที่เป็นระบบหรือได้มาตรฐานครบ 3 ข้อ					

3. การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการ ท่องเที่ยว

3.1 ไม่มีแผนการดำเนินงาน	6	1.5	3.43	0.90	ปานกลาง
3.2 มีแผนการดำเนินงาน แต่ไม่มีการติดตาม วิเคราะห์ผล	46	11.5			
3.3 มีแผนการดำเนินงาน และมีการเก็บข้อมูล การเปลี่ยนแปลงตามแผนการดำเนินงาน แต่ไม่มีการดำเนินการอื่นๆ	161	40.2			
3.4 มีแผนการดำเนินงาน มีการเก็บข้อมูล การเปลี่ยนแปลงของตามแผนการ ดำเนินงาน และมีการวิเคราะห์ ประเมินผล	151	37.8			
3.5 มีแผนการดำเนินงาน มีการเก็บข้อมูล การเปลี่ยนแปลงของตามแผนการ ดำเนินงาน มีการวิเคราะห์ประเมินผล และมีการปรับปรุงและแก้ไขปัญหาที่เกิด จากการท่องเที่ยว	30	7.5			
3.6 มีแผนการดำเนินงาน มีการเก็บข้อมูล การเปลี่ยนแปลงของตามแผนการ ดำเนินงาน มีการประเมินผล มีการ ปรับปรุงและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และมี การปฏิบัติอย่างต่อเนื่องทุกปี	6	1.5			

จากตาราง 5 พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามคิดเห็นว่าศักยภาพในการบริหารจัดการ ด้านการ
จัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว อยู่ในระดับปานกลางทุกประเด็น โดยประเด็นการดูแลรักษา
และปรับปรุงพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ส่วนใหญ่เห็นว่ามี การดูแลรักษาดี (ร้อยละ 61.2) ประเด็น
การจัดการด้านการใช้ประโยชน์พื้นที่ ส่วนใหญ่เห็นว่ามี การจัดการที่เป็นระบบหรือได้มาตรฐานใน
เรื่อง การกำหนดเขต การกำหนดช่วง หรือการกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวจำนวน 1 เรื่อง (ร้อยละ
40.5) และประเด็นการจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการ

ท่องเที่ยว ส่วนใหญ่เห็นว่ามีแผนการดำเนินงาน และมีการเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงตามแผนการดำเนินงานแต่ไม่มีการดำเนินการอื่นๆ (ร้อยละ 40.2)

3.2 การจัดการด้านการท่องเที่ยว

ตารางที่ 4-11 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับศักยภาพการจัดการด้านการท่องเที่ยว

ประเด็น	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ระดับ
1. การจัดการด้านการบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว	0.37	0.24	ปานกลาง
1.1 มีจำนวนบุคลากรด้านบริการเพียงพอต่อการให้บริการนักท่องเที่ยว	0.34	0.29	ปานกลาง
1.2 มีระบบเตือนภัย และระบบรักษาความปลอดภัยแก่ชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว	0.34	0.29	ปานกลาง
1.3 มีการจัดการด้านสิ่งก่อสร้างและสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวและต้องมีความเหมาะสมกลมกลืนกับสภาพพื้นที่	0.38	0.28	ปานกลาง
1.4 มีการจัดการด้านอาหารและโภชนาการที่พอเพียงและถูกสุขลักษณะ	0.40	0.27	ปานกลาง
1.5 มีการจัดการด้านที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม เช่น มีการออกแบบและใช้วัสดุก่อสร้างที่กลมกลืนกับสภาพแวดล้อมประหยัดพลังงาน และมีระบบกำจัดของเสียที่ได้มาตรฐาน	0.40	0.27	ปานกลาง
2. การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	0.30	0.24	น้อย
2.1 กิจกรรมการท่องเที่ยวไม่มีผลกระทบต่อพื้นที่สงวนและพื้นที่อนุรักษ์ของแหล่งประวัติศาสตร์	0.23	0.30	น้อย
2.2 กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นที่ยอมรับของคนในท้องถิ่นไม่รบกวนความสงบสุขของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่และไม่ขัดต่อกฎหมาย ศีลธรรมอันดี หรือวัฒนธรรมของชาติ	0.25	0.30	น้อย

2.3 มีการศึกษา วิจัยสภาพแวดล้อมของพื้นที่ และนำข้อมูลที่ได้มาวางแผนทางที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อแหล่งประวัติศาสตร์	0.33	0.29	น้อย
2.4 มีการศึกษา วิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมในท้องถิ่น และนำข้อมูลมาวางแผนทางการดำเนินการท่องเที่ยวที่ไม่เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ประเพณีของคนในท้องถิ่น	0.35	0.27	ปานกลาง
2.5 กิจกรรมการท่องเที่ยวไม่ส่งผลให้แหล่งประวัติศาสตร์เกิดความเสื่อมโทรม เช่น ไม่ทำให้เกิดปริมาณขยะและของเสียที่ขัดต่อทัศนียภาพ	0.35	0.27	ปานกลาง
3. การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก	0.30	0.24	น้อย
3.1 มีศูนย์บริการหรือมีการกำหนดพื้นที่เพื่อเป็นศูนย์บริการอย่างชัดเจน และมีเจ้าหน้าที่ประจำ	0.27	0.30	น้อย
3.2 มีบุคลากรที่มีความรู้เรื่องประวัติศาสตร์และโบราณคดี ให้บริการด้านความรู้แก่นักท่องเที่ยว และชุมชนโดยรอบ	0.28	0.30	น้อย
3.3 มีการจัดเส้นทางศึกษาแหล่งประวัติศาสตร์และป้ายสื่อความหมายบนเส้นทางเพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว	0.31	0.29	น้อย
3.4 มีการจัดอบรมเจ้าหน้าที่ ผู้ประกอบการ และชุมชนเกี่ยวกับคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวและ การอนุรักษ์เป็นระยะๆ ตามความเหมาะสม	0.33	0.28	น้อย
3.5 มีสื่อหลากหลายประเภทในการให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว เช่น แผ่นพับ โปสเตอร์ นิทรรศการ และภาษาที่ใช้ในสื่อมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ	0.33	0.28	น้อย
4. การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว	0.28	0.21	น้อย
4.1 ชุมชนท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น การนำเที่ยว การให้บริการต่าง ๆ	0.22	0.28	น้อย
4.2 ชุมชนได้รับข้อมูลข่าวสารและมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นต่อการ จัดการแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่นของตน	0.23	0.28	น้อย

4.3	ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการวางแผนหรือบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว	0.26	0.28	น้อย
4.4	ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการวางแผนหรือบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว	0.33	0.27	น้อย
4.5	มีการก่อตั้งองค์กรหรือโครงการอนุรักษ์ต่าง ๆ ที่เกิดจากท้องถิ่น ซึ่งมีบทบาทหลักต่อการจัดการการท่องเที่ยว	0.35	0.27	ปานกลาง
5. การมีรายได้ของชุมชนจากการท่องเที่ยว		0.37	0.27	ปานกลาง
5.1	ชุมชนมีรายได้หรือเงินเดือนจากการถูกจ้างงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว	0.22	0.28	น้อย
5.2	ชุมชนมีรายได้จากการนำเที่ยวและให้บริการในกิจกรรมการท่องเที่ยว	0.27	0.28	ปานกลาง
5.3	ชุมชนมีรายได้จากการขายอาหารและสินค้าพื้นเมือง	0.37	0.29	ปานกลาง
5.4	ชุมชนมีรายได้จากการให้บริการด้านที่พัก เช่น การจัดโฮมสเตย์	0.42	0.27	ปานกลาง
5.5	ชุมชนมีรายได้จากการแสดงศิลปะพื้นเมือง	0.44	0.29	ปานกลาง
รวม		0.33	0.19	น้อย

จากตาราง 6 พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามคิดเห็นว่าศักยภาพในการจัดการด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดสงขลาโดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0.33 และเมื่อพิจารณาแต่ละด้าน สามารถสรุปได้ดังนี้

ด้านการบริการและสาธารณูปโภค พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นว่าศักยภาพในการจัดการด้านการบริการและสาธารณูปโภคอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0.36 โดยมีความคิดเห็นว่าทุกประเด็นมีศักยภาพในระดับปานกลาง ประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ มีจำนวนบุคลากรด้านบริการเพียงพอต่อการให้บริการนักท่องเที่ยว และมีระบบเตือนภัย และระบบรักษาความปลอดภัยแก่ชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว มีค่าเฉลี่ยเท่ากันคือ 0.34

ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นว่าศักยภาพในการจัดการด้านการจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวอยู่ในระดับน้อย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0.30 โดยมีความคิดเห็นว่ามีความศักยภาพในการจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวอยู่ในระดับน้อยเกือบทุกประเด็น โดยเฉพาะการจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวไม่มีผลกระทบต่อพื้นที่สงวนและพื้นที่อนุรักษ์ของแหล่งประวัติศาสตร์ มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ 0.23

ด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นว่าคุณภาพในการจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึกอยู่ในระดับน้อย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0.30 โดยมีความคิดเห็นว่าคุณภาพในระดับน้อย โดยเฉพาะประเด็นมีศูนย์บริการหรือมีการกำหนดพื้นที่เพื่อเป็นศูนย์บริการอย่างชัดเจน และมีเจ้าหน้าที่ประจำ ที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ 0.27

ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นว่าคุณภาพในการจัดการด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอยู่ในระดับน้อย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0.28 โดยมีความคิดเห็นว่าคุณภาพในการจัดการด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นอยู่ในระดับน้อยเกือบทุกประเด็น โดยเฉพาะชุมชนท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น การนำเที่ยว การให้บริการต่าง ๆ มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ 0.22

ด้านการมีรายได้ของชุมชนจากการท่องเที่ยว พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นว่าคุณภาพในการจัดการด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0.37 โดยมีความคิดเห็นว่าคุณภาพในการจัดการด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นอยู่ในระดับปานกลางเกือบทุกประเด็น ยกเว้นประเด็นชุมชนมีรายได้หรือเงินเดือนจากการถูกจ้างงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ที่เห็นว่าคุณภาพในระดับน้อย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0.22

นอกจากศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัดสงขลา (จากโครงการศึกษาแผนแม่บทการพัฒนาหลุมน้ำทะเลสาบสงขลาอย่างยั่งยืน โดย อาจารย์ปาริชาติ วิสุทธิสมาจาร) ดังที่กล่าวมาแล้ว ยังพบปัญหาและข้อจำกัดในการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่อีกหลายประเด็น อาทิ เช่น

ก) แหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดี มีการกระจายตัวครอบคลุมพื้นที่จังหวัดสงขลาโดยมีความหนาแน่นในบริเวณที่เคยเป็นเมืองเก่าหรือชุมชนโบราณ แต่จะเบาบางในบริเวณที่เป็นชุมชนเกิดใหม่ ซึ่งพื้นที่เหล่านี้ถูกพัฒนาแบบทันสมัยที่เน้นกิจกรรมทางเศรษฐกิจ มีแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีหลายแห่งได้เสื่อมโทรมไปตามธรรมชาติ หลายแห่งถูกทำลายโดยคน อย่างไรก็ตาม มีแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีหลายแห่งได้รับการบูรณะจากหน่วยงานที่รับผิดชอบ โดยเฉพาะกรมศิลปากรได้บูรณะแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีหลายแห่งเช่น เจดีย์วัดพระโคะ เจดีย์วัดจะหังพระ เมืองสงขลาเก่าฝั่งหัวเขาแดง กำแพงเมืองสงขลา เป็นต้น แต่ก็จำกัดอยู่เฉพาะโบราณสถานที่ยุทธศาสตร์ขึ้นทะเบียนเท่านั้น และประชาชนในท้องถิ่นไม่ค่อยได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการ นับว่าเป็นปัญหาสำคัญแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดสงขลา

ข) ในปัจจุบันยังคงมีสภาพปัญหาหรือภัยคุกคาม ที่ยังคงมีปัญหาที่เกี่ยวข้องกับความอยู่รอดของแหล่งประวัติศาสตร์ในจังหวัดสงขลา พอจำแนกได้ 6 ประการ ดังนี้

1) ภัยจากธรรมชาติ ทั้งที่เป็นการเสื่อมสลายตามธรรมชาติของแหล่งประวัติศาสตร์ เช่น การสึกกร่อนของผิววัสดุ รวมทั้งโครงสร้าง และภัยจากธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม การชะล้างของน้ำฝน การเติบโตของ พืชพันธุ์ต่าง ๆ ในแหล่งท่องเที่ยว และปัญหาจากแมลงต่าง ๆ

2) คุณค่าความสำคัญ เช่น จิตรกรรมฝาผนัง อุโบสถหลายแห่งของวัดต่าง ๆ มีการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องราวทางพุทธศาสนา ซึ่งมีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ ได้ถูกทำลายจากน้ำฝนที่เกิดจากหลังคาอุโบสถรั่ว เช่น จิตรกรรมวัดสุวรรณคีรี จิตรกรรมวัดมณีมาวาส เป็นต้น จากสาเหตุที่น้ำฝนรั่วนี้เองทำให้ภาพเขียนจิตรกรรมฝาผนังจำนวนมากกลบเลือนไป บางแห่งลบไปเกือบหมด

3) ภัยจากการพัฒนาและปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์โดยขาดความรู้และความเข้าใจ ทั้งจากหน่วยงานท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ นอกจากนี้ ยังมีสาเหตุมาจากการปัจจัยของการขาดการประสานงานที่เหมาะสมระหว่างหน่วยงานดังกล่าวด้วยกันและระหว่างหน่วยงานดังกล่าวกับผู้ถือครองหรือดูแลแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ ด้วย

4) ภัยจากการใช้ประโยชน์ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่ไม่เหมาะสม หรือ สอดคล้องกับพื้นที่และสภาพแวดล้อม เช่น การระเบิดหินภูเขา การขุดตัดดินภูเขาจากการได้รับสัมปทานการจัดสรรที่ดินเพื่อพาณิชย์กรรมและเกษตรกรรม

5) ความแตกต่างและขัดแย้งของชุมชนท้องถิ่นในการดูแลรักษา และขาดความตระหนักและเข้าใจในความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะประเด็นที่เกิดจากความแตกต่างทางด้านศาสนา เชื้อชาติ และวัฒนธรรมของผู้อาศัยในชุมชนนั้น ๆ เอง นอกจากนี้ อิทธิพลวัฒนธรรมตะวันตกที่หลั่งไหลเข้าสู่สังคมไทยที่เน้นการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยตามแบบอย่างตะวันตกก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่ง การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่ส่วนใหญ่จะเน้นการเพิ่มผลผลิตและผลิตภาพของประเทศ ทำให้มีการปรับเปลี่ยนจากเกษตรกรรมเพื่อยังชีพไปเป็นเกษตรกรรมเพื่อการค้าในระบบทุนนิยม การก่อสร้างสาธารณูปโภคต่าง ๆ เช่น ถนน สะพาน ไฟฟ้า และประปาได้รับการพัฒนาอย่างรวดเร็ว บ้างก็ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมและทำลายแหล่งประวัติศาสตร์ไปหลายแห่ง

6) การขาดการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ในขณะที่แหล่งประวัติศาสตร์ก็ถูกทิ้งร้าง ทำให้การเข้าถึงแหล่งประวัติศาสตร์เป็นไปด้วยความยากลำบาก ไม่เอื้อต่อการเข้าสำรวจและการดูแลรักษา ทำให้แหล่งประวัติศาสตร์ชำรุดทรุดโทรม นอกจากนี้ยังทำให้ขาดการบันทึกหลักฐาน/ข้อมูลที่ต้องครบถ้วนพบว่าแหล่งประวัติศาสตร์แต่ละแห่งอาจมีปัญหาเพียงประการเดียวหรือหลายประการ แต่ละปัญหามีสาเหตุได้หลายรูปแบบ แต่ส่งผลกระทบต่อแหล่งประวัติศาสตร์ใน 3 ลักษณะ คือ สูญหาย ทรุดโทรม และการบิดเบือนคุณค่า ซึ่งมีผลต่อมรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่เป็นอันมาก

ตอนที่ 3. ศักยภาพการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของประชาชนในจังหวัดสงขลา

4.5 ผลการศึกษาจากการลงพื้นที่และสัมภาษณ์ผู้แทนชุมชน

ผู้วิจัยได้ลงสำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์พร้อมพูดคุยพบปะกับผู้แทนที่ถูกเสนอชื่อจากการประชุมเชิงปฏิบัติการ 1 อำเภอ 1 แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม จัดโดยสำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสงขลา ร่วมกับสถานวิจัยการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศพื้นที่ภาคใต้แบบบูรณาการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ โดยมีผลการสำรวจดังนี้

4.5.1 ลงพื้นที่อำเภอเมือง วันศุกร์ที่ 16 พฤษภาคม 2557

พบผู้แทนชุมชน นางสุทิสสา เต๊ะโสะ เล่าประวัติและแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในอำเภอเมืองรวมถึงการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของประชาชนของคนในพื้นที่ให้ฟังก่อนนำลงพื้นที่จริง ที่ย่านไทยพุทธและมุสลิม

“...อำเภอเมืองมีทั้งชุมชนของคนไทยพุทธและมุสลิม ซึ่งถ้าเป็นมุสลิมเราก็มีวิถีเรียบง่ายส่วนใหญ่ทำสวนหรือไม้ก็ประมงชายฝั่งคะ ถ้าให้พูดถึงการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่มองว่าจะเด่นไปทางโบราณสถานและโบราณวัตถุของไทยพุทธ เกาะยอโดยเฉพาะวัดเก่าแก่เช่น วัดท้ายยอ วัดเขาป่อและ สำนักสงฆ์เขากูฏ เพราะมีทั้งสถานที่ท่องเที่ยวและมีพิธีกรรมที่ทำประจำปีของคนในพื้นที่ช่วงเดือน 6 และมีพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสงขลา ซึ่งมีศิลปทวารวดี เครื่องถ้วย ไทย-จีน ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย ศรีวิชัย หรือ ศิลปกรรมภาคใต้ ฯลฯ...”

หลักจากเล่าให้ฟังพอสังเขป พี่สุนิสา ก็นำลงพื้นที่ พาไปหาดสมิหลาแวะที่หัวนายแรง

“...หาดสมิหลา เป็นสถานที่ที่ได้รับความนิยมจากทั้งนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศ เป็นหาดทรายขาว อยู่ภายใต้ร่มเงาของปาล์ม ตลอดชายฝั่งหาดสมิหลาอยู่ห่างจากตลาดเทศบาลเป็นระยะ 2.5 กม. จากแหลมสมิหลา เราสามารถมองเห็นแหลมสนอ่อนทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ และหาดชลาทัศน์ทางทิศใต้ ในวันที่อากาศแจ่มใส เราอาจมองเห็นไปถึงเขาเก้าเส้ง สิ่งที่เป็นจุดดึงดูดของหาดสมิหลาคือรูปปั้นนางเงือก ซึ่งเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของจังหวัดสงขลา ด้วย นอกจากนี้แล้วอำเภอเมืองของเรายังมี

ภาพที่ 4-1 ทวดนายแรง เขาเก้าแสน (เส้ง)

“...ทวดนายแรง เขาเก้าแสน (เส้ง) จะเป็นที่ประดิษฐานของศาลทวดนายแรง ที่เป็นเคารพศรัทธาของคนในชุมชนแล้ว ยังมีจุดชมวิวที่สวยงาม เมื่อเดินขึ้นไปก้อนหินใหญ่ที่ตั้งของศาลทวดนายแรง เราสามารถมองเห็นหาดชลาทัศน์ และเกาะหนูเกาะแมว ในมุมมองที่แตกต่างจากมุมอื่น ๆ ทั่วไป และที่น่าทึ่งเป็นอย่างยิ่งคือ หาดทรายที่ขาวสะอาด และน้ำทะเลที่สวยใสเป็นอย่างยิ่ง เป็นอีกมุมหนึ่งที่มีนอกเหนือจากความศรัทธาอันเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ถ้ามองถึงการมีส่วนร่วมหรือการให้ความร่วมมือของคนในพื้นที่ก็จะเห็นกลุ่มๆ ไป เช่นถ้าเป็นกลุ่มไทยพุทธก็จะเป็นพวกหน่วยงานภาครัฐมากกว่าที่ร่วมทำกิจกรรม และเป็นหัวเรี่ยวหัวแรง แต่ถ้าเป็นมุสลิมจะมีความเป็นกลุ่มก้อนเป็นทีมมากกว่า ถ้ามองภาพรวมแล้วพวกเรา ก็มีการทำกิจกรรมให้ความร่วมมือกันในทุกภาคส่วน มีการรวมตัวกันคิดกิจกรรมในงานต่าง ๆ เช่นงานวันเทศกาลต่าง ๆ”

นางสุทิสสา เต๊ะโสะ๊ะ 16 พฤษภาคม 2557

4.5.2 ลงพื้นที่อำเภอสทิงพระ วันจันทร์ที่ 21 เมษายน 2557

นางพูนทรัพย์ ศรีชู ผู้แทนชุมชนท่าหิน เล่าประวัติและแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ในอำเภอสทิงพระให้ฟังพร้อมนำลงพื้นที่

“...ถ้าจะให้พูดถึงการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในพื้นที่อำเภอสิงหนครทุกคนจะนึกถึง สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า "หลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด" ที่พุทธศาสนิกชนเลื่อมใสศรัทธาตั้งที่เราเห็นปัจจุบัน บ้างก็บูชาท่านไว้บนหิ้งพระในบ้านเพื่อเป็นสิริมงคล บูชาไว้หน้ารถเพื่อให้แคล้วคลาดจากอันตราย ห้อยคอเพื่อให้ได้รับความอุ่นใจ สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นจากอภินิหารของท่านที่เล่าขานกันมา ความศรัทธาในคุณงามความดีของท่าน จึงเป็นบ่อเกิดของความเลื่อมใส ซึ่งก็มีเรื่องเล่ามากมายหลายเรื่องเล่าถ้าที่จำได้ก็จะมี

เรื่องเหยียบน้ำทะเลจืด มีหลายตำนานก็มีความใกล้เคียงกัน คือเมื่อก่อนท่านนำเท้าจุ่มลงทะเล ทำให้น้ำทะเลบริเวณนั้นมีรสจืด ... ตำนานแรกบอกว่าท่านจะเดินทางไปศึกษาพระธรรมที่กรุงศรีอยุธยา แต่ระหว่างทาง ฟ้าดินเกิดวิปริตทำให้เดินเรือต่อไปไม่ได้ สามวันสามคืน บนเรือจึงขาดแคลนน้ำจืด เจ้าของเรือกล่าวโทษว่าเหตุการณ์ครั้งนี้เป็นเพราะท่านที่ขึ้นมาบนเรือ จึงไล่ท่านลงจากเรือ เมื่อท่านเอาเท้าจุ่มน้ำทะเล แล้วบอกให้ลูกเรือตักน้ำขึ้นมาดื่ม ปรากฏว่าน้ำบริเวณนั้นมีรสจืด เจ้าของเรือจึงนิมนต์ท่านขึ้นมาบนเรืออีกครั้ง

ส่วนอีกตำนานคือ ท่านโดนโจรสลัดจับตัวขึ้นไปบนเรือ แต่เรือแล่นไปได้ไม่นานก็เกิดเหตุการณ์ที่ทำให้เรือไม่สามารถเคลื่อนที่ได้ และติดอยู่ที่เดิมหลายวัน ทำให้น้ำจืดในเรือหมดลง เมื่อท่านเห็นพวกโจรเดือดร้อน จึงยื่นเท้าเหยียบลงบนผิวน้ำ จากนั้นก็บอกให้พวกโจรตักน้ำขึ้นมา แล้วลองชิมดู ปรากฏว่าน้ำตรงนั้นจืดสนิท เมื่อโจรสลัดเห็นอภินิหารของท่านจึงพากันไหว้ขอขมาและหาวิธีนำท่านส่งขึ้นฝั่ง

อันนี้ก็เป็นที่เล่าต่อกันมาเท่าที่พอจะเล่าต่อให้ฟังได้ ส่วนเรื่องปาฏิหาริย์อื่น ๆ ก็ยังมีอีกมากมาย ชาวบ้านแถบนี้ก็จะให้ความเคารพและนับถือหลวงปู่ทวดหรือสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะคนในพื้นที่ความศักดิ์สิทธิ์ของท่านมีคนเลื่อมใสทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ จนทำให้วัดพระโค เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีผู้คนเข้าออกมาสักการะและมาเที่ยวชมสถานที่โบราณอย่างไม่ขาดสาย ทำให้ชุมชนแถบนี้มีรายได้ จากนักท่องเที่ยวและมีอาชีพเสริมกันหลายอาชีพ ไม่ว่าจะขายผลิตภัณฑ์ชุมชน หรือนำเที่ยวพื้นที่ใกล้เคียงไปในตัว ชุมชนที่นี่ให้ความร่วมมือดี ภาครัฐก็สนับสนุนเป็นอย่างดีตลอดมาจนสถานที่พัฒนา มีความสะดวกสบาย สะอาด มีพื้นที่อำนวยความสะดวกมากขึ้น...”

นางพนทรัพย์ ศรีชู 21 เมษายน 2557

กล่าวโดยสรุปได้ว่า หลวงปู่ทวดมีนามเดิมว่าปู่เป็นบุตรของนายหนุงจัน เกิดที่เมืองจะหังพระ (อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลาในปัจจุบัน) ในสมัยอยุธยาตอนกลาง ซึ่งตามตำนานเล่าว่า ตอนท่านยังเป็นทารก มีจุงองมาพันรอบเปลที่ท่านนอนอยู่ วางดวงแก้วทั้งไว้ในเปลโดยที่ไม่ทำอะไรท่านเลย (ปัจจุบันดวงแก้วอยู่ที่วัดพระโค จังหวัดสงขลา) จากตำนานที่ผู้แทนในพื้นที่เล่าให้ฟังแม่ในปัจจุบันจะมีหลักทางวิทยาศาสตร์ออกมาเผยว่า ในทะเลมีบ่อน้ำจืดซึ่งอาจไม่เกี่ยวกับอภินิหารใด ๆ

แต่จากตำนานเราจะเห็นได้ว่าท่านเป็นผู้ที่มีความเมตตาเป็นยิ่งนัก เพราะแม้แต่ผู้ที่ไม่ประสงค์กับท่าน ท่านก็ไม่ได้ถือโกรธ แต่กลับช่วยเหลือเมื่อเห็นผู้นั้นเดือดร้อน

แม้ตำนานเล่าขานที่มากจะมีความแตกต่างกันบ้าง แต่ความศรัทธาในความศักดิ์สิทธิ์ของท่านก็ยังไม่แปรเปลี่ยนไป เรายังเคารพท่านในฐานะ ผู้ปกป้อง เรายังบูชาท่านในฐานะ ผู้ที่เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ แม้ท่านจะล่วงลับไปนานแล้ว แต่ความดีของท่านยังมีอยู่ให้เห็นสืบมา

4.5.3 ลงพื้นที่อำเภอจะนะ วันอังคารที่ 29 เมษายน พ.ศ. 2557

นายปิติน เทาะใบ ผู้แทนชุมชนอำเภอจะนะ เล่าประวัติและแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในพื้นที่ให้ฟังพร้อมนำลงสถานที่จริง

“...ถ้าในพื้นที่คนส่วนใหญ่ก็จะเป็นชาวมุสลิม แต่ถ้าการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่ผมจะนำเสนอและแนะนำคือ **วัดขวด หรือสำนักสงฆ์โคกศักดิ์** ตั้งอยู่ ม.5 บ้านคลองทาน ตำบลแค อำเภอจะนะ เป็น ศาสนสถานทางพุทธศาสนา ที่นับได้ว่าเป็นหนึ่งใน unseen หนึ่งพื้นที่ เนื่องด้วย ทุกอย่างจะมีขวดแก้วสีต่าง ๆ เป็นส่วนประกอบหลัก ไม่ว่าจะเป็น วิหาร โรงธรรม ศาลา กำแพง หรือแม้แต่ห้องน้ำ จึงทำให้มีรูปแบบของสถาปัตยกรรมที่แตกต่างจากวัดหรือสำนักสงฆ์ทั่วไป เป็นอีกหนึ่งแหล่งท่องเที่ยวที่ชาวต่างชาติไม่ว่าจะเป็นสิงคโปร์ มาเลเซีย จีน ฟิลิปปินส์ เดินทางมาท่องเที่ยวอยู่เสมอ คนในพื้นที่ก็ช่วยกันดูแลและมีกลุ่มอนุรักษ์วัดขวดด้วยครับ ชาวบ้านที่นี่ให้ความร่วมมือ การมีส่วนร่วมของพวกเราในพื้นที่ ขอให้บอก ร่วมมือกันทุกคน ทั้ง ผู้เฒ่า ผู้แก่ เด็ก เล็กแดง จริง ๆ ครับ...”

นายปิติน เทาะ 29 เมษายน 2557

ภาพที่ 4-2 วัดขวด

4.5.4 ลงพื้นที่อำเภอกระแสดินธุ์ วันอาทิตย์ที่ 20 เมษายน 2557

พบผู้แทนชุมชน นายสุธรรม ศรีทวี สมาชิกสภาเทศบาลตำบล ได้เล่าให้ฟังเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่

“...การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ผมมองว่าบ้านเรามีของดีไม่แพ้ที่อื่น ๆ เลย ถ้าเป็นอำเภอกระแสดินธุ์ ที่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ในพื้นที่มากมาย แต่ถ้าขึ้นชื่อและเป็นที่ยอมรับก็ต้องยกให้ **วัดเอก** เป็นวัดโบราณที่มีประวัติความเป็นมายาวนานแห่งหนึ่งในจังหวัดสงขลา สร้างในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี วัดแห่งนี้มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ซึ่งเป็นที่เคารพศรัทธาของชาวบ้าน คือ **“หลวงพ่อเดิม”** ชาวบ้านนิยมมาสักการบูชาและนิยมนบนานต่อองค์หลวงพ่อเดิมเพื่อให้ประสบความสำเร็จในเรื่องต่าง ๆ แล้วมาแก้บนด้วยวิธีการบวช ที่โดดเด่นอีกอย่างคือทัศนียภาพของวัดที่มีบรรยากาศที่สงบร่มรื่น สวยงามและเป็นสัดส่วน รวมทั้งยังเป็นสถานปฏิบัติที่มีชื่อเสียงอีกแห่งหนึ่งของจังหวัดสงขลาด้วย และชุมชนที่นี้มีความสามัคคี กลมเกลียวในการให้ความร่วมมือกับชุมชนและส่วนรวมเป็นอย่างดี ได้จากงานประเพณีและกิจกรรมต่าง ๆ ของพื้นที่คนในชุมชนก็จะให้ความร่วมมือคนละไม้คนละมือมาช่วยงานลงแขกและจัดการงานจนสำเร็จลุล่วงตลอด...”

นายสุธรรม ศรีทวี 20 เมษายน 2557

4.5.5 ลงพื้นที่อำเภอคลองหอยโข่ง วันศุกร์ที่ 11 เมษายน 2557

นายอำเภอคลองหอยโข่งและกลุ่มอนุรักษ์ป่าผาดำ เล่าประวัติและแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในอำเภอคลองหอยโข่ง ให้ฟังพร้อมนำลงพื้นที่พบผู้นำชุมชน

“... พื้นที่ของอำเภอคลองหอยโข่งของเราเป็นพื้นที่ที่มีธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ ชุมชนมีความเป็นอยู่เรียบง่ายไม่หวือหวา ทำสวน มีวิถีแบบช่วยเหลือตัวเอง ถ้าให้พูดถึงการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในพื้นที่คลองหอยโข่งของเราก็จะมีที่แนะนำคือ **วัดปลักคล้ำ** ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 5 ต.โคกม่วง อ.คลองหอยโข่ง เป็นวัดที่มีความสวยงามและเป็นที่ยึดถือของประชาชน นักท่องเที่ยว ภายในวัดมีพระองค์ใหญ่สีเงิน นามว่า **พระพุทธรูปดำรงค์** เป็นพระขนาดใหญ่ที่ชาวพุทธมีจิตศรัทธาทั้งชาวไทย ชาวต่างชาติร่วมกันทำบุญจัดสร้างขึ้น และใช้เวลาสร้างนานร่วม 10 ปี โดยรอบพระองค์ใหญ่ยังมีพระพุทธรูปปางต่าง ๆ พระชื่อดังในอดีตที่ชาวพุทธเคารพนับถือประดิษฐานอยู่รอบ ๆ ด้วย วัดแห่งนี้มีความเงียบสงบท่ามกลางธรรมชาติที่ล้อมรอบทั้งสวนยาง ฝืนนา... ผู้คนที่นี้ให้ความร่วมมือ การมีส่วนร่วม นับว่าอยู่ในระดับปานกลาง มีทั้งคนที่ให้ความร่วมมือและบางคนที่ไม่ให้ความร่วมมือ แต่

โดยรวมแล้ว มีคนที่ให้ความร่วมมือมากกว่า และเห็นด้วยกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและวิถีดั้งเดิมของคนในชุมชนรวมถึงการให้ความสนใจและให้ความร่วมมือกับกิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิมของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นเดือนสิบ ลากพระ ทำบุญประจำปี กิจกรรมต่าง ๆ ของจังหวัด จึงมองได้ว่าการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ของประชาชนในพื้นที่คลองหอยโข่งอยู่ในระดับที่ดีครับ...”

นายอำเภอและกลุ่มอนุรักษ์ป่าผาดำ 11 เมษายน 2557

4.5.6 ลงพื้นที่อำเภอควนเนียง วันอังคารที่ 22 เมษายน 2557

พบท่านกฤตกร สิทธิศักดิ์ ปลัดอาวุโสอำเภอควนเนียง และนายเจนณรงค์ แก้วศรีรงค์ ปลัดอำเภออำเภอควนเนียง

“...ผมจะพาไป การท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ที่ขึ้นชื่อของควนเนียงที่ใคร ๆ มาแล้วต้องแวะและก็ต้องรู้จักก็ต้องเป็นวัดป่ากันตพงษ์ตั้งอยู่ที่ ม.8 บ้านเกาะใหญ่ ต.บางเหรียง โดยมีวัตถุประสงค์หลักคือ อบรมเผยแผ่ศีลธรรมและจริยธรรมให้กับนักเรียน นักศึกษา ข้าราชการ และหน่วยงานเอกชน ให้ได้มาฝึกฝนการปฏิบัติธรรม

แหล่งที่สองก็คือ **วัดคงคาวดี** ตั้งอยู่ หมู่ 3 บ้านปากบาง ตำบลรัตนภูมิ อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา เดิมเรียกว่า “วัดปากบางภูมิ” ตามชื่อเดิมของหมู่บ้าน มีหลวงปู่สงค์ ศรีสุวรรณโณ ผู้มีชื่อเสียงในด้านคงกระพันชาตรีและเมตตามหานิยมเป็นเกจิอาจารย์ที่เป็นที่เคารพของชาวบ้าน วัดคงคาวดีได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ. 2455 วัดนี้มีสิ่งน่าสนใจอยู่ที่จิตรกรรมฝาผนังในศาลาการเปรียญหลังใหม่ซึ่งวาดโดยครูจุฬาลง ปงกันมูล กับครูและเพื่อนนิสิตรวม 7 คนเมื่อ พ.ศ. 2545 ในช่วงก่อนที่ครูจุฬาลงจะสอบบรรจุเป็นครูศิลปะในจังหวัดนราธิวาส โดยในโบสถ์เขียนพุทธประวัติ (หลังพระประธานมีภาพสังเวชนียสถาน) ในศาลาเขียนพุทธประวัติไว้บนผนังด้านขวามือของทางเข้า ส่วนผนังด้านซ้ายเขียนทศชาติครบทุกชาติ ใครมาต้องแวะสักการบูชา และขอพร ตอนนั้นก็ต้องเพิ่มถ่ายรูป เซ็คอิน ครีปเพราะสวย ทรงคุณค่า ชาวบ้านที่นี้มีการร่วมกิจกรรมการมาแต่เดิมนานสืบสานกันมาแต่ปู่ ย่า ตา ทวด ไม่ต้องให้ใครมาเกณฑ์ มาบอก ครับ...”

นายเจนณรงค์ แก้วศรีรงค์ 22 เมษายน 2557

4.5.7 ลงพื้นที่ อำเภอเทพา วันพุธที่ 14 พฤษภาคม 2557

พบผู้แทนชุมชน นายยงยุทธ เพ็ญสุข ประธานองค์การบริหารส่วนตำบลสะกอม นายอาชิ หมัดจุเริญ ประธานชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้าน อ. เทพา นางชนิษฐา มะลิสวรรณ ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษาครอบครัวและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอเทพา

“...เมืองเทพา เป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์เก่าแก่และมีอายุประมาณ 700 - 800 ปี ตั้งแต่สมัยสุโขทัย หลักฐานที่พบส่วนใหญ่จะมาจากเรื่องเล่า มักอาศัยการเล่าต่อ ๆ กันและมีสิ่งหนึ่งที่อยู่เคียงคู่คนเทพามาอย่างยาวนาน นั่นคือ "พระพุทธรูปสามองค์" หรือ "หลวงพ่อพระสามองค์" ณ วัดเทพาไพโรจน์ เป็นวัตถุโบราณ มีอายุนับ 100 ปี อยู่ในพื้นที่ หมู่ที่ 4 ตำบลเทพา อำเภอเทพาจังหวัดสงขลา

"พระพุทธรูปสามองค์" สร้างด้วยศิลาทรายแดง นั่งเรียงกันสามองค์ภายในศาลาชาวบ้านจึงเรียกสั้น ๆ ว่า "พระสามองค์" ตั้งอยู่ในวัดเทพาไพโรจน์ แต่เดิมชาวบ้านเรียกวัดแห่งนี้ว่า "วัดพระสามองค์" คนในชุมชนเล่าว่า "พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เคยเสด็จประพาสหัวเมืองเทพาในครั้งโน้นและได้เสด็จขึ้นฝั่งมาที่ท่าวัดพระสามองค์ และพระองค์ก็พระราชทานนามให้ว่า "วัดเทพาไพโรจน์"

นายยงยุทธ เพ็ญสุข 14 พฤษภาคม 2557

“...ตามตำนานเล่าว่า...ครั้งหนึ่งมี "นายอ่อน" ข้าหลวงที่ปกครองเมืองเทพา ได้สร้างศาลาเป็นที่พักไว้บริเวณหน้าเมือง ศาลาแห่งนี้มีพระพุทธรูปหนึ่งชื่อว่า "พระนวล" ท่านได้นำอาหารเหลือจากการฉัน มาปั้นเป็นพระพุทธรูป แล้วห่อด้วยดินเหนียวเป็นพระพุทธรูป เรียกว่า "พระจันทน์" (จันทน์ แปลว่า ข้าวและอาหาร) ท่านยังได้นำเกสรดอกไม้แห้งที่บูชาพระมาปั้นเป็นพระพุทธรูปอีกองค์หนึ่ง เรียกว่า "พระเกษร" (เกษร แปลว่า ดอกไม้) และสุดท้ายท่านได้นำขี้เถ้าไม้แก่นจันทร์หอม ปั้นเป็นพระพุทธรูปองค์สุดท้าย เรียกว่า "พระแก่นจันทร์" พระนวลตั้งใจให้พระพุทธรูปทั้งสามองค์นี้แทนพระรัตนตรัย โดยให้ประดิษฐานอยู่บนศาลา มีการทำพิธีปลุกเสกเป็นที่สักการะของชาวเมืองเทพา จนกลายเป็นพระคู่เมืองในที่สุด...”

นางชนิษฐา มะลิสวรรณ 14 พฤษภาคม 2557

“...และต่อมาเมืองเทพาเกิดน้ำท่วม ทำให้เมืองเทพาพังทลาย ชาวเมืองเทพาล้มตายและสูญหายไปเป็นจำนวนมาก "นายอ่อน" ได้เสียชีวิตจากเหตุการณ์ดังกล่าวด้วย ศาลาหน้าเมืองถูกทำลายย่อยยับ แต่ที่น้ำอัจฉริยะ คือ พระพุทธรูปทั้งสามองค์ไม่ได้รับความเสียหายใด ๆ เลย พระพุทธรูปทั้งสามองค์ยังคงอยู่ภายในซอกของศาลา ชาวเทพาอพยพออกจากเมือง ทำให้เมืองเทพากลายเป็นเมืองร้าง และพระพุทธรูปทั้งสามองค์ก็ถูกปกคลุมด้วยต้นไม้ ราวปี พ.ศ.2474 ชาวไทยมุสลิมได้มาตั้งรกรากใกล้ พระพุทธรูปสามองค์ แต่ต้องย้ายออกไปอย่างไม่ทราบสาเหตุ หลังจากนั้นชาวไทยพุทธกลุ่มหนึ่งมาช่วยกันสร้างและซ่อมแซมศาลาขึ้นใหม่ และมีพระสงฆ์ได้มาจำพรรษา แต่ไม่นานก็ต้องออกไป กลายเป็นวัดร้างเช่นเดิม ในปี พ.ศ.2495 มีคนจีนมาบนบานพระพุทธรูปสามองค์และได้สมปรารถนา จึงสร้างศาลาแห่งใหม่ด้วยไม้หลุมพอง มุงด้วยสังกะสี และต่อมาอีกราว 10 ปี เกิดพายุครั้งใหญ่ ทำให้ศาลาพังลงมาทำลายพระพุทธรูปทั้งสามแตกละเอียด และในปี พ.ศ. 2505 ชาวบ้านและนักการเมืองเทพา ร่วมกันสร้างบูรณะพระพุทธรูปทั้งสามองค์ขึ้นใหม่ โดยนำเศษผงพระเดิมที่แตกละเอียด มาบรรจุไว้ในพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นใหม่ พระพุทธรูปองค์ใหม่สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก มีการทาด้วยสีโมเสส มองดูเหมือนพระเนื้อสามกษัตริย์ พร้อมทั้งสร้างศาลาขึ้นใหม่ เพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปทั้งสาม กลายเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง ชาวเทพาจะบวชนทุกวันนี้ ในเดือนเมษายนของทุกปี ประชาชนชาวอำเภอเทพาและอำเภอใกล้เคียง จะมาร่วมกันสร้างน้ำและเปลี่ยนผ้าให้พระสามองค์เป็นประจำ จนกลายเป็นประเพณี เรียกว่า “ประเพณีเปลี่ยนผ้าพระสามองค์” ซึ่งจะจัดขึ้นในวันที่ 9 เมษายน ของทุกปี...ประชาชนในพื้นที่ให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมดีมากกับกิจกรรมต่าง ๆ และช่วยพัฒนาโบราณสถานโบราณวัตถุ กันอยู่เป็นประจำ....”

นายยงยุทธ์ เพ็ญสุขและนายอาชิ หมัดเจริญ 14 พฤษภาคม 2557

4.5.8 ลงพื้นอำเภอนาทวี วันศุกร์ที่ 2 พฤษภาคม 2557

นายวิชัย วรพินิจ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และทีมงานได้เล่าให้ฟังเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในพื้นที่ก่อนนำลงพื้นที่จริงและบรรยายภายในถ้ำอย่างเห็นภาพ

“...การท่องเที่ยวในพื้นที่ของเราสำคัญและนักท่องเที่ยวนิยมมากันคือ อุโมงค์ประวัติศาสตร์เขาน้ำค้าง ตั้งอยู่ในบริเวณเขาน้ำค้าง หมู่ 1 ต.คลองขวาง อ.นาทวี ห่างจากที่ทำการอุทยานฯ ประมาณ 4 กม. สถานที่แห่งนี้รู้จักในนามหมู่บ้านปิยมิตร 5 ในอดีตเป็นหมู่บ้านของบรรดาผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ หลังจากการสู้รบกับฝ่ายรัฐบาลเกือบ 40 ปี พรรคคอมมิวนิสต์ได้ประกาศยุติการสู้ เข้าร่วมเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยเมื่อปี 2530 อุโมงค์แห่งนี้มีขนาดใหญ่และยาวที่สุดในประเทศไทย ขุดด้วยกำลังคน ใช้เวลา ประมาณ 2 ปี ภายในแบ่งเป็น 3 ช่องทาง ลึก 3 ชั้น มีบันไดเชื่อมระหว่างชั้นเข้า-ออกได้หลายช่อง ความยาวคดเคี้ยวขึ้นลงภายในอุโมงค์ประมาณ 1,000 เมตร สามารถบรรจุคนได้ประมาณ 200 คน ภายในอุโมงค์แบ่งเป็นห้องๆ เช่น ห้องประชุม ห้องพยาบาล ห้องวิทยุ ห้องครัว สนามซ้อมยิงปืน ฯลฯ อุโมงค์แห่งนี้ได้รับการปรับปรุงเป็นสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใหม่ มีร้านอาหาร ปัจจุบันการเดินทางไป เยี่ยมชมอุโมงค์แห่งนี้ มีถนนลาดยางผ่านเดินทางได้สะดวก คล้ายๆ กับอุโมงค์ประวัติศาสตร์สงครามที่เวียดนาม ครับ (ไม่แพ้กันเลยครับ)

ส่วนการมีส่วนร่วมก็จะมีกันเป็นกลุ่มๆ โดยรวมแล้วชาวบ้านให้ความร่วมมือกับหน่วยงานและองค์กรทั่วไปเป็นอย่างดี ส่วนกิจกรรมนอกเหนือในชุมชนก็ช่วยกันตาม ประเพณีสืบมาครับ...”

นายวิชัย วรพินิจ 2 พฤษภาคม 2557

ภาพที่ 4-3 อุโมงค์ประวัติศาสตร์เขาน้ำค้าง

4.5. ลงพื้นที่อำเภอนาหม่อม 9 วันศุกร์ที่ 25 เมษายน 2557

นายมนธวรรณ สังขะเวช ผู้แทนจากอำเภอนาหม่อม ได้เล่าถึงสถานที่ประวัติศาสตร์ในพื้นที่พร้อมนำลงพื้นที่อย่างเป็นทางการทั้งสองที่ที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวและสักการบูชา โบราณวัตถุต่าง ๆ นั่นคือวัดปากอสุราราม (หลวงปู่ทองสุสังวรสร้าง) และที่พัทสงฆ์ควนสำหรับ

“...วัดป่ากอสวรรณาราม ตั้งอยู่หมู่ที่ 7 ต.นาหม่อม อ.นาหม่อม จ.สงขลา เป็นศาสนสถานที่เป็นศูนย์กลางการเผยแพร่พระพุทธศาสนาแก่ชาวไทยและชาวต่างชาติ โดยเฉพาะชาวมลายูเซีย และสิงคโปร์เป็นอย่างมาก มีพระอุโบสถที่สวยงาม และมีวิหารเจ้าแม่กวนอิม ในวันเสาร์ อาทิตย์จะมีประชาชนทั้งสองประเทศเข้ามาแสวงบุญเป็นจำนวนมาก มีทั้งชาวไทยและมลายูเซีย เข้ามาไม่ขาดสาย ทำให้คนในพื้นที่เรา พลอยมีรายได้ไปในตัว

ภาพที่ 4-4 วัดป่ากอสวรรณาราม

ส่วนที่พักสงฆ์ควนสำหรับ สำนักสงฆ์อยู่บนยอดเขานาหม่อม แหล่งเรียนรู้ด้าน วิปัสสนากรรมฐาน สัมผัสบรรยากาศของทะเลหมอกที่เดียวในสงขลา ซึ่งเป็นที่นิยมของคนไทยและต่างชาติ ที่สำคัญคนในพื้นที่ก็ให้ความสำคัญและเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ ทำบุญ ไปในตัว คนที่นี้รักกันมีการมีส่วนร่วมเป็นอย่างดี เห็นได้จากกิจกรรมของคนชุมชนทุกคน จะมาพร้อมหน้าพร้อมตาช่วยกันคนละไม้คนละมือ หรือเป็นที่ปรึกษาเป็นคนคิดคนทำ แล้วแต่ความถนัดครับ...”

นายมณฑรรช สังกะเวช 25 เมษายน 2557

ภาพที่ 4-5 ที่พักสงฆ์ควนสำหรับ

4.5.10 ลงพื้นที่อำเภอบางกล่ำ วันพฤหัสบดีที่ 24 เมษายน พ.ศ. 2557

นายธเนศ บุญตามชูและนางสาวกัลญา ทองรักษ์ ปลัดและรองปลัดอำเภอบางกล่ำ ได้เล่าให้ฟังว่า

“...ถ้าการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในพื้นที่จะแนะนำวัดคูเต่า เพราะเป็นโบราณสถานที่เก่าแก่และทรงคุณค่าของพื้นที่ ควรค่าแก่การรักษาและมาท่องเที่ยว ตั้งอยู่ หมู่ที่ 3 ตำบลแม่ทอม อำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา พระอุโบสถ นับเป็น ศาสนสถานที่มีคุณค่าทางศิลปะอย่างยิ่ง วัดนี้ 5 เจดีย์ทั้ง 4 มุมกำแพง กว้างและยาว องค์กรละ 2 เมตร สูง 7 เมตร มีซุ้มประตู 3 ประตูซุ้มประตูก่ออิฐถือปูนขาว ยอดเป็นจัตุรมุขแกะลายกนกและซุ้มลีมาลายกนก หน้าบันเป็นรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ และพระพรหมทรงหงส์ มีลายกนกและรูปสัตว์ประกอบนอกจากอุโบสถยังมีซุ้มนิมิต (ซุ้มครอบใบพัทลีมา) มีกำแพงแก้วล้อมรอบทั้ง 4 ด้านศิลปกรรมนับแต่บริเวณกำแพงแก้วเข้าไปจนถึงในอุโบสถมีคุณค่าทางศิลปะพื้นบ้านของภาคใต้ในช่วงรัชกาลที่ 5 – 6 อย่างดียังมีพร้อมทั้งด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรมและจิตรกรรมฝาผนังล้วนเป็นฝีมือช่างพื้นเมืองและมีวัฒนธรรมจีนผสมผสานอยู่อย่างเห็นชัด สะท้อนถึงคตินิยมและเทคนิควิธีของช่างพื้นเมืองที่หาได้ยากจากแหล่งอื่น ๆ จึงควรค่าแก่การแนะนำให้ป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่ และที่สำคัญคนบางกล่ำให้ความสำคัญกับสถานที่แห่งนี้และร่วมกันรักษาและทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นส่วนร่วมตลอดมา...”

นายธเนศ บุญตามชูและนางสาวกัลญา ทองรักษ์

24 เมษายน พ.ศ. 2557

ภาพที่ 4-6 วัดคูเต่า

4.5.11 ลงพื้นที่อำเภอระโนด วันเสาร์ที่ 19 เมษายน 2557

พบผู้แทนชุมชน นายเกรียงไกร อนันตพงศ์ ประธานชุมชน นายอุดม ยุงนา นายอภิชาติ เหมือนทอง ตัวแทนชุมชน ประชาสัมพันธ์ชุมชน
หลังจากพูดคุยกันเสร็จก็นำลงพื้นที่ไปดูแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวิถีของชุมชนคนระโนด

“...ถ้าพูดถึงเรื่องประวัติศาสตร์ และการท่องเที่ยวรวมถึงการมีส่วนร่วมที่คิดว่าต้องยกให้ชุมชนคลองแดนครับ เราใช้ชีวิตกับแบบวิถีพุทธจริง ๆ ที่เรียกว่า “บวร” บ้าน วัด โรงเรียน ที่มีความสัมพันธ์ กันทั้ง บ้าน วัด และโรงเรียนชุมชนวิถีพุทธ ตลาดริมน้ำคลองแดน ชาวคลองแดนมีความสามัคคี มีการมีส่วนร่วมสูง อาศัยธรรมชาติเป็นฐานมีวิถีทางธรรมชาติและวิถีวัฒนธรรม เน้นธรรมชาติและองค์ประกอบของธรรมชาติเป็นสิ่งที่ดึงดูดใจ เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้มาสัมผัส เรียนรู้ รวมถึงเข้าใจธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และวิถีชีวิตของคนในคลองแดน มีพระทองคำที่เก่าแก่อยู่ในวัด คลองแดนที่เป็นที่สักการบูชา และนับถือเป็นพระคู่บ้านคู่เมืองของชุมชน นอกจากนี้ยังมีวัดอื่น ๆ อีกในพื้นที่เพราะเป็นดินแดนวิถีพุทธมาแต่โบราณ...”

นายเกรียงไกร อนันตพงศ์ 19 เมษายน 2557

กล่าวโดยสรุปว่า การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ความเป็นอยู่ของชุมชนคลองแดนมีความผูกพันกับพระพุทธศาสนามานานตราบจนทุกวันนี้ สังเกตได้จากพื้นที่มีวัดเป็นจำนวนมาก และผู้คนเข้าวัดกันอย่างเป็นปกติ มีอะไรก็จะจัดการกันในวัดเป็นประจำ

4.5.12 ลงพื้นที่อำเภอรัตนภูมิ วันพุธที่ 23 เมษายน 2557

พบผู้แทนชุมชนนายสุวรรณ อ่อนรัักษ์และนายปรโมทย์ แก้วพลับ หัวหน้ากลุ่ม (ปราชญ์ชุมชน) ได้เล่าถึงการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในพื้นที่และการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่

“...ก่อนพาลงพื้นที่พบเจอ นายกองค้การบริหารส่วนตำบลท่าชะมวง นายสมาน หมดยะผา เพื่อนำชมแหล่งน้ำธรรมชาติคลองกลอย ที่มีชมรมรักป่าต้นน้ำคลองกลอย เป็นผู้ดูแลกำหนดเขตการเล่นน้ำที่ชัดเจนเพื่อกันบางพื้นที่สำหรับการจัดสรรในการอุปโภคบริโภคสู่ปราชญ์ชุมชน ปราชญ์ชุมชนแนะนำเส้นทางอนุรักษ์เขาคูหาและตามรอยเสด็จโดยสัญจรผ่านหมู่บ้านจุมปะ-นาเขา ผ่านพรุโตะนายที่ยังเห็นความสมบูรณ์ของพื้นที่ว่าชาวบ้านยังคงมีการเลี้ยงสัตว์ เช่น วัวรอบ ๆ พรุ ในขณะเดียวกัน

ยังเป็นแหล่งพักผ่อนที่มีผู้คนมาเยี่ยมความสวยของดอกบัวและมีกิจกรรมตกปลา ออกจากประตูโต๊ะนาย ผ่านเขาจิ่งโหลนเพื่อเดินทางสู่วัดจิ่งโหลนสู่ เรื่องราวตามรอยพระพุทธรูป

พบนายกองค์การบริหารส่วนตำบลควนรู นายถัน จุนนวล เพื่อเยี่ยมชมหมู่บ้านเรียนรู้เชิงเกษตรกรรม ที่มีทั้ง 8 ระบบการเรียนรู้ ซึ่งมีกิจกรรมการดำนา เก็บเกี่ยวข้าวให้ผู้สนใจสามสารรถเข้าร่วมกิจกรรมในฤดูของการทำนา มีการเกษตรผสมผสานเพาะชำต้นไม้และมีพื้นที่ห้องประชุมสำหรับรองรับผู้สนใจร่วมกิจกรรมประมาณ 100 คน สถานที่แห่งนี้เป็นที่รู้จักกันในนามสวนไผ่ลุงถันและได้นั่งคุยพร้อมเล่าสู่กันฟังว่า ในพื้นที่มีสถานที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจและผู้คนก็ให้ความร่วมมือมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมไม่ว่าจะด้านการท่องเที่ยวหรือเรื่องอนุรักษ์ป่าของพื้นที่...”

นายสุวรรณ อ่อนรักษ์ 23 เมษายน 2557

4.5.13 ลงพื้นที่อำเภอสะเดา วันพุธที่ 30 เมษายน 2557

จากการลงพื้นที่ในเวลาดังกล่าวได้พบ ท่านนายสุรียา ยีขุน นายกเทศมนตรีตำบลปริก และนายอุสมาน หวันละเบ๊ะ รองนายกเทศบาลตำบลปริก และคณะทีมงาน ได้พูดถึงการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในพื้นที่ว่า

“...เมืองสะเดาของเราเป็นเมืองผ่านของนักท่องเที่ยว แต่ผู้คนในสะเดามีความสามัคคี มีการรักใคร่กันทั้งสองศาสนา เมืองสะเดามีความเป็นพหุวัฒนธรรม เรามีทั้งคนไทย จีน และมุสลิม แต่เราก็มีกิจกรรมที่สามารถเข้าร่วมกันได้อย่างสัมพันธ์ เช่น งานวัฒนธรรมของทั้ง 3 เชื้อชาติ เรามีจัดประจำปี และมีกิจกรรมที่แยกส่วนออกไปตามของแต่ละวัฒนธรรม เช่น งานฮาลาลายอ งานตรุษจีน งานวันสารทเดือนสิบ และมีสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ถ้าจะให้แนะนำก็เห็นจะเป็นวัดเขารูปช้าง เพราะมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยในพื้นที่และต่างพื้นที่ เข้ามาสักการบูชาและมาท่องเที่ยวอยู่เสมอ รวมถึงมีชาวต่างชาติอีกจำนวนมากที่เข้ามาเที่ยววัดเขารูปช้าง

ส่วนคนในชุมชนจะให้ความร่วมมือกับหน่วยงานราชการ ไม่ว่าจะม้งงานหรือกิจกรรมประจำปีต่าง ๆ ของชุมชนในพื้นที่ ...”

นายอุสมาน หวันละเบ๊ะ รองนายกเทศบาลตำบลปริก 30 เมษายน 2557

จากคำบอกเล่า สรุปได้ว่า เมืองสะเดาเป็นเมืองพหุวัฒนธรรม ที่มีทั้งไทยจีน มุสลิม และไทยพุทธ ที่อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสามัคคีตลอดมา มีกิจกรรมของชุมชนร่วมกันของทั้ง 3 กลุ่มเป็นประจำทุกปี มีทั้งงานใหญ่ระดับจังหวัดและงานย่อยในแต่และพื้นที่ รวมถึงมีงานแยกแต่ละกลุ่มของชุมชนด้วย ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา

นายสุเมธ ศศิธร นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองสะเดาเล่าให้ฟังถึงเขาเล่ อุทยานประวัติศาสตร์ของเมืองสะเดาว่า

“...โครงการพุทธอุทยานเขาเล่สะเดา” ร่วมกับหน่วยงานที่ร่วมลงนามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือจัดโครงการพุทธอุทยาน “เขาเล่สะเดา” เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในรัชกาลที่ ๙ และเพื่อฉลองพุทธชยันตี ๒๖๐๐ ปี แห่งการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ตามนโยบายรัฐบาลทางด้านเศรษฐกิจภาคการท่องเที่ยวและบริการ รวมถึงแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้าง เพื่อกระตุ้นการท่องเที่ยวในประเทศและดึงดูดนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศ โครงการนี้ได้มีการก่อสร้างองค์พระพุทธรูปนิมิต หน้าตักกว้าง ๒๒ เมตร, โครงการก่อสร้างองค์สมเด็จพระเจ้าพะโคะ หลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด หน้าตักกว้าง ๑๕ เมตร พร้อมอาคารศูนย์การเรียนรู้ตามรอยหลวงปู่ทวด, พระโพธิสัตว์เจ้าแม่กวนอิม, พระอรหันต์จิ้ง, เจ้าพ่อเสื่อ และพระศรีอริยเมตไตร (พระสังกัจจายน์) เพื่อเป็นที่เคารพสักการบูชาของพุทธศาสนิกชนทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ

ภาพที่ 4-7 จำลอง อุทยานเขาเล่

(จาก องค์การเทศบาลเมืองสะเดา)

นายสุเมธ กล่าวในตอนท้ายว่า หากโครงการนี้ประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์จะเป็นโครงการที่สร้างรายได้กระจายสู่ชุมชนชาวสะเดาอย่างทั่วถึง ในการรับรองนักท่องเที่ยวจำนวนมากที่จะเข้ามาท่องเที่ยวเมืองสะเดาก่อให้เกิดอาชีพในการจำหน่ายอาหาร ของกิน ของที่ระลึก รวมถึงที่พัก อันจะสร้างชื่อให้กับเมืองสะเดา” ให้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางต่อไป...”

นายสุเมธ ศศิธร มิถุนายน 2558

เห็นได้ว่า ผู้นำของพื้นที่อำเภอสะเดาเรียงเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ และคนในพื้นที่รวมถึงเครือข่ายภายนอกก็ให้ความสำคัญและร่วมกันสร้างโบราณสถานให้เกิดเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ให้กับคนในพื้นที่และคนต่างถิ่นอีกด้วย

4.5.14 ลงพื้นที่อำเภอสะบ้าย้อย วันเสาร์ที่ 17 พฤษภาคม 2557

พบผู้แทนชุมชน นายแหวะรอสาลี ยิมะลี เจ้าหน้าที่พลศึกษาอำเภอสะบ้าย้อย ได้เล่าถึงพื้นที่อำเภอสะบ้าย้อยและนำลงพื้นที่

“...ที่สะบ้าย้อยเรามีธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ คนในพื้นที่ใจเย็นเพราะทำสวนผลไม้ ส่วนการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เราก็ไม่แพ้ที่ไหน เรามีวัดถ้ำตลอด สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย บริเวณวัดมีถ้ำสวยงามมาก เรียกว่า "ถ้ำตลอด" เป็นอุโมงค์ขนาดใหญ่ผ่านทะลุออกไปอีกปากหนึ่งของภูเขา บริเวณถ้ำมี 3 คูหา มีพระพุทธรูปเก่าแก่ สร้างด้วยไม้ใบกปูนซีเมนต์มีอายุหลายร้อยปี เป็นที่เคารพนับถือของราษฎรโดยทั่วไป มีพระพุทธรูปปางสมาธิ ปางไสยาสน์ทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ประมาณ 100 องค์ และปากถ้ำมีรูปยักษ์ขนาดใหญ่ สูง 6 เมตร สำหรับบริเวณถ้ำมีอากาศร่มรื่นเย็นสบายเหมาะแก่การพักผ่อนหย่อนใจ และยังมีถ้ำรูนกสก น้ำตกพระไม้ไผ่ ถ้ำครก เป็นถ้ำซึ่งมีพระพุทธรูปโบราณอยู่หลายองค์ และมีถ้ำน้ำใสเป็นถ้ำที่มีหินงอกหินย้อยสวยงามเหมาะแก่การท่องเที่ยว ซึ่งทั้งหมดนี้อยู่ในพื้นที่อำเภอสะบ้าย้อยบ้านเรา คนในพื้นที่รักธรรมชาติ อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และหน่วยงานภาครัฐก็ให้ความสำคัญกับธรรมชาติให้รักษา คนในพื้นที่จึงช่วยกันอนุรักษ์ทุกแหล่งไว้จนปัจจุบันและดูแลให้ลูกหลานต่อไป...”

นายแหวะรอสาลี ยิมะลี 17 พฤษภาคม 2557

จากคำบอกเล่าของผู้แทนชุมชนทำให้เห็นได้ว่า คนในชุมชนมีความสามัคคีและอนุรักษ์ธรรมชาติ ให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อม มีวิถีที่เรียบง่าย กับธรรมชาติ และอาชีพดั้งเดิมอย่างเห็นได้ชัดรวมถึงชุมชนมีการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของรัฐและกิจกรรมของชุมชนเป็นอย่างดี

4.5.15 ลงพื้นที่อำเภอหาดใหญ่ วันพฤหัสบดีที่ 15 เมษายน 2557

พบคณาจารย์โรงเรียนหาดใหญ่วิทยาลัย เป็นผู้แทนของอำเภอหาดใหญ่ โดยอาจารย์สมมาส ตุงแก้ว และคณะ ได้พูดให้ฟังเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และแหล่งที่น่าสนใจในหาดใหญ่ว่า

“...การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในอำเภอหาดใหญ่ ผมมองว่าอยากให้มอ
สวนพฤกษศาสตร์วรรณคดี เป็นสวนที่ร่มรื่นด้วยพรรณไม้ไม่น้อยใหญ่นานาชนิด เพราะตั้งอยู่
ในพื้นที่ป่าตามธรรมชาติ มีทั้งพรรณไม้ในวรรณคดีไทย และสวนปาล์มที่ตกแต่งอย่าง
สวยงาม ภายในสวนมีเส้นทางศึกษาธรรมชาติ และมองถึงพื้นที่พรรณไม้ที่มีประวัติศาสตร์มีที่มา
มีเรื่องราวที่น่าสนใจ

ถ้าพูดถึงการมีส่วนร่วมของคนในอำเภอหาดใหญ่ ส่วนมากจะอยู่ในรูปแบบของ
คนเมืองเป็นไปแบบหน่วยงานมากกว่าชุมชนหรือผู้คนบ้านต่อบ้าน จะเป็นองค์กร บริษัท
ห้างร้านมากกว่า หรือจะเป็นโรงเรียน ของรัฐ เอกชน อะไรประมาณนี้ โดยรวมการมีส่วน
ร่วมก็อยู่ในทางที่ดี มีส่วนร่วมกันทุกภาคส่วนครับ...”

อาจารย์สมมาส ตุงแก้ว 15 เมษายน 2557

ภาพที่ 4-8 สวนพฤกษศาสตร์วรรณคดีภาคใต้

4.5.16 ลงพื้นที่อำเภอสิงหนคร วันศุกร์ที่ 16 เมษายน 2557

ผู้วิจัยลงพื้นที่อำเภอสิงหนคร พบนายกองค์การบริหารส่วนตำบลปากอ นายพิมล ทองกุล
เล่าถึงประวัติความเป็นมาของพื้นที่ และการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในพื้นที่สิงหนคร รวมถึงการมี
ส่วนร่วมของคนในชุมชน ก่อนนำไปพบผู้แทนของพื้นที่แต่ละชุมชน (พร้อมนำลงพื้นที่จริงในส่วนของ
สถานที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์)

“ผมเป็นคนปากกรอแต่กำเนิดยังจำได้ว่า เราจะนับถือพระเกจิอาจารย์ที่ขึ้นชื่อของพื้นที่สิงหนคร อาทิเช่น พ่อท่านมหาลอย (วัดแหลมจาก) พ่อท่านมาก (วัดบ่อทราย) ตาหลวงคง (วัดป่าขาด) และลิ่งคักคีลสิทธิ์หัวเขาแดง ชุมชนเรามีทั้งชาวไทยและก๊วยซามุสลิม ซึ่งอยู่กันได้ด้วยความสะดวกตลอดมาเพราะทุกคนมีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ มีพระคู้บ้านคู้เมือง มีพระคู้ครองให้ลูกหลานปลอดภัยปลอดภัยแล้วจากภัยอันตราย ไม่ว่าจะเป็นภัยธรรมชาติหรือภัยใดๆ ผู้คนในพื้นที่ให้ความร่วมมือในการพัฒนาเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เป็นอย่างมาก ตอนนี้มีกรรวมตัวกัน ขอให้ทางจังหวัดสร้างอนุสาวรีย์พระเจ้าตากสินที่แหลมสนอ่อนสิงหนคร เพื่อเป็นที่สักการบูชาของพวกเราชาวสิงหนคร ...”

นายพิมล ทองกุล วันที่ 16 เมษายน 2557

จากคำสัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน นายพิมล ทองกุล นายกองค้การบริหารส่วนตำบลปากกรอ ซึ่งเป็นผู้นำทางสังคมและเป็นผู้ที่ศรัทธาในพระพุทธศาสนา และพระเกจิอาจารย์ในพื้นที่และพื้นที่ใกล้เคียงได้เล่าให้ฟังพอสังเขปและสรุปได้ว่า คนในพื้นที่อำเภอสิงหนครมีความสามัคคีและให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์เป็นทุนเดิมอยู่แล้วซึ่งสังเกตได้จาก ผู้คนที่ให้ความคิดเห็นไม่ว่าจะเป็น กลุ่มผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มชาวชุมชนที่พบเจอ ในสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์

และยังฝากข้อความให้อีกในเวลาต่อมาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในจังหวัดสงขลา

“... ในฐานะที่ ผมเป็นนักศึกษา ปริญญาโท สาขาการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชน คณะการจัดการสิ่งแวดล้อม ผมมองเรื่องการท่องเที่ยวชุมชนเป็นเรื่องสำคัญ ที่ทำให้ชุมชนมีกิจกรรมและสร้างรายได้สามารถรักษาวัฒนธรรมประเพณีให้ยั่งยืนต่อไปได้ครับ...”

พร้อมทั้งยกตัวอย่างที่ไปประชุมให้ฟังอย่างละเอียด จากที่กระผมไปร่วมประชุม ผมคิดว่าจังหวัดให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ และมีแนวโน้มจะพัฒนาไปข้างหน้า

“...นายกองค้การบริหารส่วนจังหวัดสงขลา

ร่วมรับฟังความคิดเห็นข้อเสนอแนะ โดยการทำประชาพิจารณ์จากพี่น้องประชาชนในชุมชนชนบ้านบ่อสวน ชุมชนบ้านแหลมสน ชุมชนวัดบ่อทรัพย์ ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ในโครงการอุทยานการเรียนรู้แหลมสน การก่อสร้างอนุสาวรีย์พระเจ้าตากสิน ณ วัดสุวรรณคีรีโดยมี เจ้าคณะอำเภอจังหวัดสงขลา นายธนกร สังข์โร นายเทศบาลเมืองสิงหนคร นายกวิศพงษ์ สิริธนนนท์สกุล ประธานหอการค้าจังหวัดสงขลา และผู้แทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมประชุมรับฟังความคิดเห็นจากพี่น้อง

ประชาชนบ้านหัวเขา โดยที่ประชุมมีมติเห็นชอบในการให้หน่วยงานภาคเอกชนโดยหอการค้าจังหวัดสงขลา ร่วมกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทำการก่อสร้างอนุสาวรีย์พระเจ้าตากสิน เพื่อการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของจังหวัดสงขลา ผมมองว่าเป็นนิมิตหมายที่ดีที่ทำให้เห็นว่าคนสงขลาให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และให้ความสำคัญกับศูนย์รวมจิตใจของเราชาวสงขลาครับ...”

ภาพที่ 4-9 การเห็นชอบการสร้างอนุสาวรีย์พระเจ้าตากสิน (อนุสาวรีย์ ประวัติศาสตร์)

โดย นายพิมล ทองกุล

จากการประชุมร่วมกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลาในการเห็นชอบทำการก่อสร้างอนุสาวรีย์พระเจ้าตากสิน เพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ของอำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ผลการสัมภาษณ์ในภาพรวมพบว่าการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์แบบมีส่วนร่วมของประชาชนในจังหวัดสงขลามีหลายระดับตั้งแต่ การค้นหาปัญหา การวางแผน การปฏิบัติกิจกรรม การตัดสินใจ การติดตามและประเมินผลโดยมีระดับการมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหามากที่สุด กล่าวคือช่วยประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการวางแผนและแก้ปัญหาเฉพาะกรณีที่เกิดขึ้นในแต่ละแหล่งท่องเที่ยว ประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมท่องเที่ยวทั้งจากภาครัฐและเอกชน แต่ยังคงขาดการสร้างสรรค์กิจกรรมใหม่ ๆ โดยชุมชนเอง อย่างไรก็ตามมีปราชญ์ในท้องถิ่นร่วมกับผู้ประกอบการรุ่นใหม่ที่เป็นคนในชุมชนได้จัดทำโปรแกรมท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่เข้ากับยุคสมัย และเทคโนโลยีปัจจุบันนับเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มที่สำคัญให้กับการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดสงขลา ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์แบบมีส่วนร่วมในพื้นที่จังหวัดสงขลา ได้แก่ ประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ในประวัติศาสตร์อย่างแท้จริง

จากการสัมภาษณ์และลงพื้นที่เก็บแบบสอบถามทั้ง 5 กลุ่มๆ ละ 80 คน หากวิเคราะห์ผลแยกเป็นกลุ่มและแต่ละประเด็นได้ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ประชาชน ชีษย์ยานุศิษย์ ผู้นำชุมชน

กลุ่มที่ 2 ผู้นำทางศาสนา

กลุ่มที่ 3 คนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

กลุ่มที่ 4 นักวิชาการ เจ้าหน้าที่ของรัฐ

กลุ่มที่ 5 ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว

รวมเป็นจำนวนทั้งสิ้น 400 คน แต่ละกลุ่มให้ความคิดเห็นแตกต่างกันไปตามหน้าที่บทบาทของตนในพื้นที่และตามประสบการณ์ที่พบเจอในแต่ละเวลาแต่ละโอกาส จากการรวบรวมผลการตอบแบบสอบถามตามกลุ่มของคนในพื้นที่จังหวัดสงขลาได้ผลดังนี้

กลุ่มที่ 1 ประชาชน ชีษย์ยานุศิษย์ ผู้นำชุมชน

ผลการศึกษาพบว่า ประชาชน ชีษย์ยานุศิษย์ ผู้นำชุมชน ให้นำหนักไปในเรื่องศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยว ด้านคุณค่าทางประวัติศาสตร์ในพื้นที่ในรับดับค่อนข้างสูง รวมถึงเรื่องของความสะดวกและความสวยงามทางสถาปัตยกรรมที่มีความสมบูรณ์และสวยงามและมองศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ยังไม่ดีพออยู่ในระดับน้อยและยังมีการดูแลรักษาอย่างไม่ดีเท่าที่ควร และการมีส่วนร่วมยังเป็นผู้ตามมากกว่าผู้นำและไม่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์เท่าที่ควร

กลุ่มที่ 2 ผู้นำทางศาสนา

ผลการศึกษาพบว่า ผู้นำทางศาสนา ให้ความสำคัญกับความสมบูรณ์และความสวยงามทางศิลปกรรม ให้ความสำคัญทางประวัติศาสตร์และประเด็นในเรื่องของการดูแลรักษาและปรับปรุงพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าและสวยงาม

กลุ่มที่ 3 คนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ผลการศึกษาพบว่า คนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีความคิดเห็นว่าเป็นพื้นที่ควรมีหน่วยงานกลุ่ม องค์กรท้องถิ่น และภาคเอกชนให้การสนับสนุนและให้คำปรึกษาด้าน นโยบาย งบประมาณและบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถมาเป็นผู้นำในพื้นที่เพื่อให้พัฒนาไปในแนวทางเดียวกันทั้งพัฒนาแหล่งและพัฒนาศูนย์กลางในพื้นที่ที่เหมาะสม

กลุ่มที่ 4 นักวิชาการ เจ้าหน้าที่ของรัฐ

ผลการศึกษาพบว่า นักวิชาการ เจ้าหน้าที่ของรัฐให้ความสำคัญและมองในเรื่องของการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์แบบมีส่วนร่วมของประชาชนว่าเป็นเรื่องสำคัญและควรส่งเสริมและให้ความรู้สร้างแรงกระตุ้นให้มีส่วนร่วมกับทุกภาคส่วนและมองว่าคนในพื้นที่ส่วนใหญ่มีการมีส่วนร่วมแค่ในระดับช่วยประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการวางแผนและแก้ปัญหาเฉพาะกรณีที่เกิดขึ้นในแต่ละแหล่งท่องเที่ยว ประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมท่องเที่ยวทั้ง

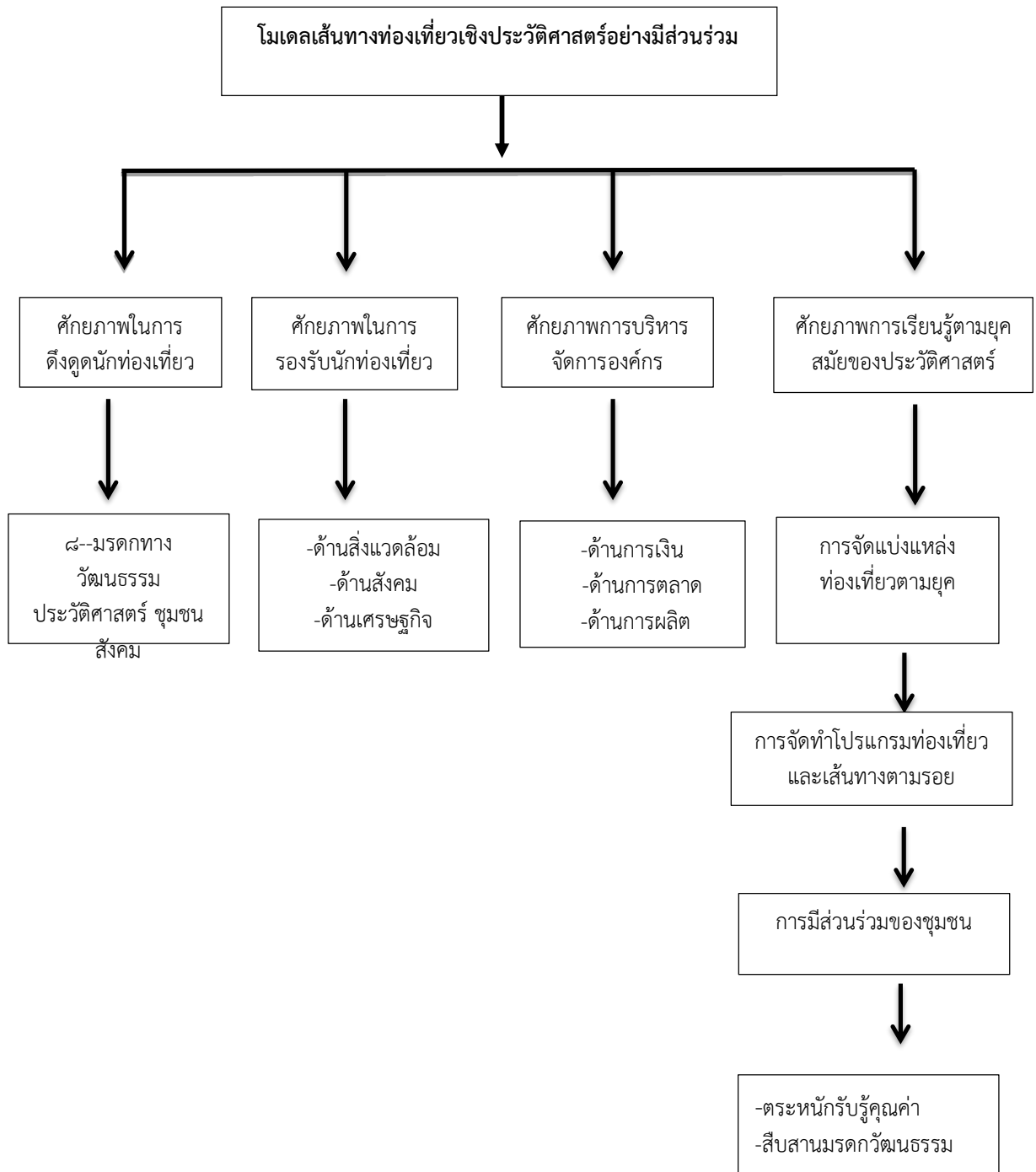
จากภาครัฐและเอกชน แต่ยังคงขาดการสร้างสรรค์กิจกรรมใหม่ๆ โดยชุมชนเอง จึงเป็นเรื่องที่ทางหน่วยงานของรัฐต้องเข้ามาเป็นผู้นำและตัวหลักในบางพื้นที่

กลุ่มที่ 5 ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว

ผลการศึกษาพบว่า ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว มุ่งเน้นไปในประเด็นการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน เพื่อการท่องเที่ยว ควรพัฒนาให้มีศักยภาพสูงกว่าที่เป็นและให้ความสำคัญกับประเด็นศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวของพื้นที่จังหวัดสงขลาและมองว่าประชาชนในพื้นที่ทั้งหน่วยงาน กลุ่ม องค์กรท้องถิ่น และภาคเอกชนควรให้ความร่วมมือและให้ความสำคัญกับการพัฒนามากกว่าสิ่งอื่นใด

4.6 การวิเคราะห์โมเดลเส้นทางจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์แบบมีส่วนร่วม พื้นที่จังหวัดสงขลา

จากการศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ จังหวัดสงขลาในหัวข้อ 4.1 และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์จังหวัดสงขลาในหัวข้อ 4.2 พบว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนมีระดับการมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหามากที่สุด กล่าวคือ ช่วยประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการวางแผนและแก้ปัญหาเฉพาะกรณีที่เกิดขึ้นในแต่ละแหล่งท่องเที่ยว ประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมท่องเที่ยวทั้งจากภาครัฐและเอกชน แต่ยังคงขาดการสร้างสรรค์กิจกรรมใหม่ ๆ หรือการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ตามยุคสมัย เพื่อสร้างการเรียนรู้ของชุมชนเอง รวมทั้งประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ในประวัติศาสตร์อย่างแท้จริง ภาครัฐยังไม่เปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ดังนั้นโมเดลเส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างมีส่วนร่วมจึงประกอบด้วย 4 ส่วนที่สำคัญ คือ 1. ศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยว 2. ศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยว 3. ศักยภาพในการบริหารจัดการองค์กร 4. ศักยภาพการเรียนรู้ตามยุคสมัยของประวัติศาสตร์ ซึ่งองค์ประกอบทั้ง 4 มีความสำคัญยิ่งตั้งแต่การจัดแบ่งแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดสงขลาตามยุค ตามสมัย และจัดทำโปรแกรมนำเที่ยวตามรอยเส้นทางดังกล่าวเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน นำสู่การสร้างความตระหนักรับรู้คุณค่าของแหล่งและสืบสานมรดกทางวัฒนธรรม

ภาพที่ 4-10 โมเดลเส้นทางจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างมีส่วนร่วมพื้นที่จังหวัดสงขลา

โมเดลเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัดสงขลาจากการศึกษาในครั้งนี้ มีการจัดโปรแกรมนำเที่ยวตามยุคสมัยของประวัติศาสตร์ ออกเป็น 4 ยุคสมัย ดังนี้ ยุคที่ 1 ก่อนเมืองสงขลา (เมืองสงขลายุคก่อนประวัติศาสตร์ ช่วงเวลา: 3,500 ปีก่อนพุทธกาล - ประมาณพุทธศตวรรษที่ 5) ยุคที่ 2 เมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดง (ก่อนพุทธศตวรรษที่ 22 ถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 23) ยุคที่ 3 เมืองสงขลาฝั่งแหลมสน (พ.ศ. 2223 - พ.ศ. 2379) ยุคที่ 4 เมืองสงขลาฝั่งบ่อยาง (พ.ศ. 2379 - ปัจจุบัน)

ตัวอย่างเส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างมีส่วนร่วมของจังหวัดสงขลา

เส้นทางที่ 1 เส้นทางเมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดง (ก่อนพุทธศตวรรษที่ 22 ถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 23)

เมืองหัวเขาแดงในสมัยนั้น เป็นเมืองท่าเรือระหว่างประเทศไป กิตติศัพท์นี้โด่งดังไปจนถึงกรุงศรีอยุธยา ด้วยเหตุนี้สมเด็จพระเอกาทศรถ (พ.ศ. 2148 - 2153) จึงได้มีพระบรมราชโองการแต่งตั้งให้ตะโตะ โมกอล เป็นข้าหลวงใหญ่ของพระเจ้ากรุงสยาม ประจำเมืองพัทลุงอยู่ที่หัวเขาแดง แขวงเมืองสงขลา ต่อมา เมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดงได้ถูกกองทัพ ทั้งทางบก และทางทะเล ตีแตกในปี พ.ศ. 2223 ถัดมาในรัชกาลสมัยสมเด็จพระนารายณ์แห่งกรุงศรีอยุธยา และมีพระบรมราชโองการ ให้ยุบเลิกเมือง สุลต่าน ที่หัวเขาแดง แล้วกวาดต้อนกองกำลังและบริวารทั้งหมดออกจากพื้นที่ ซึ่งต่อมาประชาชนส่วนใหญ่ก็ได้โยกย้ายไปตั้งบ้านเรือนอยู่ฝั่งแหลมสน สถานที่ประวัติศาสตร์มีดังนี้

ป้อมปืนและกำแพงเมืองเก่า

ภาพที่ 4-11 ป้อมปืนและกำแพงเมืองเก่า

ป้อมปืนและกำแพงเมืองเก่าสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราช คงเหลือ แต่ป้อมและซากป้อม 13 ป้อม ที่ราบ 5 ป้อม บนหัวเขาแดงปากน้ำ 1 ป้อม บนเขาม่วงค่าย 3 ป้อม เชียงเขาน้อย 1 ป้อม และริมอ่าวไทย 3 ป้อม ซึ่งปัจจุบันบางป้อมได้กลายเป็นทะเลแต่ยังเห็นซากทับกองอยู่ในบริเวณท่าเรือน้ำลึก

หลุมฝังศพ สุลต่าน สุไลมาน

ภาพที่ 4-12 ที่ฝังศพสุลต่าน สุไลมาน

ศาลาหลุมศพของสุลต่าน สุไลมาน ตั้งอยู่ริมถนนสายสงขลา - ระโนด ใกล้ที่ว่าการอำเภอสิงหนคร ภายในศาลาเป็นสถานที่ฝังศพของสุลต่าน สุไลมานบนฝาผนังเหนือหลุมฝังศพมีรูปภาพของสุลต่าน สุไลมานแขวนอยู่ ชาวบ้านเรียกกันว่า “ศาลาทวดหุ่ม” หรือ “ตามะระหุ่ม”

ประวัติของสุลต่าน สุไลมาน ไม่ชัดเจนนัก เพียงแต่มีเอกสารของต่างชาติบันทึกไว้อย่างกว้างแล้วในประวัติบุคคลสำคัญของท้องถิ่น ในบทที่ ๔ เมืองนี้คนเฒ่าคนแก่ชาวสงขลาเล่าต่อกันมาซึ่งแตกต่างจากที่พ่อค้าชาวตะวันตกบันทึกไว้ว่า ทวดหุ่ม คือ สุลต่าน สุไลมาน เป็นชาวมลายูนับถือศาสนาอิสลาม มารดาเป็นคนไทยชาวสงขลา เต็มโตในราชสำนักกรุงศรีอยุธยา เข้าใจว่าตั้งแต่ก่อนแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ฉันทเกิดเรื่องวุ่นวายในราชสำนักและตนเองขาดที่พึ่ง จึงเดินทางกลับสงขลา แต่ยังเป็นข้าหลวงของพระเจ้ากรุงสยามอยู่ และได้ควบคุมดูแลราชการปกครองชุมชนที่กระจัดกระจายจากเมืองสทิงพระ เมืองพัทลุงที่พะโคะ มาตั้งถิ่นฐานใหม่ที่ริมเขาแดง จนกลายเป็นเมืองที่มั่งคั่งและมั่นคง ในแผ่นดินพระเจ้าทรงธรรม คลังพระยากลาโหมสุรียวงศ์สถาปนาตนเองขึ้นครองราชสมบัติ ทรงพระนามว่าสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เนื่องจากไม่ถูกอภัยภัยภัยกันมาก่อน ซึ่งถือโอกาสแข็งเมืองไม่ขึ้นกับกรุงศรีอยุธยา ในปี พ.ศ. ๒๑๘๕ เหมือนกับบรรดาหัวเมืองอื่นๆที่มีกระด้างกระเดื่องในช่วงเปลี่ยนรัชกาลใหม่ๆ สุลต่านสุไลมาน สถาปนาตนเป็นกษัตริย์ เรียกกันว่า “พระเจ้าเมืองสงขลาที่ ๑” และเป็นกษัตริย์জনสิ้นพระชนม์ ศพได้ถูกกระทำพิธีฝังไว้ในสถานที่ดังกล่าว

ที่ฝังศพชาวต่างชาติ

ภาพที่ 4-13 ที่ฝังศพชาวต่างชาติ และหลุมฝังศพ สุลต่าน สุไลมาน

ที่ฝังศพของพวกต่างชาติ 22 สุสาน อยู่ใกล้กับที่ฝังศพสุสานสุลต่านสุไลมานตั้งอยู่ในตำบลหัวเขา ที่ฝังศพมีศาลาคร่อมก่อด้วยอิฐไม่มีฝาผนัง หลังคาทรงปั้นหยา มุงกระเบื้องดินเผา เป็นที่เคารพของชาวบ้านหัวเขา

เจดีย์สองพี่น้อง

ภาพที่ 4-14 เจดีย์สองพี่น้องบนยอดเขาแดง

เจดีย์สองพี่น้องอันเป็นสัญลักษณ์บนยอดเขาแดง มีเจดีย์ 2 องค์ องค์แรกเป็นเจดีย์องค์ที่ลักษณะเป็นเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง ก่อด้วยหินฉาบปูน ยอดปรักหักพัง มีสีดำ คนทั่วไปเรียกว่า “เจดีย์องค์ดำ” สร้างเมื่อ พ.ศ.2375 โดยเจ้าพระยาพระคลัง (ดิศ บุนนาค) ส่วนเจดีย์องค์ที่สองเป็นเจดีย์องค์น้อง เป็นเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง ตั้งบนฐานสี่เหลี่ยมเช่นกัน องค์เจดีย์ก่อด้วยอิฐฉาบปูน มีสีขาว คนทั่วไปเรียก “เจดีย์องค์ขาว” สร้างขึ้นระหว่าง พ.ศ.2382-2484 โดยพระยาศรีพิพัฒน์ รัตนราชโกษา (ทัต บุนนาค) ชาวบ้านเรียกเจดีย์สององค์นี้ว่า “เจดีย์สองพี่น้อง” ระหว่างองค์เจดีย์ทั้งสองมีศาลาเก๋งจีน ขำรุคเหลือแต่พื้นที่ผนังที่เจาะช่องหน้าต่างเป็นวงกลม ปัจจุบันองค์เจดีย์ทั้งสองได้รับการขุดแต่งบูรณะจากหน่วยศิลปากรที่ 9 สงขลา กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติเมื่อ พ.ศ.2525

กำแพงเมืองเก่า

ภาพที่ 4-15 กำแพงเมืองเก่า

กำแพงเมืองเก่า เป็นกำแพงก่อด้วยอิฐและหินโบกปูนเดิมเข้าใจว่ามีทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านทิศเหนือ ด้านทิศตะวันออก และด้านทิศตะวันตก สำหรับทางด้านใต้มีเขาค่ายม่วงเป็นป้อมปราการธรรมชาติที่แข็งแรงอยู่แล้ว ตัวกำแพงที่เหลือในปัจจุบันเริ่มจากป้อมหมายเลข 1 ไปทางตะวันออกเฉียงเหนือถึงป้อมหมายเลข 13 มีความยาวประมาณ 12.3 เมตร กว้าง 7.5 เมตร สภาพพังทลายทั้งหมดบางช่วงเห็นเพียงเนินดินที่มี วัชพืชปกคลุม ป้อมหมายเลข 1-14 หลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีของเมืองสงขลาหัวเขาแดงที่ยังปรากฏร่องรอยให้ศึกษาค้นคว้าถึงปัจจุบัน ได้แก่ ป้อมและเนินดินมีอยู่ทั้งหมด 14 ป้อม เป็นป้อมที่ก่อด้วยหินชั้นสีแดงสอปูน มี การวางหินโดยใช้ด้านกว้างวางทับกันช่วยให้ตัวป้อมมีความมั่นคงและแข็งแรง แสดงให้เห็นว่าเมืองสงขลาหัวเขาแดงเป็นเมืองที่มีป้อมปราการ ประตู หอรบ ที่มั่นคงแข็งแรงมาก บ่งบอกว่าจะต้องเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางด้านต่าง ๆ

แหลมสนอ่อน

ภาพที่ 4-16 แหลมสนอ่อน

แหลมสนอ่อน เมืองท่าการค้าสมัยก่อน ชมความร่มรื่นของแหลมสนอ่อนที่เรียงรายด้วยทิวสนทะเล และเป็นจุดชมทัศนียภาพที่สวยงามของทะเลสาบสงขลา ซึ่งมาพร้อมกับร้านอาหารวิวสวยมากมายในบริเวณนั้น ทำให้ที่แห่งนี้เป็นอีกหนึ่งจุดหมายปลายทางสำหรับการพักผ่อนหย่อนใจ แวะไปสักการะอนุสาวรีย์กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ที่ประดิษฐานอยู่บริเวณปลายแหลมอยู่บริเวณแหลมสมิหลา ร่มรื่นไปด้วยทิวสนทะเล บริเวณปลายแหลมเป็นที่ประดิษฐานอนุสาวรีย์กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ซึ่งก่อตั้งโดยกลุ่มไทยอาสาป้องกันชาติในทะเล บริเวณแหลมสนอ่อนมีประติมากรรมพญานาคพ่นน้ำ ซึ่งนักท่องเที่ยวนิยมมาถ่ายรูปเป็นที่ระลึก ประติมากรรมพญานาคนี้แบ่งออกเป็นสามส่วนตั้งอยู่สถานที่ต่างกัน ส่วนหัวอยู่ที่แหลมสนอ่อน ส่วนลำตัวหรือสะดือพญานาคอยู่ที่แหลมสมิหลา ส่วนหางอยู่ที่ถนนชลทัศน์-หาดสมิหลา จากแหลมสนอ่อนสามารถชมทัศนียภาพอันสวยงามของทะเลสาบสงขลา และมองเห็นเกาะหนูได้ใกล้และชัดที่สุด รอบ ๆ บริเวณมีที่นั่งพักผ่อนยามเย็นสำหรับประชาชน ถ่ายรูปเป็นที่ระลึก

ตัวอย่างโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างมีส่วนร่วมของจังหวัดสงขลา

เส้นทางตามรอยประวัติศาสตร์เมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดง

กำหนดการเดินทาง (๑ วัน ๑ คืน)

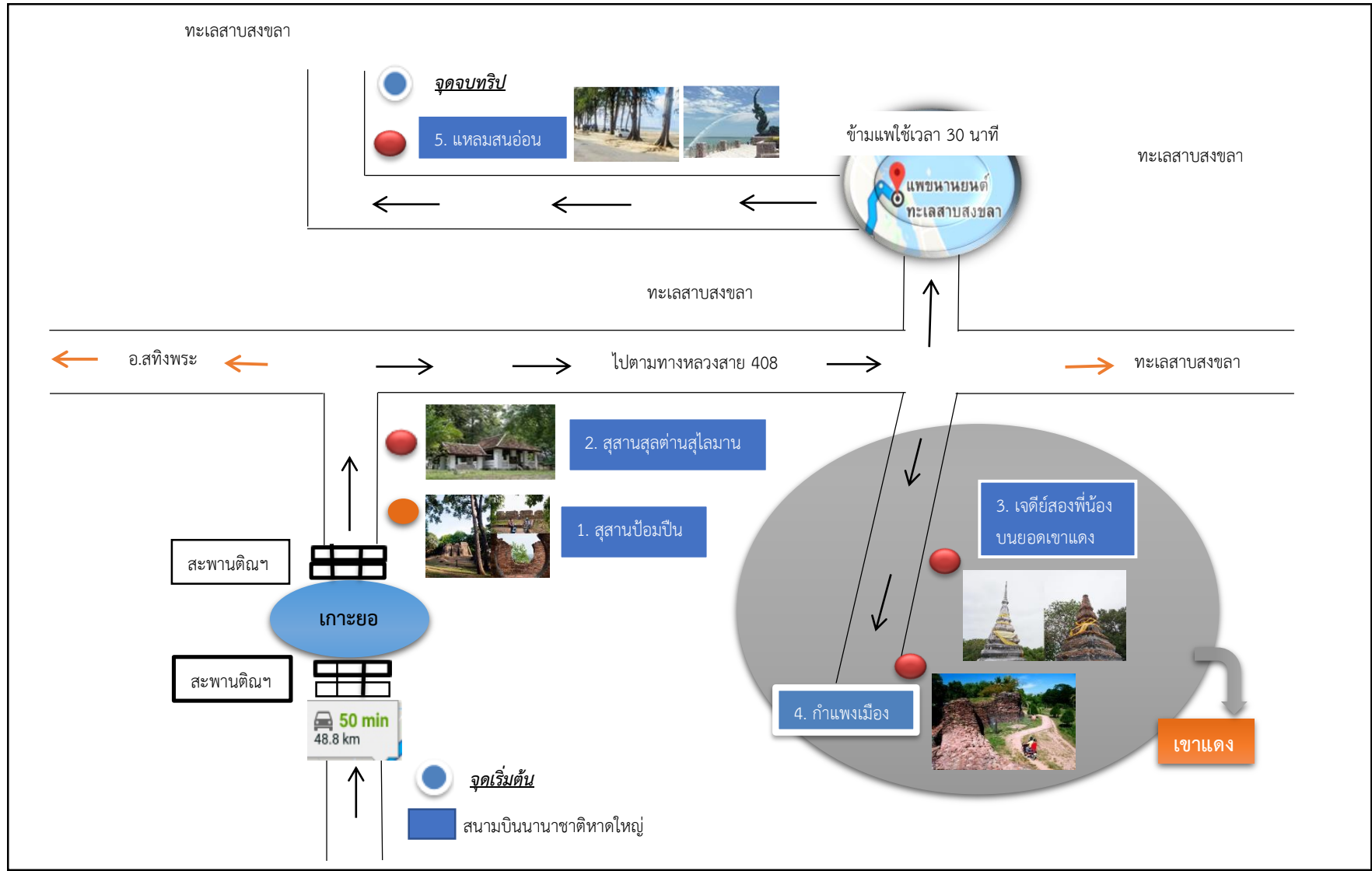
กำหนดการเดินทาง	กำหนดการเดินทาง กำหนดเมือง คูเมือง ป้อมปืน - ที่ฝังศพสุสานสุลต่านสุไลมาน - เจดีย์สองพี่น้อง - วิถีความเป็นอยู่ของชาวมุสลิมบริเวณท่าเรือ ข้ามแพขนานยนต์ไปฝั่งแหลมสน - แหลมสนอ่อนเมืองท่าสมัยก่อน
๐๗.๐๐ น.	พร้อมกันที่จุดนัดพบ
๐๗.๓๐ น.	ออกเดินทางสู่ ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา
๐๘.๓๐ น. 	นำทุกท่านเที่ยวชมป้อมปืนและกำแพงเมืองเก่าสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้ปราบดาภิเษกเป็นกษัตริย์ขึ้นครองราชย์ต่อมาทรงเห็นว่าอังกฤษกำลังเข้าไปมีอิทธิพลในเมืองสงขลาแทนดัชต์ จึงยกทัพมาตีเมืองสงขลาในปี พ.ศ. ๒๒๒๓ โดยใช้กลยุทธ์ด้วยการเกลี้ยกล่อมติดสินบนทหารรักษาป้อมเข้าโจมตีและได้เผาผลาญเมืองจนวอดวาย คงเหลือแต่ป้อมและซากป้อม ๑๓ ป้อม ที่ราบ ๕ ป้อม บนหัวเขาแดงปากน้ำ ๑ ป้อม บนเขาม่วงค่าย ๓ ป้อม เขิงเขาน้อย ๑ ป้อม และริมอ่าวไทย ๓ ป้อม ซึ่งปัจจุบันบางป้อมได้กลายเป็นทะเลแต่ยังเห็นซากทับกองอยู่ในบริเวณท่าเรื่อน้ำลึก จะพบว่ามี่ป้อมโบราณเรียงรายอยู่หลายป้อมทั้งบนยอดเขาเชิงเขาและบริเวณรอบที่ราบของเทือกเขา ถัดจากป้อมออกไปทางด้านเหนือมีคูของตัวเมืองขนาดใหญ่สามารถใช้เป็นท่าเรือ ซึ่งปัจจุบันตื่นเงินแต่มีแนวพอมองเห็นได้ถึงที่ตั้งของเมืองโบราณที่เป็นเมืองท่าค้าขาย พร้อมถ่ายภาพไว้เป็นที่ระลึก

<p>๐๙.๓๐ น.</p> 	<p>ออกเดินทางไปดู ที่ฝั่งศพของพวกดัตช์ ๒๒ สุสาน ที่มีเรื่องราวของประวัติศาสตร์ อยู่ห่างจากเมืองสงขลาทางถนนสงขลา-ระโนดที่หัวเขาแดงไปทางทิศเหนือประมาณ ๑,๗๐๐ เมตร อยู่ใกล้กับที่ฝั่งศพสุสานสุลต่านสุไลมาน ชาวบ้านเรียกว่าทวดหุ่มหรือมระหุ่มตั้งอยู่ในตำบลหัวเขา ที่ฝั่งศพมีศาลาคร่อมก่อด้วยอิฐไม่มีฝาผนัง หลังคาทรงปั้นหยา มุงกระเบื้องดินเผาเป็นที่เคารพของชาวบ้านหัวเขา และเชื่อกันว่าลูกหลานมระหุ่มคือต้นตระกูลของสกุล ณ พัทลุง ซึ่งไปมีอำนาจเป็นเจ้าเมืองพัทลุงในช่วงหลัง</p>
<p>๑๐.๓๐ น.</p> 	<p>นำทุกท่านเดินทางขึ้นบันไดขมิ้วเขาและทะเลสู่ “เส้นทางตามรอยเจดีย์สองพี่น้อง” อันเป็นสัญลักษณ์บนยอดเขาแดง มีเจดีย์ ๒ องค์ องค์แรกเป็นเจดีย์องค์พี่ ลักษณะเป็นเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง ก่อด้วยหินฉาบปูน ยอดปรักหักพัง มีสีดำ คนทั่วไปเรียกว่า “เจดีย์องค์ดำ” สร้างเมื่อ พ.ศ.๒๓๗๕ โดยเจ้าพระยาพระคลัง (ดิศ บุนนาค) ส่วนเจดีย์องค์ที่สองเป็นเจดีย์องค์น้อง เป็นเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง ตั้งบนฐานสี่เหลี่ยมเช่นกัน องค์เจดีย์ก่อด้วยอิฐฉาบปูน มีสีขาว คนทั่วไปเรียก “เจดีย์องค์ขาว” สร้างขึ้นระหว่าง พ.ศ.๒๓๘๒-๒๔๘๔ โดยพระยาศรีพิพัฒน์ รัตนราชโกษา (ทัต บุนนาค) ชาวบ้านเรียกเจดีย์สององค์นี้ว่า “เจดีย์สองพี่น้อง” ระหว่างองค์เจดีย์ทั้งสองมีศาลาเก๋งจีน ชำรุดเหลือแต่พื้นที่ผนังที่เจาะช่องหน้าต่างเป็นวงกลม ปัจจุบันองค์เจดีย์ทั้งสองได้รับการขุดแต่งบูรณะจากหน่วยศิลปากรที่ ๙ สงขลา กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติเมื่อ พ.ศ.๒๕๒๕ เดินชม ศักการบูชา พร้อมถ่ายรูปเป็นที่ระลึก</p>
<p>๑๒.๐๐ น.</p>	<p>รับประทานอาหารเที่ยง</p>
<p>๑๓.๓๐ น.</p> 	<p>นำทุกท่านชมกำแพงเมืองเก่า เป็นกำแพงก่อด้วยอิฐและหินโอบปูนเดิมเข้าใจว่ามีทั้ง ๓ ด้าน คือ ด้านทิศเหนือ ด้านทิศตะวันออก และด้านทิศตะวันตก สำหรับทางด้านใต้มีเขาค่ายม่วงเป็นป้อมปราการธรรมชาติที่แข็งแรงอยู่แล้ว ตัวกำแพงที่เหลือในปัจจุบันเริ่มจากป้อมหมายเลข ๑ ไปทางตะวันออกเฉียงเหนือถึงป้อมหมายเลข ๑๓ มีความยาวประมาณ ๑๒.๓ เมตร กว้าง ๗.๕ เมตร สภาพพังทลายทั้งหมดบางช่วงเห็นเพียงเนินดินที่มี วัชพืชปกคลุม ป้อมหมายเลข ๑-๑๔ หลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีของเมืองสงขลาหัวเขาแดงที่ยังปรากฏร่องรอยให้ศึกษาค้นคว้าถึงปัจจุบัน ได้แก่ ป้อมและเนินดินมีอยู่ทั้งหมด ๑๔ ป้อม เป็นป้อมที่ก่อด้วยหินชั้นสีแดงสอปูน มี การวางหินโดยใช้ด้านกว้างวางทับกันช่วยให้ตัวป้อมมีความมั่นคงและแข็งแรง แสดงให้เห็นว่าเมืองสงขลาหัวเขาแดงเป็นเมืองที่มีป้อมปราการ ประตู หอรบ ที่มั่นคงแข็งแรงมาก บ่งบอกว่าจะต้องเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางด้านต่าง ๆ</p>

<p>๑๔.๓๐ น.</p> 	<p>นำทุกท่านขึ้นแพขนานยนต์ชมสองฝั่งแหลมสนและหัวเขาแดงสู่ฝั่งสมัยแหลมสน เมืองท่าการค้าสมัยก่อน</p>
<p>๑๕.๐๐ น.</p> 	<p>นำทุกท่านสู่แหลมสนอ่อน เมืองท่าการค้าสมัยก่อน ชมความร่มรื่นของแหลมสนอ่อนที่เรียงรายด้วยทิวสนทะเล และเป็นจุดชมทัศนียภาพที่สวยงามของทะเลสาบสงขลา ซึ่งมาพร้อมกับร้านอาหารวิวยอดเยี่ยมมากมายในบริเวณนั้น ทำให้ที่แห่งนี้เป็นอีกหนึ่งจุดหมายปลายทางสำหรับการพักผ่อนหย่อนใจ แวะไปสักการะอนุสาวรีย์กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ที่ประดิษฐานอยู่บริเวณปลายแหลมอยู่บริเวณแหลมสมิหลา ร่มรื่นไปด้วยทิวสนทะเล บริเวณปลายแหลมเป็นที่ประดิษฐานอนุสาวรีย์กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ซึ่งก่อตั้งโดยกลุ่มไทยอาสาป้องกันชาติในทะเล บริเวณแหลมสนอ่อนมีประติมากรรมพญานาคพ่นน้ำ ซึ่งนักท่องเที่ยวนิยมมาถ่ายรูปเป็นที่ระลึก ประติมากรรมพญานาคนี้แบ่งออกเป็นสามส่วนตั้งอยู่สถานที่ต่างกัน ส่วนหัวอยู่ที่แหลมสนอ่อน ส่วนลำตัวหรือสะดือพญานาคอยู่ที่แหลมสมิหลา ส่วนหางอยู่ที่ถนนชลาทิศน์-หาดสมิหลา จากแหลมสนอ่อนสามารถชมทัศนียภาพอันสวยงามของทะเลสาบสงขลา และมองเห็นเกาะหนูได้ใกล้และชัดที่สุด รอบ ๆ บริเวณมีที่นั่งพักผ่อนยามเย็นสำหรับประชาชน ถ่ายรูปเป็นที่ระลึก</p>
<p>๑๗.๐๐ น.</p>	<p>นำทุกท่านเข้าสู่ที่พัก</p>
<p>๑๘.๐๐ น.</p>	<p>รับประทานอาหารเย็น และดื่มด่ำกับบรรยากาศยามค่ำคืนริมหาดแหลมสนอ่อนหรือแหลมสมิหลาของเรานั่นเอง</p>
<p>๒๐.๐๐ น.</p>	<p>พักผ่อนตามอัธยาศัย</p>
<p>จบทริปภารกิจท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างมีส่วนร่วมของจังหวัดสงขลา กับเส้นทางตามรอยประวัติศาสตร์เมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดง ขอให้ทุกท่านเดินทางกลับโดยสวัสดิภาพ...</p>	

ตารางที่ 4-12 กำหนดการโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างมีส่วนร่วมของจังหวัดสงขลาฝั่งหัวเขาแดง

ภาพที่ 4-17 เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยประวัติศาสตร์เมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดง

**เส้นทางที่ 2 เส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างมีส่วนร่วมของจังหวัดสงขลา
ตามรอยประวัติศาสตร์เมืองสงขลาฝั่งแหลมสน (พ.ศ. 2223 - พ.ศ. 2317)**

เส้นทางตามรอยประวัติศาสตร์เมืองสงขลาฝั่งแหลมสนรู้จักกันในชื่อว่าเมืองสงขลาฝั่งแหลมสน เจ้าเมืองสงขลาคนแรกคือพระยาจักรี และ พระยาพิชัยราชา ซึ่งเป็นการเริ่มต้นสายสกุล ณ สงขลา เมืองสงขลา ฝั่งแหลมสนเป็นเมืองที่ถูกสร้างอย่างง่าย ๆ เพื่อรองรับการหนีภัยในช่วงเมืองแตก แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ในยุคที่ 2 ดังนี้

แหลมสนอ่อน

ภาพที่ 4-18 แหลมสนอ่อน

แหลมสนอ่อน เป็นบริเวณที่มีสนอ่อนโดยรอบ แหลมสนอ่อนมีถนนโดยรอบสามารถเดินชมทิวทัศน์ได้ทั้งทะเลหลวงและทะเลสาบ และมีพระบรมรูปของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ซึ่งเป็นที่เคารพสักการะของคนในพื้นที่และนักท่องเที่ยวต่างถิ่นอย่างไม่ขาดสาย

แหลมสมิหลา

ภาพที่ 4-19 แหลมสมิหลา

แหลมสมิหลา ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลนครสงขลา ห่างจากสำนักงานเทศบาลนครสงขลา ประมาณ ๓๐๐ เมตรเศษ ที่เหนือโหนดหินหัวแหลมประดิษฐานเจ็อกทอง ซึ่งกลายเป็นสัญลักษณ์ประจำเมืองสงขลา มีหาดทรายละเอียดอ่อนและขาวสะอาดตัดกับสีมรกตของน้ำทะเล เนื้อฝั่งขึ้นมา มีทิวสนยาวเหยียดร่มรื่น ทิศเหนือจดแหลมสนอ่อน เรื่องนางเจ็อกทองมองเห็นทิวทัศน์ของเกาะหนู เกาะแมว ตะคุ่มๆ อยู่กลางทะเล

เกาะหนู เกาะแมว

ภาพที่ 4-20 เกาะหนู เกาะแมว

เกาะหนู เกาะแมว ตั้งอยู่ใกล้ชายฝั่งแหลมสมิหลา ถ้ามองจากชายฝั่งจะเห็นรูปก็คล้ายกับหนู และแมว ถ้ามองจากทะเลนอกเข้ามาจะเห็นรูปเกาะคล้ายกับสิงห์หมอบอยู่ บริเวณรอบๆ เกาะเป็นโหนดหินไม่มีหาดทราย มีหน้าผาสวยงาม มีน้ำใสสะอาด ไม่มีคนอยู่อาศัยเหมาะแก่การท่องเที่ยวตากอากาศ ตกปลาและเล่นเรือ

เขาดังกวน

ภาพที่ 4-21 เขาดังกวน

เขาดังกวน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของเขาน้อย มีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ ๒,๐๐๐ ฟุต มีบันไดนาคทางขึ้นอยู่ใกล้วัดแหลมทราย บนยอดเขามีพลับพลาที่ประทับ ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในสมัยรัชกาลที่ ๔ แล้วเสร็จในสมัยรัชกาลที่ ๕ บนยอดเขาสุดมีประภาคาร แล้วพระเจดีย์หลวงบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ สถานที่นี้เป็นสถานที่เหมาะสำหรับการชมทิวทัศน์จบ เมืองสงขลาได้อย่างชัดเจน ปัจจุบันเทศบาลนครสงขลา กำลังดำเนินการสร้างลิฟท์ขึ้นไปบนยอดเขา

มีประเพณีตักบาตรเทโว ของจังหวัดสงขลา ที่เขาดังกวน เป็นประจำทุกปีเขาดังกวนถึงเป็นสถานที่รวมจิตใจของชาวสงขลา ในวันออกพรรษา นอกจากตักบาตรเทโวแล้ว ยังมีประเพณีห่มผ้าองค์พระเจดีย์หลวง และประเพณีชักพระในวันออกพรรษาอีกด้วย

ประภาคารนี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ รับสั่งให้กรมทหารเรือทำเครื่องไม้ประกอบตัวโคมไฟ และส่งแบบฐานปูนให้ข้าหลวงออกมาจัดการก่อสร้างและสร้างแล้วเสร็จในปี พ.ศ. ๒๔๔๐

พระเจดีย์หลวงบนเขาดังกวน

ภาพที่ 4-22 พระเจดีย์หลวงบนเขาดังกวน

เจดีย์หลวงบนเขาดังกวน ตั้งอยู่บนเขาดังกวน ถัดจากพลับพลาที่ประทับขึ้นไป มีบันไดขึ้นไปถึงองค์เจดีย์ สร้างขึ้นในสมัยอาณาจักรตามพรลิงค์ ไม่ทราบปีที่สร้างแน่นอน ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสเมืองสงขลา ในปี พ.ศ. ๒๔๐๒ ในวันจันทร์ ที่ ๒๒ สิงหาคม เสด็จพระราชดำเนินขึ้นเขาดังกวน เพื่อทอดพระเนตรพระเจดีย์องค์นี้ และเพื่อทอดพระเนตรเมืองสงขลาจากที่สูง ความขื่อนี้ปรากฏในพงศาวดารเมืองสงขลา ฉบับเจ้าพระยาวิเชียรคีรี (บุญสังข์) ซึ่งเป็นผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา ในสมัยนั้น ดังต่อไปนี้

“... ณ วันจันทร์ เดือนเก้า แรมเก้าค่ำเพลาเช้า เสด็จทรงสถิตย์อยู่ในพระราชวังแหลมทราย พวกจีนลูกค้าชาวตลาดเมืองสงขลาทูลถวายหมู เปิด ไก่ และหมากพลูผลไม้ต่างๆ ร้อยโต๊ะทรงปราศรัยกับพวกจีนถวายของแล้ว พระราชทานสุราด้วยพระหัตถ์ให้พวกจีนรับพระราชทานคนละจอก เสร็จแล้วเสด็จขึ้น เพลाप่าย ๔ โมงเศษ ทรงทอดพระเนตรแกะและโคชนกันแล้ว ทรงละครฝรั่งอยู่ครู่หนึ่ง เสด็จทรงพระยานุมาศกับพระเจ้าหน่อ ๖ องค์ เสด็จไปตื่นเขาดังกวนพระยานุมาศแล้ว เสด็จพระราชดำเนินด้วยพระบาทขึ้นบนเขาถึงเสาชิงที่เสมอ ขึ้นทรงพระยานุมาศกับพระเจ้าหน่อ ๖ พระองค์ อีกไปถึงที่จะขึ้นบนพระเจดีย์ เสด็จลงทรงพระดำเนินด้วยพระบาทขึ้นไปบนพระเจดีย์แล้วเสด็จลงประทับที่พลับพลา หลวงเทพมณเฑียรนำวังไว้รับเสด็จข้างอุดรเจดีย์ ทรงทอดพระเนตรดูเมืองดูเขาคุณคลอง แล้วขึ้นพระหัตถ์ตรัสถามพระสุนทรอนุรักษ์ ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา ตั้งแต่เขาแดง เขาค่ายม่วง เขาแหลมสน เขาเกาะยอ เขาอ้ายเหลา จนกระทั่งถึงเขาเก้าเส้ง แล้วถามถึงในกำแพงเมืองแลจวนเจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา และวัดเทพชุมนุม พระสุนทรอนุรักษ์ ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา ทูลถวายชื่อจนสิ้นตามตรัสถาม แล้วตรัสว่าบ้านเมืองมีราศรีจำเริญจำเริญสนุกสนาน ผู้คนมั่งคั่งแน่นหนา เขาแลคลองน้ำคูดี เหมือนเขียนในฉากรกระจก...แล้วตรัสว่าบ้านเมืองสนุกสนานนักหนา แต่รักษาข้าศึกศัตรูยาก ข้างปากน้ำถึงกว้างก็มีหาดมีดอน เรือใหญ่เรือโต โดยจะเข้ามาก็ไม่ได้โดยง่าย แต่ข้างน้ำเมืองถ้าก่อบ้อมที่เขาน้อยสักบ้อมที่กลางสักสามบ้อม แต่กระสุนยิงไปมาอย่าให้ประกันเห็นจะดี ทรงประทับอยู่จนอัษฎางคต ทอดพระเนตรเห็นไพเราะตามใต้ตามโคมทั้งสี่ด้าน ตรัสชมว่าดูงามประหลาดตาเหมือนดาวนักขัตฤกษ์ในอากาศแล้วเสด็จลงจากเขาสู่พระราชวังแหลมทราย...”

ครั้งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับพระนครแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาสามภพ เป็นข้าหลวงออกไปให้พระยาสงขลาทำการบูรณะพระเจดีย์ขึ้นบนยอดเขาดังกวน องค์เจดีย์สูง ๙ วา ๓ ศอก ดังปรากฏอยู่ในแผ่นศิลาจารึก ซึ่งเก็บอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สงขลา ว่า “...มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ พระราชทานเงินหลวงให้พระยาวิเชียรคีรีผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาที่ ๕ ปนะปฏิสังขรณ์ขึ้นไว้สูงใหญ่กว่าเก่าสูงใหญ่กว่าสิ้นเงินหลวงสามสิบเจ็ดชั่งสี่ตำลึง แต่คฤห์กับแก่งสี่มุมกำแพงแก้ว เป็นของพระยาวิเชียรคีรีฯ ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา ทำทูลเกล้าทูลถวายเข้าในพระเจดีย์หลวงคิดเป็นเงินหลวงทำเจดีย์และเงินทำคฤห์ทำแก่ง เป็นเงินสี่สิบแปดชั่งเจ็ดตำลึง การทั้งนี้สำเร็จในปีชวดอัฐศก จุลศักราชพันสองร้อยยี่สิบแปดนี้...” (วรรณยุกต์ ณ วิภาส และอมรา ศรีสุชาติ. ๒๕๓๙ : ๗ - ๑๐)

เนื่องในมหามงคลสมัยปีกาญจนาภิเษก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมสารีริกธาตุ แก่จังหวัดสงขลา คณะข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน ในจังหวัดสงขลา เป็นเจ้าภาพและกรรมการ ฯพณฯ พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ ประธานองคมนตรีและรัฐบุรุษ เป็นประธาน ได้ประกอบพิธีอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุประดิษฐานไว้ในองค์พระเจดีย์หลวง บนเขาดังกวน ในวันที่ ๒๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๙

ศาลาพระวิหารแดง

ภาพที่ 4- 23 ศาลาพระวิหารแดง

ศาลาพระวิหารแดง จากลานพระเจดีย์หลวงมีทางเดินลงบันไดมายังศาลาพระวิหารแดง ประวัติการก่อสร้างศาลาพระวิหารแดง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำริให้สร้างพลับพลาที่ประทับนี้แต่ยังคงสร้างค้างอยู่ ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2432 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสแหลมมลายูถึงเมืองสงขลา พระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินขึ้นนมัสการพระเจดีย์บนยอดเขาตังกวน มีพระราชศรัทธาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างศาลาพระวิหารจนสำเร็จในเวลาต่อมา แล้วยังทรงพระราชดำริให้สร้างบันไดนาคขึ้นจาก พลับพลา สำเร็จเรียบร้อยในปี พ.ศ. 2440 วิวสวยหน้าศาลาพระวิหารแดง พลับพลาที่สร้างขึ้นตั้งแต่ในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หันหน้าพลับพลาไปด้านเชิงเขาด้านหนึ่งของเขาตังกวน เป็นบริเวณที่วิวเปิดเห็นทิวทัศน์ได้ไกล และสวยงามมากภายในศาลาพระวิหารแดง ลักษณะการก่อสร้างภายใน เป็นเสามีช่องทางเดินทะลุถึงกันแต่ละช่องมีขนาดเท่ากัน และเป็นแบบเดียวกันทั้งหมดอย่างที่เราเห็นในภาพนี้เลยครั้นมองจากด้านหน้า จะทะลุไปจนถึงด้านหลัง มองจากด้านข้างด้านหนึ่งจะ ทะลุไปจนถึงอีกด้านหนึ่ง ช่องทางด้านหน้าและด้านหลัง ช่องทางเดินเข้าออกศาลาพระวิหารแดง คงไม่เรียกว่าประตูเพราะไม่มี ทั้งบานประตูและบานหน้าต่าง ด้านหลังเป็นทางไปบันไดนาคขึ้นยอดเขาตังกวนและพระเจดีย์หลวง ช่องด้านหน้าเป็นทางเดินลงไป เชิงเขาทางบันได

ป้อมปืนปากน้ำแหลมทราย

ภาพที่ 4-24 ป้อมปืนปากน้ำแหลมทราย

ป้อมปืนปากน้ำแหลมทราย Laem Sai Estuary Fortress เป็นป้อมปืนสร้างในสมัยรัชกาลที่ ๓ พร้อมกับการสร้างเมืองใหม่ที่สงขลาในปัจจุบัน ปัจจุบันป้อมนี้อยู่ในบริเวณหลังกองบังคับการตำรวจภูธร อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา เป็นป้อมที่ก่อด้วยศิลา และอิฐถือปูน ลักษณะเป็นรูป ๘ เหลี่ยม สูงประมาณ ๕ ศอก กว้างและยาวประมาณ ๑๐ วาเศษ ศิลปกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์อีกแห่งหนึ่งในจำนวนหลายแห่งที่มีปรากฏอยู่ในจังหวัดสงขลา ซึ่งแสดงให้เห็นความพร้อมในการปกป้องอธิปไตยของชาติจากข้าศึกที่จะมารุกรานแผ่นดิน ป้อมปืนใหญ่จึงมีบทบาทสำคัญมากในช่วงสมัยนั้น เมื่อมาถึงป้อมปืนปากน้ำแหลมทรายแล้ว ก็ได้เห็นปืนใหญ่จำนวนมากตรงช่องบนกำแพงของป้อม ปืนใหญ่เหล่านี้หันปากกระบอกปืนไป ๘ ทิศในสถานการณ์การสู้รบ สมัยนั้นป้อมแห่งนี้จะเป็นป้อมที่น่าเกรงขามมากแห่งหนึ่งทีเดียว แม้ว่าจะไม่ได้ประจำการแล้ว ปืนใหญ่เหล่านี้ยังคงมีเรื่องราวให้ลูกหลานอย่างเราๆ ได้ศึกษา กองบังคับการตำรวจภูธร สงขลาเก็บรักษาไว้เป็นอย่างดี ไม่มีหญาขึ้นรกๆ ให้เห็นเลย ถือเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์อีกแห่งที่มีความน่าสนใจของสงขลา

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จังหวัดสงขลา

ภาพที่ 4-25 พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จังหวัดสงขลา

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จังหวัดสงขลา ตั้งอยู่ที่ถนนจะนะ เป็นสถาปัตยกรรมแบบจีน อายุกว่า 100 ปี เดิมเป็นบ้านพักส่วนตัวของ พระยาสุนทรารักษ์ (เนตร ณ สงขลา) สร้างเมื่อ พ.ศ. 2421 ต่อมาพระวิจิตรวรศาสตร์ (เจ้าพระยามรราช) ใช้เป็นจวนพักข้าหลวงพิเศษตรวจราชการเมืองสงขลา และเมืองนครศรีธรรมราชเมื่อ พ.ศ. 2437 และใช้เป็นศาลาว่าการมณฑลนครศรีธรรมราช ตั้งแต่ พ.ศ. 2439 ปัจจุบันใช้เป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจังหวัดสงขลา ภายในพิพิธภัณฑฯ จัดแสดงศิลปวัตถุ ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์จนถึงสมัยศรีวิชัย เป็นแหล่งศึกษา หาความรู้ด้านโบราณคดี ประวัติศาสตร์ศิลปะชาติพันธุ์วิทยา ศิลปะจีน ศิลปะพื้นเมือง พร้อมถ่ายรูปเป็นที่ระลึก

พระอารามหลวง วัดชัยมงคล

ภาพที่ 4-26 พระอารามหลวง วัดชัยมงคล

พระอารามหลวง สังกัดปกครองคณะสงฆ์มหานิกาย ตั้งอยู่ ถ.ชัยมงคล ต.บ่อทราย อ.เมือง จ.สงขลา เป็นวัดที่เก่าแก่ที่พระบรมธาตุที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เคารพบูชา ของชาวจังหวัดสงขลา และจังหวัดใกล้เคียง วัดชัยมงคล เป็นวัดที่เก่าแก่และสำคัญแห่งหนึ่งในจังหวัดสงขลา ตั้งอยู่ที่ตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา ภายในวัดนี้

ประดิษฐานองค์กระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ เป็นที่เคารพสักการะของพุทธศาสนิกชนทั่วไปวัดชัยมงคล สร้างขึ้นเมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด ตามคำบอกเล่าของคนรุ่นก่อน ๆ สักการะบูชาพระบรมธาตุและถ่ายรูปเป็นที่ระลึก

เจดีย์บนยอดเขาเก้าแสนและห้วยนายแรง

ภาพที่ 4-27 เจดีย์บนยอดเขาเก้าแสนและห้วยนายแรง

เจดีย์บนยอดเขาเก้าแสน เป็นที่เคารพสักการะของคนทั้งในพื้นที่และนักท่องเที่ยว

“...ทวดนายแรง เขาเก้าแสน (เส็ง) จะเป็นที่ประดิษฐานของศาลทวดนายแรง ที่เป็นเคารพศรัทธาของคนในชุมชนแล้ว ยังมีจุดชมวิวที่สวยงาม เมื่อเดินขึ้นไปก้อนหินใหญ่ที่ตั้งของศาลทวดนายแรง เราสามารถมองเห็นหาดชลาทัศน์ และเกาะหนูเกาะแมว ในมุมมองที่แตกต่างจากมุมอื่น ๆ ทั่วไป และที่น่าทึ่งเป็นอย่างยิ่งคือ หาดทรายที่ขาวสะอาดและน้ำทะเลที่สวยใสเป็นอย่างยิ่ง สักการะที่เขาเก้าแสนและทวดห้วยนายแรงพร้อมถ่ายรูปเป็นที่ระลึก

ตัวอย่างโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างมีส่วนร่วมของจังหวัดสงขลา
เส้นทางที่ 2 เส้นทางตามรอยประวัติศาสตร์เมืองสงขลาฝั่งแหลมสนอ่อน

กำหนดการเดินทาง (๑ วัน ๑ คืน)

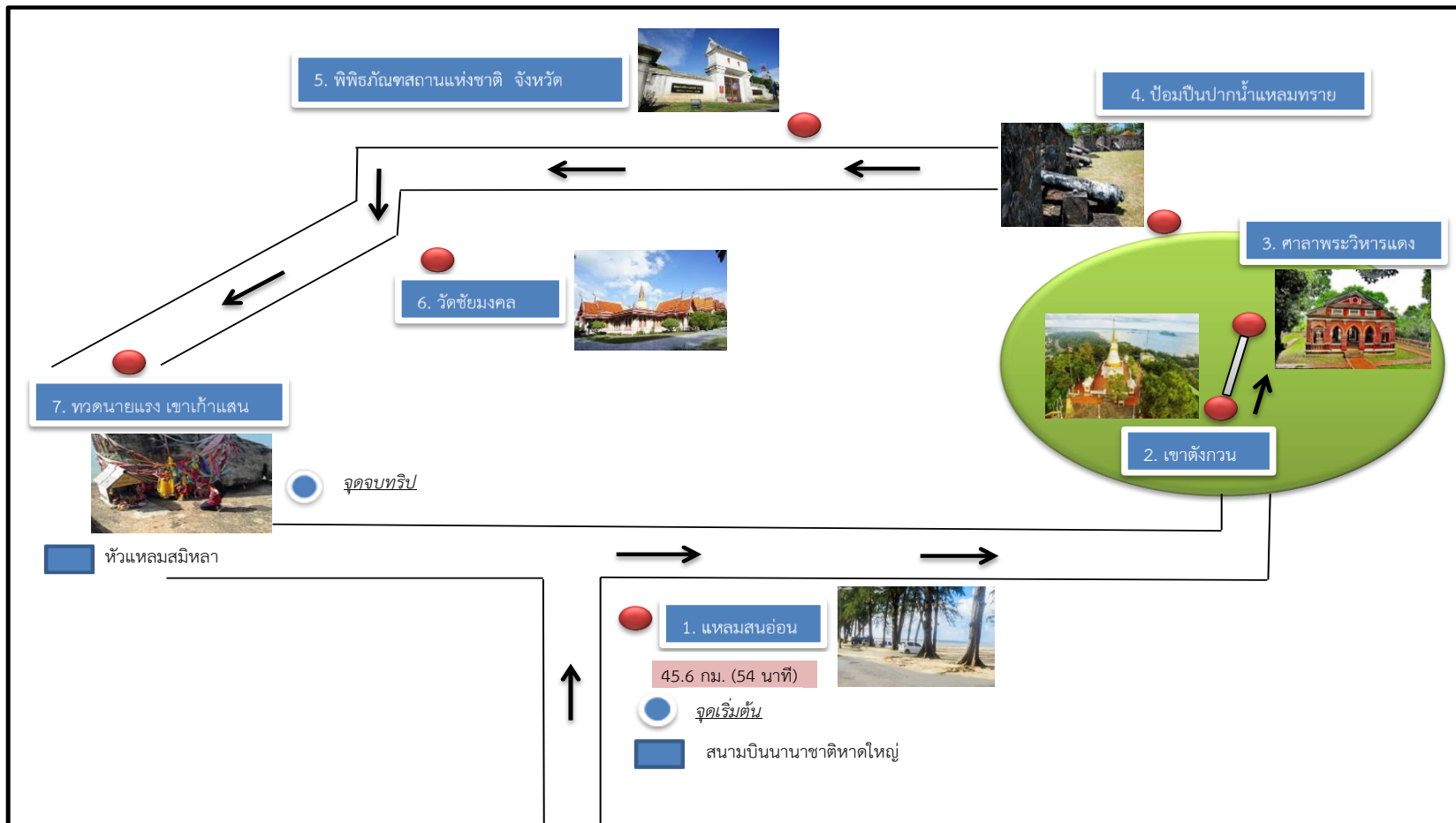
กำหนดการเดินทาง	สมัยสงขลาแหลมสนอ่อน - แหลมสนอ่อน แหลมสมิหลา - เขาดังกวน - ศาลาพระวิหารแดง - บ่อมปิ่นปากน้ำแหลมทราย - พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ จังหวัดสงขลา - วัดชัยมงคล - เจดีย์บนยอดเขาเก้าเส้ง
๐๗.๐๐ น.	พร้อมกันที่จุดนัดพบ
๐๗.๓๐ น.	ออกเดินทางสู่ ตำบลบ่อยาง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา
<p>๐๙.๐๐ น.</p> 	<p>นำทุกท่านสู่แหลมสนอ่อน เมืองท่าการค้าสมัยก่อน ชมความร่มรื่นของแหลมสนอ่อนที่เรียงรายด้วยทิวสนทะเล และเป็นจุดชมทัศนียภาพที่สวยงามของทะเลสาบสงขลา ซึ่งมาพร้อมกับร้านอาหารวิวยามมากมายในบริเวณนั้น ทำให้ที่แห่งนี้เป็นอีกหนึ่งจุดหมายปลายทางสำหรับการพักผ่อนหย่อนใจ แวะไปสักการะอนุสาวรีย์กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ที่ประดิษฐานอยู่บริเวณปลายแหลมอยู่บริเวณแหลมสมิหลา ร่มรื่นไปด้วยทิวสนทะเล บริเวณปลายแหลมเป็นที่ประดิษฐานอนุสาวรีย์กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ซึ่งก่อตั้งโดยกลุ่มไทยอาสาป้องกันชาติในทะเล บริเวณแหลมสนอ่อนมีประติมากรรมพญานาคพ่นน้ำ ซึ่งนักท่องเที่ยวนิยมมาถ่ายรูปเป็นที่ระลึก ประติมากรรมพญานาคนี้แบ่งออกเป็นสามส่วนตั้งอยู่สถานที่ต่างกัน ส่วนหัวอยู่ที่แหลมสนอ่อน ส่วนลำตัวหรือสะดือพญานาคอยู่ที่แหลมสมิหลา ส่วนหางอยู่ที่ถนนชลาทัศน์-หาดสมิหลา จากแหลมสนอ่อนสามารถชมทัศนียภาพอันสวยงามของทะเลสาบสงขลา และมองเห็นเกาะหนูได้ใกล้และชัดที่สุด รอบ ๆ บริเวณมีที่นั่งพักผ่อนยามเย็นสำหรับประชาชน ถ่ายรูปเป็นที่ระลึก</p>
<p>๑๐.๐๐ น.</p> 	<p>เดินทางขึ้นสู่ยอดเขาดังกวนโดยลิฟต์ เขาดังกวนเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งในอ.เมือง จ.สงขลา เป็นเนินเขาสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ ๒,๐๐๐ ฟุต จากยอดเขาดังกวนนี้สามารถมองเห็นทิวทัศน์ของเมืองสงขลาได้โดยรอบ บนยอดเขาดังกวนเป็นที่ประดิษฐานเจดีย์พระธาตุคู่มือเมือง สงขลาซึ่งสร้างในสมัยอาณาจักรนครศรีธรรมราช เป็นศิลปะสมัยทวารวดี (อยู่บนยอดเขาสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ ๒,๐๐๐ ฟุต) โดยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ร.๔) ได้พระราชทานเงินหลวงให้เป็นทุนในการบูรณะปฏิสังขรณ์ และในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน (ร.๙) ได้ทรงพระราชทานพระบรมสารีริกธาตุให้มาบรรจุในองค์พระเจดีย์ในทุก ๆ ปีในเดือนตุลาคม จะมีงานพิธีห่มผ้าองค์พระเจดีย์ และประเพณีตักบาตรเทโวและลากพระของสงขลา</p>

<p>๑๑.๐๐ น.</p> 	<p>หลังจากนั้นเดินทางลงบันไดแฉะชม ศาลาพระวิหารแดง จากลานพระเจดีย์หลวงมีทางเดินลงบันไดมายังศาลาพระวิหารแดง ประวัติการก่อสร้างศาลาพระวิหารแดง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำริให้สร้างพลับพลาที่ประทับนี้แต่ยังคงสร้างค้างอยู่ ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๒ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสแหลมมลายูถึงเมืองสงขลา พระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินขึ้นนมัสการพระเจดีย์บนยอดเขาตังกวน มีพระราชศรัทธาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างศาลาพระวิหารจนสำเร็จในเวลาต่อมา แล้วยังทรงพระราชดำริให้สร้างบันไดนาคขึ้นจาก พลับพลา สำเร็จเรียบร้อยในปี พ.ศ. ๒๔๔๐ วิวสวหน้าศาลาพระวิหารแดง พลับพลาที่สร้างขึ้นตั้งแต่ในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หันหน้าพลับพลาไปด้านเชิงเขาด้านหนึ่งของเขาตังกวน เป็นบริเวณที่วิวเปิดเห็นทิวทัศน์ได้ไกลและสวยงามมากภายในศาลาพระวิหารแดง ลักษณะการก่อสร้างภายใน เป็นเสามีช่องทางเดินทะลุถึงกันแต่ละช่องมีขนาดเท่ากัน และเป็นแบบเดียวกันทั้งหมดอย่างที่เห็นในภาพนี้เลยครั้นมองจากด้านหน้า จะทะลุไปจนถึงด้านหลังมองจากด้านข้างด้านหนึ่งจะ ทะลุไปจนถึงอีกด้านหนึ่ง ช่องทางด้านหน้าและด้านหลัง ช่องทางเดินเข้าออกศาลาพระวิหารแดง คงไม่เรียกว่าประตูเพราะไม่มี ทั้งบานประตูและบานหน้าต่าง ด้านหลังเป็นทางไปบันไดนาคขึ้นยอดเขาตังกวนและพระเจดีย์หลวง ช่องด้านหน้าเป็นทางเดินลงไป เชิงเขาทางบันได</p>
<p>๑๒.๐๐ น.</p>	<p>รับประทานอาหารกลางวัน</p>
<p>๑๓.๐๐ น.</p> 	<p>นำทุกท่านสู่ ป้อมปืนปากน้ำแหลมทราย Laem Sai Estuary Fortress เป็นป้อมปืนสร้างในสมัยรัชกาลที่ ๓ พร้อมกับการสร้างเมืองใหม่ที่สงขลาในปัจจุบัน ปัจจุบันป้อมนี้อยู่ในบริเวณหลังกองบังคับการตำรวจภูธร อำเภอเมืองจังหวัดสงขลา เป็นป้อมที่ก่อด้วยศิลา และอิฐถือปูน ลักษณะเป็นรูป ๘ เหลี่ยมสูงประมาณ ๕ ศอก กว้างและยาวประมาณ ๑๐ วาเศษ ศิลปกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์อีกแห่งหนึ่ง ในจำนวนหลายแห่งที่มีปรากฏอยู่ในจังหวัดสงขลา ซึ่งแสดงให้เห็นความพร้อมในการปกป้องอธิปไตยของชาติจากข้าศึกที่จะมารุกรานแผ่นดิน ป้อมปืนใหญ่จึงมีบทบาทสำคัญมากในช่วงสมัยนั้น เมื่อมาถึงป้อมปืนปากน้ำแหลมทรายแล้ว ก็ได้เห็นปืนใหญ่จำนวนมากตรงช่องบนกำแพงของป้อม ปืนใหญ่เหล่านี้หันปากกระบอกปืนไป ๘ ทิศในสถานการณ์การสู้รบสมัยนั้นป้อมแห่งนี้น่าจะเป็นป้อมที่น่าเกรงขามมากแห่งหนึ่งที่เดียว แม้ว่าจะไม่ได้ประจำการแล้ว ปืนใหญ่เหล่านี้ยังคงมีเรื่องราวให้ลูกหลานอย่างเราๆ ได้ศึกษา กองบังคับการตำรวจภูธร สงขลาเก็บรักษาไว้เป็นอย่างดี ไม่มีหญาขึ้นรกรกๆ ให้เห็นเลย ถือเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์อีกแห่งที่มีความน่าสนใจของสงขลา</p>

<p>๑๔.๐๐ น.</p> 	<p>นำทุกท่านสู่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จังหวัดสงขลา ตั้งอยู่ที่ถนนจะนะ เป็นสถาปัตยกรรมแบบจีน อายุกว่า ๑๐๐ ปี เดิมเป็นบ้านพักส่วนตัวของ พระยาสุนทรารักษ์ (เนตร ณ สงขลา) สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๑ ต่อมาพระวิจิตรวรศาสน์ (เจ้าพระยา ยมราช) ใช้เป็นจวนพักข้าหลวงพิเศษตรวจราชการเมืองสงขลา และเมื่อนครศรีธรรมราชเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๗ และใช้เป็นศาลว่าการมณฑลนครศรีธรรมราช ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๙ ปัจจุบันใช้เป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจังหวัดสงขลา ภายในพิพิธภัณฑฯ จัดแสดงศิลปวัตถุตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์จนถึงสมัยศรีวิชัย เป็นแหล่งศึกษา หาความรู้ด้านโบราณคดี ประวัติศาสตร์ศิลปะ ชาติพันธุ์วิทยา ศิลปะจีน ศิลปะพื้นเมือง พร้อมถ่ายรูปเป็นที่ระลึก</p>
<p>๑๕.๓๐ น.</p> 	<p>ออกเดินทางสู่พระอารามหลวง สังกัดปกครองคณะสงฆ์มหานิกาย ตั้งอยู่ ถ.ชัยมงคล ต.บ่อียง อ.เมือง จ.สงขลา เป็นวัดที่เก่าแก่ที่พระบรมธาตุที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เคารพบูชา ของชาวจังหวัดสงขลา และจังหวัดใกล้เคียง วัดชัยมงคล เป็นวัดที่เก่าแก่และสำคัญและสำคัญแห่งหนึ่งในจังหวัดสงขลา ตั้งอยู่ที่ตำบลบ่อียง อำเภอเมืองสงขลา ภายในวัดนี้</p> <p>ประดิษฐานองค์พระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ เป็นที่เคารพสักการะของพุทธศาสนิกชนทั่วไปวัดชัยมงคล สร้างขึ้นเมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด ตามคำบอกเล่าของคนรุ่นก่อน ๆ สักการบูชาพระบรมธาตุและถ่ายรูปเป็นที่ระลึก</p>
<p>๑๖.๓๐ น.</p> 	<p>นำทุกท่านสู่เจดีย์บนยอดเขาเก้าแสน ระยะเวลาของการตั้งเมืองสงขลา เจ้าเมืองได้ยอมรับในการตกเป็นเมืองที่อยู่ภายใต้การปกครองของกรุงศรีอยุธยา</p> <p>ครองเมือง ได้จัดส่งเครื่องราชบรรณาการซึ่งประกอบด้วยดอกไม้เงิน และ ดอกไม้ทอง แก่กรุงศรีอยุธยา โดยเจ้าเมืองสงขลาได้กำหนดทิศทางของการพัฒนาเมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดงเป็นลักษณะเมืองท่า ทำกิจการในแลกเปลี่ยนสินค้าในระดับนานาชาติ โดยเมืองท่านี้ได้ทำการค้าขายกับ ฮอลันดา โปรตุเกส อังกฤษ จีน อินเดีย และ ฝรั่งเศส ซึ่งประเทศคู่ค้าประเทศแรก ๆ ที่สามารถมีสัมพันธภาพที่ดีต่อ กรุงศรีอยุธยา ซึ่งเป็นเมืองหลวงของประเทศไทย</p> <p>“...ทวดนายแรง เขาเก้าแสน (เส้ง) จะเป็นทีประดิษฐานของศาลทวดนายแรง ที่เป็นเคารพศรัทธาของคนในชุมชนแล้ว ยังมีจุดชมวิวที่สวยงาม เมื่อเดินขึ้นไปก้อนหินใหญ่ที่ตั้งของศาลทวดนายแรง เราสามารถมองเห็นหาดชลาทัศน์ และเกาะหนูเกาะแมว ในมุมมองที่แตกต่างจากมุมอื่น ๆ ทั่วไป และที่น่าทึ่งเป็นอย่างยิ่งคือ หาดทรายที่ขาวสะอาดและน้ำทะเลที่สวยใสเป็นอย่างยิ่ง สักการะที่เขาเก้าแสนและทวดหัวนายแรงพร้อมถ่ายรูปเป็นที่ระลึก</p>
<p>๑๘.๐๐ น.</p>	<p>รับประทานอาหารเย็น และดื่มด่ำกับบรรยากาศยามค่ำคืนริมหาดแหลมสนอ่อนหรือแหลมสมิหลาของเรานั้นเอง</p>
<p>๒๐.๐๐ น.</p>	<p>พักผ่อนตามอัธยาศัย</p>
<p>จบทริปภารกิจท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างมีส่วนร่วมของจังหวัดสงขลา กับเส้นทางตามรอยประวัติศาสตร์เมืองสงขลา ขอให้ทุกท่านเดินทางกลับโดยสวัสดิภาพ...</p>	

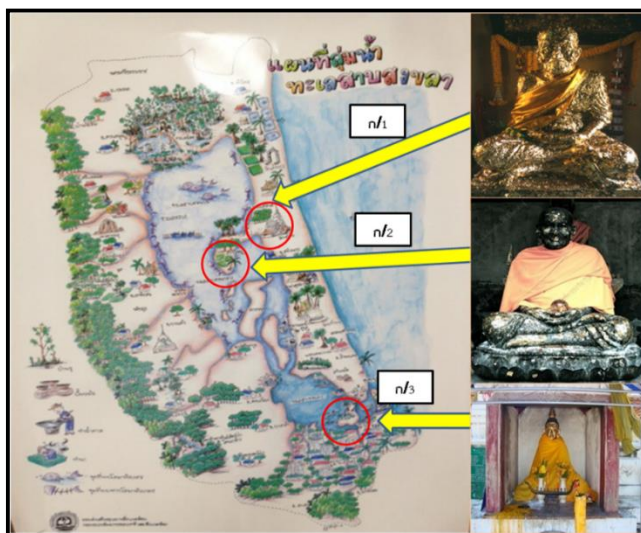
ตารางที่ 4-13 กำหนดการโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างมีส่วนร่วมของจังหวัดสงขลา ฝั่งแหลมสน

ภาพที่ 4- 28 เส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์แบบมีส่วนร่วมยุคที่ 2 เมืองสงขลาสมัยแหลมสน

เส้นทางที่ 3 เส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์แบบมีส่วนร่วมของจังหวัดสงขลา “เส้นทางตามรอย
สามสมเด็จ”

เส้นทางตามรอยศรัทธาสามสมเด็จ ได้แก่ สมเด็จเจ้าพะโคะ สมเด็จเจ้าเกาะใหญ่ และสมเด็จ
เจ้าเกาะยอ ดังนี้

ภาพที่ 4-29 สามสมเด็จแห่งลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

เรื่องเล่าของสมเด็จเจ้าสามเกลอที่ชาวใต้ให้ความเคารพนับถือ (สมเด็จเจ้าสามเกลอ คือ
สมเด็จเจ้าพะโคะ สมเด็จเจ้าเกาะยอ และสมเด็จเจ้าเกาะใหญ่) อยู่ในความยกย่องบูชา ซึ่งตำนานของ
สมเด็จเจ้าทั้งสามสมเด็จมีความส่วนเกี่ยวเนื่องกัน จนได้รับการเรียกขานต่อ ๆ กันมาว่า “สมเด็จเจ้า
สามเกลอ” ซึ่งมีประวัติโดยสังเขป ดังนี้

ภาพที่ 4-30 สมเด็จเจ้าพะโคะ (ก/1)

สมเด็จพระเจ้าพะโคะ หรือ หลวงพ่อทวดเหยียบน้ำทะเลจืด ท่านได้บูรณะวัดพะโคะ สร้างพระศรีรัตนมหาธาตุบนเขาพะโคะ สร้างอุโบสถและธรรมศาลา และวัดอื่นๆ อีกมากมายท่านเป็นที่เคารพของคนในพื้นที่ตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน

ภาพที่ 4-31 สมเด็จพระเจ้าเกาะใหญ่ (ก/2)

สมเด็จพระเจ้าเกาะใหญ่ ท่านมาอยู่เกาะใหญ่ทำให้เกาะใหญ่ที่เกาะมีความอุดมสมบูรณ์ และได้สร้างวัดเกาะใหญ่จนเสร็จหลังจากนั้นได้เดินทางไปเยี่ยมเยียนชาวบ้านที่บ้านท้องนา ได้สร้างวัดขึ้นอีกวัดหนึ่งให้ชื่อว่า “วัดสูงทุ่งบัว” ทำให้ชาวบ้านบริเวณนี้ให้ความเคารพนับถือมาก จึงเรียกกันว่า “สมเด็จพระเจ้าเกาะใหญ่”

ภาพที่ 4-32 สมเด็จพระเจ้าเกาะยอ (ก/3)

สมเด็จพระเจ้าเกะยอ หรือพระราชมนูเฆากุด ท่านได้จำพรรษาอยู่บนยอดเขากุด ได้ช่วยเหลือชาติบ้านเมืองและประชาชนบริเวณเกาะยอ ผู้คนให้ความเคารพบูชาตั้งแต่อดีตจนทุกวันนี้

หากมองถึงความผูกพันของผู้คนในจังหวัดสงขลามีความผูกพันกับวัดมาแต่อดีตกาล ดังที่เรียกกันว่า บวร หรือ บ้าน วัด โรงเรียน ซึ่ง วัด คือ โรงเรียน และ โรงเรียนก็คือวัด พุทธศาสนิกชนในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาจะมีพิธีกรรมต่างๆ ที่ผูกพันอยู่กับวัดมากมาย เช่น งานบวช งานศพ งานวันสำคัญทางศาสนา หรือเป็นงานมงคลก็ต้องนิมนต์พระไปทำพิธี งานแต่งงาน ทำบุญวันเกิด เลี้ยงฉลองโอกาสดีของชีวิต ฯลฯ เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต จะเห็นได้ว่าวัดเป็นโบราณสถานที่มีความศรัทธา มีประวัติศาสตร์มาเนิ่นนานดังเช่น มีวัดเป็นจำนวนมากและมีประวัติศาสตร์ที่หลากหลาย

จากเรื่องเล่าประวัติศาสตร์และตำนานของสมเด็จพระเจ้าสามเกลอที่กล่าวมา จึงควรมีเส้นทางตามรอยศรัทธาของสามสมเด็จ: สมเด็จพระเจ้าพะโคะ สมเด็จพระเจ้าเกะยอ และสมเด็จพระเจ้าเกะใหญ่ เพื่อสร้างรูปแบบเส้นทางท่องเที่ยวแบบถ่ายทอดประวัติศาสตร์จากรุ่นสู่รุ่นในจังหวัดสงขลา ต่อไป

ตัวอย่างโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์แบบมีส่วนร่วมของจังหวัดสงขลา

เส้นทางที่ 3 เส้นทางตามรอยศรัทธาสามสมเด็จ

(สมเด็จพระเจ้าเกะยอ สมเด็จพระเจ้าพะโคะและสมเด็จพระเจ้าเกะใหญ่)

กำหนดการเดินทาง (๒ วัน ๑ คืน)

กำหนดการเดินทาง	วัดแหลมพ้อ-วิถีชีวิตชุมชนเกาะยอ-สำนักสงฆ์เขาภู-พิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา สถาบันทักษิณคดีศึกษา-สำนักสงฆ์ต้นเลียบ-วัดพะโคะ-วัดเกาะใหญ่-วัดเอกเชิงแส
วันแรก	วัดแหลมพ้อ -วิถีชีวิตชุมชนเกาะยอ-สำนักสงฆ์เขาภู-พิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา สถาบันทักษิณคดีศึกษา-สำนักสงฆ์ต้นเลียบ
๐๗.๐๐ น.	พร้อมกันที่จุดนัดพบ
๐๗.๓๐ น.	ออกเดินทางสู่ ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา
๐๘.๓๐ น.	นำทุกท่านเที่ยวชมวัดพระนอนแหลมพ้อหรือ วัดแหลมพ้อ เป็นวัดเก่าแก่กว่า ๒๐๐ ปี ครั้งหนึ่งในอดีตพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประพาสทางน้ำขึ้นที่ท่าเรือหน้าวัดอีกทั้งมีประติมากรรมที่เก่าแก่ที่กรมศิลปากรขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานและมีพระพุทธรูปปางปรีนิพพานองค์ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย และพาทุกท่านนมัสการพระพุทธรูปปางมารวิชัย ที่มีชื่อว่า “ สมเด็จพระเจ้าเกะยอ ” พร้อมถ่ายภาพไว้เป็นที่ระลึก
๐๙.๓๐ น.	ออกเดินทางมุ่งหน้าสู่หมู่บ้านที่โอบล้อมด้วยทะเลสาบสงขลา นำทุกท่านเที่ยวชมรอบเกาะ สัมผัสเรียนรู้ วิถีชีวิตชุมชนชาวเกาะยอ ชมการเลี้ยงปลากระพงขาว, ดูการกัญไ้กึ่ง,สวนเกษตร,วิถีการทอผ้าเกาะยอ เป็นภูมิปัญญาทางศิลปหัตถกรรมที่ชาวเกาะยอมีมาช้านานตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ที่คงความวิจิตรบรรจงและคงรูปแบบกรรมวิธีการทอดั้งเดิมเอาไว้ ซึ่งแต่ละลายผ้ามีความงดงามประณีตบวกกับคุณภาพของผ้าและมีสีสันทึ่หลากหลายและแวะซื่อ สีน้า้ซมซุนที่ชาวบ้านทำเอง เช่น กุ้งแห้ง กะปิ ปลาตากแห้ง สะตอ ที่ชาวบ้านรับรองความอร่อยและปลอดภัย
๑๑.๐๐ น.	นำทุกท่านเที่ยวชมและบูชาเคารพสักการะองค์สมเด็จพระเจ้าเกะยอ ซึ่งตั้งอยู่บนยอดเขาภูในบริเวณหมู่ที่ ๑ และหมู่ที่ ๒ เป็นโบราณสถาน มีการก่อสร้างมานานร้อยปี เป็นที่ประดิษฐานสมเด็จพระเจ้าเกะยอ ถือเป็นศูนย์รวมจิตใจ และความศรัทธาของชาวเกาะยอ ณ สำนักสงฆ์เขาภู
๑๒.๐๐ น.	รับประทานอาหารเที่ยง

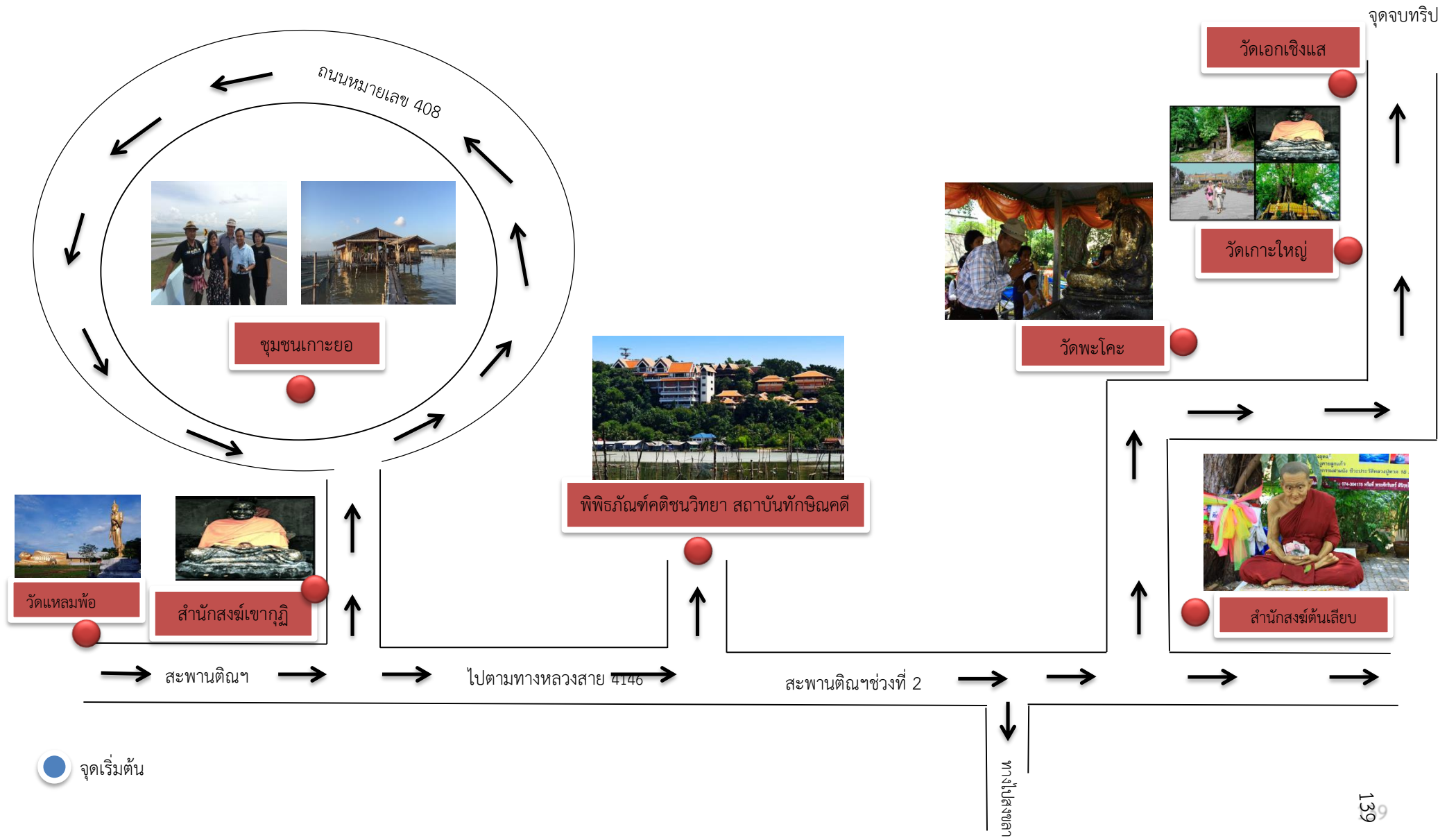
๑๓.๐๐ น.	<p>นำทุกท่านเรียนรู้วัฒนธรรมภาคใต้การันตีคุณภาพด้วยรางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ประเภทแหล่งท่องเที่ยวดีเด่นทางวัฒนธรรมและโบราณสถาน ปี พ.ศ. ๒๕๔๓ สถาบันแห่งนี้ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๑ มีพื้นที่ทั้งหมด ๒๓ ไร่ เทียวชมห้องต่าง ๆ ที่จัดแสดงเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และชาติพันธุ์ โบราณวัตถุที่เกิดจากภูมิปัญญาของคนท้องถิ่น เครื่องประดับศาสตราวุธที่ใช้กันในภาคใต้ เช่น กริช มีดชายธง มีดหางไก่ การแสดงผ้าทอพื้นเมือง ห้องแสดงกระต่ายชูดมะพร้าวรูปทรงต่าง ๆ ที่มีรูปแบบหาชมได้ยาก ห้องแสดงการละเล่นพื้นเมือง ห้องแสดงวิถีชีวิตชาวใต้ ห้องแสดงประเพณีการบวช ห้องแสดงการรักษาพยาบาลแบบโบราณ และขอปึงกับร้านขายสินค้าพื้นเมือง เช่น หัตถกรรมกระจูด หัตถกรรมปาหนัน หัตถกรรมย่านลิเภา ผ้าทอเกาะยอ เป็นต้น อีกทั้งจุดชมวิวของสถาบันฯ แห่งนี้ยังสามารถมองเห็นทัศนียภาพที่สวยงามของทะเลสาบสงขลา ณ <u>พิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา สถาบันทักษิณคดีศึกษา</u></p>
๑๖.๐๐ น.	<p>นำทุกท่านเคารพ สักการะและนมัสการหลวงปู่ทวดที่สวยงามที่สุด ณ <u>สำนักสงฆ์ต้นเลียบ</u> ซึ่งเป็นบ้านเกิดและสถานที่ฝังรกรากของหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด เมื่อตัดรอกจากสายสะดือแล้วนายหุบิตาของท่านก็นำรอกของท่านไปฝังไว้ที่โคนต้นเลียบซึ่งเป็นที่ตั้งของสำนักสงฆ์ต้นเลียบในปัจจุบันและชมวิหารเรือนไทยทวดหุ ทวดจันทร์ โยมพ่อ โยมแม่หลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด</p>
๑๗.๐๐ น.	นำทุกท่านเข้าสู่ที่พัก
๑๘.๐๐ น.	รับประทานอาหารเย็น และดื่มด่ำกับบรรยากาศยามค่ำคืนของโฮมสเตย์บ้านชาวอำเภออำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา
๒๐.๐๐ น.	พักผ่อนตามอัธยาศัย

วันที่สอง	วัดพะโคะ-วัดเกาะใหญ่-วัดเอกเชิงแส
๐๘.๐๐ น.	รับประทานอาหารเช้า
๐๙.๐๐ น.	<p>เดินทางสู่ตำบลชุมพล อำเภอเสด็จพระ ดินแดนแห่งความศรัทธา นำทุกท่านเที่ยวชม</p> <p>วัดพะโคะ วัดแห่งนี้เป็นที่จำพรรษาของ “สมเด็จพระพะโคะ” หรือหลวงพ่อทวดเหยียบน้ำทะเล พระเกจิอาจารย์ที่ประชาชนให้ความนับถือมากมาย ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนเป็นชื่อวัดราชประดิษฐาณ ภายในวัดมีสิ่งที่น่าสนใจ ได้แก่ พระสุวรรณมาลิก เจดีย์ศรีรัตนมหาธาตุ ซึ่งภายในบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าที่นำมาจากลังกา, พระพุทธรูปไสยาสน์ หรือพระโคตมะ, พระพุทธรูปปั้นสีทองปางปรีนิพพานยาว ๑๘ เมตร สูง ๒.๕ เมตร ฝีมือช่างปั้นท้องถิ่น, รอยพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ภายในมณฑปยอดเขา ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าเป็นรอยพระบาทของสมเด็จพระราชมนูสีมารามคณาจารย์ หรือหลวงพ่อทวด, รูปจำลองและอนุสาวรีย์สมเด็จพระราชมนูสีมาราม ซึ่งประดิษฐานอยู่ในมณฑปบนยอดเขา โดยวางคู่กับรอยพระพุทธรูปเพื่อให้ประชาชนได้เข้ามาสักการะ โดยสะดวกและชมพิพิธภัณฑวัดพะโคะซึ่งเปิดให้เข้าชมเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๖ จัดแสดงของต่าง ๆ มากมาย เช่น พระพุทธรูป เครื่องปั้นดินเผาเครื่องทองเหลือง มีดพม่า ธนบัตรและเหรียญสมัยก่อน นอกจากนี้ยังมีวัตถุที่เกี่ยวข้องกับหลวงพ่อทวด เช่น ัฐบริวาร จีวร ไม้เท้าของหลวงปู่ทวด ลูกแก้วบารมี เป็นต้น</p>
๑๑.๐๐ น.	รับประทานอาหารเช้า
๑๒.๓๐ น.	ออกเดินทางไปยังอำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา
๑๓.๓๐ น.	<p>นำทุกท่านเที่ยวชมวัด วัดเกาะใหญ่ กราบสักการะ มนัสการสมเด็จพระเจ้าเกาะใหญ่ เกิดในสมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นชาวบ้านทองบัว เมืองปัตตานี เมื่อเกิดสงครามในเมือง ทุกท่านจะได้ฟังประวัติความเป็นมา สมเด็จพระเจ้าเกาะใหญ่และพี่น้องได้อพยพจากปัตตานี มาอยู่เกาะใหญ่ทำให้เกาะใหญ่ที่เกาะมีความอุดมสมบูรณ์ และได้สร้างวัดเกาะใหญ่จนเสร็จหลังจากนั้นได้เดินทางไปเยี่ยมเยียนชาวบ้านที่บ้านท้องนา ได้สร้างวัดขึ้นอีกวัดหนึ่งให้ชื่อว่า “วัดสูงทุ่งบัว” ทำให้ชาวบ้านบริเวณนี้ให้ความเคารพนับถือมาก จึงเรียกกันว่า “สมเด็จพระเจ้าเกาะใหญ่” ชาวบ้านเล่ากันต่อ ๆ มาว่า สมเด็จพระเจ้าเกาะใหญ่เป็นเพื่อนเกลอกับสมเด็จพระเจ้าเกาะยอ และสมเด็จพระเจ้าพะโคะ หลังจากสมเด็จพระเจ้าเกาะใหญ่มรณภาพ ความเคารพนับถือในความคิดดีดีสิทธิ์ของท่านยังคงอยู่ยาวนานจนถึงปัจจุบัน</p>

๑๕.๓๐ น.	<p>วัดโบราณวัดหนึ่งในสงขลาที่มีประวัติความเป็นมาอันยาวนานแห่งนี้ มีปูชนียวัตถุที่สำคัญ คือ “หลวงพ่อดิม” อันเป็นพระประธานในพระอุโบสถ รวมทั้งรอยพระพุทธรูปจำลองทำจากไม้แกะสลักที่มีความกว้าง ๘๐ เซนติเมตร และยาว ๑๒๐ เซนติเมตร ซึ่งลอยน้ำมาพร้อมกับหลวงพ่อดิม ความเก่าแก่ของวัดเอกเชิงแสนั้น กล่าวกันว่าสร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๑๐๐ หากถูกทิ้งร้างให้มีสภาพค่อนข้างทรุดโทรมอย่างไรก็ตาม ด้วยวัดนี้เป็นที่ประดิษฐานหลวงพ่อดิม อันเป็นที่เคารพศรัทธาของชาวบ้าน ที่นิยมมากราบไหว้บูชาเพื่อให้ประสบความสำเร็จในเรื่องต่าง ๆ ระยะเวลาหลังวัดเอกเชิงแสนได้รับการพัฒนาเสนาสนะต่าง ๆ มีการขยายพื้นที่วัดและปรับปรุงทัศนียภาพโดยรอบให้ร่มรื่นสวยงาม นอกจากนี้บทบาทของวัดเอกฯ ในปัจจุบันยังเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และพัฒนาตนเองสำหรับพุทธศาสนิกชน ซึ่งมีโครงการปฏิบัติธรรมในวันสำคัญทางพุทธศาสนา เพื่อส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และการปฏิบัติธรรมตามหลักการทางพุทธศาสนา ซึ่งได้ดำเนินการตั้งแตปี พ.ศ. ๒๕๓๗ เป็นต้น ณ วัดเอกเชิงแสน</p>
๑๖.๓๐ น.	<p>จบทริปภารกิจท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างมีส่วนร่วมของจังหวัดสงขลา กับเส้นทางตามรอยศรัทธาสามสมเด็จ ขอให้ทุกท่านเดินทางกลับโดยสวัสดิภาพ</p>

ตารางที่ 4-14 กำหนดการโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างมีส่วนร่วมของจังหวัดสงขลา เส้นทางตามรอยศรัทธาสามสมเด็จ
(สมเด็จเจ้าเกาะยอ สมเด็จเจ้าพะโคะและสมเด็จเจ้าเกาะใหญ่)

ภาพที่ 4-33 เส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างมีส่วนร่วม “เส้นทางตามรอยสามสมเด็จ

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์แบบมีส่วนร่วมในพื้นที่จังหวัดสงขลาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัดสงขลาและศึกษาการมีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของประชาชนในจังหวัดสงขลา เป็นงานวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research) ประกอบด้วยการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

5.1 การสรุปผล

5.1.1 ผลการศึกษาศักยภาพของการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัดสงขลาผลการศึกษาพบว่า

5.1.1.1 ศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยว

ด้านคุณค่าทางประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดสงขลาอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.29 และเมื่อพิจารณาแต่ละประเด็นพบว่าอยู่ในระดับปานกลางเกือบทุกประเด็น ยกเว้นบางประเด็นที่มีความคิดเห็นว่ามีศักยภาพในระดับมาก ได้แก่ ความเป็นเอกลักษณ์ทางกายภาพ ซึ่งส่วนใหญ่เห็นว่าพื้นที่จังหวัดสงขลามีความเป็นเอกลักษณ์ระดับชาติ (ร้อยละ 70.8) ความสมบูรณ์และความสวยงามทางสถาปัตยกรรม มีความสมบูรณ์และสวยงามดี (ร้อยละ 57.8) และความสมบูรณ์และความสวยงามทางศิลปกรรม มีความสมบูรณ์และสวยงามดี (ร้อยละ 57.0) ส่วนด้านความสำคัญทางประวัติศาสตร์มีความคิดเห็นว่ามีศักยภาพในระดับน้อย โดยส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่ามีค่าอยู่ในระดับจังหวัดเท่านั้น (ร้อยละ 63.8)

ด้านศักยภาพทางกายภาพและการจัดกิจกรรมในพื้นที่จังหวัดสงขลาอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.64 และเมื่อพิจารณาแต่ละประเด็นพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นว่าบางประเด็นมีศักยภาพในระดับมาก ได้แก่ การเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดสงขลา ซึ่งส่วนใหญ่เห็นว่ามีการเข้าถึงได้สะดวก รถเดินได้ 2 ทาง และสามารถใช้เวลาเร็วได้เกิน 30 กิโลเมตร/ชั่วโมง (ร้อยละ 63.8) และประเด็นความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดสงขลา ซึ่งส่วนใหญ่เห็นว่านอกเหนือจากการเที่ยวชมแหล่งประวัติศาสตร์ ยังมีกิจกรรมการท่องเที่ยวชนิดอื่นภายในแหล่ง ประวัติศาสตร์มากกว่า 2 ประเภท (ร้อยละ 48.8) ส่วนบางประเด็นที่ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นว่ามีศักยภาพอยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าเป็นพื้นที่ที่ยังมีเหตุอันตราย 1-2 ครั้ง ในรอบ 3 ปี (ร้อยละ 39.0) และความต่อเนื่องของการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดสงขลา โดยส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าเป็นพื้นที่ที่มีการจัดกิจกรรม 1 ครั้งต่อปี แต่เริ่มจัดกิจกรรมมาไม่เกิน 10 ปี (ร้อยละ 47.5)

5.1.1.2 ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว

ผลการศึกษา พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามคิดเห็นว่าศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดสงขลาอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.61 และเมื่อพิจารณาแต่ละประเด็นพบว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นว่าประเด็นการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน เพื่อการท่องเที่ยว มีศักยภาพอยู่ในระดับมาก ซึ่งส่วนใหญ่เห็นว่าแหล่งท่องเที่ยวมีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถรองรับนักท่องเที่ยวในปัจจุบันได้ดี แต่มีข้อจำกัดบางประการในการพัฒนาต่อไปในอนาคต (ร้อยละ 67.8) ส่วนประเด็นศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวของพื้นที่จังหวัดสงขลาจากปัจจัยภายนอก มีความคิดเห็นว่ามีศักยภาพอยู่ในระดับปานกลาง โดยส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่ามีพื้นที่มีหน่วยงาน กลุ่ม องค์กรท้องถิ่น และภาคเอกชนให้การสนับสนุนและให้คำปรึกษาด้าน นโยบาย งบประมาณและบุคลากรสำหรับพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว (ร้อยละ 51.5)

5.1.1.3 ศักยภาพในการบริหารจัดการ

การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวอยู่ในระดับปานกลางทุกประเด็น โดยประเด็นการดูแลรักษาและปรับปรุงพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ส่วนใหญ่เห็นว่ามี การดูแลรักษาดี (ร้อยละ 61.2) ประเด็นการจัดการด้านการใช้ประโยชน์พื้นที่ ส่วนใหญ่เห็นว่ามี การจัดการที่เป็นระบบหรือได้มาตรฐานในเรื่องการกำหนดเขต การกำหนดช่วง หรือการกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวจำนวน 1 เรื่อง (ร้อยละ 40.5) และประเด็นการจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว ส่วนใหญ่เห็นว่ามีแผนการดำเนินงาน และมีการเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงตามแผนการดำเนินงานแต่ไม่มีการดำเนินการอื่นๆ (ร้อยละ 40.2)

การจัดการด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดสงขลาโดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0.33 และเมื่อพิจารณาแต่ละด้าน สามารถสรุปได้ดังนี้

- ด้านการบริการและสาธารณูปโภค พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็น ว่าศักยภาพในการจัดการด้านการบริการและสาธารณูปโภคอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0.36 โดยมีความคิดเห็นเห็นว่าทุกประเด็นมีศักยภาพในระดับปานกลาง ประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ มีจำนวนบุคลากรด้านบริการเพียงพอต่อการให้บริการนักท่องเที่ยว และมีระบบเตือนภัย และระบบรักษาความปลอดภัยแก่ชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว มีค่าเฉลี่ยเท่ากันคือ 0.34

- ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็น ว่าศักยภาพในการจัดการด้านการจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวอยู่ในระดับน้อย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0.30 โดยมีความคิดเห็นว่ามีศักยภาพในการจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวอยู่ในระดับน้อยเกือบทุกประเด็น โดยเฉพาะการจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวไม่มีผลกระทบต่อพื้นที่สงวนและพื้นที่อนุรักษ์ของแหล่งประวัติศาสตร์ มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ 0.23

- ด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นว่าศักยภาพในการจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึกอยู่ในระดับน้อย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0.30 โดยมีความคิดเห็นว่าทุกประเด็นมีศักยภาพในระดับน้อย โดยเฉพาะประเด็นมีศูนย์บริการหรือมีการกำหนดพื้นที่เพื่อเป็นศูนย์บริการอย่างชัดเจน และมีเจ้าหน้าที่ประจำ ที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ 0.27

- ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นว่าศักยภาพในการจัดการด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอยู่ในระดับน้อย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0.28 โดยมีความคิดเห็นว่ามีความสามารถในการจัดการด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นอยู่ในระดับน้อยเกือบทุกประเด็น โดยเฉพาะชุมชนท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น การนำเที่ยว การให้บริการต่างๆ มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ 0.22

- ด้านการมีรายได้ของชุมชนจากการท่องเที่ยว พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นว่าศักยภาพในการจัดการด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0.37 โดยมีความคิดเห็นว่ามีความสามารถในการจัดการด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นอยู่ในระดับปานกลางเกือบทุกประเด็น ยกเว้นประเด็นชุมชนมีรายได้หรือเงินเดือนจากการถูกจ้างงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ที่เห็นว่ามีศักยภาพในระดับน้อย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0.22

5.1.2 ผลการศึกษาศักยภาพการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของประชาชนในจังหวัดสงขลา

การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดสงขลาทั้ง 16 อำเภอ ของจังหวัดสงขลา โดยรวมพบว่าประชาชนในจังหวัดสงขลาเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ลักษณะนิสัยเป็นคนเอาจริงเอาจัง รวมกลุ่มกันเหนียวแน่น สามารถรวมตัวกันทำกิจกรรมเพื่อส่วนร่วมด้วยดีตลอดมา อันเป็นทุนทางสังคมที่ทำให้ประชาชนออกมามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมเพื่อนส่วนรวมอยู่ในระดับหนึ่ง ประกอบกับวิถีชุมชนของคนจังหวัดสงขลามีความผูกพันกับวิถีวัฒนธรรมเดิม ทำให้ทราบถึงคุณค่าของโบราณสถานโบราณวัตถุและประเพณีดั้งเดิมที่สืบสานกันมา สำหรับบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีแผนงานด้านส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนมีส่วนผลักดันให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมท่องเที่ยวและกิจกรรมของชุมชนมากขึ้นเช่นกัน

ผลการศึกษาเชิงคุณภาพ พบว่าการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์แบบมีส่วนร่วมของประชาชนมีหลายระดับตั้งแต่ การค้นหาปัญหา การวางแผน การปฏิบัติกิจกรรม การตัดสินใจ การติดตามและประเมินผลโดยมีระดับการมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหามากที่สุด กล่าวคือ ช่วยประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการวางแผนและแก้ปัญหาเฉพาะกรณีที่เกิดขึ้นในแต่ละแหล่งท่องเที่ยว ประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมท่องเที่ยวทั้งจากภาครัฐและเอกชน แต่ยังคงขาดการสร้างสรรคกิจกรรมใหม่ๆ โดยชุมชนเอง อย่างไรก็ตาม มีปราชญ์ใน

ท้องถิ่นร่วมกับผู้ประกอบการรุ่นใหม่ที่เป็นคนในชุมชนได้จัดทำโปรแกรมท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่เข้ากับยุคสมัยและเทคโนโลยีปัจจุบัน นับเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มที่สำคัญให้กับการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดสงขลา ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์แบบมีส่วนร่วมในพื้นที่จังหวัดสงขลา ได้แก่ ประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ในประวัติศาสตร์อย่างแท้จริง ภาครัฐยังไม่เปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง รวมทั้งการขาดงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกในการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์

5.1.3 ผลการศึกษาโมเดลเส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัดสงขลา

จากการศึกษาครั้งนี้ได้เส้นทางนำร่องด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่จังหวัดสงขลาอย่างเป็นรูปธรรม ที่ใช้ความเลื่อมใสศรัทธาพระพุทธศาสนา พระเกจิอาจารย์ที่มีอิทธิพลและเป็นที่ยกย่องและศรัทธาของชาวสงขลา ตลอดจนคนในพื้นที่จังหวัดสงขลา อันได้แก่เส้นทางตามรอยศรัทธาสามเด็จเจ้าได้แก่ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าสุทนต์มณี สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร และสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมอญ ครบคลุมอาณาบริเวณ 3 อำเภอของจังหวัดสงขลา คืออำเภอสิงหนคร อำเภอกระแสสินธุ์ และอำเภอสทิงพระ โดยจัดเป็นโปรแกรมนำเที่ยว 2 วัน 1 คืนและตัวอย่างเส้นทางตามรอยประวัติศาสตร์เมืองสงขลาตามยุคสมัยอีก 2 เส้นทาง “เส้นทางตามรอยประวัติศาสตร์ยุคที่ 1 สมัยเมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดง” และ “เส้นทางตามรอยประวัติศาสตร์ และยุคที่ 2 สมัยเมืองสงขลาฝั่งแหลมสน”

5.2 การอภิปรายผล

5.2.1 อภิปรายผลการศึกษาศักยภาพของการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัดสงขลา

จะเห็นได้ว่า การศึกษาเรื่องการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์แบบมีส่วนร่วมในพื้นที่จังหวัดสงขลาครั้งนี้ ทำให้ทราบศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดสงขลา และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดสงขลาทั้ง 16 อำเภอ และยังมองถึงการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ระหว่างอำเภอตามบริบทของพื้นที่ และแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์แบบมีส่วนร่วมที่สอดคล้องกับการพัฒนาท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดสงขลาได้อีก ซึ่งมีหลายพื้นที่ที่ศึกษาแล้วควรค่าแก่การจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์พร้อมกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมหรือจะจัดเป็นเส้นทางพหุวัฒนธรรมก็เป็นได้ เช่น เส้นทางเรียนรู้ความต่างของความเชื่อ ความศรัทธา ในอำเภอจะนะ อำเภอนาทวี อำเภอสะบ้าย้อย อำเภอเทพา และอำเภอนาหม่อม ซึ่งประกอบด้วย ชุมชนมุสลิมและไทยพุทธ หรือจะย้อนรอยประวัติศาสตร์แผ่นดิน นมัสการ สิ่งศักดิ์สิทธิ์เกจิอาจารย์ พร้อมสร้างสรรค์เส้นทางท่องเที่ยวจากภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น ในอำเภอรโนด อำเภอสทิงพระ อำเภอสิงหนคร อำเภอกระแสสินธุ์ และอำเภอควนเนียง ประกอบด้วย ชุมชนตลาดริมน้ำ วิถีพุทธคลองแดน อำเภอรโนด วัดเอก อำเภอกระแสสินธุ์ และวัดปากันตพงษ์ อำเภอควนเนียง เป็นต้น

ส่วนการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของพื้นที่จังหวัดสงขลา ยังขาดการประชาสัมพันธ์ในทุกภาคส่วนและยังไม่เป็นทางการและยังไม่มีเวทีเพื่อให้ชุมชนได้นำเสนอทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของพื้นที่ตัวเองอย่างเป็นรูปธรรม ประกอบกับการฟื้นฟูคุณค่าสถานที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่เชื่อมโยงกับมิติด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดสงขลา สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ และบริบทการท่องเที่ยวในพื้นที่ ความยาวนานและเรื่องราวทางประวัติศาสตร์อยู่ในระดับที่ควรควรค่าแก่การอนุรักษ์และฟื้นฟูต่อ มีเพียงบางแห่งเท่านั้น ที่ได้รับการฟื้นฟูบูรณะและยังคงมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์หลงเหลืออยู่ อีกหลายแห่ง พบว่า อยู่ในสภาพทรุดโทรม หรือไม่ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์หลงเหลือในเชิงรูปธรรม เนื่องจากสภาพพื้นที่ที่ถูกแปรสภาพไปตามความต้องการผู้คน พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ของพื้นที่จังหวัดสงขลาหลายแห่งจึงถูกเปลี่ยนแปลงไปเป็นที่อยู่อาศัยของชุมชน พื้นที่เกษตรกรรม และสถานที่ราชการ ฉะนั้นแนวทางในการพัฒนาแหล่งประวัติศาสตร์ของพื้นที่จังหวัดสงขลาจึงควรชี้ให้ผู้เกี่ยวข้องได้เห็นถึงความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมของบริเวณเหล่านั้นในอดีต รวมถึงความเป็นมาที่เกี่ยวข้องเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในเบื้องต้นคือ ในพื้นที่ที่ยังมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์หลงเหลืออยู่บ้าง ควรฟื้นฟูบูรณะในอดีตให้ปรากฏขึ้นอีกครั้ง ในพื้นที่ที่มีการบูรณะปรับปรุงแล้ว ควรดำเนินการให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพดั้งเดิม

5.2.2 อภิปรายผลการศึกษาศักยภาพการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของประชาชนในจังหวัดสงขลา

สำหรับแนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์แบบมีส่วนร่วมของประชาชน จึงควรมุ่งเน้นไปยังประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. การจัดรูปแบบการท่องเที่ยว โดยคำนึงถึงความเหมาะสมสอดคล้องตามสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่น
2. การสร้างเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อปลูกจิตสำนึก ให้รัก ห่วงแหน และร่วมใจกันพัฒนาแหล่งประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบันของท้องถิ่นตลอดจนนำเรื่องราว เรื่องเล่า ตำนาน ที่เป็นประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นมาสื่อความหมายกับนักท่องเที่ยว
3. การมีส่วนร่วมและรักษาผลประโยชน์ของชุมชน โดยชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว ตั้งแต่ระดับการวางนโยบายท่องเที่ยว การตัดสินใจในการจัดการท่องเที่ยวในแหล่งของตนเอง ถึงระดับการลงมือปฏิบัติ มีการบริหารจัดการให้รายได้จากการท่องเที่ยวกระจายสู่ท้องถิ่นอย่างทั่วถึง รวมทั้งละเว้นหรือชะลอการส่งเสริมการตลาดในพื้นที่ที่ยังไม่พร้อม ประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตดั้งเดิมอาจถูกกระทบกระเทือนจากการท่องเที่ยวได้ง่าย
4. การจัดตั้งเครือข่ายการท่องเที่ยวในระดับชุมชนท้องถิ่น จะก่อให้เกิดความเชื่อมโยงในการทำงานด้านการท่องเที่ยวขึ้นในพื้นที่จังหวัดสงขลา ซึ่งจากการศึกษา พบว่า มีเครือข่ายความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวกระจายอยู่โดยรอบพื้นที่ เช่น กลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หาหิน อำเภอสะบ้าย้อย พระ ชมรมการท่องเที่ยวเกษตรเกาะยอเมือง จ. สงขลา ชมรมอนุรักษ์วัดขวิด อำเภอสะบ้าย้อย ฯลฯ

การจัดการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดสงขลาจึงควรเป็น การจัดการร่วมระหว่างภาครัฐหรือภาคเอกชนกับชุมชนโดยแท้จริง โดยต้องให้ความสำคัญกับ ประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี โดยยึดหลักที่ว่าต้องอนุรักษ์ มรดกทางวัฒนธรรมไว้ให้ดีที่สุด เพื่อให้สามารถสืบทอดถึงอนุชนคนรุ่นหลังต่อไป และวิธีการที่จะทำ ให้แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ มีการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบตามโมเดล การจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์

5.2.3 การอภิปรายผลการศึกษาโมเดลเส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัดสงขลา

การพัฒนาโมเดลจากงานศึกษาในครั้งนี้ควรมีองค์ประกอบ 4 ด้าน ได้แก่ 1) ศักยภาพในการ ดึงดูดนักท่องเที่ยว 2) ศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยว 3) ศักยภาพการบริหารจัดการ และ 4) ศักยภาพผู้นำและการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยเน้น 2 มิติที่สำคัญคือ มิติที่หนึ่ง ศักยภาพผู้นำ ควร เน้นการกระจายอำนาจหน้าที่การบริหาร และพัฒนาทักษะ ความรู้ในการใช้ภาษาและเทคโนโลยีของ ผู้นำ ในขณะที่มิติที่สอง ควรเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งการร่วมตัดสินใจและร่วมรับผลประโยชน์ อันจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมในระดับสูงสุดและยั่งยืนของชุมชน ในขณะที่องค์ประกอบทั้ง 3 ด้านที่ เหลือยังคงมีตัวชี้วัดแต่ละศักยภาพดังเดิม เช่น ศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยวใช้ตัวชี้วัดด้าน มรดกทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ชุมชนและสังคม ส่วนศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยว ใช้ ตัวชี้วัดด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ ในขณะที่ศักยภาพการบริหารจัดการใช้ตัวชี้วัดด้าน การเงิน ด้านการตลาด และด้านการผลิต

นอกจากนี้ที่ประชุมยังมีความเห็นให้นำเสนอเส้นทางนำร่องด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์อย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่จังหวัดสงขลาอย่างเป็นรูปธรรม ที่ใช้ความเลื่อมใสศรัทธา พระพุทธศาสนา พระเกจิอาจารย์ที่มีอิทธิพลและเป็นที่ยกและศรัทธาของชาวสงขลา ตลอดจนคนใน พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา อันได้แก่เส้นทางตามรอยศรัทธาสามสมเด็จ ได้แก่ สมเด็จเจ้าพะโคะ สมเด็จเจ้าเกาะใหญ่ และสมเด็จเจ้าเกาะยอครอบคลุมอาณาบริเวณ 3 อำเภอของจังหวัดสงขลา คือ อำเภอสิงหนคร อำเภอกระแสดินรุ้ง และอำเภอสทิงพระ โดยจัดเป็นโปรแกรมนำเที่ยว 2 วัน 1 คืนและ ตัวอย่างเส้นทางตามรอยประวัติศาสตร์เมืองสงขลาตามยุคสมัยอีก 2 เส้นทาง “เส้นทางตามรอย ประวัติศาสตร์ยุคที่ 1 สมัยเมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดง”และ “เส้นทางตามรอยประวัติศาสตร์ และยุคที่ 2 สมัยเมืองสงขลาฝั่งแหลมสน”

5.3 ข้อเสนอแนะ

การส่งเสริมมาตรการมีส่วนร่วมของประชาชนเข้าไปในการวางแผนการทำงานของภาครัฐ เอกชน โดยเปิดเวทีให้กับชุมชน และส่งเสริมให้มีกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับที่สูงขึ้น เช่น การตัดสินใจ และร่วมรับผลประโยชน์ จึงควรพัฒนาศักยภาพผู้นำในพื้นที่ๆประชาชนพร้อมในการทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน อันจะเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับพื้นที่และสร้างรายได้ให้กับชุมชนอย่างยั่งยืน ต่อไป และข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาเส้นทางการท่องเที่ยวตามรอยศรัทธาของศาสนาอื่นๆร่วมด้วย เพื่อสะท้อนความเป็นพื้นที่พหุวัฒนธรรมของจังหวัดสงขลา

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา. 2527. **ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 3.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
กรุงเทพฯ: งานวิจัยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2539. **อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว.** กรุงเทพฯ:
การท่องเที่ยวองค์กร. กรุงเทพฯ: สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและ
ของจังหวัดนครศรีธรรมราช. กรุงเทพฯ: งานวิจัยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
(สกว.).
- ความต้องการ พฤติกรรมนักท่องเที่ยวสำหรับประเทศไทย กรณีศึกษา 14 จังหวัด
จังหวัดแม่ฮ่องสอน.** วิทยานิพนธ์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
จัดทำแผนแม่บท การพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เล่มที่ 6 ศิลปวัฒนธรรม
- จริยญา เจริญสุขใส. 2545. “สรุปสถานการณ์และวิเคราะห์โอกาสทางการท่องเที่ยวของไทย.”
จตุสารการท่องเที่ยว. 2 (เมษายน- มิถุนายน 2545),4.
- จุฑามาศ ไชยศร. 2536. **การศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวใน
ฉลองศรี พิมลสมพงศ์.** 2542. **การวางแผนและพัฒนาตลาดการท่องเที่ยว.** กรุงเทพฯ:
ชัยวุฒิ พิชะกุล. 2542. “เขาน้อย, วัด.” ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 2. สุอิวงค์
ดีไซน์ จำกัด.**
- ทะเลสาบ.** ยงยุทธ ชูแว่น (บรรณาธิการ). ปทุมธานี : สำนักพิมพ์นาคร. 93 – 115.
ธนาคารไทยพาณิชย์. 1654.
- ณรงค์ศักดิ์ สุริยวารกุล. 2546. “**การศึกษาเกณฑ์การวิเคราะห์ศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิง
อนุรักษ์ กรณีศึกษา ตำบลเกาะยอ อ.เมือง จ.สงขลา**”, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. (สำเนา)
- นันทรัตน์ นามบุรี และคณะ. 2550. **การปรับปรุงแผนการท่องเที่ยวสำเร็จรูปเพื่อสนองภาคใต้.**
บุญพิเชษฐ์ จันทร์เมือง. 2553. **การจัดการท่องเที่ยวในพระอารามหลวงชั้นเอก ในเกาะเพื่ออนุรักษ์
บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา.** 2548. **การพัฒนาท่องเที่ยวแบบยั่งยืน.** กรุงเทพฯ: บริษัท เพรส แอนด์
ปาริฉัตร วงศ์พานิช. 2546. “**การจัดทำเส้นทางศึกษารวมชาติเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยการมี
ส่วนร่วมของชุมชน : กรณีศึกษาป่าชุมชนเขาหัวช้าง ตำบลตะโหมด อำเภอตะโหมด
จ.พัทลุง**”. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสิ่งแวดล้อมศึกษา
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. (สำเนา)
- ปาริชาติ วิสุทธสมาจาร. 2555. **การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา.** สงขลา:
ปาริชาติ วิสุทธสมาจาร อรสา คงทอง กำพล มีสวัสดิ์ และอภิรมย์ พรหมจรรยา. 2548. **โครงการ
ป่วนตเหยียบน้ำทะเลจืด และพระพุทธเจ้าหลวง ร.๕..** สงขลา: ม.ป.ท.
พงศ์ไพบูลย์ (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรม. 809.

รัตนโกสินทร์. วิทยานิพนธ์ วท.ม.สาขาวิชาการวางแผนและการจัดการท่องเที่ยว

เล่ม 4. สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ : มุลินีสารานุกรมวัฒนธรรมไทย และสิ่งแวดล่อม.

วรรณภา วงษ์วานิช. 2539. **ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว.** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วรรณภา ณ สงขลา. 2542. จิตรกรรมฝาผนังวัดวิหารเบิก ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้**

วินัย สุกใส. 2541. “วรรณกรรมพุทธศาสนาในชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา,” ใน **โลกของกลุ่มน้ำ**

สถานวิจัยการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศพื้นที่ภาคใต้แบบบูรณาการ.

ศึกษาการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ : กรณีภาคใต้. กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

สถาบันดำรงราชานุภาพ สำนักปลัดกระทรวงมหาดไทย. 2541. **รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการศึกษา**

แนวทางการบริหารและจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่รับผิดชอบขององค์การบริหารส่วน

ตำบล (อบต.) และสภาตำบล (สต.). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. 2542. ข. **รายงานขั้นสุดท้ายการดำเนินการ**

เพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

สมชาย เลี้ยงพรพรรณ. 2544. **การศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บริเวณทะเลสาบ**

สงขลา. สงขลา.

สมชาย เลี้ยงพรพรรณ. 2543. **การศึกษาแหล่งทรัพยากรเพื่อการนันทนาการ เพื่อการท่องเที่ยวเชิง**

อนุรักษ์ บริเวณทะเลน้อย ทะเลหลวง ทะเลสาบสงขลา. สงขลา.

สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม ร่วมกับ สถาบันทรัพยากรชายฝั่ง มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

2545. **รายงานฉบับสุดท้าย การทำกิจกรรมนำร่องเพื่อหาและทดสอบกลไกการมีส่วนร่วม**

ของประชาชน. สงขลา : สถาบันทรัพยากรชายฝั่ง มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม ร่วมกับ สถาบันทรัพยากรชายฝั่ง มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

2545. **โครงการการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา**

(The EmSong Project) ลำดับที่ 1 โครงการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์. สงขลา:

สถาบันทรัพยากรชายฝั่ง มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม ร่วมกับ สถาบันทรัพยากรชายฝั่ง มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

2545. **โครงการการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา**

(The EmSong Project) ลำดับที่ 5 โครงการจัดทำพื้นที่กันชนรอบพื้นที่อนุรักษ์. สงขลา:

สถาบันทรัพยากรชายฝั่ง มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม ร่วมกับสถาบันทรัพยากรชายฝั่ง มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

2545. **โครงการการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา**

(The EmSong Project) ลำดับที่ 2 โครงการจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของ

ประชาชน. สงขลา: สถาบันทรัพยากรชายฝั่ง มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม ร่วมกับสถาบันทรัพยากรชายฝั่ง มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

2545. **โครงการการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา**

(The EmSong Project) ลำดับที่ 6 โครงการส่งเสริมโครงการและการมีส่วนร่วมของประชาชน. สงขลา : สถาบันทรัพยากรชายฝั่ง มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
 สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม. 2545. รายงานฉบับสุดท้าย การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. สงขลา: สถาบันทรัพยากรชายฝั่ง มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
 สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. “ข้อจำกัดและปัจจัยทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาชุมชนรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา”. ทัศนคติ. (1) : 55-56, ตุลาคม-มีนาคม 2535-2536.

สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2549. คู่มือการประเมินมาตรฐานคุณภาพสมชาย เลี้ยงพรพรรณ. 2547. โครงการการศึกษาศักยภาพของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ.
 สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสงขลา. 2556. ท่องเที่ยวตามรอยอารยธรรมชายแดนใต้ หลวงสำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
 สิ่งแวดล้อม. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
 สุจิตราภรณ์ จุสปาโล และคณะ. 2554. การจัดการเส้นทางนำเที่ยวเพื่อสักการะพระเกจิอาจารย์แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.
 อนุรักษ์ในบริเวณทะเลสาบสงขลา. สงขลา: ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และ

Books

Coltman, Michael M. 1989. **Tourism Marketing**. New York: Van Nostrand Reinhold.
 David Mashhadigholam Rojo. 2007. **Religious Tourism: The Way to Santiago**. Heinemann Professional Publishing.
 MA EUROPEAN TOURISM MANAGEMENT 2006/2007 English: Bournemouth University.
 Middleton. Victor T.C. 1994. **Marketing in Travel and Tourism**. 2nd ed. Oxford:
 Sunil Kumar Patnaik. Archaeological Heritage and Tourism (Developing Tourism Vol. 6, No. 4, 2003. underdeveloped Regions). Orissa Review December – 2009.
 Yaniv Poria. 2003. **Tourism, Religion and Religiosity: A Holy Mess**. Current Issues in

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์แบบมีส่วนร่วมพื้นที่จังหวัดสงขลา

รายชื่อแต่งตั้งผู้ทรงตรวจแบบสอบถาม

1. รศ.ดร.ปาริชาติ	วิสุทธิสมาจาร	อาจารย์ที่ปรึกษา
2. รศ.ดร.วีระพล	ทองมา	
3. รศ.ดร.ประมาณ	เทพสงเคราะห์	
4. อาจารย์ค่านวณ	นวลสนอง	
5. ดร.ปรัชญากรณ์	ไชยคช	

แนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์

เรื่อง การจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์แบบมีส่วนร่วมจังหวัดสงขลา

ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ-สกุล

ที่อยู่.....

หน่วยงาน/องค์กร/เครือข่าย

วันเดือนปีที่สัมภาษณ์

แนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์

1. ข้อมูลพื้นที่ชุมชนอำเภอที่ตนเองอาศัยและรับผิดชอบ

1.1 สภาพทั่วไปของพื้นที่ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในพื้นที่อำเภอของท่านเป็นอย่างไร
อยาก让您เล่าพอสังเขป

1.2 ท่านคิดว่าวิถีชีวิตของคนในพื้นที่มีความเป็นอยู่อย่างไร

1.3 ในพื้นที่ที่มีการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อะไรบ้าง แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์มี
แหล่งใดบ้างและสำคัญอย่างไร ท่านคิดว่าพิธีกรรมในชุมชน พิธีกรรมทางศาสนา หรือกิจกรรมอื่น ๆ
ในชุมชนเป็นอย่างไรบ้าง

1.4 ท่านคิดว่าการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในพื้นที่เป็นอย่างไรบ้าง ที่ใดเป็นจุดเด่น
เพราะอะไร

2. ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดสงขลา

- 2.1 ท่านทราบเรื่องราวแหล่งประวัติศาสตร์ในพื้นที่บ้างหรือไม่ อย่างไร
- 2.2 ท่านทราบตำนานเกจิอาจารย์ ตำนานสมเด็จพระสังฆราช ต่าง ๆ ในพื้นที่จังหวัดสงขลาบ้างหรือไม่
- 2.3 ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรกับสถานที่ทางประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดสงขลา พอจะเป็นสถานที่ท่องเที่ยว ดึงดูดนักท่องเที่ยวได้หรือไม่ มีอะไรควรปรับปรุงบ้างไหมอย่างไร

1. คำถามเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์

- 3.1 ท่านเข้าใจการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ว่าอย่างไร

เป็นการชมโบราณสถาน การชิมอาหารท้องถิ่น การชมการแสดง ไหว้พระ
การเรียนรู้วิถีชีวิตชาวบ้านจากพิพิธภัณฑ์ หรืออื่น ๆ อย่างไร
 - 3.2 ท่านคิดว่าเหตุการณ์และสถานที่ (ตำนาน) สำคัญที่เกี่ยวข้องกับสามสมเด็จจะมีผลต่อคนในพื้นที่และนักท่องเที่ยวที่มาอย่างไร
 - 3.3 ท่านทราบข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่จังหวัดสงขลาได้อย่างไร และคิดว่าควรมีช่องทางเพิ่มเติมในการประชาสัมพันธ์ส่วนนี้อย่างไร
 - 3.4 ท่านคิดว่าเส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ในพื้นที่จังหวัดสงขลา ควรจะไปในทิศทางไหน อย่างไร
 - 3.5 ท่านคิดว่าอะไรที่จะเป็นแรงศรัทธาให้คนในชุมชนหันมาฟื้นฟูและเห็นคุณค่าในสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของชุมชนของตนเอง
4. ท่านคิดว่าคนในชุมชนมีส่วนร่วมในเรื่องของการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในชุมชนอย่างไรบ้าง ทั้งที่ผ่านมา ปัจจุบัน และอนาคตคิดว่าจะมีแนวโน้มอย่างไร
 5. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน คิดว่ามีอะไรบ้าง และเราควรจัดการหรือพัฒนาให้อย่างไรให้เป็นไปในรูปแบบที่สัมพันธ์กับชุมชนและองค์กรของเรา
 6. ข้อเสนอแนะอื่น ๆ เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์แบบมีส่วนร่วมในพื้นที่จังหวัดสงขลา

.....

แบบสอบถาม

การจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์แบบมีส่วนร่วมพื้นที่จังหวัดสงขลา

คำชี้แจง

แบบสอบถามชุดนี้เป็นการสำรวจศักยภาพของการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดสงขลา เพื่อนำมาเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจในการกำหนดนโยบาย และเป็นทิศทางให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สำหรับการตอบคำถามขอให้ผู้ตอบแบบสอบถามตอบตามความเป็นจริงให้มากที่สุด เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัดสงขลาต่อไป

แบบสอบถามมีทั้งหมด 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 ศักยภาพของการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดสงขลา

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง: โปรดกาเครื่องหมาย ✓ ในช่อง () และกรอกข้อความลงในช่องว่างที่ตรงกับความเป็นจริงของท่าน

1. สถานะของผู้ตอบแบบสอบถาม

- () ปราชญ์ชุมชน () ศิษย์ยานุศิษย์ () ผู้นำชุมชน () ผู้นำทางศาสนา
 () คนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา () นักวิชาการ () เจ้าหน้าที่ของรัฐ
 () ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว

2. เพศ () ชาย () หญิง

3. อายุ.....ปี

4. ภูมิลำเนา () จ. สงขลา () จังหวัดอื่นๆ โปรดระบุ

5. สถานที่ทำงาน/สถานศึกษา

() จังหวัดสงขลา () จังหวัดอื่นๆ โปรดระบุ

6. สถานภาพการสมรส () โสด () สมรส/ อยู่ด้วยกัน () หม้าย/ หย่าร้าง/ แยกกันอยู่

7. ระดับการศึกษา/ วุฒิการศึกษา

- () ระดับประถมศึกษา () ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น () ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.
 () อนุปริญญา/ปวส. () ปริญญาตรี () สูงกว่าปริญญาตรี
 () อื่นๆ โปรดระบุ

8. อาชีพ

- () นักเรียน/นักศึกษา () ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว () รับราชการ/เจ้าหน้าที่ของรัฐ
 () ข้าราชการบำนาญ () รัฐวิสาหกิจ () พนักงานบริษัท/ เอกชน
 () แม่บ้าน () อื่นๆ โปรดระบุ

ตอนที่ 2 ศักยภาพของการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดสงขลา

คำชี้แจง: โปรดกาเครื่องหมาย ✓ ในช่อง () หรือกรอกข้อความลงในช่องว่างที่ตรงกับความเป็นจริงของท่าน

1. ศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยว

1.1 คุณค่าทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดสงขลาอยู่ในระดับใด

1.1.1 ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

- () ระดับท้องถิ่น () ระดับชาติ
 () ระดับจังหวัด () ระดับนานาชาติ
 () อื่นๆ โปรดระบุ

1.1.2 หลักฐานทางโบราณคดีที่ท่านมีประสบการณ์ทำให้เห็นว่าพื้นที่จังหวัดสงขลา มีความสมบูรณ์ทางโบราณคดีมีดังนี้

- () มีความสมบูรณ์น้อยมาก ไม่สามารถใช้เป็นหลักฐานทางโบราณคดีได้
 () มีความสมบูรณ์น้อย สามารถใช้เป็นหลักฐานทางโบราณคดีได้ แต่มีข้อจำกัด
 () มีความสมบูรณ์ปานกลาง สามารถใช้เป็นหลักฐานทางโบราณคดีได้ ในระดับหนึ่ง
 () มีความสมบูรณ์ดี สามารถใช้เป็นหลักฐานทางโบราณคดี
 () มีความสมบูรณ์ดีมาก สามารถใช้เป็นหลักฐานทางโบราณคดีได้อย่างดีมาก

1.1.3 เมื่อท่านได้พิจารณาความเป็นเอกลักษณ์ของยุคสมัยจากหลักฐานที่มีอยู่ ท่านสามารถระบุความเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่จังหวัดสงขลาได้

- () พบเห็นในหลายยุคสมัยและพบเห็นทั่วไปในประเทศไทย
 () เป็นตัวแทนของยุคสมัยหนึ่ง แต่พบเห็นได้หลายแห่งในประเทศไทย
 () เป็นตัวแทนของยุคสมัยหนึ่ง และพบเห็นได้บางแห่งของ ประเทศไทย
 () เป็นตัวแทนที่หาได้ยากของยุคสมัย และพบเห็นได้น้อยแห่งในประเทศไทย
 () เป็นตัวแทนที่หาได้ยากของยุคสมัย และพบเห็นได้เพียงแห่งเดียวในประเทศไทย

1.1.4 ความเป็นเอกลักษณ์ทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดสงขลา

- () ความเป็นเอกลักษณ์ระดับท้องถิ่น
- () ความเป็นเอกลักษณ์ระดับจังหวัด
- () ความเป็นเอกลักษณ์ระดับภูมิภาค
- () ความเป็นเอกลักษณ์ระดับชาติ
- () ความเป็นเอกลักษณ์ระดับโลก

1.1.5 ความสมบูรณ์และความสวยงามทางสถาปัตยกรรมของประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดสงขลา

- () มีความสมบูรณ์และความสวยงามน้อยมาก
- () มีความสมบูรณ์และความสวยงามน้อย
- () มีความสมบูรณ์และความสวยงามปานกลาง
- () มีความสมบูรณ์และความสวยงามดี
- () มีความสมบูรณ์และความสวยงามดีมาก

1.1.6 ความสมบูรณ์และความสวยงามทางศิลปกรรมในพื้นที่จังหวัดสงขลา

- () มีความสมบูรณ์และความสวยงามน้อยมาก
- () มีความสมบูรณ์และความสวยงามน้อย
- () มีความสมบูรณ์และความสวยงามปานกลาง
- () มีความสมบูรณ์และความสวยงามดี
- () มีความสมบูรณ์และความสวยงามดีมาก

1.1.7 ความมีชื่อเสียงและความเป็นที่ยอมรับของแหล่งประวัติศาสตร์

- () มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับในระดับท้องถิ่น
- () มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับในระดับจังหวัด
- () มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับระดับชาติ
- () มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับระดับภูมิภาค
- () มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับระดับโลก นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติมีความประสงค์ไปท่องเที่ยวมาก

ความประสงค์ไปท่องเที่ยวมาก

1.1.8 ความผูกพันต่อท้องถิ่นของคนพื้นที่จังหวัดสงขลา

- () มีความสัมพันธ์กับชุมชนน้อยมาก โดยชุมชนไม่ค่อยให้ความสนใจในสิ่งดังกล่าว
- () มีความสัมพันธ์กับชุมชนน้อย โดยมีเพียงบางส่วนให้ความสนใจ
- () มีความสัมพันธ์กับชุมชนปานกลาง โดยชุมชนมีการจัดงานหรือพิธีการต่างๆ เป็นประจำทุกปี
- () มีความสัมพันธ์กับชุมชนสูงโดยมีการจัดงานหรือพิธีการเป็นประจำทุกปี และมีชุมชน

ใกล้เคียง เข้ามาร่วมงานด้วย

- () มีความสัมพันธ์กับชุมชนสูงมาก โดยชุมชนมีการจัดการหรือพิธีการเป็นประจำทุกปี และมี

ชื่อเสียง

1.2 ศักยภาพทางกายภาพและการจัดกิจกรรม

1.2.1 การเดินทางเข้าถึงพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์จังหวัดสงขลาในปัจจุบัน

- () มีทางเข้าถึงได้แต่ไม่สะดวก
- () มีทางเข้าถึงได้สะดวก รถเดินได้ 2 ทาง แต่สามารถใช้ความเร็วได้ต่ำกว่า 30 กิโลเมตร/ชั่วโมง
- () มีทางเข้าถึงได้สะดวก รถเดินได้ 2 ทาง และสามารถใช้ความเร็วได้เกิน 30 กิโลเมตร/ชั่วโมง
- () มีทางเข้าถึงได้สะดวกด้วยรถยนต์นั่ง
- () มีทางเข้าถึงได้สะดวกด้วยรถขนาดใหญ่ ได้แก่ รถโดยสารหรือรถทัศนาวจร

1.2.2 ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัดสงขลา

- () มีเหตุอันตรายบ่อยตลอดปี
- () มีเหตุอันตรายทุกปี แต่เกิดขึ้นในบางฤดูกาลหรือเพียงบางช่วงของปี
- () มีเหตุอันตราย 1-2 ครั้งต่อปี
- () มีเหตุอันตราย 1-2 ครั้ง ในรอบ 3 ปี
- () มีเหตุอันตราย 1-2 ครั้ง ในรอบ 5 ปี
- () มีเหตุอันตราย 1-2 ครั้ง ในรอบ 10 ปี หรือนานกว่า

1.2.3 ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่เชิงประวัติศาสตร์พื้นที่จังหวัดสงขลา

- () ไม่มีกิจกรรมอื่นนอกเหนือจากการเที่ยวชมแหล่งประวัติศาสตร์
- () นอกเหนือจากการเที่ยวชมแหล่งประวัติศาสตร์ยังมีกิจกรรมการท่องเที่ยวชนิดอื่นภายใน แหล่ง ประวัติศาสตร์ 1-2 ประเภท
- () นอกเหนือจากการเที่ยวชมแหล่ง ประวัติศาสตร์ ยังมีกิจกรรมการท่องเที่ยวชนิดอื่นภายในแหล่ง ประวัติศาสตร์ 1-2 ประเภท และบริเวณใกล้เคียงมีแหล่งท่องเที่ยวประเภทอื่น
- () นอกเหนือจากการเที่ยวชมแหล่งประวัติศาสตร์ ยังมีกิจกรรมการท่องเที่ยวชนิดอื่นภายในแหล่ง ประวัติศาสตร์มากกว่า 2 ประเภท
- () นอกเหนือจากการเที่ยวชมแหล่ง ประวัติศาสตร์ ยังมีกิจกรรมการท่องเที่ยวชนิดอื่นภายในแหล่งประวัติศาสตร์มากกว่า 2 ประเภท และบริเวณใกล้เคียงมีแหล่งท่องเที่ยวประเภทอื่น

1.2.4 ความต่อเนื่องของการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดสงขลา

- () กิจกรรมที่จัดขึ้นเริ่มจัดได้เพียง 1 - 2 ครั้ง
- () มีการจัดกิจกรรม 2- 3 ปี ต่อครั้ง และเริ่มจัดกิจกรรมมาไม่เกิน 10 ปี
- () มีการจัดกิจกรรม 1 ครั้งต่อปี แต่เริ่มจัดกิจกรรมมาไม่เกิน 10 ปี
- () มีการจัดกิจกรรม 1 ครั้งต่อปี และจัดต่อเนื่องกันทุกปี โดยจัดมาไม่ต่ำกว่า 10 ปี
- () มีการจัดกิจกรรมมากกว่า 1 ครั้งต่อปี และจัดต่อเนื่องกันทุกปี โดยจัดมาไม่ต่ำกว่า 10 ปี

2. ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว

2.1 พื้นที่จังหวัดสงขลาได้มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน เช่น น้ำ ไฟ ถนน ที่พัก ฯลฯ เพื่อการท่องเที่ยวในปัจจุบันอย่างไร

- () ยังไม่มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน และมีข้อจำกัดสูงในการพัฒนาต่อไปในอนาคต
- () มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถรองรับนักท่องเที่ยวในปัจจุบันได้เป็นบางช่วงเวลา และมีข้อจำกัดสูงในการพัฒนาต่อไปในอนาคต
- () มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถรองรับนักท่องเที่ยวในปัจจุบันได้ปานกลางแต่มีข้อจำกัดบางประการในการพัฒนาต่อไปในอนาคต
- () แหล่งท่องเที่ยวมีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถรองรับนักท่องเที่ยวในปัจจุบันได้ดี แต่มีข้อจำกัดบางประการในการพัฒนาต่อไปในอนาคต
- () แหล่งท่องเที่ยวมีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถรองรับนักท่องเที่ยวในปัจจุบันได้อย่างสะดวกสบาย และยังสามารถพัฒนาต่อไปได้อีก

2.2 ศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวของพื้นที่จังหวัดสงขลาจากปัจจัยภายนอก

- () มีการจัดตั้งกลุ่มโดยชุมชน เพื่อกำหนดนโยบายวางแผนทางการจัดการท่องเที่ยวแต่ยังไม่สัมฤทธิ์ผลที่ชัดเจน
- () มีกลุ่มองค์กรท้องถิ่นให้การสนับสนุนและจัดการด้านนโยบาย งบประมาณ และบุคลากรสำหรับ พัฒนาแหล่งท่องเที่ยว
- () มีหน่วยงาน กลุ่ม องค์กรท้องถิ่น และภาคเอกชนให้การสนับสนุนและให้คำปรึกษาด้านนโยบาย งบประมาณและบุคลากรสำหรับพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว
- () มีหน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุนและจัดการด้านนโยบาย งบประมาณ และบุคลากรในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว
- () มีหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรท้องถิ่น ร่วมกันให้การสนับสนุนและจัดการด้านนโยบายงบประมาณ และบุคลากรในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

3. การบริหารจัดการ

3.1 การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว

3.1.1 ท่านเห็นว่าพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาได้มีการดูแลรักษาและปรับปรุงพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้มากน้อยเพียงใด

- () มีการดูแลรักษาน้อย
- () มีการดูแลรักษาปานกลาง
- () มีการดูแลรักษาดี
- () มีการดูแลรักษาดีมาก

3.1.2 การจัดการด้านการใช้ประโยชน์พื้นที่

ก. การกำหนดเขตการใช้ประโยชน์พื้นที่เพื่อการท่องเที่ยว เช่น มีการแบ่งเขตพื้นที่สงวน พื้นที่นันทนาการและพื้นที่พักอาศัย

ข. การกำหนดช่วงเวลาในการเข้าพื้นที่ที่เหมาะสมตามช่วงเวลาของวันและ/หรือฤดูกาล

ค. การจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว ให้พอเหมาะกับศักยภาพของพื้นที่และการบริการ

- () ไม่มีการจัดการในข้อ ก ข และ ค
- () มีการจัดการในข้อ ก ข และ ค น้อยมากและไม่เป็นระบบ
- () มีการจัดการในข้อ ก ข และ ค โดยมีระเบียบการปฏิบัติเป็นหลักฐานอยู่บ้าง แต่การปฏิบัติมี

ข้อยกเว้น

- () มีการจัดการที่เป็นระบบหรือได้มาตรฐาน 1 ข้อ
- () มีการจัดการที่เป็นระบบหรือได้มาตรฐาน 2 ข้อ
- () มีการจัดการที่เป็นระบบหรือได้มาตรฐานครบ 3 ข้อ

3.1.3 การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว

() ไม่มีแผนการดำเนินงาน

() มีแผนการดำเนินงาน แต่ไม่มีการติดตามวิเคราะห์ผล

() มีแผนการดำเนินงาน และมีการเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงตามแผนการดำเนินงานแต่ไม่มี

การ ดำเนินการอื่นๆ

() มีแผนการดำเนินงาน มีการเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงของตามแผนการดำเนินงาน
และมีการวิเคราะห์ประเมินผล

() มีแผนการดำเนินงาน มีการเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงของตามแผนการดำเนินงาน

มีการวิเคราะห์ประเมินผล และมีการปรับปรุงและแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยว

() มีแผนการดำเนินงาน มีการเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงของตามแผนการดำเนินงาน

มีการประเมินผล มีการปรับปรุงและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และมีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องทุกปี

<p>3.2 การจัดการด้านการท่องเที่ยว คำชี้แจง: หากไม่มีคุณสมบัติตามที่ระบุ ให้ 0 คะแนน หากมีแต่ไม่ได้ดำเนินการ หรือไม่มีประสิทธิภาพให้ 0.5 คะแนน และหากมีคุณสมบัติตรง ให้ 1 คะแนน</p>	1	0.5	0
<p>3.2.1 การจัดการด้านการบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว</p> <ul style="list-style-type: none"> - มีจำนวนบุคลากรด้านบริการเพียงพอต่อการให้บริการนักท่องเที่ยว - มีระบบเตือนภัย และระบบรักษาความปลอดภัยแก่ชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว - มีการจัดการด้านสิ่งก่อสร้างและสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวและต้องมีความเหมาะสมกลมกลืนกับสภาพพื้นที่ - มีการจัดการด้านอาหารและโภชนาการที่พอเพียงและถูกสุขลักษณะ - มีการจัดการด้านที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม เช่น มีการออกแบบและใช้วัสดุก่อสร้างที่กลมกลืนกับสภาพแวดล้อมประหยัดพลังงาน และมีระบบกำจัดของเสียที่ได้มาตรฐาน 			
<p>3.2.2 การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว</p> <ul style="list-style-type: none"> - กิจกรรมการท่องเที่ยวไม่มีผลกระทบต่อพื้นที่สงวนและพื้นที่อนุรักษ์ของแหล่งประวัติศาสตร์ - กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นที่ยอมรับของคนในท้องถิ่น ไม่รบกวนความสงบสุขของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่และไม่ขัดต่อกฎหมาย ศีลธรรมอันดี หรือวัฒนธรรมของชาติ - มีการศึกษา วิจัยสภาพแวดล้อมของพื้นที่ และนำข้อมูลที่ได้มาวางแผนงานที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อแหล่งประวัติศาสตร์ - มีการศึกษา วิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมในท้องถิ่น และนำข้อมูลมาวางแผนงานการดำเนินการท่องเที่ยวที่ไม่เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ประเพณีของคนในท้องถิ่น - กิจกรรมการท่องเที่ยวไม่ส่งผลให้แหล่งประวัติศาสตร์เกิดความเสื่อมโทรม เช่น ไม่ทำให้เกิดปริมาณขยะและของเสียที่ขัดต่อทัศนียภาพ 			
<p>3.2.3 การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก</p> <ul style="list-style-type: none"> - มีศูนย์บริการหรือมีการกำหนดพื้นที่เพื่อเป็นศูนย์บริการอย่างชัดเจน และมีเจ้าหน้าที่ประจำ - มีบุคลากรที่มีความรู้เรื่องประวัติศาสตร์และโบราณคดีให้บริการด้านความรู้แก่นักท่องเที่ยว และชุมชนโดยรอบ - มีการจัดเส้นทางศึกษาแหล่งประวัติศาสตร์และป้ายสื่อความหมายบนเส้นทางเพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว - มีการจัดอบรมเจ้าหน้าที่ ผู้ประกอบการ และชุมชนเกี่ยวกับคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวและ การอนุรักษ์เป็นระยะๆ ตามความเหมาะสม - มีสื่อหลากหลายประเภทในการให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว เช่น แผ่นพับ โปสเตอร์ นิทรรศการ และภาษาที่ใช้ในสื่อมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ 			
<p>3.2.4 ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว</p> <ul style="list-style-type: none"> - ชุมชนท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น การนำเที่ยว การให้บริการต่างๆ - ชุมชนได้รับข้อมูลข่าวสารและมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่นของตน 			

<ul style="list-style-type: none"> - ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการวางแผนหรือบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว - ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการวางแผนหรือบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว - มีการก่อตั้งองค์กรหรือโครงการอนุรักษ์ต่างๆ ที่เกิดจากท้องถิ่น ซึ่งมีบทบาทหลักต่อการจัดการการท่องเที่ยว 			
<p>คำชี้แจง: หากไม่มีคุณสมบัติตามที่ระบุ ให้ 0 คะแนน หากมีแต่ไม่ได้ดำเนินการ หรือไม่มีประสิทธิภาพให้ 0.5 คะแนน และหากมีคุณสมบัติตรง ให้ 1 คะแนน</p>	1	0.5	0
<p>3.2.5 ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยว</p> <ul style="list-style-type: none"> - ชุมชนมีรายได้หรือเงินเดือนจากการถูกจ้างงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว - ชุมชนมีรายได้จากการนำเที่ยวและให้บริการในกิจกรรมการท่องเที่ยว - ชุมชนมีรายได้จากการขายอาหารและสินค้าพื้นเมือง - ชุมชนมีรายได้จากการให้บริการด้านที่พัก เช่น การจัดโฮมสเตย์ - ชุมชนมีรายได้จากการแสดงศิลปะพื้นเมือง 			

ขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงที่ท่านให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามครั้งนี้

นางสาวสมจิตรี อินทมน
นักศึกษาปริญญาเอก คณะการจัดการสิ่งแวดล้อม
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ภาคผนวก ข

แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ จังหวัดสงขลา

ภาคผนวก ข. แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ จังหวัดสงขลา

จังหวัดสงขลา มี 16 อำเภอ ประกอบด้วย อำเภอเมืองสงขลา อำเภอสทิงพระ อำเภอจะนะ อำเภอนาทวี อำเภอเทพา อำเภอสะบ้าย้อย อำเภอระโนด อำเภอกระแสสินธุ์ อำเภอรัตนภูมิ อำเภอสะเดา อำเภอหาดใหญ่ อำเภอนาหม่อม อำเภอควนเนียง อำเภอบางกล่ำ อำเภอสิงหนคร และอำเภอคลองหอยโข่ง ซึ่งแต่ละอำเภอมีแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ดังนี้

1. อำเภอเมืองสงขลา

เกาะยอ เป็นเกาะเล็ก ๆ ในทะเลสาบสงขลา โดยห่างจาก อำเภอเมืองสงขลา 10 กม. และห่างจาก อำเภอหาดใหญ่ 20 กม. การเดินทางเข้ามายังเกาะยอสามารถทำได้โดยข้ามสะพานติณสูลานนท์ เสน่ห์ของเกาะยอคือความสวยงามของพรรณไม้ ผ้าทอเกาะยอ รวมทั้งมีวัดเก่าแก่ 2 แห่งคือ วัดเขาป่อ และวัดท้ายยอ

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสงขลา เป็นพิพิธภัณฑสถานตั้งอยู่ที่ถนนวิเชียรชม ตำบลบ่อยาง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา 90000 ภายในจะมีห้องบางส่วนทั้งชั้นบน และชั้นล่าง เช่น ห้องศิลปทวารวดี ห้องเครื่องถ้วย ไทย-จีน ห้องประวัติศาสตร์ศิลปะไทย ห้องศรีวิชัย หรือ ศิลปกรรมภาคใต้ ฯลฯ

หาดสมิหลา หาดสมิหลาเป็นสถานที่ที่ได้รับความนิยมจากทั้งนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศ หาดสมิหลาตั้งอยู่ใน อำเภอเมืองสงขลา โดยมีลักษณะเป็นหาดทรายขาว อยู่ภายใต้ร่มเงาของป่าสน ตลอดชายฝั่งหาดสมิหลาอยู่ห่างจากตลาดเทศบาลเป็นระยะ 2.5 กม. จากแหลมสมิหลาเราสามารถมองเห็นแหลมสนอ่อนทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ และหาดชลาทัศน์ทางทิศใต้ ในวันที่อากาศแจ่มใส เราอาจมองเห็นไปถึงเขาเก้าเส้ง สิ่งที่เป็นจุดดึงดูดของหาดสมิหลาคือรูปปั้นนางเงือก ซึ่งเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของจังหวัดสงขลาด้วย

เขาดังกวน เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งใน อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา เป็นเนินเขาสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 2,000 ฟุต จากยอดเขาดังกวนนี้สามารถมองเห็นทิวทัศน์ของเมืองสงขลาได้โดยรอบ บนยอดเขาดังกวนเป็นที่ประดิษฐานเจดีย์พระธาตุคู่มือเมืองสงขลา ซึ่งสร้างในสมัยอาณาจักรนครศรีธรรมราช เป็นศิลปะสมัยทวารวดี (อยู่บนยอดเขาสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 2,000 ฟุต)

สวนสัตว์สงขลา สวนสัตว์สงขลาตั้งอยู่ที่ถนนหมายเลข 189 หรือถนนสงขลา-จะนะ ที่ตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา โดยมีพื้นที่เป็นสวนสัตว์เปิดที่เป็นที่อาศัยของสัตว์หลากหลายชนิด ทั้งสัตว์พื้นเมืองและสัตว์จากต่างประเทศ โดยมีทั้งนก อูฐ กระต่าย เสือ จระเข้ ฯลฯ สวนสัตว์แห่งนี้ นอกจากเป็นแหล่งรวมของสัตว์ป่าหลากหลายชนิดแล้ว ยังเป็นสถานที่ที่เหมาะสมต่อการชมวิทิวทัศน์ที่

สวยงามของจังหวัดสงขลาจากบนเขาอีกด้วย นอกจากนี้ นักท่องเที่ยวสามารถหาซื้ออาหารและเครื่องดื่มได้ไม่ยาก

สะพานติณสูลานนท์ เป็นสะพานคอนกรีตที่ยาวที่สุดในประเทศไทย อยู่ในอำเภอเมืองสงขลา และอำเภอสิงหนคร โดยเชื่อมเกาะยอ 2 ด้าน ระหว่างฝั่งบ้านน้ำกระจ่าย อำเภอเมืองสงขลา และบ้านเขาเขียว อำเภอสิงหนคร ความยาวของสะพาน 2 ช่วงแรก 940 เมตร และ 1,700 เมตร ตามลำดับ รวมเป็น 2,640 เมตร ก่อสร้างขึ้นในสมัย ฯพณฯ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

ป้อมปืนปากน้ำแหลมทราย เป็นป้อมปืนสร้างในสมัยรัชกาลที่ 3 พร้อมกับการสร้างเมืองใหม่ที่สงขลาในปัจจุบัน ปัจจุบันป้อมนี้อยู่ในบริเวณหลังกองบังคับการตำรวจภูธร อำเภอเมืองจังหวัดสงขลา

วัดมณีมาวาส (วัดกลาง) อยู่ที่ถนนไทรบุรี อำเภอเมือง เป็นวัดใหญ่และสำคัญที่สุดในจังหวัดสงขลา วัดนี้เป็นวัดโบราณอายุประมาณ 400 ปี เดิมเรียกว่าวัดยายศรีจันทร์ เพราะกล่าวกันว่ายายศรีจันทร์ คหบดีผู้มั่งคั่งในเมืองสงขลาได้อุทิศเงินสร้างขึ้น ต่อมาผู้สร้างวัดเลียบ ทางทิศเหนือและวัดโพธิ์ ทางทิศใต้ ชาวสงขลาจึงเรียกวัดยายศรีจันทร์ว่า "วัดกลาง" มาจนถึงทุกวันนี้

เจดีย์บรรจุพระบรมธาตุวัดชัยมงคล อยู่ในบริเวณวัดชัยมงคล ถ.เพชรมงคล-ชัยมงคล หลังสถานีรถไฟสงขลา พระบรมธาตุที่บรรจุในเจดีย์นี้เป็นพระบรมธาตุที่ได้มาจากลังกา ประมาณปี พ.ศ. 2435 มีพระอาจารย์สอนบาลีในวัดชัยมงคลองค์หนึ่งนามว่า "นะ อิศโร" เดินทางไปลังกาและมีโอกาสรู้จักกับคหบดีผู้หนึ่งซึ่งมีพระธาตุพระทศพลอยู่มาก เศรษฐีคนนั้นยินดีถวายพระธาตุ โดยท่านนะ อิศโรอธิษฐานและเลือกได้พระบรมธาตุพระพุทธรองค์ ท่านเศรษฐีรู้สึกเสียใจมากแต่ยินดีให้และบอกว่าพระบรมธาตุเป็นคู่บุญบารมีของท่านนะ อิศโร จากนั้นท่านได้นำพระบรมธาตุกลับมาสงขลา และสร้างเจดีย์เพื่อบรรจุพระบรมธาตุให้พุทธศาสนิกชนได้สักการะจนถึงทุกวันนี้

พิพิธภัณฑพะอำมะรง ตั้งอยู่บนถนนจนะนะใกล้กับพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจังหวัดสงขลา เป็นสถาปัตยกรรมแบบเรือนไทยที่สร้างขึ้นเพื่อจำลองสถานที่เกิดของ ฯพณฯ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์

เกาะหนู-เกาะแมว สัญลักษณ์ที่รู้จักกันดีของจังหวัดสงขลา เป็นเกาะใกล้ชายฝั่งแหลม สมิหลา มีลักษณะคล้ายหนูและอีกเกาะหนึ่ง ซึ่งอยู่ไกลออกไปมีลักษณะคล้ายแมว น้ำ

แหลมสนอ่อน อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของแหลมสมิหลา ริมรีนไปด้วยทิวสนทะเล บริเวณปลายแหลมเป็นที่ประดิษฐานอนุสาวรีย์กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ สามารถชมทัศนียภาพอันสวยงามของทะเลสาบ

หาดทรายแก้ว อยู่ฝั่งทะเลตรงข้ามกับแหลมสนอ่อน อยู่ห่างจากอำเภอเมืองไป 7 กม. ทางสายสงขลา-สทิงพระ เป็นถนนดินลูกรัง 2 กม. เป็นชายหาดที่มีความยาวประมาณ 3 กม. ที่ชายหาดแก้วมีที่พักบริการสำหรับนักท่องเที่ยว

2. อำเภอสทิงพระ

อุทยานนกน้ำคูขุด ตั้งอยู่ที่บ้านคูขุด อำเภอสทิงพระ ได้รับการประกาศเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ทะเลสาบ เมื่อวันที่ 9 เมษายน 2519 มีพื้นที่อยู่ในเขตรับผิดชอบทั้งหมด 277,916 ไร่ครอบคลุมพื้นที่อำเภอเมืองสงขลา อำเภอสทิงพระ อำเภอลี้ นครอำเภอควนเนียงและ อำเภอกระแสดินธุ์ และมีพื้นที่ส่วนหนึ่งติดต่อกับ อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง

หาดสทิงพระ อยู่ตรงข้ามกับที่ว่าการอำเภอสทิงพระ มีถนนแยกขวาเข้าไปประมาณ 500 เมตร หาดสทิงพระเป็นชายหาดยาวประมาณ 3 กม. บริเวณริมหาดเป็นป่าสน มีบรรยากาศเงียบสงบร่มรื่น

หาดม่วงงาม อยู่ด้านใต้หาดสทิงพระลงมา 16 กม. เขตตำบลม่วงงาม อำเภอเมือง จากถนนสายสงขลา-สทิงพระ กม.ที่ 18 มีทางเข้าสู่ชายหาด เป็นถนนดินลูกรังประมาณ 1 กม. หาดทรายยาวประมาณ 3 กม.

เขตห้ามล่าสัตว์ป่า ทะเลสาบสงขลา เป็นสถานที่ท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจเชิงอนุรักษ์ ซึ่งตั้งอยู่ในเขตหมู่ที่ 4 ตำบลคูขุด มีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในเขตห้ามล่า มีนกหลายชนิดอาศัยอยู่ในทะเลสาบซึ่งมีการอนุรักษ์ตำบลคูขุด อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

วัดเจ้ทั้งพระ ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลเจ้ทั้งพระ ห่างจากที่ว่าการอำเภอสทิงพระประมาณ 200 เมตร เดิมเรียกว่า"วัดสทิงพระ" สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1542 ภายในวัดมีโบราณสถานซึ่งเป็นศิลปะสมัยศรีวิชัยที่น่าสนใจอาทิเช่น เจดีย์พระมหาธาตุ วิหารพระพุทธไสยาสน์ หอระฆัง

วัดพะไค้ หรือวัดราชประดิษฐฐาน ตั้งอยู่บริเวณเขาพัทธสิงค์ ในท้องที่ หมู่ที่ 6 ตำบลชุมพล อำเภอสทิงพระ วัดพะไค้เป็นวัดจำพรรษาของสมเด็จพระพะไค้หรือหลวงพ่อดวงเหยียบน้ำทะเลจืด อันเป็นที่เคารพนับถือของประชาชนทางภาคใต้

มัสยิดนอร์ดิน เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของประชาชนที่นับถือศาสนาอิสลาม ตำบลกระดังงา อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

3. อำเภอจะนะ

โบราณสถานเจดีย์ควนรง สถานที่ท่องเที่ยววัด โบราณสถาน มีเจดีย์ก่ออิฐถือปูน อายุกว่า 200 ปี ตำบลน้ำขาว อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา

4. อำเภอนาทวี

อุทยานแห่งชาติเขาน้ำค้าง เป็นอุทยานแห่งชาติที่มีสภาพป่าอุดมสมบูรณ์มาก ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาน้ำค้างยังมีน้ำตก 2 แห่งคือ น้ำตกโตนตาดฟ้าและน้ำตกโตนลาดฟ้า การเดินทางไปเยี่ยมชม นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางได้ 2 ทาง คือ จากอำเภอสะเตาะระยะทางประมาณ 26 กม. และจากอำเภอนาทวี ไปตามเส้นทางนาทวี-บ้านประกอบ ระยะทางประมาณ 31 กม.

อุโมงค์ประวัติศาสตร์เขาน้ำค้าง ตั้งอยู่ในบริเวณเขาน้ำค้าง หมู่ 1 ตำบลคลองขวาง อำเภอนาทวี ห่างจากที่ทำการอุทยานฯ ประมาณ 4 กม. สถานที่แห่งนี้รู้จักในนามหมู่บ้านปิยมิตร 5 ในอดีตเป็นหมู่บ้านของบรรดาผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ หลังจาก การสู้รบกับฝ่ายรัฐบาลเกือบ 40 ปี พรรคคอมมิวนิสต์ได้ประกาศยุติการสู้ เข้าร่วมเป็นผู้ร่วมพัฒนา ประเทศไทยเมื่อปี 2530 อุโมงค์แห่งนี้มีขนาดใหญ่และยาวที่สุดในประเทศไทย ขุดด้วยกำลังคน ใช้เวลา ประมาณ 2 ปี

น้ำตกมิ่งเมือง เป็นน้ำตกขนาดเล็ก ชาวบ้านเรียกว่า โตน เกิดขึ้นเนื่องจากมีธารน้ำจากที่สูง ไหลลงสู่ที่ต่ำตามบริเวณซอกหิน ซึ่งสูงประมาณ 5.00 เมตร บริเวณน้ำตกเป็นป่าสงวนแห่งชาติ มีต้นไม้ใหญ่ร่มรื่น เหมาะสำหรับเด็ก ๆ เล่นน้ำ และชมธรรมชาติ แต่บริเวณรอบ ๆ ถูกบุกรุกแล้ว ตำบลนาทวี อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา

5. อำเภอเทพา

หาดสะกอม ห่างจากตัวเมืองสงขลา ประมาณ 53 กม. ไปตามเส้นทางสงขลา-จะนะ-เทพา มีถนนลูกรังเข้าไปอีกประมาณ 1 กม. หาดทรายขาวสะอาดสวยงามมาก นับเป็นสถานที่เหมาะสำหรับการพักผ่อน ตั้งแต่ค่ำปี สามารถเช่าเรือประมงไปเที่ยวเกาะขาม ซึ่งมีปลาชุกชุม อยู่ห่างจากฝั่งประมาณ 2 กม. บริเวณหาดแห่งนี้มีร้านอาหารและที่พักบริการ

พระสามองค์ เป็นวัตถุโบราณคู่มือเทพา มีอายุนับ 100 ปี อยู่ในพื้นที่ หมู่ที่ 4 ตำบลเทพา อำเภอเทพาจังหวัดสงขลา

หาดสร้อยสวรรค์ ตั้งอยู่ใน หมู่ที่ 7 ตำบลเทพา อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา เป็นแหล่งท่องเที่ยวชายทะเลมีหาดทราย สวย สะอาด สามารถเที่ยวได้ตลอดทุกฤดูกาล ความยาวชายหาด ยาวติดต่อกันประมาณ 10 กิโลเมตร

เกาะขาม เป็นเกาะอนุรักษ์กลางทะเล มีบรรยากาศดี หาดทรายสวย น้ำใสสะอาด สามารถเที่ยวชมปะการังได้ ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 1 ตำบลสะกอม อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา

6. อำเภอสะบ้าย้อย

วัดถ้ำตลอด ตั้งอยู่ที่บ้านถ้ำตลอด หมู่ที่ 6 ตำบลเขาแดง อำเภอสะบ้าย้อย ห่างจากที่ว่าการอำเภอสะบ้าย้อยประมาณ 25 กม. ตามถนนสาย รพช. (ตำบลสะบ้าย้อย-เขาแดง) วัดถ้ำตลอด สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย บริเวณวัดมีถ้ำสวยงามมาก เรียกว่า "ถ้ำตลอด" เป็นอุโมงค์ขนาดใหญ่ผ่านทะเลออกไปอีกปากหนึ่งของภูเขา บริเวณถ้ำมี 3 คูหา มีพระพุทธรูปเก่าแก่ สร้างด้วยไม้ใบกปูนซีเมนต์มีอายุหลายร้อยปี วัดแห่งนี้ตั้งเมื่อ พ.ศ. 2219 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาตั้งแต่ พ.ศ. 2275 เป็นที่เคารพนับถือของราษฎรโดยทั่วไป มีพระพุทธรูปปางสมาธิ ปางไสยาสน์ทั้งขนาดเล็ก และขนาดใหญ่ ประมาณ 100 องค์ และปากถ้ำมีรูปยักษ์ขนาดใหญ่ สูง 6 เมตร สำหรับบริเวณถ้ำมีอากาศร่มรื่นเย็นสบายเหมาะแก่การพักผ่อนหย่อนใจ

ถ้ำรูนกสัก ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลคูหา อำเภอสะบ้าย้อย ตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอสะบ้าย้อย ประมาณ 14 กม.(ตามถนนสาย รพช. ตำบลสะบ้าย้อย-เขาแดง) เป็นถ้ำที่สวยงามแห่งหนึ่ง มีลำธารไหลผ่านกลางถ้ำ มีหินงอกหินย้อยรูปร่างลักษณะต่างๆ มากมาย ถ้ำยาวประมาณ 300 เมตร บางตอนของถ้ำมืดและบางตอนสว่าง การเดินทางเที่ยวถ้ำแห่งนี้ต้องปีนป่ายซอกหินลาดธรรมชาติ โดยรอบถ้ำยังอุดมสมบูรณ์และงดงามยิ่ง

น้ำตกพระไม้ไผ่ ธารน้ำตกที่มีน้ำไหลตลอดปี น้ำตกมี 3 ชั้น หินน้ำตกสวยงาม มีป่าไม้ร่มรื่นบรรยากาศดี สงบเงียบ ปลอดภัย เหมาะสำหรับผู้รักธรรมชาติ อยู่ในตำบลบ้านโหนด อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา

ถ้ำครก เป็นถ้ำซึ่งมีพระพุทธรูปโบราณอยู่หลายองค์เป็นแหล่งท่องเที่ยวตำบลคูหา อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา

ถ้ำน้ำใส เป็นถ้ำที่มีหินงอกหินย้อยสวยงามเหมาะแก่การท่องเที่ยวอยู่ในตำบลคูหา อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา

7. อำเภอระโนด

อุทยานแห่งชาติสันกาลาศีรี เป็นแหล่งกำเนิดหรือต้นน้ำแม่น้ำเทพา เป็นป่าเขาอุดมสมบูรณ์ด้วยธรรมชาติ ลำธาร น้ำตก เหมาะเป็นแหล่งท่องเที่ยว ศึกษาป่าธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงอนุรักษ์ สัตว์ป่านานาพันธุ์ ไม้เขตร้อนชื้นตระกูลหาชมได้ยาก เป็นแหล่งท่องเที่ยวในตำบลบาโหย อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา

เรือโบราณ เป็นเรือโบราณ ที่จมอยู่ในทะเลสาบสงขลา ที่ความลึก 3 ฟุต สร้างในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ มีการค้นพบเมื่อปี พ.ศ. 2542 และได้เคลื่อนย้ายขึ้นฝั่ง เมื่อวันที่ 24 เดือน เมษายน พ.ศ. 2546 อยู่ในตำบลระโนด อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา

8. อำเภอรตภูมิ

วนอุทยานน้ำตกบริพัตร ตั้งอยู่ในเขต อำเภอรตภูมิ ห่างจาก อำเภอเมือง ประมาณ 52 กม. ตามทางหลวงหมายเลข 406 ระหว่าง กม. 35-36 แยกทางลูกรังเข้าไป 1 กม. เป็นน้ำตกเล็กๆ ที่สวยงาม

น้ำตกโดนปลิว เป็นน้ำตกที่สวยงามที่มีเส้นทางผ่านถนนในตำบลอยู่ในตำบลกำแพงเพชร อำเภอรตภูมิ

ทะเลทิพย์ศรี เป็นแหล่งน้ำที่มีเนื้อที่กว้างใหญ่ เป็นแหล่งท่องเที่ยวอยู่ในตำบลคูหาใต้ อำเภอรตภูมิ

9. อำเภอสะเตา

วัดถ้ำเขารูปช้าง ตั้งอยู่ ตำบลปาดังเบซาร์ ห่างจากตลาดปาดังเบซาร์ประมาณ 13 กม.เป็นวัดที่ใช้ถ้ำเป็นศาสนสถานภายในถ้ำมีหินงอกหินย้อยอันวิจิตรงดงามแบ่งออกเป็นห้อง ๆ หลายห้องรอบๆ บริเวณวัดมีบรรยากาศสงบร่มรื่น

10. อำเภอกระแสสินธุ์

บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ วัดแหลมบ่อทอง ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ต.เกาะใหญ่ ห่างจากที่ว่าการอำเภอประมาณ 7 กม. ผู้สร้างบ่อน้ำนี้คือ พระรูปหนึ่งชื่อ พระสินนารายณ์ และฆราวาสชื่อขุนวิชัย พรหมศาสน์ ซึ่งเดินทางจากประเทศอินเดียสู่กรุงศรีอยุธยา บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์นี้มีน้ำสะอาดใสตลอดปี ศรีอยุธยาสมัยก่อนชาวบ้าน เรียกว่า บ่อทอง เนื่องจากมีผู้เฒ่าหลายท่านเล่าสืบต่อกันมาว่าในบ่อลูกนี้มีทองแม่ขัน โดยเจ้าของทองนั้นได้เข้าฝันชาวบ้านว่าถ้าใครได้ทอง เมื่อวันศึคนตี ก็ให้ไปเอาได้ แต่มีข้อแม้ว่าเมื่อผู้ใดได้ทองไปแล้ว จะต้องรับแผลเปื่อยเท่ากบหอยไปจนตาย ปรากฏว่าไม่มีใครกล้า เพราะกลัวจะทรมาณไปจนตลอดชีวิต ตั้งแต่นั้นมาชาวบ้านเรียกว่า บ่อทอง หรือ บ่อทรัพย์ กันตลอดมา

ภาพที่ 1 บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ วัดแหลมบ่อท่อ

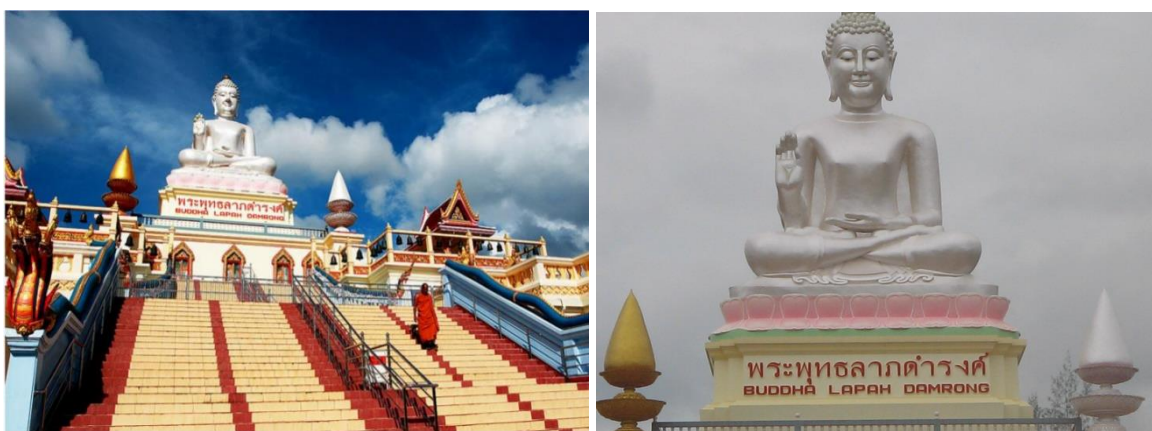
วัดเอกเชิงแส ตั้งอยู่ที่ตำบลเชิงแส เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปหลวงพ่อเดิม ซึ่งนับถือกันว่าศักดิ์สิทธิ์ เดิมทำด้วยหินปะการัง แต่ในปัจจุบันได้หล่อปูนครอบพระพุทธรูปองค์เดิมไว้ พระพุทธรูปองค์นี้มีขนาดหน้าตักกว้าง 70 ซม. สูง 120 ซม.

ภาพที่ 2 วัดเอกเชิงแส

11. อำเภอคลองหอยโข่ง

วัดปลักคล้า ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 5 ต.โคกม่วง อ.คลองหอยโข่ง เป็นวัดที่มีความสวยงามและเป็น ที่รู้จักของประชาชน นักท่องเที่ยว ภายในวัดมีพระองค์ใหญ่สีเงิน นามว่า พระพุทธลาภดำรงค์ เป็น พระขนาดใหญ่ที่ชาวพุทธมีจิตศรัทธาทั้งชาวไทย ชาวต่างชาติร่วมกันทำบุญจัดสร้างขึ้นและใช้เวลา สร้างนานร่วม 10 ปี โดยรอบพระองค์ใหญ่ยังมีพระพุทธรูปปางต่าง ๆ พระชื่อดังในอดีตที่ชาวพุทธ เคารพนับถือประดิษฐานอยู่รอบ ๆ ด้วย วัดแห่งนี้มีความเงียบสงบ ท่ามกลางธรรมชาติที่ล้อมรอบทั้ง สวนยาง ฝืนนา

ภาพที่ 3 วัดปลักคล้า

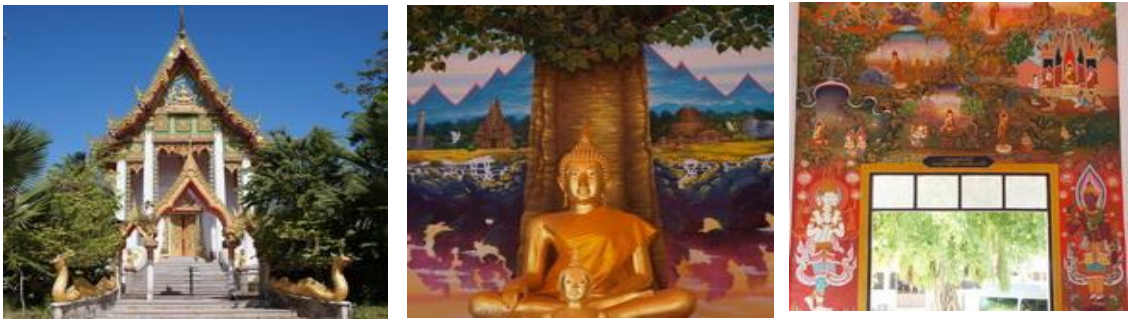
12. อำเภอกวนเนียง

วัดป่ากันทพงษ์ ตั้งอยู่ที่ ม.8 บ้านเกาะใหญ่ ต.บางเหริยง โดยมีวัตถุประสงค์หลักคือ อบรมเผยแผ่ศีลธรรมและจริยธรรมให้กับนักเรียน นักศึกษา ข้าราชการ และหน่วยงานเอกชน ให้ ได้มาฝึกฝนการปฏิบัติธรรม

ภาพที่ 4 วัดป่ากันทพงษ์

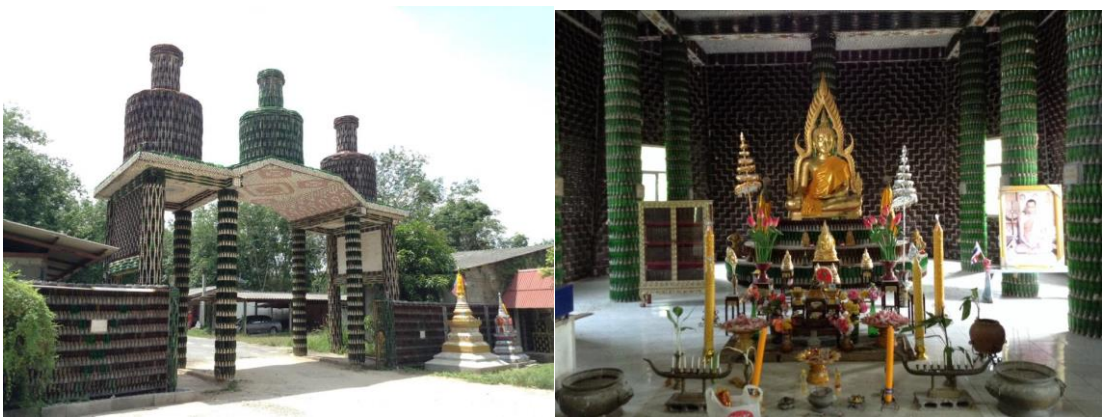
วัดคงคาเวดี ตั้งอยู่ หมู่ 3 บ้านปากบาง ตำบลรัตนภูมิ อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา เดิมเรียกว่า “วัดปากบางภูมิ” ตามชื่อเดิมของหมู่บ้าน มีหลวงปู่สงฆ์ ศรีสุวรรณโณ ผู้มีชื่อเสียงในด้านคงกระพันชาตรีและเมตตามหานิยมเป็นเกจิอาจารย์ที่เป็นที่เคารพของชาวบ้าน วัดคงคาเวดีได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ. 2455 วัดนี้มีสิ่งน่าสนใจอยู่ที่จิตรกรรมฝาผนังในศาลาการเปรียญหลังใหม่ซึ่งวาดโดยครูจูลิง ปงกันมูลกับครูและเพื่อนนิสิตรวม 7 คนเมื่อ พ.ศ. 2545 ในช่วงก่อนที่ครูจูลิงจะสอบบรรจุเป็นครูศิลปะในจังหวัดนราธิวาส โดยในโบสถ์เขียนพุทธประวัติ (หลังพระประธานมีภาพสังเวชนียสถาน) ในศาลาเขียนพุทธประวัติไว้บนผนังด้านขวามือของทางเข้า ส่วนผนังด้านซ้ายเขียนทศชาติครบทุกชาติ

ภาพที่ 5 วัดคงคาเวดี

13. อำเภอจะนะ

วัดขวด หรือสำนักสงฆ์โคกศักดิ์ ตั้งอยู่ ม.5 บ้านคลองทาน ตำบลแค อำเภอจะนะ เป็นศาสนสถานทางพุทธศาสนา ที่นับได้ว่าเป็นหนึ่งใน unseen หนึ่งพื้นที่ เนื่องจากทุกอย่างจะมีขวดแก้วสีต่างๆเป็นส่วนประกอบหลัก ไม่ว่าจะเป็น วิหาร โรงธรรม ศาลา กำแพง หรือแม้แต่ห้องน้ำ จึงทำให้มีรูปแบบของสถาปัตยกรรมที่แตกต่างจากวัดหรือสำนักสงฆ์ทั่วไป เป็นอีกหนึ่งแหล่งท่องเที่ยวที่ชาวต่างชาติไม่ว่าจะเป็นสิงคโปร์ มาเลเซีย จีน ฟิลิปปินส์ เดินทางมาท่องเที่ยวอยู่เสมอ

ภาพที่ 6 วัดขวด

14. อำเภอเทพา

วัดเทพาไพโรจน์(พระสามพระองค์) เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ดั้งเดิมคู่มือเมืองเทพา ชื่อชาวเทพาเรียกขานกันทั่วไปว่า "วัดเทพา" เป็นวัดที่มีความแปลกแตกต่างจากวัดทั่วไป คือ ไม่มีโบสถ์ประกอบศาสนกิจ ไม่มีพระภิกษุ แต่เนื่องด้วยได้รับพระราชทานนามว่า "ไพโรจน์" ต่อท้าย "วัดเทพา" จากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เมื่อครั้งเสด็จประพาสหัวเมืองสงขลา ชาวเทพาจึงเรียกเป็นชื่อ "วัดเทพาไพโรจน์" ตามนามพระราชทาน ภายในพื้นที่มีวิหารที่ประดิษฐาน "พระสามองค์" พระพุทธรูป 3 องค์ ที่เรียงกันตามลำดับ คือ พระแก่นจันทน์ พระจันทน์ พระเกษร ที่ชาวเทพาทั้งชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมให้ความเคารพนับถือเป็นอย่างมาก

ภาพที่ 7 วัดเทพาไพโรจน์ (พระสามพระองค์)

15. อำเภอนาทวี

อุโมงค์ประวัติศาสตร์เขาน้ำค้าง ตั้งอยู่ในบริเวณเขาน้ำค้าง หมู่ 1 ต.คลองขวาง อ.นาทวี ห่างจากที่ทำการอุทยานฯ ประมาณ 4 กม. สถานที่แห่งนี้รู้จักในนามหมู่บ้านปิยมิตร 5 ในอดีตเป็นหมู่บ้านของบรรดาผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ หลังจากการสู้รบกับฝ่ายรัฐบาลเกือบ 40 ปี พรรคคอมมิวนิสต์ได้ประกาศยุติการสู้ เข้าร่วมเป็นผู้นร่วมพัฒนาชาติไทยเมื่อปี 2530 อุโมงค์แห่งนี้มีขนาดใหญ่และยาวที่สุดในประเทศไทย ขุดด้วยกำลังคน ใช้เวลา ประมาณ 2 ปี ภายในแบ่งเป็น 3 ช่องทาง ลึก 3 ชั้น มีบันไดเชื่อมระหว่างชั้นเข้า-ออกได้หลายช่อง ความยาวคดเคี้ยวขึ้นลงภายในอุโมงค์ ประมาณ 1,000 เมตร สามารถบรรจุคนได้ประมาณ 200 คน ภายในอุโมงค์แบ่งเป็นห้องๆ เช่น ห้องประชุม ห้องพยาบาล ห้องวิทยุ ห้องครัว สนามซ้อมยิงปืน ฯลฯ อุโมงค์แห่งนี้ได้รับการปรับปรุงเป็นสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใหม่ มีร้านอาหาร ปัจจุบันการเดินทางไป เยี่ยมชมอุโมงค์แห่งนี้ มีถนนลาดยางผ่านเดินทางได้สะดวก

ภาพที่ 8 อุโมงค์ประวัติศาสตร์เขาน้ำค้าง

16. อำเภอนาหม่อม

วัดปากอสุรณาราม ตั้งอยู่หมู่ที่ 7 ต.นาหม่อม อ.นาหม่อม จ.สงขลา เป็นศาสนสถานที่เป็นศูนย์กลางการเผยแพร่พระพุทธศาสนาแก่ชาวไทยและชาวต่างชาติ โดยเฉพาะชาวมลายูเซีย และสิงคโปร์เป็นอย่างยิ่ง มีพระอุโบสถที่สวยงาม และมีวิหารเจ้าแม่กวนอิม ในวันเสาร์ อาทิตย์จะมีประชาชนทั้งสองประเทศเข้ามาแสวงบุญเป็นจำนวนมาก

ภาพที่ 9 วัดปากอสุรณาราม

ภาคผนวก ค

รูปภาพการลงพื้นที่

การจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์แบบมีส่วนร่วมพื้นที่จังหวัดสงขลา

ภาพที่ 10 ที่พักสงฆ์ควนสำหรับ

ภาพที่ 11 วัดคูเต่า

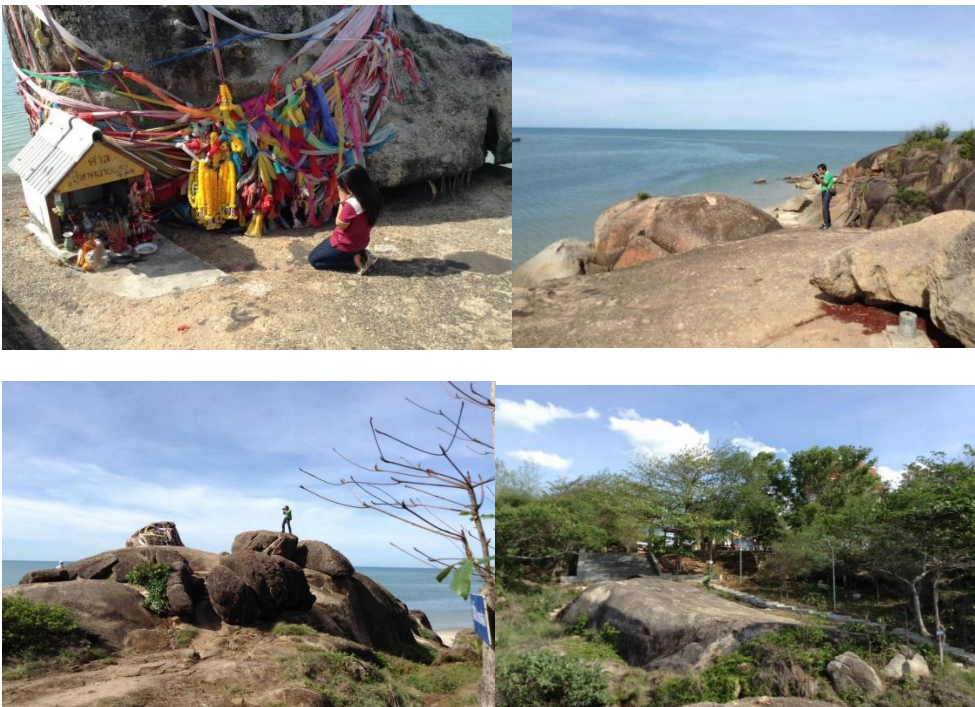
ภาพที่ 12 ศูนย์การเรียนรู้วัดท่าเมรุ

ภาพที่ 13 ถนนนางงาม เมืองเก่าสงขลา

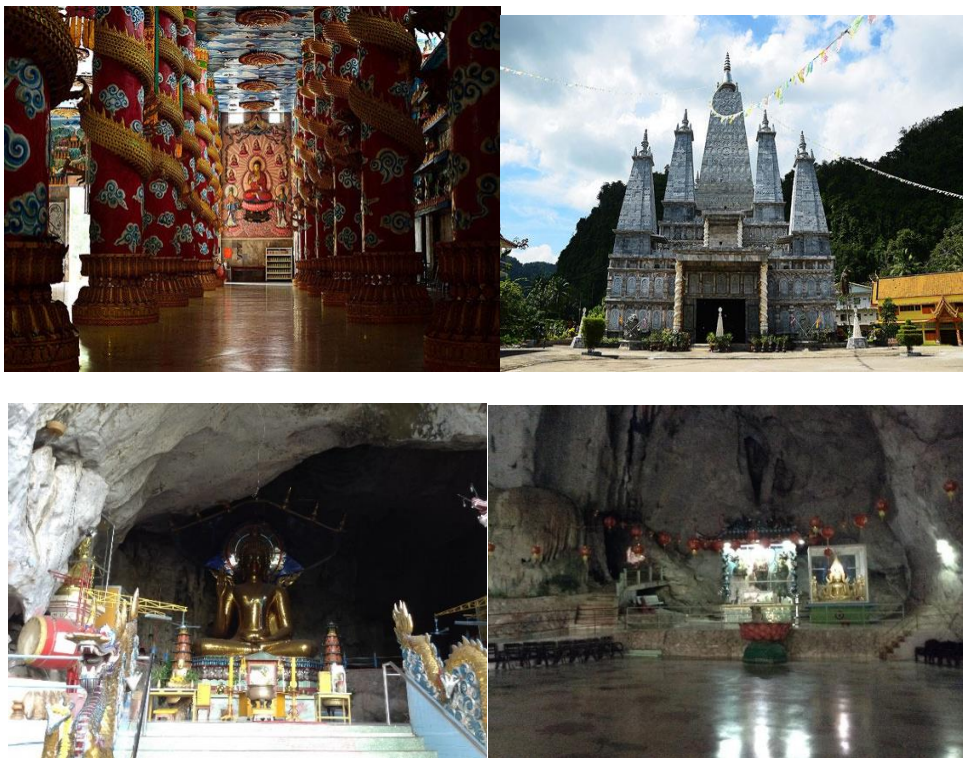
ภาพที่ 14 พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสงขลา

ภาพที่ 15 ทวดนายแรง เขาแก้วแสน (เส็ง)

ภาพที่ 16 ชุมชนวิถีพุทธ ตลาดริมน้ำคลองแดน

ภาพที่ 17 วัดถ้ำเขารูปช้าง

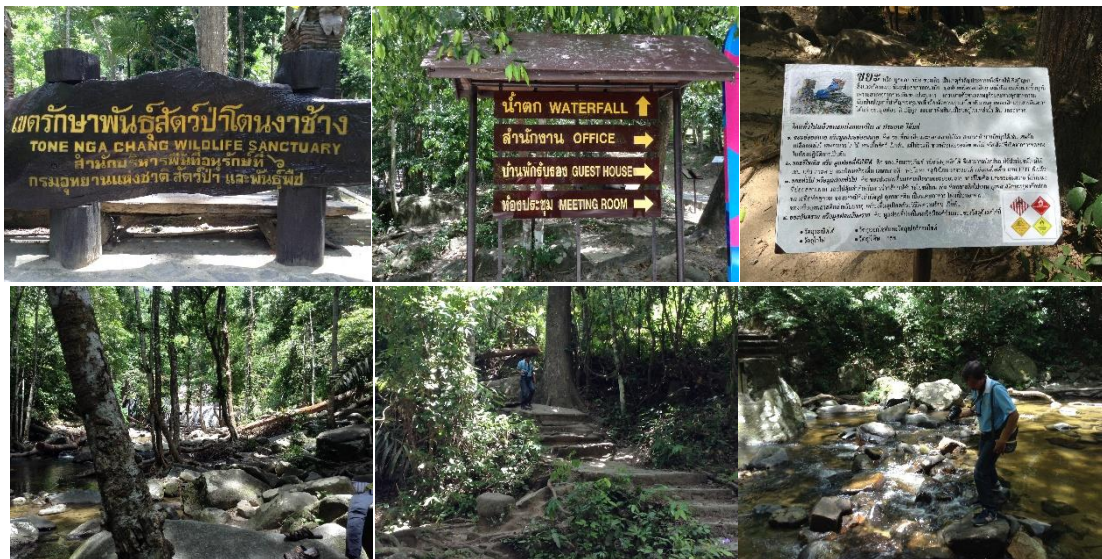
ภาพที่ 18 ถ้ำรุกสัก

ภาพที่ 19 วัดถ้ำตลอด

ภาพที่ 20 น้ำตกพระไม้ไผ่

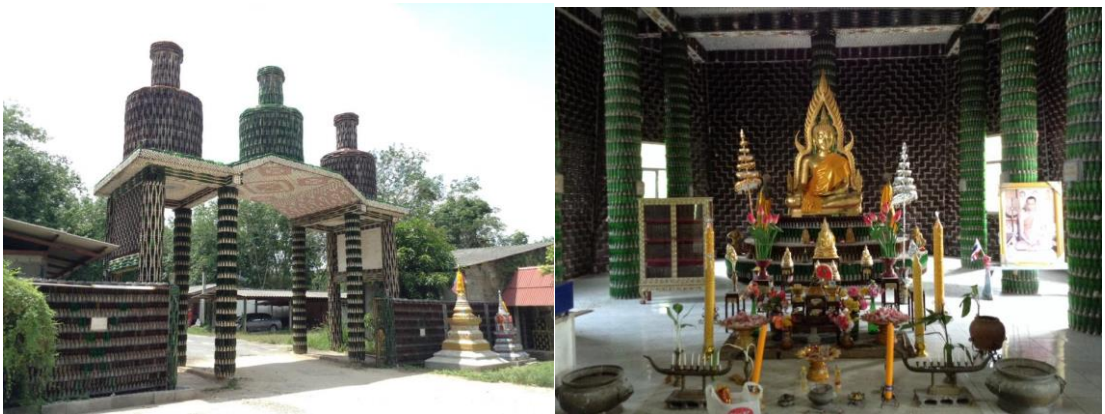
ภาพที่ 21 น้ำตกโตนงาซ่าง

ภาพที่ 22 สวนพฤกษศาสตร์วรรณคดีภาคใต้

ภาพที่ 23 วัดปากันตพงษ์

ภาพที่ 24 วัดชวด

ภาพที่ 25 วัดเทพาไพโรจน์(พระสามพระองค์)

ภาพที่ 26 ทวดนายแรง เขาแก้วแสน (เส็ง)

ภาคผนวก ง

รายนามผู้แทนชุมชนที่ให้สัมภาษณ์และเครือข่ายชุมชนในจังหวัดสงขลา
การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์แบบมีส่วนร่วมพื้นที่จังหวัดสงขลา

รายนามผู้แทนชุมชนที่ให้สัมภาษณ์

1. วันศุกร์ที่ 16 พฤษภาคม 2557 นางสุทิสา เต๊ะโสะ ผู้แทนชุมชนอำเภอเมือง
2. วันจันทร์ที่ 21 เมษายน 2557 นางพูนทรัพย์ ศรีชู ผู้แทนชุมชนอำเภอสทิงพระ
3. วันอังคารที่ 29 เมษายน 2557 นายปิติน เหาะใบ ผู้แทนชุมชนอำเภอจะนะ
4. วันอาทิตย์ที่ 20 เมษายน 2557 นายนายสุธรรม ศรีทวิ สมาชิกสภาเทศบาลตำบล
ผู้แทนชุมชนอำเภอกระเสสินธุ์
5. วันศุกร์ที่ 11 เมษายน 2557 นายอำเภอคลองหอยโข่งและกลุ่มอนุรักษ์ป่าผาดำ ผู้แทนอำเภอคลอง
หอยโข่ง
6. วันอังคารที่ 22 เมษายน 2557 ท่านกฤตกร สิทธิศักดิ์ ปลัดอาวุโสอำเภอควนเนียง และนายเจน
ณรงค์ แก้วศรีรงค์ ปลัดอำเภออำเภอควนเนียง ผู้แทนชุมชนอำเภอควนเนียง
7. วันพุธที่ 14 พฤษภาคม 2557 นายยงยุทธ์ เพ็ญสุข ประธานองค์กรบริหารส่วนตำบลสะกอม
นายอาชี หมดุเจริญ ประธานชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้าน และนางชนิษฐา มะลิสวรรณ ผู้อำนวยการ
ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอเทพา ผู้แทนชุมชนอำเภอเทพา
8. วันศุกร์ที่ 2 พฤษภาคม 2557 นายวิชัย วรพินิจ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และทีมงาน ผู้แทนชุมชน
อำเภอนาทวี
9. วันศุกร์ที่ 25 เมษายน 2557 นายมณฑรรช สึงชะเวช ผู้แทนชุมชนอำเภอนาหม่อม
10. วันพฤหัสบดีที่ 24 เมษายน 2557 นายธนศ บุญตามชูและนางสาวกัลญา ทองรักษ์ ปลัดและรอง
ปลัดอำเภอบางกล่ำ ผู้แทนชุมชนอำเภอบางกล่ำ
11. วันเสาร์ที่ 19 เมษายน 2557 นายเกรียงไกร อนันตพงศ์ ประธานชุมชน นายอุดม ยุงนา
นายอภิชาติ เหมือนทอง ตัวแทนชุมชน ประชาสัมพันธ์ชุมชน ผู้แทนชุมชนอำเภอระโนด
12. วันพุธที่ 23 เมษายน 2557 นายสุวรรณ อ่อนรักษ์ นายปราโมทย์ แก้วพลับ หัวหน้ากลุ่ม(ปราชญ์
ชุมชน) ผู้แทนชุมชนอำเภอรัตนภูมิ

13. วันพุธที่ 30 เมษายน 2557 นายสุรียา ยีขุน นายยกเทศมนตรีตำบลปริก นายอุสมาน หวันละเป๊ะ รองนายกเทศบาลตำบลปริก และคณะทีมงานผู้แทนชุมชนอำเภอสะเดา
มิถุนายน 2558 นายสุเมธ ศศิธร นายกเทศมนตรีเมืองสะเดา ผู้แทนชุมชนอำเภอสะเดา
14. วันเสาร์ที่ 17 พฤษภาคม 2557 นายแหวะรอสาลี ยิมะลี เจ้าหน้าที่พลศึกษาอำเภอสะบ้าย้อย ผู้แทนชุมชนอำเภอสะบ้าย้อย
15. วันพฤหัสบดีที่ 15 เมษายน 2557 คณาจารย์โรงเรียนหาดใหญ่วิทยาลัย เป็นผู้แทนของอำเภอหาดใหญ่ โดย อาจารย์สมมาส ตุงแก้ว และคณะ ผู้แทนชุมชนอำเภอหาดใหญ่
16. วันศุกร์ที่ 16 เมษายน 2557 นายพิมล ทองกุล นายกองค้การบริหารส่วนตำบลปากกรอ ผู้แทนชุมชนอำเภอสิงหนคร

เครือข่ายชุมชนในจังหวัดสงขลา

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	ที่อยู่	เบอร์โทร Fax/ E-mail
1	นางปราณี มณีคุณย์	111 ม.8 ต.คูขุด อ.สทิงพระ จ.สงขลา 90190	089-9774696 074-458215
2	นางมาลา พาณิชกรณ	13 ม.7 ต.คูขุด อ.สทิงพระ จ.สงขลา 90190	087-2865086 Pmala2553@gmail.com
3	นางเยาวลักษณ์ คงอินทร์	53/2 ถ.สายโยชน์ ม.3 ต.จะติงพระ อ.สทิงพระ จ.สงขลา 90190	074-458041 083-5378296
4	นางยุพิน เพ็งจำรัส	70/5 ม.3 ต.จะติงพระ อ.สทิงพระ จ.สงขลา 90190	074-397155 081-9690559
5	นายปราโมทย์ แก้วพลับ	281/2 ม.5 ต.เขาพระ อ.รัตภูมิ จ.สงขลา	089-5972950
6	นางพนม เกตุสุวรรณ	ต.เขาพระ อ.รัตภูมิ จ.สงขลา	089-6548865
7	นายเต็ม ส้มสร	ต.เขาพระ อ.รัตภูมิ จ.สงขลา	080-8736504
8	นางจู้ซิม นนทะพุทธ	96 ม.5 ต.เขาพระอ.รัตภูมิ จ.สงขลา	089-4678109
9	นายจรรยา จันทสุวรรณ	89/37 ม.10 อ.เมือง จ.สงขลา	083-1934374
10	นายพิน จันทขวัญ	274 ม.5 ต.เขาพระ อ.รัตภูมิ จ.สงขลา	
11	นายมิตร ยอดทอง	139/9 ม.10 ต.เขารูปช้าง อ.เมือง จ.สงขลา 90000	087-9295788 mityoto@hotmail.com
12	นายสุชาติ แสงทอง	127 อ.เมือง จ.สงขลา 90000	080-5427408 Suchat.Sangtong@hotmail.com
13	น.ส.ामीเราะห์ วาเยะ	93/2 ม.11 ต.คลองแห อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา 90110	074-243484,087-6304428 Armee_2009@hotmail.com
14	นางอำไพ บุญพันธ์	25/1 ม.4 ต.ท่าหิน อ.สทิงพระ จ.สงขลา 90190	
15	นางพูนทรัพย์ ศรีชู	11/4 ม.7 ต.ท่าหิน อ.สทิงพระ จ.สงขลา 90190	074-590546,0812757156 Poonsup123@hotmail.com
16	นางปองพร ธาราสุข	45/120 ต.คอหงส์ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา 90110	089-9687796,074-500741 Kunta_p@hotmail.com
17	นายชม ยุพยงค์	23/1 ม.7 ต.ชุมพล อ.สทิงพระ จ.สงขลา 90190	074-486554,0817664456
18	นายสมพงษ์ หนูสง	55/2 ม.4 ต.คูขุด อ.สทิงพระ จ.สงขลา 90190	080-0378652

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	ที่อยู่	เบอร์โทร Fax/ E-mail
19	น.ส.นัศรินทร์ หมดคง	60 ม.7 ต.คลองแห อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา 90110	084-3955805 Nas_rintra@hotmail.com
20	นายเกษม นิลวรรณ	62 ต.เกาะยอ อ.เมือง จ.สงขลา 90100	086-2927538
21	นายเจริญ รัตนสุวรรณ	60 ม.5 ต.ชะแล้ อ.สิงหนคร จ.สงขลา 90330	082-4381215
22	นายเดชา มีสุวรรณ	31 ต.เกาะยอ อ.เมือง จ.สงขลา 90100	074-450390,087-6335476
23	นางมะลิ ชัยจิตร	282/1 ต.เขาพระ อ.รัตภูมิ จ.สงขลา 90180	081-5424850 Mali_tongya@hotmail.com
24	น.ส.ศนิภรณ์ มณีโชติ	238/33 ต.เขารูปช้าง อ.เมือง จ.สงขลา 90000	074-448143,086-7469167 pampete@hotmail.com
25	น.ส.นงลักษณ์ กังเซ่ง	42 ต.บางกล่ำ อ.บางกล่ำ จ.สงขลา 90110	083-5199123 Themostbeautiful_luk@hotmail.com
26	น.ส.สุทิสสา สายสะอิด	422 ต.พะวง อ.เมือง จ.สงขลา 90100	074-414784,086-9604135 suthisasay@gmail.com
27	นายนิคม ศรีละมุล	213 ต.เขารูปช้าง อ.เมือง จ.สงขลา 90000	074-333364,089-8763922
28	นายกุล สุนทรวิจิตร	121/3 ต.ท่าช้าง อ.บางกล่ำ จ.สงขลา 90110	074-457148,081-8979275 l_tour_tarvel@hotmail.com
29	นายคณิง ทองรักษ์	177 ม.7 ต.น้ำน้อย อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา 90110	081-2759212 Playmans_@hotmail.com

ภาคผนวก จ

กำหนดการในการลงพื้นที่อย่างเป็นทางการ
การจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์แบบมีส่วนร่วมที่จังหวัดสงขลา

กำหนดการลงพื้นที่ “อำเภอกระแสดินธุ์”

วันอาทิตย์ที่ 20 เมษายน 2557

08.30-10.00 น.	เดินทางจาก ม.อ. คณะการจัดการสิ่งแวดล้อมสู่อำเภอกระแสดินธุ์
10.00-10.30 น.	พบผู้นำชุมชน “เล่าประวัติและแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอกระแสดินธุ์ พร้อมนำลง พื้นที่จริง” นายนายสุธรรม ศรีทวี สมาชิกสภาเทศบาลตำบล
10.30-11.30 น.	บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ วัดแหลมบ่อท่อ
11.30-12.30 น.	วิถีประมงและวิถีชุมชน ใกล้วัดแหลมบ่อท่อ
12.30-13.30 น.	รับประทานอาหารเที่ยงจากชุมชน
13.30-14.30 น.	ชม วัดเอก พร้อมฟังประวัติความเป็นมา “หลวงปู่ประเดิมและพระพุทธรูปจำลอง”
14.00-15.00 น.	ชมทะเลสาบ บริเวณ ปากคลองยมราช
15.00-16.00 น.	หน่วยพิทักษ์ป่าแหลมควายราบ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ

กำหนดการลงพื้นที่ “อำเภอคลองหอยโข่ง”

วันศุกร์ที่ 11 เมษายน 2557

08.00-10.00 น.	เดินทางจาก ม.อ. คณะการจัดการสิ่งแวดล้อมสู่อำเภอคลองหอยโข่ง
10.00-10.30 น.	พบผู้นำชุมชน “เล่าประวัติและแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอคลองหอยโข่ง” นายอำเภอ อำเภอคลองหอยโข่ง กลุ่มอนุรักษ์ป่าผาดำ (หลังจากบรรยาย นำลงพื้นที่จริงและสัมภาษณ์ชุมชน)
10.30-12.00 น.	สำรวจเส้นทางธรรมชาติป่าผาดำ
12.00-13.00 น.	รับประทานอาหารเที่ยงจากกลุ่มอนุรักษ์ป่าผาดำ
13.00-14.00 น.	ลานคลองหอยโข่ง
14.00-16.00 น.	น้ำตกผาดำ (และสำรวจเส้นทางธรรมชาติ)

กำหนดการลงพื้นที่ “อำเภอควนเนียง”

วันอังคารที่ 22 เมษายน 2557

08.00-09.00 น.	เดินทางจาก ม.อ. คณะการจัดการสิ่งแวดล้อมสู่อำเภอควนเนียง
09.00-10.00 น.	พบผู้นำชุมชน “เล่าประวัติและแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอควนเนียง” นายกฤตกร สิทธิศักดิ์ ปลัดอาวุโสอำเภอควนเนียง นายเจนณรงค์ แก้วศรีรงค์ ปลัดอำเภออำเภอควนเนียง (หลังจากบรรยาย นำลงพื้นที่จริงและสัมภาษณ์ชุมชน)
10.00-11.00 น.	หาดปากบางภูมิ (ชมวิวและบรรยากาศหาดปากบาง)
11.00-12.00 น.	เข้าฟาร์มทะเล แหล่งอนุบาลของกลุ่มน้ำ
12.00-13.00 น.	รับประทานอาหารกลางวัน ก๋วยเตี๋ยวไก่ในหมู่บ้าน (ร้านที่ขึ้นชื่อ)
13.00-14.00 น.	วัดป่ากัณฑ์พงษ์ วัดแห่งการปฏิบัติธรรม และแหล่งเรียนรู้ธรรมชาติ
14.00-15.00 น.	วัดคงคาดี วัดหลวงพ่อสงฆ์ศักดิ์สิทธิ์ (พร้อมฟังประวัติ)
15.00-16.00 น.	วิถีเกษตร การปลูกผักของชาวบ้านในหมู่บ้าน (ฟังชาวบ้าน)

กำหนดการลงพื้นที่ “อำเภอจะนะ”
วันอังคารที่ 29 เมษายน พ.ศ. 2557

08.30-09.00 น.	เดินทางจาก มอ.คณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อมสู่อำเภอจะนะ
09.00-09.30 น.	พบผู้นำชุมชน “เล่าประวัติและแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอจะนะ” นายปีติน เหาะใบ ตัวแทนชุมชน กลุ่มอนุรักษ์วัดขวด (หลังจากบรรยาย นำลงพื้นที่จริงและสัมภาษณ์ชุมชน)
09.30-10.30 น.	ลงพื้นที่วิถีเกษตร แปลงสาธิตเกษตร บ้านแค
10.30-11.30 น.	วิถีมุสลิม
11.30-12.30 น.	รับประทานอาหารเที่ยงจากชุมชน
12.30-13.30 น.	ชมมัสยิดที่สวยงามติดอันดับ
13.30-14.30 น.	ลานหอยเสียบ ตำบลสะกอม
14.30-15.30 น.	น้ำตกบ่อเต่า บ้านควนขี้แร่ด หมู่9 ตำบลนาหว้า
15.30-16.30 น.	โบราณสถานเจดีย์ควนธง ตำบลน้ำขาว
16.30-17.30 น.	พระพุทธรูปเกือกแก้ว ๑๐ รอย (อยู่ในสวนยาง) บ.ควนยาง ต.นาหว้า

กำหนดการลงพื้นที่ “อำเภอเทพา”

วันพุธที่ 14 พฤษภาคม 2557

- 08.00-10.00 น. เดินทางจาก ม.อ. คณะการจัดการสิ่งแวดล้อมสู่อำเภอเทพา
- 10.00-10.30 น. พบผู้นำชุมชน “เล่าประวัติและแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอเทพา”
นายยงยุทธ์ เพ็ญสุข ประธานองค์การบริหารส่วนตำบลสะกอม
นายอาชิ หมดุจเรณู ประธานชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้าน อ.เทพา
นางชนิษฐา มะลิสวรรณ ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษาครอบครัวและ
การศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอเทพา
- (หลังจากบรรยาย นำลงพื้นที่จริงและสัมภาษณ์ชุมชน)
- 10.30-11.30 น. ชุมชนสถานีรถไฟ
- 11.30-12.30 น. ทานอาหารเที่ยงจากชุมชน (ไก่ทอดเทพา)
- 12.30-14.00 น. พระสามองค์ (วัดเทพไฟโรจน์) ฟังประวัติและนำลงพื้นที่จริง
- 14.00-15.00 น. ล่องเรือชมแม่น้ำเทพา ท่าเรือเก่า
- 15.00-16.30น. ดูวิถีชุมชนโดยผู้นำชุมชน

กำหนดการลงพื้นที่ “อำเภอนาหวี”

วันศุกร์ที่ 2 พฤษภาคม 2557

08.00-10.00 น.	เดินทางจาก มอ.คณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อมสู่อำเภอนาหวี
10.00-10.30 น.	พบตัวแทนชุมชน “เล่าประวัติและแหล่งท่องเที่ยวในนาหวี” นายวิชัย วรพินิจ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และทีมงาน (หลังจากบรรยาย นำลงพื้นที่จริงและสัมภาษณ์ชุมชน)
10.30-11.30 น.	ตำตักโดนลาด
11.30-12.30 น.	รับประทานอาหารเที่ยง
12.30-13.00 น.	อุทยานแห่งชาติเขาน้ำค้าง
13.00-15.30 น.	อุโมงค์ประวัติศาสตร์ เขาน้ำค้าง(พร้อมฟังประวัติ)
15.30-16.30 น.	ชุมชนประวัติศาสตร์ (วิถีชีวิตของคนในประวัติศาสตร์ของผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย)

กำหนดการลงพื้นที่“อำเภอนาหม่อม”

วันศุกร์ที่ 25 เมษายน 2557

08.00-10.00 น.	ทีมวิจัยเดินทางจาก มอ.คณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อมสู่อำเภอนาหม่อม
10.00-10.30 น.	พบตัวแทนของอำเภอ “เล่าประวัติและแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอนาหม่อม” นายมณฑรรช สักกะเวช ตัวแทนจากอำเภอนาหม่อม (หลังจากบรรยาย นำลงพื้นที่จริงและสัมภาษณ์ชุมชน)
10.30-11.30 น.	ที่พักรักษาความปลอดภัย ที่มีประวัติศาสตร์และจุดชมวิว
11.30-12.30 น.	รับประทานอาหารเที่ยงจากชุมชน คลองแดน
12.30-14.00 น.	วัดป่ากอสวรรณาราม (หลวงปู่ทองสุสังวโรสร้าง)
14.00-15.00 น.	จุดชมวิวศักดิ์สิทธิ์ที่สวนเสาวง
15.00-16.00 น.	เจดีย์ควนยง (ที่บรรจุสารีริกธาตุ)

กำหนดการลงพื้นที่ “อำเภอบางกล่ำ”

วันพฤหัสบดีที่ 24 เมษายน พ.ศ. 2557

08.30-09.30 น.	เดินทางจาก มอ.คณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อมสู่อำเภอบางกล่ำ
09.30-10.30 น.	พบผู้นำชุมชน “เล่าประวัติและแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอบางกล่ำ” นายธเนศ บุญตามชู ปลัดอำเภอ นางสาวกัลญา ทองรักษ์ ปลัดอำเภอ(หลังจากบรรยาย นำลงพื้นที่จริงและสัมภาษณ์ชุมชน)
10.30-11.30 น.	วัดคงคาเลียบ ต.ท่าช้าง
11.30-12.30 น.	รับประทานอาหารเที่ยงจากชุมชน
12.30-13.30 น.	วัดคูเต่า(ฟังประวัติความเป็นมา)
13.30-14.30 น.	ศูนย์เรียนรู้ วัดท่าเมรุ (ผลิตภัณฑ์และกิจกรรม)
14.30-15.30 น.	ชมชายทะเลบ้านท่าเมรุ
15.30-17.30 น.	ชมผลิตภัณฑ์จากชุมชน - การทำสะดอทอง - การทำข้าวหลามแม่หอม - น้ำพริกครั้วปายาง - หัตถกรรมและเครื่องปั้นดินเผา

กำหนดการลงพื้นที่ “อำเภอเมือง”

วันศุกร์ที่ 16 พฤษภาคม 2557

08.30-09.30 น.	เดินทางจาก มอ.คณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อมสู่สหกรณ์การเกษตรสงขลา
09.30-10.00 น.	พบตัวแทนนำชุมชน “เล่าประวัติและแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอเมือง” นางสุทิสสา เต๊ะโสภา ตัวแทนชุมชนมุสลิมบ้านควนขี้เหล็ก (หลังจากบรรยาย นำลงพื้นที่จริงและสัมภาษณ์ชุมชน)
10.00-11.30	ชมวิถีมุสลิม อำเภอเมือง - ผลิตภัณฑ์ชุมชน - วิถีเกษตร
11.30-12.30 น.	ทางจักรยาน เส้นทางภายในหมู่บ้าน
12.30-13.30 น.	รับประทานอาหารเที่ยงจากชุมชน
13.30-15.00 น.	แหลมสมิหลา เขาน้อย เขาดังกวน
15.00-16.30 น.	เกาะยอ วัดท้ายยอวัดโบราณ บ่อน้ำโบราณ

กำหนดการลงพื้นที่ “อำเภอร่อนนอด”

วันเสาร์ที่ 19 เมษายน 2557

08.00-10.00 น.	เดินทางจาก ม.อ. คณะการจัดการสิ่งแวดล้อมสู่อำเภอร่อนนอด
10.00-10.30 น.	<p>พบผู้นำชุมชน “เล่าประวัติและแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอร่อนนอด”</p> <p>นายเกรียงไกร อนันตพงศ์ ประธานชุมชน</p> <p>นายอุดม ยุงนา ประชาสัมพันธ์ชุมชน</p> <p>นายอภิชาติ เหมือนทอง ตัวแทนชุมชน</p> <p>(หลังจากบรรยาย นำลงพื้นที่จริงและสัมภาษณ์ชุมชน)</p>
10.30-11.30 น.	ลงพื้นที่วิถีเกษตร แดนสงวน- แปลปลูกพริก- แปลปลูกผัก ผักสวนครัว - แปลงอ้อย ข้าวโพด ฯลฯ
11.30-12.30 น.	รับประทานอาหารเที่ยงจากชุมชน คลองแดน
12.30-14.00 น.	<p>กลุ่มโฮมสเตย์ บ้านขาว(บรรยายโดยปลัด อุทัย คงหนู)</p> <ul style="list-style-type: none"> - ฐานเรียนรู้ผลิตภัณท์ชุมชน - ล่องเรือชมบัว - สัมผัสวิถีชุมชน
14.00-15.00 น.	ชมวัด สีหยัง (พร้อมฟังประวัติ)
15.00-16.00 น.	ชมวัด เจดีย์งาม (พร้อมฟังประวัติ)
16.00-19.00 น.	วิถีตลาดริมน้ำคลองแดน (พร้อมฟังประวัติ)

กำหนดการลงพื้นที่ “อำเภอรัตภูมิ”

วันพุธที่ 23 เมษายน 2557

- 08.00-10.00 น. เดินทางจาก ม.อ. คณะการจัดการสิ่งแวดล้อม สู่อำเภอรัตภูมิ
- 10.00-10.30 น. พบผู้นำชุมชน “เล่าประวัติและแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอรัตภูมิ”
- นายสุวรรณ อ่อนรักษ์ ตัวแทนชุมชน
นายปราโมทย์ แก้วพลับ หัวหน้ากลุ่ม (ปราชญ์ชุมชน)
(หลังจากบรรยาย นำลงพื้นที่จริงและสัมภาษณ์ชุมชน)
- 10.30-12.30 แนะนำเส้นทางสัญจรสู่น้ำตกราชีนี 7 ชั้น และนำเยี่ยมชมอ่างเก็บน้ำฝายคลองกรอยใหญ่อันเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจอีกแห่งหนึ่งของชุมชนที่สามารถมีกิจกรรมพายเรือคายัคชมวิวในราคาเพียง 10 บาทต่อชั่วโมง
- 12.30-13.30 ทานอาหารร่วมกันระหว่างทีมวิจัยและปราชญ์ชุมชน
- 13.30-16.00 พบเจอนายกองค้การบริหารส่วนตำบลท่าชะมวง นายสมาน หมุดยะฝา เพื่อนำชมแหล่งน้ำธรรมชาติคลองกลอย ที่มีชมรมรักป่าต้นน้ำคลองกลอย เป็นผู้ดูแลกำหนดเขตการเล่นน้ำที่ชัดเจนเพื่อกันบางพื้นที่สำหรับการจัดสรรในการอุปโภคบริโภคอุปโภคอุปโภคประปาชุมชน
- 16.00-17.30 ปราชญ์ชุมชนแนะนำเส้นทางอนุรักษ์เขาคูหาและตามรอยเสด็จโดยสัญจรผ่านหมู่บ้านจุมปะ-นาเขา ผ่านพรุโต๊ะหานายที่ยังเห็นความสมบูรณ์ของพื้นที่หญ้าที่ชาวบ้านยังคงมีการเลี้ยงสัตว์เช่นวัวรอบๆพรุ ในขณะที่เดียวกันยังเป็นแหล่งพักผ่อนที่มีผู้คนมาเยี่ยมชมความสวยของดอกบัวและมีกิจกรรมตกปลาออกจากพรุโต๊ะหานายผ่านเขาจ้งโหลนเพื่อเดินทางสู่วัดจ้งโหลนสู่เรื่องราวตามรอยพระพุทธรูป
- 17.30-18.30 พบเจอนายกองค้การบริหารส่วนตำบลควนรู นายถัน จุนนวล เพื่อเยี่ยมชมหมู่บ้านเรียนรู้เชิงเกษตรกรรม ที่มีทั้ง 8 ระบบการเรียนรู้ ซึ่งมีกิจกรรมการดำนา เก็บเกี่ยวข้าว ให้ผู้สนใจสามสารรถเข้าร่วมกิจกรรมในฤดูของการทำนามีการเกษตรผสมผสาน เพาะชำต้นไม้ และมีพื้นที่ห้องประชุมสำหรับรองรับผู้สนใจร่วมกิจกรรมประมาณ 100 คน สถานที่แห่งนี้เป็นที่รู้จักกันในนามสวนไผ่ลุงถัน
- 18.30-19.00 ออกเดินทางจากรัตภูมิถึงคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมโดยสวัสดิภาพ

กำหนดการลงพื้นที่ “อำเภอสีทิงพระ”

วันจันทร์ที่ 21 เมษายน 2557

09.00-10.00 น.	เดินทางจาก ม.อ.คณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อมสู่ อำเภอสีทิงพระ
10.00-10.30 น.	พบ นางพูนทรัพย์ ศรีชูตัวแทนชุมชน “ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและผลิตภัณฑ์ชุมชนอำเภอสีทิงพระ” (หลังจากบรรยาย นำลงพื้นที่จริงเจอผู้นำแต่ละพื้นที่และสัมภาษณ์ชุมชน)
10.30-11.30 น.	ลงพื้นที่ อบต. ท่าหิน
11.30-12.30 น.	รับประทานอาหารเที่ยงจากชุมชน
12.30-13.30 น.	อบต.คูขุด
13.30-15.30 น.	อบต.คลองรี
15.30-17.30 น.	อบต.ชุมพล
17.30-19.00 น.	อบต.สีทิงพระ

กำหนดการลงพื้นที่ “อำเภอสะเดา”

วันพุธที่ 30 เมษายน 2557

08.30-09.30 น.	เดินทางจาก มอ. คณะการจัดการสิ่งแวดล้อมสู่อำเภอสะเดา
09.30-10.30 น.	พบทีมงานเทศบาลตำบลปริก “เล่าประวัติและแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอสะเดา” นายสุรียา ยี่ขุน นายยกเทศมนตรีตำบลปริก นายอุสมาน หวันละเบ๊ะ รองนายกเทศบาลตำบลปริก และคณะทีมงาน (หลังจากบรรยาย นำลงพื้นที่จริงและสัมภาษณ์ชุมชน)
10.30-11.30	การท่องเที่ยวโดยชุมชนอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโดยเทศบาลตำบลปริก
11.30-12.30	ฐานเรียนรู้ ของเทศบาล - การกำจัดขยะ - การทำน้ำหมักชีวภาพ - วิถีเกษตร
12.30-13.30 น.	รับประทานอาหารเที่ยงเทศบาลตำบลปริก
13.30-14.30 น.	พบทีมงานกลุ่มชุมชนอนุรักษ์คลองอู่ตะเภา พร้อมดูกิจกรรม การเลี้ยงปลา
14.30-15.30 น.	หมู่บ้านโฮมสเตย์ ของตำบลปริก
15.30-17.00 น.	วัดถ้ำเขารูปช้าง .

กำหนดการลงพื้นที่ “อำเภอสะบ้าย้อย”

วันเสาร์ที่ 17 พฤษภาคม 2557

08.00-10.00 น.	เดินทางจาก ม.อ. คณะการจัดการสิ่งแวดล้อมสู่อำเภอสะบ้าย้อย
10.00-10.30 น.	พบผู้นำชุมชน “เล่าประวัติและแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอสะบ้าย้อย” นายเวหะรอสาลี ยิมะลี เจ้าหน้าที่พลศึกษาอำเภอสะบ้าย้อย (หลังจากบรรยาย นำลงพื้นที่จริงและสัมภาษณ์ชุมชน)
10.30-11.30 น.	ถ้าตลอด เป็นอุโมงค์ขนาดใหญ่
11.30-12.30 น.	รับประทานอาหารเที่ยงจากชุมชน
12.30-14.00 น.	โบราณสถานถ้ำรูนกสัก
14.00-15.30 น.	วิถีชุมชนสะบ้าย้อย เรียนรู้ธรรมชาติ และผลไม้ประจำถิ่น
15.30-16.30 น.	สินค้าโอท็อป ส้มแขกตากแห้ง
16.30-17.30 น.	น้ำตกเวฬุวัน (พระไม้ไผ่)

กำหนดการลงพื้นที่ “อำเภอหาดใหญ่”

วันพฤหัสบดีที่ 15 เมษายน 2557

09.30-10.00 น.	เดินทางจาก มอ.คณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อมถึงโรงเรียนหาดใหญ่วิทยาลัย
10.00-10.30 น.	พบคณาจารย์โรงเรียนหาดใหญ่วิทยาลัย “เล่าประวัติและแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอระโนด” อาจารย์สมมาส ตุงแก้ว และคณะ (หลังจากบรรยาย นำลงพื้นที่จริงและสัมภาษณ์ชุมชน)
10.30-12.30 น.	ชมสายน้ำแห่งชีวิตคนหาดใหญ่ คลองอู่ตะเภา (เส้นทางประวัติศาสตร์)
12.30-13.30 น.	รับประทานอาหารเที่ยง
13.30-15.00 น.	น้ำตกโตนงาช้าง
15.00-16.30 น.	สวนพฤกษศาสตร์วรรณคดีภาคใต้ (ความหลากหลายพรรณไม้ในวรรณคดี)

ภาคผนวก ฉ

บทความในที่ประชุมวิชาการ

สำเนาต้นฉบับที่ได้รับการยินยอมจากผู้พิมพ์ผลงาน

1. Gateway to Asian Pacific (Opportunities and Challenges for Better Life in Ecotourism Management) The 1st International Congress on Ecotourism Management .12th and 13th of February 2014 At Krabi province, Thailand

“Role of monks for historical tourism management of Songkhla lake basin”

O-01

Role of monks for historical tourism management of Songkhla lake basin

Somjit Intamano^{1, 3*}, *Parichart Visuthismajarn*^{1, 2, 3}

¹ PhD Candidate, Faculty of Environmental Management, Prince Songkla University

² Assistant Professor, Faculty of Environmental Management, Prince Songkla University

³ Research Center of Integrated Ecotourism Management in Southern Thailand, Prince Songkla University

Abstract

This research is study about the role of monks in Songkhla lake basin for historical tourism management. The Songkhla lake basin is another area of Thailand tourism resources which is prosperous with art and culture, lifestyle, and various types of tourism activities. The objective of this research is to study about incidents and important places that related to three majesties are Somdej Chao Phra Ko, Somdej Chao Ko Yai, Somdej Chao Ko Yor during their live in Songkhla Lake Basin. Related literature review and synthesis the information, survey area of sacred tourism site for data collection were done in this study. In-depth interview was applied to a group of internal community expert including community knowledgeable people, community leader, religious master, a group of elder. Its applied also to the external community expert what comprised of academician, government officer and entrepreneur. The descriptive analysis was used to interpret the result according to the study of monk role for historical tourism.

The result of the study and preliminary field survey indicated that there is relation between history and tourism in which historical knowledge lead tourist to understand background of each places deeply, value the culture and lifestyle as well as criticize people in the past related to tourism resources reasonably. In addition, historical knowledge is created conscious among tourist towards the proudness of tourism resources which is meaningful as world heritage. Moreover, when consider from history of power state or nation history that emphasizes the value of bravery leader which is play as a model of community and center of respect is the monk, who is inherit and be a role model in society for creating conscious from the past to the present. Presentation the historical trails of local monks was one way to restore faith in the value, which finally will be driven sustainable tourism development of the Songkhla lake basin.

Keywords: historical tourism, role of monks, sustainable tourism, Songkhla lake basin

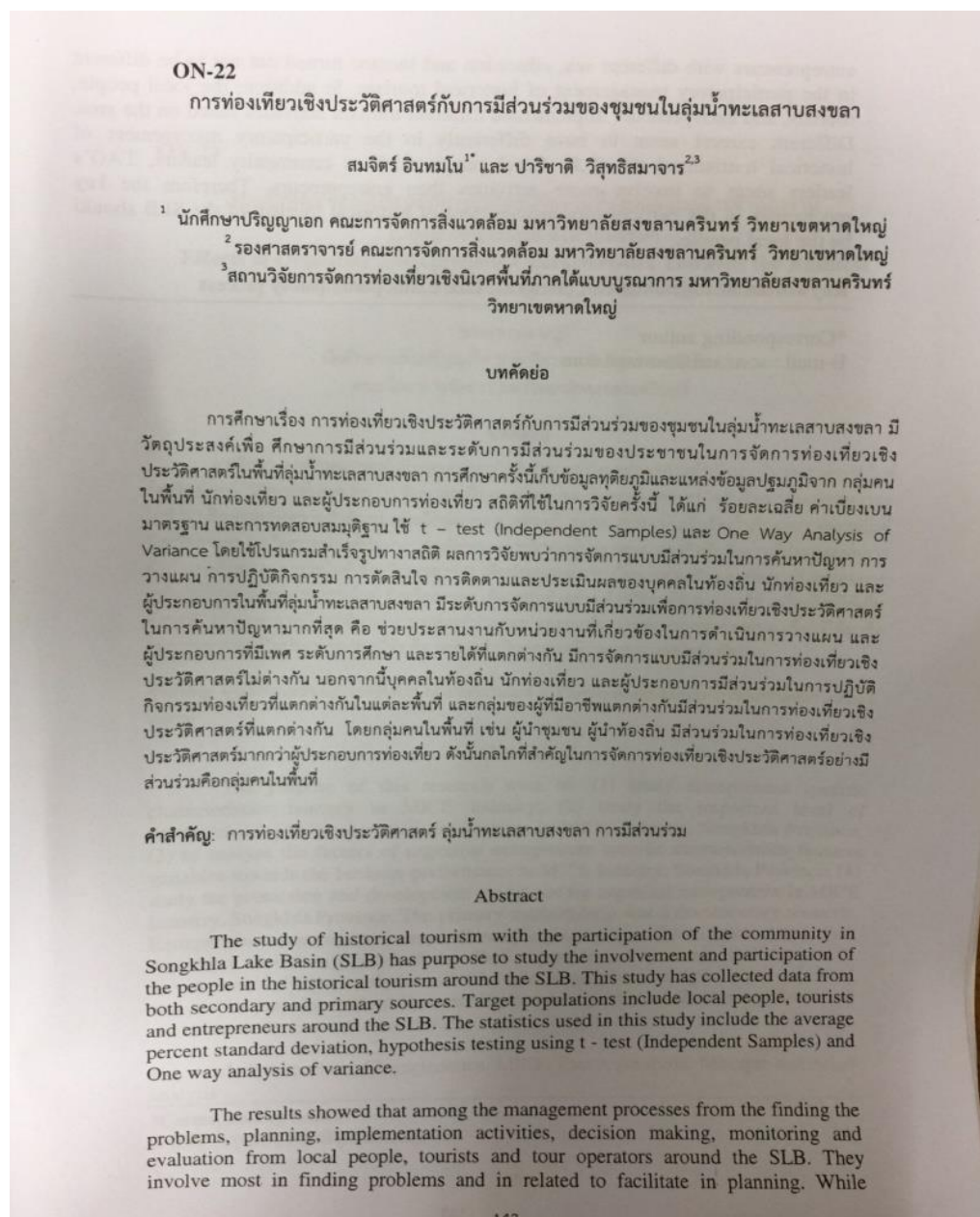
*Corresponding author.

Tel: (+66) 8-0869-2822

E-mail: somtaan@hotmail.com

2.The 1st International and 2nd International Conference “Ecotourism and Social Development for ASEAN Community (ESDA 2015)” 22th and 23th of January 2015 At 100 Islands resort and spa (Roikoh hotel) Muang District, Suratthani province,Thailand .

“การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์กับการมีส่วนร่วมของชุมชนในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา.”

entrepreneurs with different sex, education and income turned out not to be different in the participatory management of historical tourism. In addition, the local people, tourists, and entrepreneurs implemented different tourism activities based on the area. Different careers seem to have differently in the participatory management of historical tourism of the SLB. Local people such as community leaders, TAO's leaders seem to involve more activities than entrepreneurs. Therefore the key mechanism in the participatory management of historical tourism of the SLB should be the local people.

Keywords: historical tourism, Songkhla lake basin, participatory process

*Corresponding author

E-mail : somtaan@hotmail.com

3.The 2nd Environment and Natural Resources International Conference on 16th and 17th of November 2016 At The Krungsri River Hotel, Phra Nakhon Si Ayutthaya province,Thailand .

“Potential Assessment of Faith Tourism and Management in Songkhla Lake Basin”

Potential Assessment of Faith Tourism and Management in Songkhla Lake Basin

Somjit Intamano^{a,c} and Parichart Visuthismajam^{b,c}

^aPh.D candidate at Faculty of Environmental Management, Prince of Songkla University,
Hat Yai Campus, Songkhla 90112, Thailand

^bAssociate Professor at Faculty of Environmental Management, Prince of Songkla University,
Hat Yai Campus, Songkhla 90112, Thailand

^cResearch Center for Integrated Ecotourism Management in Southern Thailand,
Prince of Songkla University, Hat Yai Campus, Songkhla 90112, Thailand

Abstract

The objective of the study of faith tourism potential in Songkhla Lake Basin (SLB) is to study the identity of faith tourism in the area of Songkhla Lake Basin and the potential of faith tourism management in Songkhla Lake Basin. This is a qualitative and quantitative study which collects secondary data and primary data from people in the area, tourists and entrepreneurs. It was found that the area around Songkhla Lake Basin is another attraction which is rich of tourism resources of Thailand. It is prosperous with art and culture, lifestyle and has various forms of tourism activity that can be a "magnet" to attract tourists from both domestic and abroad such as historical, archaeological, art and cultural attractions, natural attractions and community lifestyle. For potential, firstly: The potential to attract tourist such as 1.1) The overview of potential to attract tourist is moderate (=2.96) 1.2) The overview of physical and activity arrangement potential is moderate (=3.42) Secondly: the overview of tourism support potential is moderate (=3.15) Thirdly: the management potential 3.1) The overview of potential on the management of attraction preservation is moderate (=2.85) 3.2) The potential of attraction management, service and public utility management is effective. For tourism activity management, it was found that it is effective almost in every aspect except the aspect on the study on local culture and using data to set guidelines to operate tourism that does not change lifestyle and local traditions and the aspect on tourism activity that does not degenerate historical site which are ineffective figuring 60.0% and 53.3%, respectively. For knowledge providing management and consciousness building, it was found that the aspect on having service center or area designation in order to be service center clearly and having staff and the aspect on having staff who has historical and archaeological knowledge to provide to tourists and nearby communities are effective figuring 60.0% and 63.3% respectively. The aspect on providing study route for historical site and interpretive route signage to give knowledge to tourists, the aspect on providing training arrangement for staff, entrepreneur and community concerning attraction value and preservation as appropriate and the aspect on having various forms of media to give information to tourists such as brochure, poster, exhibition and

languages both Thai and English used in the media are ineffective figuring 60.0%, 56.7% and 56.7% respectively. For local community participating in managing tourism, it was found that the aspect on community receiving information and participating in giving opinion toward attraction management in the local and the aspect on local community participating in planning or managing attractions are effective figuring 53.3% and 56.7%, respectively. The aspect on local community being a part of tourism activity and the aspect on establishing organization or preservation projects arose from local which plays major role in managing tourism are ineffective figuring equally 53.3%. Presentation of faith tourism is one way to restore faith in the value for public participation around the Songkhla lake basin. Participatory faith tourism management should be implemented as a tool for promoting environmental awareness, while offering a viable option for earning-for-living of local communities. Urgently needed are network collaborative actions, and a clear environmental decision as to how a sustainable tourism management should be developed.

Keywords: Assessment potential, Faith tourism, Public participation, Environmental decision for management, Songkhla Lake Basin (SLB)

4.การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ 2 และระดับนานาชาติครั้งที่ 3 “การท่องเที่ยวเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อ ศาสตราจารย์ ดร.Sanggun Lee”และการประชุมระดับนานาชาติครั้งที่ 5 “การบริหารจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน” ระหว่างวันที่ 21-22 มกราคม 2559 ณ โรงแรมเพิร์ล อำเภอเมืองภูเก็ต จังหวัดภูเก็ต เรื่องตามรอยสี่สู่การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัดสงขลา Trail of Four Monks to Historical Tourism of Songkla Province.

N-07

ตามรอยสี่สมเด็จพระสังฆราชท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัดสงขลา
Trail of Four Monks to Historical Tourism of Songkla Province

สมจิตร อินทมน^{1*} และ ปารีชาติ วิสุทธิสมาจาร²

¹นักศึกษานิเทศศาสตร์ คณะการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

²รองศาสตราจารย์ ดร. คณะการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

²ผู้อำนวยการสถานวิจัยการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศพื้นที่ภาคใต้แบบบูรณาการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง ตามรอยสี่สมเด็จพระสังฆราชท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัดสงขลา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ของสี่สมเด็จพระสังฆราชในพื้นที่จังหวัดสงขลา รวมถึงอัตลักษณ์ของการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัด โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาข้อมูลภาคสนาม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ซึ่งกระทำโดยการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ และวิเคราะห์โดยผ่านแนวคิดอัตลักษณ์และการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์โดยกำหนดขอบเขตพื้นที่ศึกษาคือ จังหวัดสงขลา ผลการศึกษาพบว่า จังหวัดสงขลาเป็นอีกหนึ่งของประเทศไทยที่มีทรัพยากรท่องเที่ยวที่อุดมสมบูรณ์ มีความรุ่งเรืองทางด้านศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิตและมีกิจกรรมการท่องเที่ยวหลากหลายรูปแบบที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งจากภายในและต่างประเทศ การศึกษาเรื่องตามรอยสี่สมเด็จพระสังฆราชท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัดสงขลา สมเด็จพระเจ้าคณะ สมเด็จพระเจ้าคณะใหญ่ สมเด็จพระเจ้าคณะยอ และสมเด็จพระเจ้าจอมทอง ซึ่งเป็นเกจิอาจารย์ที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ทรงคุณค่า มีตำนานที่สืบสานและเล่าขานกันมาหลายชั่วอายุคน ส่วนความรู้ทางประวัติศาสตร์ทำให้เข้าใจถึงความเป็นมาของสถานที่ต่างๆ ได้อย่างลึกซึ้ง เห็นคุณค่าทางวัฒนธรรม วิถีชีวิต ตลอดจนวิเคราะห์พฤติกรรมผู้คนในอดีตที่มีความสัมพันธ์ต่อแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างเป็นเหตุเป็นผล ความรู้ทางประวัติศาสตร์ยังมีส่วนสำคัญที่จะทำให้นักท่องเที่ยวมีจิตสำนึกต่อแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวจนเกิดความภาคภูมิใจในมรดกของชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาจากเนื้อหาประวัติศาสตร์ศูนย์อำนาจของรัฐหรือประวัติศาสตร์ชาติที่มุ่งเน้นคุณค่าในวีรกรรมของผู้นำ ที่เป็นแบบอย่างของชุมชนและเป็นศูนย์รวมของการเคารพนับถือ นั่นก็คือ พระสงฆ์ผู้สืบทอดและผู้นำที่เป็นแบบอย่างของคนในสังคมในการสร้างจิตสำนึกมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ: สี่สมเด็จพระสังฆราช การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์

5. The 4th International and 3rd National Conference “Environmental Friendly Tourism for Sustainable Development” 19th and 20th of January 2017 At Thumrin Thana Hotel, Muang District, Trang province, Thailand

“An Assessment of Faith Tourism Phenomenon in Songkhla LAKE Basin”

48

The 4th International and 3rd National Conference
ICAFET 2017 “Environmental Friendly Tourism for Sustainable Development”
 19th and 20th of January 2017
 At Thumrin Thana Hotel, Muang District, Trang Province, Thailand

An Assessment of Faith Tourism Phenomenon in Songkhla Lake Basin.

Somjit Intamano^{1,3*} Parichart Visuthismajarn^{2,3} and Badaruddin Mohamed⁴

¹Ph.D candidate at Faculty of Environmental Management, Prince of Songkla University, Hat Yai Campus, Songkhla 90112 Thailand

²Associate Professor at Faculty of Environmental Management, Prince of Songkla University, Hat Yai Campus, Songkhla 90112 Thailand

³Research Center for Integrated Ecotourism Management in Southern Thailand, Prince of Songkla University, Hat Yai Campus, Songkhla 90112 Thailand

⁴Professor at Sustainable Tourism Research Cluster, Universiti Sains Malaysia

Abstract

The objective of the study of faith tourism potential in Songkhla Lake Basin (SLB) study the identity and the potential of faith tourism in the area of Songkhla Lake Basin. This is a qualitative and quantitative study which collects secondary data and primary data from people in the area, tourists and entrepreneurs. It was found that the area around Songkhla Lake Basin is another attraction which is rich of tourism resources of Thailand. It is practical with art and culture, lifestyle and has various forms of tourism activity that can be a tourist attraction from both domestic and abroad such as historical, archaeological, art and cultural attractions, natural attractions and community lifestyle.

From this study with local community participating in tourism management, it was found that the aspect on community learning a real experience in the participation action. The tourism attraction management was operated effective figuring 53% and 56%, respectively. The local community had aspects a part of tourism activity on establishing organization and preservation projects role play in managing tourism are ineffective figuring equally 53%. Presentation of faith tourism is one way to build up in the value for public participation around the Songkhla lake basin. Participatory faith tourism management should be implemented as a tool for promoting environmental awareness, while offering a viable option for alternative career of local community. Urgently needed are network collaborative actions, and a clear environmental decision as to how a sustainable tourism management should be developed.

Keyword: Assessment potential, Faith tourism, Public participation, Environmental decision for management, Songkhla Lake basin (SLB)

*Corresponding author
 Tel: +668 0869 2822
 E-mail: somtaan@hotmail.com

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ- สกุล นางสาวสมจิตร์ อินทมน
รหัสประจำตัวนักศึกษา 6110930030

ตำแหน่งปัจจุบัน

ผู้ประสานงาน สถานวิจัยการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศพื้นที่ภาคใต้แบบบูรณาการ

หน่วยงานที่สังกัด/สถานที่ติดต่อ

สถานวิจัยการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศพื้นที่ภาคใต้แบบบูรณาการ
คณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่
อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา 90112
อีเมลล์ : somtaan@hotmail.com โทรศัพท์/โทรสาร 080-8692822, 074-286-823

ประวัติการศึกษา

ระดับ	วุฒิปริญญา	สาขาวิชา	สถาบัน
ปริญญาโท	ศศ.ม.	พัฒนามนุษย์และสังคม	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ปริญญาตรี	บธ.บ.	การบัญชี	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ผลงานวิจัย

- ก. ผลงานวิจัยที่ตีพิมพ์ในวารสารระดับชาติและนานาชาติ
- ข. ผลงานวิจัยที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้
โครงการวิจัยเรื่องวัฒนธรรมชุมชนคนต้นน้ำป่าผาดำลมหายใจสุดท้ายแห่งสงขลา(ผู้ช่วยวิจัย)
- ค. ผลงานอื่นๆ เช่น ตำรา บทความ สิทธิบัตร ฯลฯ

Somjit Intamano , Parichart Visuthismajarn.2014. Role of monks for historical tourism management of Songkhla lake basin. Gateway to Asian Pacific (Opportunities and Challenges for Better Life in Ecotourism Management) 1st International Congress on Ecotourism Management Krabi, Thailand, February 6-7, 2014

Somjit Intamano ,Parichart Visuthismajarn . 2013. Trails of three monks footsteps for recovery value of tourism: Case study of Songkla Lake Basin In Southern Thailand. International Conference on Environmental Quality Concern, Control and Conservation May 3rd , National Kaohsiung Marine University, Kaohsiung, Taiwan.

Somjit Intamano, Parichart Visuthismajarn . 2013. A guideline for historical tourism management by participation of the Songkhla lake basin community: Case study the trails of three monks footsteps. Asia as One: Balance between Individuality and Integration of Asian Tourism Concepts during July 24th -26th, 2013 at Furama Hotel Chiang Mai, Thailand.

สมจิตร์ อินทมน โปริชาติ วิสุทธิสมจาร. 2557. **การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ : กรณีศึกษากลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา**

งานประชุมระดับชาติและระดับนานาชาติ การพัฒนาชนบทที่ยั่งยืน ครั้งที่ 4 ประจำปี 2557 ระหว่างวันที่ 11-13 มิถุนายน 2557 ณ โรงแรมเซ็นทาราแอนด์คอนเวนชันเซ็นเตอร์ จังหวัดขอนแก่น

สมจิตร์ อินทมน โปริชาติ วิสุทธิสมจาร. 2556. **การท่องเที่ยวเชิงศรัทธา : กรณีศึกษากลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา**. งานประชุมระดับชาติ กลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาวิจัยครั้งที่ 1 วันที่ 30-31 สิงหาคม 2556 ณ ห้องประชุมบ้านชูชุกิ สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตสงขลา

สมจิตร์ อินทมน และ สุรพงษ์ ยิ้มละมัย. 2553. **ชีวิตและอัตลักษณ์ของทวดในเกาะยอ**. การประชุมวิชาการระดับชาติ เครือข่ายวิจัยสถาบันอุดมศึกษาทั่วประเทศประจำปี 2553: 231-236. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สมจิตร์ อินทมน. 2554. **เวลานี้มีความหลัง: กรณีศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุในตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา**. การสัมมนาเครือข่ายนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาศาสตรบัณฑิตและมานุษยวิทยา ครั้งที่ 10: 59. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สมจิตร์ อินทมน. 2554. **วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปอันเนื่องมาจากกระแสความทันสมัยนิยม : กรณีศึกษาตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา**. การประชุมมหาดใหญ่วิชาการครั้งที่ 2. มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

ง. รางวัลผลงานวิจัยที่เคยได้รับ

จ. สาขาวิชาที่เชี่ยวชาญ (สามารถตอบได้มากกว่า 1 สาขา)
สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

ฉ. ภาระงานในปัจจุบัน

1. งานประจำ

- ผู้ประสานงานสถานวิจัยการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศพื้นที่ภาคใต้แบบบูรณาการ